SAPIENTIA IURIS 5

A Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola
Egyházjog Tanszékének sorozata

Sorozatszerkesztő:
OROSZ ANDRÁS LÓRÁNT OFM

1. OROSZ ANDRÁS LÓRÁNT OFM (szerk.):
   Emberi jogok a Katolikus Egyház életében és jogában
2. ANDRÁS LÓRÁNT OROSZ – LÓRÁND UJHÁZI (ed.):
   Vita consacrata e diritti umani nella Chiesa Cattolica dell'Europa centro-orientale ed altri saggi de diritto canonico
3. CSIZINÉ DR. SCHLOSSER ANNAMÁRIA:
   Az egyházi jogi személy a régi és az új egyházügyi törvényben
4. OROSZ ANDRÁS LÓRÁNT OFM – UJHÁZI LÓRÁND (szerk.):
   Egyházi intézmények jogi szabályozása

A Katolikus Egyház biztonsági helyzete a huszonegyedik században

Szerkesztette:
Orosz András Lóránt – Ujházi Lóránd

L'Harmattan Kiadó
Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola

Budapest, 2013

Tartalom

Egyházjogi konferencia a biztonságról

A teológiai oktatásnak vagy a hittanárképzésnek nyilvánvalóan nem központi kérdése a mai konferencia témája, mégsem mondhatjuk, hogy nem tartozna egy szerzetesi hittudományi főiskola illetékességi körébe.

Az egyes referátumok és előadások bizonyára mérlegelik majd a mai magyarországi helyzetet ebből a szempontból. Engedjék meg, hogy a magam részéről egy személyes élménnyel támasszam alá a mai témát. Mikor vált az én számomra lényeges kérdéssé az egyházi intézmények biztonsága?

A ferences rend vezetése először 2008-ban, majd 2011-ben találkozóra invitálta a ferences püspököket (bíborosok, püspökök, segédpüspökök, területi prelátusok, apostoli vikáriusok, apostoli prefektúrák elöljárói). Megdöbbenve fedeztem föl, hogy milyen sokan szolgálnak közülük valóságosan és ténylegesen veszélyeztetett helyeken! Azóta egészen másképpen olvasom a híreket a világ egyes tájairól. Konkrét emberek, arcok, találkozások kapcsolódnak az addig távoli és holt adatokhoz. Mit csinálhat vajon most Sebastian Shaw, a pakisztáni Lahore püspöke? Hogyan igazodik el a Djiboutiban uralkodó kaotikus viszonyok közt Giorgio Bertin püspök, aki a milanói provincia tagjaként ment oda misszióba? Kijavította-e már a templomában okozott károkat a máltai Sylvester Magro, aki apostoli vikárius a líbiai Bengasiban? Biztonságban van-e az öreg Giuseppe Nazzaro, volt szentföldi kusztos, aki a szíriai Aleppo apostoli vikáriusa?

Az egyházjog követi az életet – halljuk az alapszabályt. És ez az élet – tudjuk – nem mindig biztonságos. Kívánom a konferencia résztvevőinek és hallgatóinak, hogy az egyházjogi részletkérdések közepette soha ne veszítsék szem elől, hogy a jog az életről, konkrét emberekről szól, akikért olykor aggódunk és biztonságukat féltjük.

Budapest, 2012. nov. 28.

Várnai Jakab

Az egyházi műkincsek védelme

Davide Giulietti

A vallás befolyása a művészetre egy olyan tény, amit nem szabad alábecsülni. Még ma is erről tanúskodnak azok az elmúlt évszázadokban létrejött műalkotások, amelyek fontosságuk miatt megkerülhetetlenek a művészettörténetben. Hiszen a művészet mindig arra törekszik, hogy kifejezze a lélek mélyén rejtező titkot. Ez valamilyen módon ott gyökerezik minden ember lelkében, és kapcsolatban áll a természetfeletti világával, vagyis a hittel. Erről tanúskodnak a azok a barlangrajzok, amelyek azon túl, hogy megörökítik az akkori emberek hétköznapjait, mesélnek arról a kapcsolatról is, amely e rajzok alkotóit a természet megmagyarázhatatlan csodáihoz kötötte. Ebből a kezdetleges jelképvilágból nőttek ki az elkövetkező évszázadok valódi műalkotási, amelyek közül sok a természetfelettinek van szentelve. A vallások megszületésével legyenek azok mono- vagy politeisták, a művészet hit közvetlen kifejezőeszközévé válik.

Nem véletlenül mondta a 2011. augusztus 31-i általános kihallgatáson XVI. Benedek pápa: "A művészet kapu a végtelen felé. Képes kifejezni és láthatóvá tenni az embernek azt a szükségletét, hogy túllépjen a látható világon, és kifejezze az ember vágyát a végtelen iránt. És ez után nem sokkal a püspöki szinóduson így beszélt a művészetről: "Egy olyan egyetemes nyelv, amely képes az embert felemelni az Istenig."

Ezek az érzések, hozták létre azokat a felbecsülhetetlen értékű műalkotásokat, és azt az egyházművészeti örökséget, amely régóta felkeltette az illegális műkereskedelem érdeklődését. Olyan állandóan növekvő és virágzó piacról van szó, amely a szakrális helyeken elkövetett rablásokból származó műkincsekkel kereskedik.

Nem kétséges, hogy a szakrális helyek, ahol ezeket a műkincseket őrzik félreeső helyen található, védelmük hiányos vagy egyáltalán nem megoldott. Néha teljesen elhagyatottak vagy használaton kívül vannak, és ki vannak téve a kifosztás, rablás veszélyének. Ez nagyon is valós veszély azokban az országokban, ahol zavargások vagy belső konfliktusok vannak. Itt az egymás elleni ellenséges érzület "minden az ellenséget jelképező tárgy vagy épület elpusztításához vezet". Ezek a tényezők kedvező körülményeket biztosítanak a műkincs rabláshoz, vagy a műkincsek megsemmisüléshez vezethetnek.



Vallási művészeti értékek védelme

A vallás befolyását a művészetre nem szabad alábecsülni. Az elmúlt évszázadokban létrejött műalkotások, amelyek megkerülhetetlenek a művészettörténelemben ma is erről tanúskodnak. A művészet mindig arra törekszik, hogy kifejezze a lélek mélyén rejtező titkot, amely minden ember lelkében ott gyökerezik, és kapcsolatban áll a természetfeletti világgal, vagyis a hittel. Erről tanúskodnak azok a barlangrajzok, amelyek azon túl, hogy megörökítik az akkori emberek hétköznapjait, mesélnek arról a kapcsolatról is, amely e rajzok alkotóit a természet megmagyarázhatatlan csodáihoz kötötte. Ebből a kezdetleges jelképvilágból nőttek ki az elkövetkező évszázadok valódi műalkotási, amelyek közül sok a természetfelettinek van szentelve. A vallások megszületésével legyenek azok mono- vagy politeisták, a művészet hit közvetlen kifejezőeszközévé válik.

Nem véletlenül mondta a 2011. augusztus 31-i általános kihallgatáson XVI. Benedek pápa: "A művészet kapu a végtelen felé. Képes kifejezni és láthatóvá tenni az embernek azt a szükségletét, hogy túllépjen a látható világon, és kifejezze az ember vágyát a végtelen iránt. És ez után nem sokkal a püspöki szinóduson így beszélt a művészetről: "Egy olyan egyetemes nyelv, amely képes az embert felemelni az Istenig."

Ezek az érzések, hozták létre azokat a felbecsülhetetlen értékű műalkotásokat, és azt az egyházművészeti örökséget, amely régóta felkeltette az illegális műkincskereskedelem érdeklődését. A szakrális helyekről elrabolt műkincsekkel való kereskedelem ma is egy állandóan növekvő és virágzó piac.

Kétségtelen, hogy a szakrális helyek, ahol a műkincseket őrzik félreeső helyen találhatók, védelmük hiányos vagy egyáltalán nem megoldott. Néha teljesen elhagyatottak vagy használaton kívül vannak, így ki vannak téve a kifosztás és rablás veszélyének. Ez még inkább így van azokban az országokban, ahol zavargások vagy belső konfliktusok vannak. Itt az egymás elleni ellenséges érzület "minden az ellenséget jelképező tárgy vagy épület elpusztításához vezet". Ezek a tényezők kedvező körülményeket biztosítanak a műkincs rabláshoz, vagy a műkincsek megsemmisüléshez vezethetnek.

Az egyházi műkincsek sebezhetősége még nagyobb probléma, ha figyelembe vesszük, hogy mit jelentenek ezek az emberiség számára. Vatikán Állam tudatában van, hogy ezek az alkotások milyen jelentőséggel bírnak, hiszen az egyetlen állam a világon, amely teljes egészében az UNESCO világörökségének részét képezi. Nem csak a szó szoros értelmében vett műalkotásokról van szó – az egyház küldetésének a szolgáltában álló festmények, szobrok, építészeti remekek, mozaikok –, hanem olyan kulturális kincsekről is, könyvek dokumentumok, irodalmi alkotások, amelyeket a Vatikáni Titkos Levéltárban és a Vatikáni Könyvtárban őriznek és a melyek a történeti kutatásokhoz egyedülállóak.

Vatikán Állam Rendőrségének és Csendőrségének, együttműködve Vatikán Állam más hivatalaival az a feladata, hogy védelmezze ezt a felbecsülhetetlen értékű kulturális örökséget. Nyilvánvaló, hogy egy ilyen hatalmas kincs őrzése és védelme nem könnyű feladat. Ugyanis a Vatikán Állam minden pontján felbecsülhetetlen művészeti értékek vannak. Nemcsak anyagi szempontból. A már említett püspöki szinódus alkalmával ezt így fogalmazta meg XVI. Benedek pápa: "Sok ember számára, akik Rómába jönnek a legfontosabb és sokszor az egyetlen kapcsolat a Szentszékkel a Vatikáni Múzeumokban tett látogatás: Ezért ez különleges lehetőség arra, hogy megismerjék a keresztény üzenetet.

A Szentatya szavait megismételve elmondhatjuk, hogy Vatikán Állam műkincsei egy olyan egyedülálló lehetőséget jelentenek, amelyen keresztül a Pápa a világ minden részéről érkező emberekhez szól, akik különböző kulturális és vallási környezetből érkeznek Rómába. Olyan emberekhez, akik talán soha nem olvasták az ő üzeneteit és szentbeszédeit. A művészet egyetemes nyelvvé válik, amely különböző népekhez és kultúrákhoz ér el, és így lehetővé teszi, egy olyan légkör kialakulását, amely segíti a világban a béke megőrzését.

Természetes, hogy számunkra ennek az örökségnek a védelme az egyik legfontosabb feladat. Egy sor olyan megelőző és védelmi intézkedést vezettünk be, amelyek alapját két elválaszthatatlan tényező adja: ember és a technológia. Az ember, akit személyes meggyőződése vezet – ez alapvető tényező –, és aki magas szakmai felkészültséggel rendelkezik. Az alkalmazott technológia pedig mindig a legkorszerűbb.

E két elválaszthatatlan tényező nem zárja ki azoknak a szokásos eszközöknek az alkalmazását, amelyekre szűkség van, amikor művészeti alkotások biztonságát kell megoldani.

Az egyik ilyen legfontosabb feladat mindazoknak a műkincseknek a pontos leltárba vétele, amelyek az egyházi intézményekben találhatók. Itt szerepelni kell az adott műkincs pontos leírásának és fényképének. A világ bűnüldöző szervei egyetértenek egy ilyen műkincs jegyzék szükségességéről. Ez alapvető feltétele, hogy az elrabolt műkincseket vissza lehessen szerezni, és vissza lehessen jutatni törvényes tulajdonosaiknak. Ki kell emelni, hogy az ilyen pontos műtárgy jegyzékek lehetővé tennék többek között

egy olyan adatbank létrehozását melyben pontosan szerepelnének az eltűnt műkincsek. Ez mindenkinek lehetővé teszi, hogy pontos bejelentést tegyen az eltűnt tárgyakról, és ezzel egyidejűleg megnehezíti a kulturális javak illegális kereskedelmét.

Ami az egyház birtokában lévő műkincseket illeti, az Egyház Kulturális Értékeinek Pápai Tanácsa 1999. december 8-án körlevelet tett közzé az alábbi címmel: Az egyház kulturális javainak nyilvántartásba vételének és katalogizálásának fontosságáról és szükségességéről. Sajnos, ahogy az gyakran lenni szokott ezt a pontos helyzetértékelést, amely bizonyos értelemben megelőzte a korát, nem követte gyakorlati intézkedés. Bár a Vatikánban e szerint a koncepció szerint dolgoznak már egy évtizede, de ami Olaszországot és a többi országot illeti, változatlanul abban a nehéz helyzetben vagyunk, amelyet a pápai bizottság körlevele nyilvánvalóvá tett. Emiatt pedig Olaszországban és világszerte sok egyházi műkincs ma is veszélyeztetett helyzetben van. Sajnos sokszor még az olyan legalapvetőbb biztonsági normákat sem tartják be, mint például a zárható ajtók. Tudjuk, hogy a biztonsági berendezések esetén sem lehet száz százalékosan garantálni a műkincsek védelmét. Az egyházi kincsek múzeumba vagy kiállító termekbe történő zárása jó megoldásnak tűnhet, de történelmi és kultikus okból ez nem kivitelezhető. Ahol nem lehetséges biztosítani szakemberek jelenlétét a műkincsvédelemben, ott fontos lenne tudatosítani, hogy a két legnagyobb ellenség, amelyet le kell győzni: tapasztalatlanság és a hanyagság. A híres athéni történész Thuküdidész bölcs szavai jutnak eszembe, amikor azt írta, hogy "egy vár védelme nem a fal vastagságától, hanem a védők akaratától függ." Ez a megállapítás ma is igaz.

Ahhoz, hogy megvédjük ezeknek a helyeknek a biztonságát a legfontosabb, a különleges biztonsági intézkedéseken túl, az őrzéssel megbízott személyek jó felkészítése. Ha tudatában vannak annak, hogy amit védenek olyan érték, amely pótolhatatlan, javul a munkájuk hatékonysága is. A Vatikáni Múzeumokban például, amelyek világ legfontosabb múzeumai közé tartoznak, háromszáz fő teljesít szolgálatot. Ebben benne van a Csendőrség állománya is. Az is bebizonyosodott, hogy sokszor a fizikai jelenlét is elegendő és elrettentő hatással bír.

Nyilvánvaló, hogy a Vatikán a műkincsek valódi kincsestára, de mindenek előtt Krisztus helytartójának székhelye. Ezért védelmi és biztonsági intézkedés fő célja, hogy megóvja a Szentszéket és Péter utódját, és következésképpen az összes itt őrzött kincset. Amellett, hogy ezek a műkincsek felbecsülhetetlen művészeti jelentőséggel bírnak, fontos szerepük van a kultuszban.

A különböző igények és a kultuszhelyek eltérő adottságai nem teszik lehetővé, hogy minden helyzetben egy biztonsági modellt alkalmazzunk. A környezet, az elhelyezkedés, az őrzött műkincsek jellege, az őrzéssel megbízott személyzet száma és felkészültsége, mind olyan tényező, amelyeket figyelembe kell venni, a megfelelő biztonsági intézkedések kidolgozásakor. Az első lépés, mindig egy alapos helyzetfelmérés és a szükséges intézkedések pontos meghatározása.

Személy szerint fontosnak tartom az emberi tényezőt, mivel nincs olyan elektronikus berendezés vagy új technológia legyen az bármilyen pontos és fejlett, amely teljesen helyettesíteni tudná az embert.

Mindez nem választható el a nemzetközi bűnüldöző szervek közötti együttműködéstől és információcseréről. Ez olyan fontos tényező, amely nélkül nem győzhetünk abban a háborúban, amelyet az illegális műkincskereskedelem ellen folytatunk. Ebben a háborúban a vereség múltunk elvesztését jelentené, ezért az együttműködés, a siker nélkülözhetetlen feltétele. A győzelem pedig egy olyan pótolhatatlan művészeti örökség megőrzését jelenti, amely az egész emberiségé és a jövendő generációké.

Szerzetesi klauzúrák a XXI. században[1]

Orosz András Lóránt OFM

Előadásom célja kánonjogi szempontból röviden bemutatni a szerzetesi klauzúrát, annak teológiai alapjait, és rövid történeti áttekintéssel bizonyítani azt, hogy a szerzetesi klauzúra nem elsősorban a személy és vagyonvédelem eszköze az egyházban, hanem azoknak a körülményeknek a védelmét jelenti, amelyek a szerzetesi életállapot konstitutív elemeihez tartoznak, ezek pedig a kontemplatív légkör és a közösségi élet családias jellege. Pont emiatt nem igazán releváns a klauzúrához való jog levezetése a személyiségi jogokból sem.[2]

A klauzúra, mint a szerzetház (rendház, monostor) idegenek elöl elzárt része, egyrészt jelenti az aktív klauzúrát, vagyis a szerzetesek szabad kijárásának tilalmát, másrészt a passzív klauzúrát, vagyis az idegenek belépésének tilalmát.[3] A klauzúra anyagi értelemben a szerzetháznak a törvény által tárgyalt része, és az egyházban a szerzetesi életállapot egyik jellemzője.[4] A katolikus egyházban megtalálható másik két életállapotra, a laikusi és a klerikusi életállapotokra ez a jogintézmény nem jellemző. Annak, hogy klauzúráról miért csak a szerzetesek esetében szól az kánonjog, annak a magyarázatát az életállapotoknak az egyházban betöltött eltérő funkcióiban találjuk meg.

---

[1] A Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola és a Konrad Adenauer Alapítvány által 2012. november 29-én, a Főiskolán szervezett Béke és Biztonság című nemzetközi konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

[2] Vö. DI MATTIA, G., *Kommentár a 667. kánonhoz*, in *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, vol. II/2., ed. MAZZON, Á - MIRAS J. - RODRÍGEZ-OCAÑA R., Wilson & Lafleur, Montreal (Canada) - Midwest Theological Forum, Chicago (Illinois), 2004, 1780.

[3] Vö. GÓMEZ, I. G., *Clausura*, in *Dizionario Teologico della Vita Consacrata*, dir. da RODRÍGUEZ A. A. - CANALS J. M. CASAS, ed. italiana a cura di GOFFI T. - PALAZZINI A., Ancora, Milano, 1994, 297–306.

[4] Vö. RINCÓN, T., *Kommentár a 667. kánonhoz*, in *Codice di Diritto Canonico e Leggi Complementari Commentato*, Terza edizione italiana riveduta e ampliata della 6° edizione curata dall'Istituto Martín de Azpilcueta dell'Università di Navarra, con riferimenti al Codice delle Chiese Orientali, alla Legislazione italiana e a quella particolare della C.E.I., ed. italiana diretta da ARRIETA, J. I., Coletti a San Pietro Editore della Libreria Coletti, Roma, 2010, 481–483.

Klerikusi életállapothoz tartozóknak nevezzük azokat a krisztushívőket, akik az egyházban isteni rendelés folytán szent szolgálatot teljesítenek (207. k.). Az ő identitásuk tengelyében Isten népének a szolgálata áll. A világi krisztushívőknek, akiket a keresztség és a bérmálás által Isten szintén apostoli munkára hív, általános kötelességük és joguk, hogy az evangéliumot ott hirdessék, ahol azt az emberek csakis általuk hallhatják meg. Az ő sajátos feladatuk emellett, ahogyan a II. Vatikáni Zsinat nyomán[5] az Egyházi Törvénykönyv fogalmaz, az evilági dolgok rendjének, vagyis a család, a kultúra, a gazdaság, a művészet, a politika, a nemzetközi kapcsolatok, stb. rendjének átitatása az evangélium szellemével (225. k. 1. §).

A szerzetesek, pontosabban a megszentelt életet élők az egyházban azok, akik az evangéliumi tanácsok – a tisztaság, a szegénység és az engedelmesség – vállalásával, Krisztust szorosabban követve, teljesen a mindenekfölött szeretett Istennek szentelik magukat, és Isten országának szolgálatában törekszenek a tökéletes szeretetre.[6] Az intézmények, vagyis a rendek, amelyekben élnek, a nekik juttatott kegyelem szerint, vagy az imádkozó Jézust követik szorosabban (kontemplatív rendek), vagy az Isten országát hirdetőt (apostolkodó – tanító, lelkipásztorkodó, missziós rendek) vagy az emberek jótevőjét (karitatív – betegápoló, szociális területen dolgozó rendek).[7] Összegezve tehát elmondhatjuk, hogy az Egyházban, a klerikusi életállapot identitását a lelkipásztori szolgálat, a laikusi életállapotét az evilági dolgok rendjének megszentelése, a szerzetesi életállapotét pedig a szorosabb Krisztus-követés adja meg.

II. János Pál pápa a megszentelt élettel foglalkozó Püspöki Szinódust követően, 1996. március 25-én kiadott a *Vita consecrata* kezdetű apostoli buzdításában így ír a teljesen szemlélődő életről és a klauzúráról: «*(8) Azok a férfi és női intézmények, amelyek kizárólagosan szemlélődő életet folytatnak, az Egyház számára öröm és mennyei kegyelmek forrásai. Ezen intézmények tagjai életükkel és küldetésükkel Krisztust utánozzák, aki fölment a hegyre, hogy imádkozzon; tanúságot tesznek Isten történelem fölötti uralmáról és elővételezik az eljövendő dicsőséget. (59) Különleges figyelmet érdemel a nők kolostori élete és a klauzúrában élő nővér a nagyrabecsülés miatt, mellyel a keresztény közösség a menyasszony Egyház mindenek fölött szeretett Urával való kizárólagos egyesülését jelző életforma iránt viseltetik. A klauzúrában élő nővérek élete – akik elsősorban imádságnak, aszkézisnek és a lelki életben való szüntelen tökéletesedésnek szentelik magukat – valójában „nem más mint a mennyei Jeruzsálem felé törekvés, az eszkatologikus Egyház elővételezése, vágyódás az Úr birtoklására és színelátására".[8] Ezen egyházi hivatás és küldetés fényében a klauzúra megfelel az Úrral való lét minden mással szemben elsőbbséget élvező igényének. Ezért hálámat fejezem ki ezeknek a szeretett nővéreknek, és buzdítom őket, hogy karizmájuknak megfelelően maradjanak hűségesek a klauzúrás élethez. Példájuk következtében ez az életforma állandóan sok hivatást számlál, akiket az önmagát a szemlélődésben teljesen Istennek adó „menyasszonyság" radikalitása vonz. A minden tevékenységnél értékesebb, tiszta szeretetet kifejező szemlélődő életnek rendkívüli apostoli és missziós hatása van*».[9] Látjuk ebből az idézetből is, hogy ma az egyház milyen teológiai és spirituális alapokat ad a szemlélődő életnek. Fontos az, hogy erről ne feledkezzünk el akkor, amikor a történeti áttekintést, és a kánoni elemzést végezzük.

Ha köznyelvi értelemben szerzetesekről beszélünk, fontos felidéznünk, hogy a Kódex tipológiája szerint ez csak az egyike a megszentelt élet formáinak az Egyházban. A megszentelt élet intézményein belül az Egyházi Törvénykönyv megkülönbözteti a szerzetesintézményeket (607–709.k.) és a világi intézményeket (710–730.k.), majd az apostoli élet társaságait (731–746.k.), a remetéket (603.k.), a szüzek rendjét (604.k.), valamint a megszentelt élet új formáit (605.k.). Ez a sokféleség inkább a latin egyházra jellemző, keleten a szerzetesség klasszikus formájában egyfajta, vagyis monasztikus. Nálunk a nyugati egyházban, különösen az utóbbi századokban a megszentelt élet sokféle formája bontakozott ki. Ezeknek az intézményeknek a létrejötte az összes krisztushívők alapvető jogai közül az egyesülési és társulási jogon (215. k.), az életállapot szabad megválasztásának jogán (219. k.), illetve azon a jogukon alapszik, hogy a lelkiéletet, az egyház tanításával összhangban lévő saját spiritualitás szerint éljék (214.k.).

A klauzúráról szóló 667. kánont az Egyházi Törvénykönyv II. könyvének, ami az *Isten népe* címet viseli, a III. rész I. szakasz II. címében találjuk, ami

[5] *LG*, 31.

[6] CIC 573. k. 1. §. Az evangéliumi tanácsok vállalásával megszentelt élet az az állandó életforma, mellyel a hívők a Szentlélek munkálkodása folytán Krisztust szorosabban követve, teljesen a mindenekfölött szeretett Istennek szentelik magukat, hogy az ő dicsőségére, az egyház épülésére és a világ üdvösségére új és különös címen elkötelezve, Isten országának szolgálatában törekedjenek a szeretet tökéletességére, és kiváló jellé válva az egyházban, a mennyei dicsőséget előre hirdessék.

[7] CIC 577. k. A megszentelt életnek az egyházban sok intézménye áll fenn. Ezek a nekik juttatott kegyelem szerint különböző adományokkal rendelkeznek: vagy az imádkozó Krisztust követik szorosabban vagy az Isten országát hirdetőt vagy az emberek jótevőjét vagy a világban közöttünk élőt, de mindig azt, aki az Atya akaratát teljesíti.

[8] Sacra Congregatio pro Religiosis et Institutis Saecularibus, Instr., *Venite seorsum*, 1969. VIII. 15, in *AAS* 61 (1969), 685.

[9] II. JÁNOS PÁL, Ap. Buzdítás, *Vita consecrata*, 1996. III. 25., in *AAS*, 88 (1996) 382, 423.

a szerzetes intézményekről szól[10]. A klauzúra olyan jogintézmény, amely a megszentelt élet fentebb tárgyalt formái közül a szerzetesi intézményekre jellemző esősorban, de nem kizárólag. Hiszen a szerzetesek azok, akiknek - ahogyan a Kódex fogalmaz - a nyilvános tanúságtétele, amivel ők Krisztusnak és az Egyháznak tartoznak, világtól való elkülönüléssel jár együtt.[11] Ez az elkülönülés azután az egyes intézmények jellegének és céljának, vagyis karizmájának megfelelően igen különböző módon valósulhat meg.

A karizma szót egyébként a hatályos jog elkerüli, és helyette az adott intézmény örökségéről *(patrimonium)* beszél, amely tartalmazza egyrészt az alapítóknak az intézmény természetére vonatkozó azon szándékait és elgondolásait, amelyeket az illetékes egyházi hatóság szentesített, másrészt az intézmény egészséges hagyományait. Ezt az örökséget mindenkinek hűségesen meg kell őriznie (578. k). Ennek érdekében a Kódex a szerzetes intézményeket életük, és főképp irányításuk tekintetében autonómiával ruházza fel, melyet a helyi ordináriusoknak, vagyis a megyéspüspököknek és a jogban velük azonos elbírálás alá esőknek kötelességük megőrizni és védelmezni (586. k.). Ez azért is figyelemre méltó, hiszen pont ez az autonómia az alapja az *exemptiónak,* amely azt jelenti, hogy a pápa avégett, hogy az intézmények javáról és az apostoli tevékenység szükségleteiről jobban gondoskodjék, az egész egyházra kiterjedő elsőbbsége alapján kiveheti ezeket az intézményeket a helyi ordinárius kormányzata alól, és egyedül magának, vagy más egyházi hatóságnak rendelheti alá őket (593. k.). Ezt az egyházban elismert autonómiát találjuk tehát az *exemptio* és a pápai klauzúra hátterében is.

Az előbb említett „világtól való elkülönülése" a szerzeteseknek talán némi magyarázatra szorul, hiszen ma Magyarországon olyan rendek, melyekre ez a világtól való elkülönülés kifejezetten jellemző lenne, nem nagyon vannak. Közéjük tartoznak pl. a magyarszéki kármelita nővérek, a szécsényi klarisszák, a ciszter nővérek. A férfi rendek között pedig kifejezetten kontemplatív közösséget nálunk nem találunk. A többi szerzetesrendeket nagyon is az élet sűrűjében látjuk, sőt egyenesen azokon a frontvonalakon, ahol az egyháznak a társadalomban és a társadalomért végzett mindennapi tevékenységének a sűrűje van, mint pl. a katolikus iskolákban, a betegellátásban és a szociális munkában.

A világtól való elkülönülés, amit a Kódex említ, minden szerzetes intézményre, minden szerzetesrendre érvényes, függetlenül attól, hogy a karizmájában milyen arányban aktív vagy kontemplatív, vagyis milyen arányban szenteli magát a tevékenységnek vagy az imának. Ebből is az látszik persze, hogy ez a megközelítés nem egészen szerencsés, hiszen minden szerzetes életében jelen kell lennie mind az akciónak, mind a kontemplációnak, a munkának és az imának. Maga a hatályos jog sem tesz ebből a szempontból különbséget a szerzetesek között, hanem egyszerűen előírja a klauzúrát a számukra. A világtól való elkülönülés gyökerénél ugyanis természetesen teológiai magyarázatot találunk: a szerzetes nem más, mint az Isten által saját maga számára lefoglalt, a többitől elkülönített személy. Ez a fajta elkülönülés jóval túlmutat a világtól való menekülésen a *fuga mundi*-n, amely alakalom adtán hasznos lehet, de egy életformát, egy életet bajosan lehet rá alapozni. Ennek a világtól való elkülönülésnek egy másik megnyilvánulása például a szerzetesi ruha, a habitus is, amit az egyetemes jog szerint megszentelt voltuk jeleként és a szegénység bizonyságául kell viselniük (669. k.).

Ahogyan már említettem, a klauzúra intézménye a szerzetesjogban „Az intézmények és tagok kötelességei és jogai" c. fejezetben kerül szóba. Ezeknek a kötelességeknek és jogoknak a meghatározása fontos szempont volt a kánonjog II. Vatikáni zsinat utáni megújításakor. Az 1967. október 7-i Püspöki Szinódus dolgozta ki a Kódex átdolgozásának alapelveit, melyeket a hatályos CIC Előszavában is megtalálunk. Ezek közül számunkra most a klauzúra tárgyalásakor egyrészt a krisztushívők életállapot szerinti jogainak és kötelességeinek rögzítése fontos. Az első alapelv szerint „A törvénykönyvnek meg kell határoznia és védenie kell kinek-kinek a többiekkel és az egyházi közösséggel szemben fennálló jogait és kötelezettségeit, amennyiben ezek Isten tiszteletét és a lelkek üdvösségét érintik." Másrészt a szubszidiaritás elvének kimondása volt fontos, amely lehetővé tette, hogy az intézményeknek saját karizmájuk szerint viszonylag széles mozgásterük legyen a klauzúra meghatározásában a saját (speciális) jogjuk keretei között. Ez itt azt jelenti, hogy az egyetemes jognak egyrészt pontosan le kell írnia

[10] CIC 667. kán. 1. §. Tartsák meg minden házban az intézmény jellegének és küldetésének megfelelő klauzúrát úgy, ahogyan a saját jog meghatározza, de mindig legyen a szerzetháznak egy olyan része, amelyet kizárólag a tagoknak tartanak fenn.
2. §. A szemlélődő életre rendelt monostorokban szigorúbb klauzúra-fegyelmet kell tartani.
3. §. A teljesen szemlélődő életre rendelt apácamonostorok kötelesek a pápai, vagyis az Apostoli Szentszéktől adott szabályok szerinti klauzúra megtartására. Az egyéb apácamonostoroknak a saját jellegüknek megfelelő és szabályzatukban meghatározott klauzúrát kell megtartaniuk.
4. §. A megyéspüspöknek felhatalmazása van arra, hogy megfelelő okból belépjen az egyházmegyéje területén lévő apácamonostorok klauzúrájába, és hogy súlyos okból és a főnöknő beleegyezésével, megengedje másoknak a klauzúrába való bebocsátását vagy azt, hogy az apácák onnét kilépjenek, a valóban szükséges időre.

[11] CIC 607. kán. 3. §. Az a nyilvános tanúságtétel, amivel a szerzetesek Krisztusnak és az egyháznak tartoznak, a világtól való olyan elkülönüléssel jár, mely az egyes intézmények jellegének és céljának megfelel.

mindazt, ami a megszentelt életet meghatározó alapelvek része, amelynek azonosnak kell lennie minden megszentelt életet élő számára, másrészt lehetővé kell tennie az egyház és az egyes intézmények szükségleteihez való alkalmazkodást. A szubszidiaritásnak kell érvényesülnie az egyes intézmények fegyelmi előírásaiban, úgyhogy azok ki tudják fejezni saját identitásukat, alkalmazkodva a különböző helyzetekhez és körülményekhez, melyeket korunk gyors kulturális és szociális változásai magukkal hoznak (4. alapelv).

A hatályos Kódex egyik sajátossága az, hogy az összes krisztushívők, a világiak, illetve a klerikusok jogai és kötelességei viszonylag egységesen, összefogottan jelennek meg, míg a szerzeteseknél ezeket különböző fejezetekben szétszórtan találjuk meg. Az intézmények és tagjaik kötelességei és jogai között, a konstitutív kötelezettségek és jogok sorában találjuk a közös élethez való jogot, ami természetesen kötelezettség is. Ez magában foglalja a testvéri életet, az asztalközösséget, a vagyonközösséget. Jelenti jogot a közösségi életre, illetve a házból megfelelő okból való, egy évet meg nem haladó távollétre az elöljáró engedélyével, illetve hosszabb távollétre, ha betegség gyógykezeléséről, tanulmányok végzéséről, vagy az intézmény nevében gyakorolt apostoli tevékenységről van szó.[12] A teljesen szemlélődő életre rendelt női monostorok számára ezt a kánont a *Verbi Sponsa* kezdetű, a szerzetesi Kongregáció által 1999. május 13-án kiadott instrukciója módosítja.[13]

A szerzetesi jogokhoz tartozik az isteni dolgokról való szemlélődésre és az imádságban Istennel való állandó egyesülésre való jog, ami azt jelenti, hogy joguk van olyan napirendre, és olyan mennyiségű terhelésre, amely ezt lehetővé teszi.[14] Ugyancsak a szerzetesi életállapothoz tartozó jogok között találjuk a habitus már említett viselését is, hacsak törvényesen meg nem fosztják tőle. A klauzúrához való jog általánosságban azt jelenti, hogy a szerzetháznak legyen olyan része, amelyet kizárólag a tagoknak tartanak fent.

[12] CIC 665. kán. 1. §. A szerzetesek lakjanak saját szerzetházukban, és tartsák meg a közös életet; ne távozzanak el onnan saját elöljárójuk engedélye nélkül. Ha pedig a házból való hosszabb távollétről van szó, a nagyobb elöljáró – tanácsa beleegyezésével és megfelelő okból – megengedheti az intézmény házán kívüli tartózkodást, de csak egy évnél nem hosszabb időre, hacsak nem valamilyen betegség gyógykezelése, tanulmányok végzése vagy az intézmény nevében gyakorolt apostoli tevékenység indokolja a távollétet.

[13] Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, Instr., *Verbi Sponsa – Instructio de vita contemplativa deque monialium clausura*, 1999. V. 13, Città del Vaticano, 1999, Enchiridion Vaticanum, 18. kötet, 931–1005.

[14] CIC 663. kán. 1. §. Minden szerzetes első és legfőbb kötelessége az isteni dolgokról való szemlélődés és az imádságban az Istennel való állandó egyesülés legyen.

Miután a klauzúra jogintézményét elhelyeztük a szerzetesi életállapothoz tartozó jogok és kötelezettségek között, röviden tekintsük át a klauzúra történetét. A klasszikus latinban zárt helyet, elkerített rész, néha börtönt jelent. Minden nagy vallási hagyományban, nem csak a keresztényben találunk óvintézkedéseket azoknak a személyeknek a javára, akik a társadalomtól elkülönülnek valamely istenség szolgálatára és cölibátusban élnek.[15]

A klauzúrával kapcsolatban az Egyházban a VI. sz. eleje óta találunk joganyagot. Ennek elemzésénél lényeges szempont a motiváció: úgy tűnik, hogy az imádságos légkör és az összeszedettség folyamatos megőrzésének igénye a kezdetektől jelen volt. Emellett azonban feltűnik egy másik szempont, amely hamarosan szinte kizárólagossá válik, ez pedig a tisztaság megőrzése, legyen szó akár nőkről, akár férfiakról. Más kérdés az, hogy míg a klauzúra jogi szabályozása a VI–XVI. századig egyre aprólékosabbá válik, addig a motiváció alig megy át igazi fejlődésen.[16]

Keleten a szerzetesség kezdetei óta jelen vannak a nyomai az ellenőrzési mechanizmusoknak a különböző nemű személyek találkozásai esetében akkor, ha közülük legalább az egyik Istennek szentelt személy volt. Ezzel együtt, indokolt és korlátozott számú esetben lehetőség volt arra, hogy a szerzetesek kijárjanak a kolostorokból, illetve, hogy világiak belépjenek oda. Az első szigorúbb zsinati szabályozás a Kalkedóni zsinaté (451). A kiváltó okok között meg kell említenünk a vándor-szerzetességet, amelynek az egyházi és a világi rendet megzavaró ténykedése rendészeti problémákat jelentett a korabeli világi hatóságoknak. Ennek a fajta szerzetességnek részben spirituális okai voltak – a *xeniteia*, a kivetettség önkéntes vállalása – részben pedig egyszerű csavargásról, vagyis fegyelmezetlenségről volt szó. A klauzúra szabályozásának ez utóbbi rendészeti motívuma legalább olyan erősen volt jelen Keleten az első évezred jogi szabályozásában, mint a spirituális motívum, vagyis az imádságos összeszedettség biztosításának szempontja.[17]

Nyugaton a VIII. századig, vagyis a karoling korig inkább helyi szintű joganyaggal találkozunk. Galliában 513-ban Arles-i Cézár *Regulájában* szintén a vándor-szerzetesség ellen, illetve a női klauzúráról találunk előírásokat. Itt főképpen a szerzetesnők és a világiak kapcsolatát szabályozza, aminek hátterében ott vannak a népvándorlás korának háborús vi-

[15] Vö. LECLERCQ J., *Clausura in Oriente e Occidente*, in *Dizionario degli Istituti di Perfezione*, ed. PELLICIA G. (1962-1968) - ROCCA G. (1969-), Edizioni Paoline, Roma, 1988, 1166.

[16] I. m., 1167.

[17] I. m., 1167.

szonyai, illetve ezek következtében a társadalom erkölcseinek fellazulása. Meg kell említenünk Szent Benedek Reguláját, amely nem szentel külön fejezetet a klauzúra intézményének, azzal kapcsolatban mértéktartó, bár a vándor-szerzetességgel és a csavargással kapcsolatban igen kritikus.[18] Összességében a VIII. századig hasonló a klauzúra Keleten és Nyugaton, s talán a népvándorlás viszontagságai miatt, melyek Nyugatot jobban érintik, ott egy kicsit szigorúbb.[19]

A VIII–XIII. századig, vagyis a karolingtól a gregoriánus reformig fokozatosan szigorodtak a klauzúrára vonatkozó előírások, nem utolsósorban a X. sz. politikai viharaiban bekövetkezett visszaélések miatt. A gregoriánus reform az, amelynek keretében a XI–XII. században megjelennek a pontos szabályok a ciszter és gilbertiánus nővérek számára a falakra, az kapuk méretére és számára, a kulcsokra és a rácsokra vonatkozóan. Ekkortól a motivációk tekintetében is látunk fejlődést. Prüfeningi Idungus[20] 1144/45 táján az *Argumentum de quattor questionibus* c. művében azzal a témával foglalkozik, hogy a bencés regulát követő férfi és női monostorokban vajon ugyanaz a klauzúra követendő-e. Szerzőnk arra a következtetésre jut, hogy a női nemhez tartozókat különösen is őrizni kell, mivel nekik négy nagy ellenségük van. A testi vágyakozás, a kíváncsiság, a férfiaknak való tetszési vágy, és az irigység. És persze a nő erőszak hatására elveszítheti a szüzességét. Ez az amit Chartres-i Ivó a híres jogász is a szigorú klauzúra indokául hoz fel: mindent meg kell tenni az Istennek szentelt szüzek fizikai érintetlenségének megőrzéséért, akkor is, ha a lelki érintetlenség nincs meg. Tehát elmondható, hogy nagy vonalakban a germán jog hatására, a klauzúra történetében a XII. századtól, a többi szándék mellett előtérbe kerül a gyengeségei miatt őrizetre szoruló nő fizikai érintetlenségének megőrzése. Ugyancsak ekkortól

[18] Szent Benedek Regulája 1. 10–11 Végül a szerzetesek negyedik faját girovágusnak mondják. Ezek egész életükön át más-más tartományban élnek, háromnégy napon majd ebbe, majd abba a kolostorba szállnak vendégül. Mivel folyton csavarognak, soha meg nem állapodnak, saját akaratuknak és a torkosság ingereinek szolgálnak, minden tekintetben rosszabbak a szarabitáknál.
66. 6–7 A monostort, ha lehetséges, úgy kell építeni, hogy minden szükséges dolog, mint a víz, malom, kert és különféle műhelyek a monostoron belül legyenek, hogy a szerzeteseknek ne kelljen kint csatangolniuk, ami lelküknek éppen nem válik üdvére.

[19] Vö. LECLERCQ J., *Clausura in Oriente e Occidente*, in *Dizionario degli Istituti di Perfezione*, ed. PELLICIA G. (1962–1968) – ROCCA G. (1969–), Edizioni Paoline, Roma, 1988, 1168.

[20] HUYGENS, R. B. C., Idungus, in Neue Deutsche Biographie 10 (1974), S. 120 [Onlinefassung]; URL: http://www.deutsche-biographie.de/pnd100964915.html

válik inkább jogi témává a klauzúra, egyre kevesebbet törődve a spirituális motivációk hangsúlyozásával.[21]

VIII. Bonifác pápa 1225-ben a klarisszák számára igen szigorú klauzúrát ír elő, s ez válik azután a következő századokra modellé minden kontemplatív női rend, gyakorlatilag az újkorig minden női rend számára. Más kérdés az, hogy pont Assisi Szent Klára az, aki IX. Gergely pápával, akihez még Ugolino bíboros korából személyes jó kapcsolat fűzi, is szembeszáll a túl szigorú klauzúra bevezetése miatt. Ezt úgy teszi, hogy éhségsztrájkot kezd, mondván, ha a pápa megtiltja, hogy a nővérek számára lelki táplálékot hozó ferences papok belépjenek a monostorba, akkor neki a testi táplálékra sincs szüksége. Klára a kért engedélyt végül megkapta. Ugyancsak VIII. Bonifác pápa adta ki 1298-ban a *Periculoso ac detestabili* kezdetű decretumát, amely hosszú időre döntően befolyásolta a szigorú női klauzúra intézményét. Az indoklásban itt is elsősorban a fizikai érintetlenség megőrzése szerepel, és csak másodsorban az imádságos légkör, és az Istennek szentelt személy lelki szabadságának védelme. Egy erényes hölgy számára a XIV–XV. században, vagyis a reneszánsz korban sem volt sok választás: férj vagy kolostor *(maritum aut murum)*. A Trentói zsinat 1563-ban megújítja a bonifáci törvénykezést, azzal, hogy a klauzúra megszegőit önmagától beálló kiközösítéssel sújtja.[22]

A XVII. században a Páli Szent Vince által alapított irgalmas nővérek rendje az, amely kifejezetten szociális-karitatív céllal jött létre, és amely szakít az addigi női szerzetesi klauzúrával. Ők és a nyomukban létrejött számtalan női kongregáció, nem is nevezte magát szerzetesnek a szó jogi értelmében, és nem tettek ünnepélyes, örök szerzetesi fogadalmat sem, nehogy klauzúrára kötelezzék őket. Az 1917-es CIC és az azt követő törvénykezés a II. Vatikáni zsinatig jelentős változást ebben a kérdésben nem hozott. A zsinat nyomán az 1969-ben kiadott *Venite seorsum* kezdetű instrukció az, amely alapos biblikus teológiai indoklás után könnyít a klauzúrán.[23]

A motiváció, a helyes teológiai alapoknak a hiányát mutatja például az, ahogyan Magyarországon a jozefinizmus hatott a szerzetességre. A felvilágosodott uralkodói abszolutizmus azon igyekezetében, hogy a szerzetességet hasznossá tegye a birodalom számára a nevelésben, a lelkipásztorkodásban és a szociális munkában, szem elől tévesztette annak lényegi elemeit,

[21] Vö. GÓMEZ, I. G., *Clausura*, in *Dizionario Teologico della Vita Consacrata*, dir. da RODRÍGUEZ A. A. – CANALS J. M. CASAS, ed. italiana a cura di GOFFI T. – PALAZZINI A., Ancora, Milano, 1994, 297–306.

[22] Vö. LECLERCQ J., *Clausura in Oriente e Occidente*, in *Dizionario degli Istituti di Perfezione*, ed. PELLICIA G. (1962–1968) – ROCCA G. (1969–), Edizioni Paoline, Roma, 1988, 1171.

[23] *Venite seorsum*, 1969. VIII. 15, in *AAS* 61 (1969), 674–738.

úgymint a közös életet, a kontemplációt, az imádságot. Emiatt történhetett, hogy az ezek védelmét szolgáló klauzúra is kényelmetlenné, értelmetlenné és nevetségessé vált. Még olyan jelentős szerzetes-személyiségek is, mint pl. Albach Szaniszló ferences, kiváló botanikus, Gróf Széchenyi István kedvelt (német nyelvű) szónoka a Ferenciek terén, azt írhatta le egy levelében az 1880-as években, amikor a klauzúra visszaállítása komolyan szóba került, hogy „már megint miféle középkori dolgokat akarnak ránk kényszeríteni."[24]

Az 1917-es CIC és a II. Vatikáni zsinat közötti időben az egyházban nőtt a szigorú klauzúrában élő kontemplatívok megbecsülése, valamint erősödik az életforma biblikus és a patrisztikus megalapozása, amint azt a XII. Piusz pápa által 1950. november 21-én kiadott *Sponsa Christi* kezdetű apostoli konstitúció is tanúsítja.[25]

A II. Vatikáni Zsinat *Perfectae caritatis* kezdetű határozata nagyra értékeli az Istennek szentelt kontemplatív életet, annak megújításánál hangsúlyozza azt, hogy szükséges a világtól való elkülönülés megőrzése. A pápai klauzúrával kapcsolatban pedig úgy rendelkezik, hogy „A kontemplatív női szerzetek pápai klauzúrája maradjon érintetlen, de meghallgatván az apácákat, alkalmazzák a hely és a kor körülményeihez, s az elavult szokásokat szüntessék meg."[26] A végrehajtást szolgáló *Eclesiae Sanctae* kezdetű motu proprio szerint a pápai klauzúrát úgy kell tekinteni, mint olyan aszketikus intézményt, ami különösen is megfelel a kontemplatív apácák hivatásának, amennyiben jele, védelmezője és sajátossága az ő világtól való elkülönülésüknek. Ezt az egyes szerzetescsaládok határozzák meg saját karizmájuk szerint a szabályzataikban úgy, hogy a külvilágtól való elválasztás fizikai értelemben is megmaradjon.[27] Ezeket a szabályzatokat az Apostoli Szentszék jóváhagyásának vessék alá.[28] Az 1969. augusztus 15-én, a Szerzetesi Kongregáció által kiadott *Venite Seorsum* kezdetű instrukció szerint a kontemplatív élet tisztasága és lelkesedése nagyban függ a klauzúra pontos betartásától.[29]

[24] Vö. HUSZÁR, I. J., *P. Albach Szaniszló O.F.M.: (1795–1853)*, Értekezések a M. Kir. Horthy Miklós Tudományegyetem Magyar Történelmi Intézetéből 5, Ferences Tartományfőnökség, Szeged, 1944.

[25] Vö. XII. PIUSZ, Apostoli konst., *Sponsa Christi*, 1950. XI. 21, in *AAS* 43 (1951), 5–24.

[26] Vö. *PC*, 16.

[27] VI. PÁL, Motu pr., *Ecclesiae Sanctae*, 1966. VIII. 6., II/30-31., in *AAS* 58 (1966), 780. II/31.

[28] Sacra Congregatio pro Religiosis et Institutis Saecularibus, Instr., *Venite seorsum*, 1969. VIII. 15, art. 9., in *AAS* 61 (1969), 689.

[29] *Venite seorsum*, art. 12.

A hatályos jogban a klauzúra kérdését egyetlen kánon, a CIC már említett 667. kánonja szabályozza. Eszerint ma a szerzetesjogban a klauzúrának négy típusát találjuk: a) az általános klauzúra *(clausura commune)*; b) szigorúbb klauzúra a monasztikus férfi rendek számára *(clausura strictior)*; c) *pápai klauzúra* a kizárólag kontemplatív női monostor számára; d) a szabályzat szerinti klauzúra *(clausura constitutionale)* a többi női monostor számára. Azt, hogy melyik monostor követi a pápai, melyik pedig a szabályzat szerinti klauzúrát, azt maguk a monostorok vagy monasztikus kongregációk döntik el, saját karizmájuknak megfelelően (VS 13).

Az az általános klauzúra *(clausura commune)* jellemzői: az intézmény természetének megfelelő; a saját jog határozza meg; a szerzetház egy részében lennie kell; nincs alóla kivétel.

A szigorúbb klauzúrát *(clausura strictior)* a jog a saját szabályzat szerint azoknak a monasztikus férfi rendeknek írja elő, amelyeknek a kontemplativitás a jellemzőjük .

A pápai klauzúra a kizárólag kontemplatív női monostorok számára, ami a *Verbi Sponsa* kezdetű instrukció 11. pontja szerint azt jelenti, hogy a monostor nővérei minden külső és belső tevékenységükkel kizárólag az Istennel való bensőséges egyesülést keresik.[30] Ez kizárja az apostolkodásra irányuló külső tevékenységeket, ill. az egyházi ünnepségeken és szolgálatokban való részvételt. Ez azonban nem várható el, ha ellentmondana a nővéreknek az egyház életében és missziójában való részvételének. A pápai klauzúrában élők világtól való elkülönülésük nem csupán szimbolikus. Ezt a klauzúrát azért nevezik pápainak, mert nemcsak a saját szabályzat, hanem az Apostoli Szentszék is szabályozza. Az intézmények sokfélesége miatt azonban ennek a szabályozásnak bizonyos részleteit a saját jog tartalmazza, ezt azonban a Szentszékkel jóvá kell hagyatni.[31] A pápai klauzúrát a nővéreknek, a jelölteknek és a noviciáknak is be kell tartani. Az ún. külsős nővérekre vonatkozó előírásokat a saját jog rögzíti. A klauzúrára vonatkozó törvények lelkiismeretben súlyosan kötelezik mind a nővéreket, mind a belépő idegeneket.[32]

Alapvető szabály az, hogy a pápai klauzúrából való kilépésének és az oda való belépésnek az engedélyezése csakis jogos és súlyos okból történhet, az egyes nővérek vagy a monostor közösségének valós szüksége esetén. Ezt

[30] Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, Instr., *Verbi Sponsa – Instructio de vita contemplativa deque monialium clausura*, 1999. V. 13, Città del Vaticano, 1999, Enchiridion Vaticanum, 18. kötet, 931–1005.

[31] *Verbi Sponsa*, 14.1.§.

[32] *Verbi Sponsa* , 14.3.§.

kívánja meg egyrészről a kizárólag kontemplatív szerzetesi élet által igényelt körülmények védelme, a nővérek részéről pedig a választott hivatásuknak megfelelő következetesség. Ezért a pápai klauzúra minden elhagyása és az oda való minden belépés kivételt kell, hogy jelentsen.[33] A pápai klauzúra elhagyására rendes körülmények között (egészségügyi okokból, állampolgári jogok gyakorlása céljából, illetve a monostor olyan szükségletének kielégítése céljából, amit más módon nem lehet kielégíteni) az elöljárónő adhat engedélyt. Egyéb jogos és súlyos ok esetén az elöljáró, tanácsának beleegyezésével, a Szabályzatnak megfelelően engedélyt adhat a monostor elhagyására, nem több mint egy hetes időtartamra. Ha ez az idő egy hétnél több, de három hónapnál kevesebb, akkor az elöljárónőnek a megyéspüspök engedélyére, ha pedig három hónapnál hosszabb időről van szó, akkor az Apostoli Szentszék engedélyére van szüksége.[34] Ezt a szabályt kell alkalmazni akkor is, amikor a monostorok által szervezett közös képzésekről van szó. Amikor novíciák vagy egyszerű fogadalmasok a képzésük egy részét ugyanazon rend egy másik monostorban töltik, vagy oda való áthelyezésről van szó, akkor az elöljárónő a szabályzatnak megfelelően járjon el.[35]

A pápai klauzúrába való belépés – az Apostoli Szentszék által adott engedélyen kívül – akár az elöljárónő beleegyezése nélkül is, de csakis jogos okból lehetséges: a bíborosok számára, akik egy kísérőt vihetnek magukkal; az apostoli nunciusok és delegátusok számára működési területükön belül; a vizitátor számára a vizita idején; a megyéspüspök ill. a szerzetes elöljáró számára.[36] Az elöljárónő adhat engedélyt: az áldozópap számára, hogy a betegek kenetét kiszolgáltassa, vagy misézzen a betegeknek hosszantartó vagy súlyos betegség esetén, illetve alkalomadtán a temetés elvégzésére, vagy liturgikus funkció elvégzése céljából; azok számára, akik a nővérek egészségügyi ellátásában segítenek, vagy a monostorban szükséges munkálatokat elvégzik; a rendbe jelentkező érdeklődők vagy az átutazóban lévő nővérek számára, ha ezt a szabályzat megengedi.

A klauzúra megsértéséért kirótt szankciókról annyit mondhatunk, hogy a Kódex erre vonatkozóan nem ismétli meg a korábbi szigorú szabályozást az önmagától beálló kiközösítéssel, hanem a rendházban lakás kötelezettségének megszegése esetére rendelkezik. Eszerint elbocsátással büntethető az

[33] I. m., 15.

[34] I. m., 17.

[35] I. m., 17.3.§.

[36] I. m., 18.

a tag, aki a szerzetházból, hat hónapon túl, törvénytelenül, azzal a szándékkal van távol, hogy kivonja magát az elöljárók hatalma alól.[37]

Az eddigiek alapján elmondható tehát az, hogy a klauzúra intézménye az Egyházban nem elsősorban a személyek vagy dolgok védelmét szolgálja, akkor is, ha voltak olyan történeti periódusok, amikor ezen volt a hangsúly. Ma ellenben a klauzúra célja a szerzetesi életállapothoz kötődő alapvető jogok és kötelességek érvényesülését szolgáló körülmények megteremtése és védelme. Ezek a jogok és kötelességek a szerzetesi életforma konstitutív elemeit alkotják, s közülük két igen lényegesnek, a kontemplációnak és a testvéri életnek, vagyis az imádságos és a családias légkörnek mindenképpen szüksége is van erre a védelemre.

[37] CIC 696.k.1.§.

A Katolikus Egyház és a vallási közösségek jelentősége Argentína biztonsága szempontjából

Ujházi Lóránd

XVI. Benedek pápa utódjának a bíborosi konklávé 2013. március 13-án Jorge Mario Bergoglio-t, Buenos Aires bíboros-érsekét választotta. Ezzel egy időben Argentína újra az elemzések központjába került, minthogy a Katolikus Egyház vagy a vallások milyen szerepet töltöttek vagy töltenek be a negyvenmilliós ország életében. Újra felvetik a helyi egyház felelősségét a hetvenes évek katonai diktatúraiban.[1] Ugyanakkor ezt a kérdést nem szabad csak a diktatúra éveinek és kizárólag a helyi egyház szempontjából értékelni. A Katolikus Egyház ambivalens szerepének megértéshez szükséges egyrészt egy világegyházi kitekintés, mint az ország Apostoli Szentszékkel való kapcsolata, az államhatalom és az egyház viszonyának történelmi alakulása, másrészt azoknak a gazdasági, politikai és szociális tényezőknek vizsgálata, amelyek nem hagyták érintetlenül a katolikus teológiát és hierarchiát sem.

1. Vallás és vallásszabadság Argentínában a függetlenségtől napjainkig

Argentína a függetlenség elnyerésekor egy ritkán lakott terület volt. Az ország vezetői tisztában voltak azzal, hogy a gazdaság, a termelés és a kereskedelem

[1] Milyen szerepe volt Ferenc pápának a brutális argentin diktatúra idején?, =Heti Világ Gazdaság. http://hvg.hu/vilag/20130314_Milyen_szerepe_volt_Ferenc_papanak_a_brut (2013. március 16.); New Pope was not an accomplice of the Argentine dictatorship. = http://vaticaninsider.lastampa.it/en/the-vatican/detail/articolo/francesco-francis-francisco-23247/. (2013. március 16.).

fejlődése szempontjából az ország népességének növekedni kell. Ebben nagyban számítottak az európai kontinensről érkező bevándorlókra. Ezek a különböző országokból érkező csoportok, azonban értelemszerűen más-más vallás vagy felekezet tagjai voltak. Így annak ellenére, hogy a spanyol kultúra és örökség miatt a Katolikus Egyház dominanciája mindig megmaradt,[2] az ország függetlenné válása óta jelen vannak más felekezetek is. Így érthető, hogy az 1852-ban kiadott „alkotmány" az ország minden lakója számára vallásszabadságot biztosít (14. cikkely). Vallásszabadság elvét ugyanez a dokumentum kifejezetten a bevándorlók vonatkozásában megismétli (20. cikkely). Ez rendkívüli jelentőségű volt, hiszen a bevándorlók, akik az európai kontinenséről érkeztek a legmagasabb jogalkotási szinten látták biztosítva, hogy saját kultúrájuk szerves elemét a vallást, új hazájukban is megőrizhetik. A német, a svéd, a norvég, a dán bevándorlók számára értelemszerűen az a saját protestáns identitásuk és vallásuk védelmét jelentette. Érdemes külön megemlíteni az anglikán felekezetet, hiszen Brit Birodalom meghatározó hatalmi tényező volt a térségben. Már 1825-ben kereskedelmi és hajózási megállapodás született, amelyben a teljes lelkiismeret- és vallásszabadságot biztosították az angol érdekeltségek számára. Így az angol presbiteriánus egyház folyamatosan növekvő és meghatározó vallási közösséggé vált az országban. A későbbiekben jelentős létszámú görög, orosz, örmény és szír ortodox közösségek is alakultak. Jelentősek a zsidó és az iszlám közösségek is. Mivel a bevándorlás következtében Argentína létszáma megduplázódott a vallási sokszínűség is tovább növekedett. A huszadik században az evangélikus és a pünkösdista közösségek erősödtek meg. Az Egyesült Államokból pedig olyan gyülekezetek jelentek meg, mint az adventisták, a Jehova Tanúi vagy a Mormonok. Hasonló argentin alapítású „kis" vallási közösségek is voltak. Főleg afrikai és brazil közvetítéssel buddhista és hindu vallási csoportok is megjelentek. Végezetül pedig érdemes megemlíteni a nem kifejezetten vallási közösségeket, mint a szabadkőműves vagy a spiritualista csoportokat.

A második világháború után a vallásszabadság ilyen széleskörű elismerése elakadt. Sőt a nemzetközi jogalkotási folyamat eredményei, amely a vallás- és lelkiismeret szabadságát védelmezték, Argentínában, mint több más dél-amerikai országban a nemzeti jogalkotásában és jogalkalmazásában nem jelentek meg. 1979-ben az argentin kormány bevezette az ún. „nemzeti felekezeti jegyzéket". Ez azt a célt szolgálta, hogy a kormány ellenőrizni, adott esetben uralni tudja az ország területén létező vallási közösségeket.

[2] Navarro, Floria: *Religious Freedom int he Argentin Republic: Twenty Years After the Declaration on the Elimination of Intolerance and Religous Discrimination.* =Law Review. 2002. 2. évf. – pp. 342–343.

Ezt megelőzően már 1978-ban több vallási közösséget betiltottak. Így a Jehova Tanúi és a Hare Krisna közösségeknek közigazgatási intézkedés – határozat – útján megtiltották a működést. A Jehova Tanúi közösségekkel szemben az volt a vád, hogy híveinek megtiltották a hadsereghez való csatlakozást és a nemzeti szimbólumok, köztük a nemzeti zászló tiszteletét.

A vallás és a lelkiismeret szabadságra vonatkozó nemzetközi normák átvétele, csak a demokratikus intézmények 1983-as újjászületése után kezdődött el. Ugyanakkor ez a jogállamiság megszilárdításának első lépései között szerepelt, és számos dokumentum született, amelyek biztosítják a vallás és a lelkiismeret szabadságot. A legjelentősebb természetesen az 1994-es Argentin Alkotmány. Az alkotmány 20. cikkelye általánosan biztosítja minden embernek, és ezt kifejezetten kiterjeszti a külföldiekre is a vallás és a lelkiismeret szabadságának jogát. A katonai diktatúra évei alatt betiltott vallási közösségek is újra tevékenykedhetnek. 2000-ben létrehozták a Vallásszabadság Felügyeleti Tanácsot, amely tizenkét, különböző vallás szakértőjéből áll. Tevékenysége nemcsak a vallásszabadág érvényesülésének ellenőrzése. A Tanács olyan tervezeteket készít elő, amelyek figyelembe veszik a lelkiismeret- és vallásszabadságra vonatkozó nemzetközi normákat, és ez alapján javaslatokat fogalmaz meg az alkotmány és más kapcsolódó törvények vonatkozásában.[3] Mivel az afrikai és a közel-keleti bevándorlás következtében egyre erősebbek az iszlám közösségek, bizonyára nagy kihívást fog jelenteni a vallások közötti párbeszéd előmozdítása is. Jelenleg Dél-Amerikában itt található a második legnagyobb iszlám hitközség.[4]

2. A Katolikus Egyház jogállása és kapcsolta az állammal

A vallásszabadás Argentínában érdekes kettősséget mutat. Az argentin jogalkotás, mind alkotmányi, mind a vallás és lelkiismeret szabadságát meghatározó törvények szintjén meglehetősen nagy teret biztosított és biztosít a vallási közösségeknek. A Katolikus Egyházzal szemben ugyanakkor az

[3] A hivatal felállításához: =Argentine Ecclesiastical Law Digest. 2000. – p. 389.

[4] Religious History of Argentina: http://www.kwintessential.co.uk/articles/argentina/religion-in-argentina/article/Argentina/Religious-History-of-Argentina/453 (2013. március 16.).

argentin állam a történelem folyamán számos ellenőrző és korlátozó intézkedést vezetett be. A spanyol gyarmatosítás idején a Katolikus Egyház vált az ország legmeghatározóbb felekezetévé. Az 1810-es függetlenné válásnál már éles vita volt az országot vezető elit között arról, hogy az állam milyen viszonyt alakítson ki a Katolikus Egyházzal. 1813-ban deklarálták, hogy az állam független minden egyházi intézménytől, amely a területén kívül található. Az állam ellenőrzése alatt tartotta az egyházi vezetők kinevezését, a szerzetes közösségek országba való belépését és az Apostoli Szentszékkel, illetve a Római Pápával való kapcsolattartást. Az 1853-as ún. *Patronátus Törvény* alapján az államelnök joga volt a püspök kiválasztása. Az elnök a szenátus által számára benyújtott hármas listáról választott. Ez ellentmond a pápa szabad püspökkinevezési jogának, illetve a II. Vatikáni Zsinat igyekezetének, hogy az állami hatóságok semmilyen kiváltsággal ne rendelkezzenek a püspökkinevezések terén. A zsinati elvek konkordatális érvényesítése érdekében az Apostoli Szentszék, már hatvanas években tárgyalásokat kezdett Argentínával.[5] Végül a Vatikánnak 1966-ban sikerült elérni, hogy a kormány lemondjon a püspökkinevezések jogáról.[6] Az 1966-os kétoldalú megállapodás ugyanakkor még bizonyos kedvezményeket meghagyott az argentin kormánynak.[7] Először is a püspökkinevezésekkor a Szentszék kötelessége a kormány értesítése, amelynek harminc nap áll rendelkezésére, hogy jelölttel szemben általános kifogást emeljen.[8] Amennyiben a kormány nem nyilatkozik, azt pozitív válasznak kell tekinteni. Másrészt a megállapodás értelmében püspököknek argentin állampolgárnak kell lenni.[9] Ilyen korlátozás több országban is létezik, de ezt a kánonjog nem ismeri. A kétoldalú

5 Aimone, Braida: *Partecipazione del potere civile nella nomina dei vescovi in accordi conclusi della Santa Sede con i governi civili tra 1965 e il 1976.* In. Apollinaris, 1977. 50. évf., - pp. 577–586. A későbbi államközi megállapodásokhoz Aimone, Braida: *Partecipazione del potere civile nella nomina dei vescovi tra 1976–1981.* In. Apollinaris, 1981. 54. évf. – pp. 206–212.

6 Artículo III: „El nombramiento de los obispos y los arzobispos es de competencia de la Santa Sede." Conventio intre apostolicam sedem et argentinam republicam. =Acta Apostolicae Sedis. 1967. 59. évf. – pp. 127–130. Lásd még Frias, Pedro: *El acuerdo Entre la Santa Sede e Republica Argentina.* In. Separat da Tomo XXV de Anales de la Academia Nacionalde Derecho Canonico Y Cienciasd Sociales de Cordoba 223, 1986.

7 A megállapodás illeszkedett a többi latin-amerikai országgal kötött kétoldalú megállapodáshoz. AGAR, MARTIN José: *L'accordo con il Brasile nel contesto attuale degli accordi tra la Santa Sede e gli Stati.* In. Antonianum, 2011. 86. évf. 3. sz. - pp. 532-532.

8 Artículo III. „Antes de proceder al nombramiento, la Santa Sede debe comunicar al gobierno Argentino el nombre de la persona elegida para conocer si existe algún tipo de objeción. El Gobierno debe contestar dentro de los 30 días, de lo contrario, se interpretará el silencio, como una aceptación del apersona elegida."

9 Artículo III: „Deben ser ciudadanos argentinos."

megállapodás fenntartja, hogy a katonai lelkipásztori ellátás továbbra is az 1957. június 28-án megkötött megállapodás szerint történjen, amelyre a működés sajátos közege miatt szigorúbb előírások vonatkoznak.

Az 1966-os kétoldalú megállapodásban azt is sikerült elérni, hogy a szerzetes közösségek szabadon beléphessenek az országba, és lelkipásztori tevékenységet folytassanak. Azt megelőzően ugyanis a kongresszus hozzájárulása kellett ahhoz, hogy bármelyik szerzetesrend az ország területén tevékenykedjen, és az argentin katolikusokkal kapcsolatba kerüljön.[10] Sőt az 1966-os kétoldalú megállapodásban a kormány még arra is kötelezettséget vállalt, hogy az ilyen szerzeteseknek vagy világi papoknak megkönnyíti a letelepedést és az állampolgárság megszerzését.[11] A kétoldalú megállapodásból kiderül, hogy ez kizárólag lelkipásztori tevékenység esetére alkalmazható előírás. Ezt azért lényeges hangsúlyozni, mert a szerzetes közösségek tagjai meglehetősen intenzíven vettek részt az egyes politikai irányzatok és csoportok támogatásában, amely nem lelkipásztori tevékenység.

Az 1950-es években Juan Domingo Perón hatalmának megszilárdulásakor is feszültség alakultak ki az egyház és az állam között. Az ellentét oka, hogy legalizálták a prostitúciót és a válást, illetve a vallásoktatást állami ellenőrzés alá vonták. Ennek egyenes következménye lett, hogy az 1955-ös katonai puccsot egyes katolikus csoportok is erőteljesen támogatták.[12] A Katolikus Egyház katonai diktatúrában és az ún. „piszkos háborúban" (1976–1983) betöltött szerepének mai megítélése kettős.[13] Egyrészt egyes egyházi vezetőket elmarasztaltak, hogy együttműködtek a katonai diktatúrával. Egyik legismertebb eset Christian von Wernich példája, akit azzal vádoltak, hogy mint Buenos Aires Megyei Rendőrség lelkésze, Ramón Camps tábornok vezetése alatt egyben nyomozóként is tevékenykedett. 2007. október 9-én 7 gyilkosság, 42 emberrablás és 32 kínzás ügyében bűnösnek találták és életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. A vádak között szerepelt, hogy a szentgyónásból származó információkat is átadta a titkos rendőrség

10 Navarro, Juan, Herredia, Carlos: *Régimen Jurídico de los Religiosos y de los Institutos de Vida Consegrada.* 1997.

11 Artículo V. „El episcopado Argentino puede llamar al país a congregaciones religiosas, sacerdotes seculares, si lo cree útil para incrementar la educación cristiana del pueblo. El gobierno Argentino (en armonía con las leyes), facilitará al personal eclesiástico y religioso extranjero el permiso de residencia y la carta de ciudadanía."

12 BIANCHI, Susana: *Iglesia católica y peronismo: la cuestió de la enseñanza religiosa (1946-1955)*

13 DE TORMES, Lazarillo: *„Nem piszkos, hanem nagyon is jogos háborút vívtunk"* http://kitekinto.hu/latin-amerika/2011/01/02/nem_piszkos_hanem_nagyon_is_jogos_haborut_vivtunk/ (2013. március 16.).

számára.[14] Más katolikus papokat is vádoltak, hogy szimpatizáltak vagy kifejezetten segítették a jobboldali diktatúrát. Tegyük hozzá, hogy tevékenységük nem az Apostoli Szentszék és még kevésbé sem a Katolikus Egyház hivatalos álláspontját tükrözte vissza. Sőt sokan el is hagyták a szemináriumot vagy a papi szolgálatot és úgy vettek részt akár a polgárháborúban, akár a jobboldali diktatúra támogatásában. Azt sem szabad elfelejteni, hogy Argentínában a hadsereg hosszú anarchia után vette át a hatalmat. 1971 és 1976 között a baloldali „Montoneros terrorszervezet" számos merényletet hajtott végre. Azt is érdemes látni, hogy az egyház más tagjai maguk is sokat szenvedtek a diktatúra éveiben. Papokat börtönöztek be, büntettek meg, ítéltek halálra. Hasonlóan jártak el a szerzetesek,[15] a hitoktatók, illetve vezető laikus esetében.[16] A chilei titkosszolgálat egy meg nem erősített jelentése szerint a hetvenes évek végén huszonkétezer embert végeztek ki, vagy tűnt el Argentínában – köztük egyházi személyek.[17]

Az új alkotmányozás (1983) igyekezett az állam és egyház szétválasztásának alapelvére építeni. Egyrészt a Katolikus Egyház vonatkozásában említett korlátozó tényezőket formálisan is megszüntette. Az új alkotmány ugyanis nemcsak az általános vallásszabadság elvét erősítette meg, hanem végleg megszűntette azokat az intézményeket, mint például az állam szerepe a püspökkinevezés terén, amelyek a vallás szabad gyakorlásának vagy az egyház működésének korlátai voltak. Igaz – ahogy említettük – ezek a korlátozó tényezők gyakorlatilag már 1966-ban az Apostoli Szentszék és az Argentin Köztársaság között kötött kétoldalú megállapodás után megszűntek, de az alkotmányból csak 1994-ban kerültek ki. Egyetlen – egyes szerzők által diszkriminatív – szűkítő kategória maradt, minthogy az alkotmány 73. cikkelye tiltja, hogy lelkészek, papok és szerzetes intézmények tagjai a kongresszusban képviseltessék magukat. Ez azonban nincs a Katolikus Egyház tanítása ellen, hiszen az Egyházi Törvénykönyv is

[14] *Argentina's disappeared: Father Christian, the priest who did the devil's work.* http://www.independent.co.uk/news/world/americas/argentinas-disappeared-father-christian-the-priest-who-did-the-devils-work-396564.html. (2013. március 16.).

[15] Életfogytiglant kapott az argentin diktatúra 12 katonája. http://hvg.hu/vilag/20111027_argentin_katonak_eletfogytiglan. (2013. március 16.).

[16] SZITA Zsuzsanna: *A „halál angyalai" megkapták méltó büntetésüket.* =http://kitekinto.hu/latin-amerika/2011/11/08/a_halal_angyalai_megkaptak_melto_buntetesuket/. (2013. március 22.).

[17] PEREIRA, W. Anthony: *Political Injustice: Authoritarianism and the Rule of Law in Brazil, Chile, and Argentina.* Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2005. – p. 134. Ehhez még http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB185/19780715%20%5BReport%20on%20Argentina%27s%20dissappeared%5D%20A0000514c.pdf (2013. március 15.).

úgy rendelkezik, hogy „tilos a klerikusoknak olyan közhivatalt vállalniuk, amely a világi hatalomban való részvétellel jár" (285. k. 1. §). Az 1983-ban kiadott Egyházi Törvénykönyv rendelkezését, azóta az egyházi jogalkotó több esetben is megerősítette.

Egyben a katolikus felekezetet privilegizáló rendelkezések is kikerültek az alkotmány szövegéből. Így ma már nincs arról szó, hogy az elnöknek és az alelnöknek katolikusnak kell lenni. Érdekes kettősség azonban, hogy maga az elnöki eskü még mindig tartalmaz vallási elemeket, és arról nem rendelkezik az alkotmány, hogy milyen formát kell követni, ha az elnök nem vallásos. Az új argentin alkotmánynak még mindig vannak történelmi hagyományokra visszamenő és a Katolikus Egyházat támogató pontjai. Rögtön az alkotmány első részében a Katolikus Egyház támogatásáról van szó.[18] Hogy ez pontosan mit jelent, arra vonatkozóan nagyon eltérő elemzések vannak. A spanyol szövegből mindössze az derül ki, hogy az állam a kultusz, vagyis az istentisztelet támogatására biztosít forrásokat. Más elemzésekből azonban úgy tűnik, hogy a püspökök fizetését, a papok nyugdíját, illetve a katolikus iskolák fenntartását is az állam biztosítja. Jelenleg annak ellenére, hogy bizonyos vallási-erkölcsi kérdéseket sokan elutasítanak és a szekularizmus is erős, a vallás még mindig nagy népszerűségnek örvend. A népesség 92%-a római katolikus vallású. A protestánsok aránya 2%, a zsidóké 2%. A fennmaradó 4% muzulmán, hindu vallás között oszlik el.[19] Bár a katolikus identitás meghatározó, de az említett 92 % katolikusból mindössze 20 % vesz részt hétről hétre az egyház istentiszteletein. A Katolikus Egyház emellett nagy mozgósító erővel rendelkezik. Az egyes eseményeken: zarándoklatok, szentmisék, szertartások sokan vesznek részt, illetve az egyház nagy szerepet játszik a szegények gondozásában is. A vallási közösség olyan területeken is jelen van, ahol az államnak kellene, de nem tud segíteni. 2000-ben az állami és az egyházi tevékenység összehangolására külön titkárságot állítottak fel, amelyet több éves előkészület előzött meg.[20] Az új hivatal összehangolja az egyházi és az állami szociális tevékenységeket és kezdeményezéseket.[21]

[18] „El Gobierno federal sostiene el culto católico apostólico romano." I. rész, I. fejezet, 1. szakasz.

[19] KAUFMANN, José, Luis: *La presntación de obispos en el patronato y concordato en el Arentina.* 1996.

[20] NAVARRO, Flora: *El Nuevo Proyecto de Ley de Cultus o de Libertad Religiosa.* =E.D.L.A. Bulletin. 1997. 21. évf.

[21] A hivatal felállításához: =Argentine Ecclesiastical Law Digest. 2000. – p. 388.

A jelenlegi egyházi struktúra: tizenhárom érsekség - metropolia, egy érsekség szufregán egyházmegyék nélkül, ötvenegy egyházmegye, négy területi prelatúra, egy apostoli exarchatus és a katonai ordinariátus. Katolikus Egyház jelentőségét mutatja, hogy az országban hét katolikus egyetem van.[22] Ezenkívül több száz katolikus általános iskola és gimnázium. A rítus tekintetében is sokszínű az argentin katolicizmus. A latin rítus mellett, megtalálható az örmény, a maronita, a melkita és a bizánci rítus.

Az egyház és az állam kapcsolata most sem menetes a feszültségektől. Ferenc pápa, mint Buenos Aires érseke több alkalommal került szembe a jelenlegi állami vezetőkkel. Különösen is éles vita alakult ki 2010-ben, mikor az argentin jogalkotás, elsőként a dél-amerikai országok között lehetővé tette az egyneműek házasságát. Emellett Bergoglio érsek ugyancsak bírálta az argentin kormány oktatáspolitikáját, és a fogamzásgátlók szabad alkalmazásának lehetőségét. A bíboros viszonya a jelenlegi államfőhöz és elődjéhez is, a 2010-ben elhunyt férjéhez, Nestor Kirchnerhez távolságtartó volt.[23] 2005 elején az egészségügyi miniszter *Ginés González García* és *Antonio Baseotto* az Argentin Katonai Ordinarnariátus vezetője között robbant ki vita az abortusz legalizálása kapcsán. A katonai ordinárius egy evangéliumi részlettel akarta kifejezni nemtetszését, minthogy „( ) aki megbotránkoztat egyet e kicsinyek közül, akik hisznek, jobb lenne annak, ha malomkövet kötnének a nyakába, és a tengerbe vetnék" (Mk 9,42). Az evangéliumi részlet sokakat a hírhedt *vuelos de la muerte*-t, „haláljáratra" emlékeztetett, amikor a katonai rezsim alatt a rabokat repülőgépekről a tengerbe dobták. Bár az ordinárius többször kijelentette, hogy nem erre gondolt az idézettel, végül a konfliktus annyira elmérgesedett, hogy az argentin kormány „menesztette" Baseottot a katonai lelkészség éléről.[24] A kormány azzal érvelt, hogy Baseotto továbbra is püspök, és ott misézhet és végezhet lelkészi tevékenységet, ahol csak akar, csak ezentúl nem állami fizetésből. A kialakult vitában, amelyben az ordinárius a katolikus értékeket védte a Szentszék egyértelműen a püspöknek adott igazat. A Vatikán hozzáfűzte, hogy az állami intézkedéssel és a fizetés megvonásával a püspök nem veszítette el egyházi hivatalát.[25] Ebben

[22] Argentin Pápai Egyetem. (Buenos Aires), Cordóbai Katolikus Egyetem, La Platai-, Saltai-, Santa Fe-i-, Cuyoi-, Santiago del Esetoi egyetem.

[23] Argentina üdvözli Ferenc pápát: http://www.magyarkurir.hu/hirek/argentina-udvozli-ferenc-papat. (2013. március 14.).

[24] http://www.catholicnewsagency.com/news/bishop_baseotto_assures_he_still_is_the_ordinary_of_the_military_in_argentina/. (2013. március 21.).

[25] http://www.catholicnewsagency.com/news/bishop_baseotto_assures_he_still_is_the_ordinary_of_the_military_in_argentina/ (2013. február 13.).

a kényes helyzetben azonban Szentszék jobbnak látta, ha az állami hatóságokkal és fegyveres testülettel szoros kapcsolatban álló ordinariátus élére, a helyzet megoldásáig nem nevez ki vezetőt, hanem a lelkipásztori intézmény irányítását Buenos Aires érsekére bízza.

3. A Szentszék és Argentína diplomácia viszonya

Argentínának már a függetlenségi háború alatt volt diplomáciai kapcsolata az Apostoli Szentszékkel. Először a *Río de la Plata-i* vikáriátus vette fel a diplomácia kapcsolatot. 1840. április 17-én pedig hivatalos formában is újra megerősítették a két ország között fennálló diplomácia kapcsolatokat. Ugyanakkor a tárgyalt állami korlátozó tényezők miatt több alkalommal is volt diplomácia konfliktus az Apostoli Szentszék és Argentína között. Az 1880-as években, mintegy húsz éven keresztül nem volt diplomácia kapcsolat a két ország között. Szintén diplomácia mélypontnak lehet tekinteni, mikor 1923-ban az argentin kormány mást nevezett ki Buenos Aires érsekévé, mint akit a pápa szeretett volna. Diplomácia bonyodalom Argentína és az Apostoli Szentszék között újabban, 2008-ban is volt. Cristina Fernández de Kirchner elnöknő Alberto Iribarne-t nevezte ki Argentína Szentszékhez küldött nagykövetének. A Vatikán azonban nem fogadta el a követet hivatkozván Iribarne elvált családi állapotára. Mintegy tíz hónapos visszafogott kapcsolattartás után, Argentína visszavonta a kinevezést és Juan Pablo Cafiero személyében új nagykövetet nevezett ki, akit a Vatikán gyorsan elfogadott.[26]

Ugyanakkor a Vatikán több alkalommal töltött be közvetítő vagy békéltető szerepet az ország diplomáciai kapcsolatai rendezése érdekében. Ehhez kapcsolódott II. János Pál két alkalommal történt argentínai látogatása. A pápa először a falkland-szigeteki háború után, 1982 június 14-én tett előre nem tervezett utazást Buenos Airesben, hogy békéltető szerepet töltsön be a két érintett ország között. A második utazás, amelyre 1987. áprilisában került sor még jelentősebb. Ez alkalommal a szentatya Chile és Argentína között a Beagle-csatorna kapcsán kialakult területi vita lezárása alkalmával

[26] ROSEMBERG, Jaime: *El Vaticano aceptó a Cafiero como nuevo embajador.* http://www.lanacion.com.ar/1054011-el-vaticano-acepto-a-cafiero-como-nuevo-embajador. (2013. március 19.).

látogatott a latin-amerikai országba. Dél-Amerika legdélebbi csatornája különösen jelentős stratégiai szempontból, hiszen a Csendes és az Atlanti Óceánhoz is kapcsolódik. Végül, több éves vatikáni közvetítéssel - különösen Agostino Casaroli államtitkár szerepe volt jelentős - született megállapodás, amelyet Dante Caputo argentin külügyminiszter és Jaime Del Valle chilei külügyminiszter írt alá. Ezzel sikerül elkerülni a két ország közötti fegyveres összeütközést.[27] Úgy tűnik Argentína az újonnan megválasztott pápánál is igényt tart a közvetítői szerepre. Cristina Fernández de Kirchner elnöknő elsők között volt, aki megérkezett Ferenc pápa „beiktatási" szentmiséjére.[28] Az elnöknő a pápával való találkozó után tartott sajtókonferencián bejelentette, hogy kérte az újonnan megválasztott egyházfőt lépjen közbe annak érdekében, hogy elkerüljék a térségben az erős angliai fegyverkezésből származó konfliktust. Az angliai reakció sem váratott magára. Nigel Baker Nagy-Britannia Szentszékhez akkreditált követe kijelentette, hogy a Falkland-szigetek kérdése a két szuverén ország ügye, amelybe a Vatikánnak nincs beleszólása.[29] David Cameron angol miniszterelnök pedig felszólított minden vezetőt, köztük az új pápát, hogy tartsa tiszteletben a falklandiak akaratát, akik néhány hónapja kilencvennyolc százalékos többséggel úgy határoztak, hogy az angol korona tengerentúli része kívánnak maradni.[30] A Falkland-szigetek kapcsán Ferenc pápa álláspontja megegyezik a legtöbb argentin véleményével. A háború harmincadik évfordulója alkalmából tartott szentmisén kijelentette, hogy az argentin csapatok azért menetek oda, hogy visszaköveteljék az országnak azt, ami az övé, és a Falkland-szigeteket elbirtokolt területnek nevezte.

[27] Costelloe, Kevin: *Chile, Argentina, Agree with pope and to end the Dispute.* In. Pittsburgh Post-Gazette. 1984. Jan 24. - p. 2.

[28] Köznapi nyelven beiktatásnak nevezik, jóllehet ez nem az a szó szoros értelemben, hiszen a Római Pápa a megválasztás elfogadásával és a püspök szenteléssel (ha nem lenne püspökké szentelve) nyeri el hivatalát.

[29] Hooper, John, Watts, Jonathan: *Argentina's president discusses Falkands with Pope Francis.* In. The Guardian. 2013. március. 18. http://www.guardian.co.uk/world/2013/mar/18/argentina-president-falklands-pope. (2013. március 18.).

[30] Pope wrong on Falklands, says David Cameron http://www.guardian.co.uk/uk/video/2013/mar/15/pope-wrong-on-falklands-says-david-cameron-video. (2013. március. 16.). Traynor, Ian: *New pope was wrong to say last year that Britain had ‚usurped' islands from Argentina, says prime minister.* In. The guardian. 2013. március. 15. http://www.guardian.co.uk/uk/2013/mar/15/pope-francis-falklands-david-cameron. (2013. március 16.).

KÖVETKEZTETÉSEK:

Argentínában a vallás- és lelkiismeret szabadság az ország függetlenné válása óta alkotmányos alapokkal rendelkezik. Ezt részben az ország gazdasági és katonai érdeke, részben pedig a függetlenség utáni stabilitás megteremtése követelte meg. Azonban Argentína legdominánsabb felekezetével, a Katolikus Egyházzal szemben mindig voltak korlátozó állami szabályozások - szabad püspökkinevezés, szerzetesek tevékenysége, pápai, szentszéki dokumentumok kihirdetése. Az Apostoli Szentszékkel való kapcsolattartás sem volt felhőtlen. Az említett tényezők miatt a diplomáciai kapcsolatok többször is megszakadtak.

A második világháború után és a katonai diktatúrákban a Katolikus Egyház egyes papjainak szerepét csak az említett tényezők fényében lehet megítélni. Az argentin katolikus egyház európai mércével nehezen mérhető elvi teológiai megosztottsága az egyházon belül is ellentétekhez vezet. Úgy tűnik, a gazdasági válság a szegénység növekedése kapcsán újra megerősödnek, a már letűntnek hitt teológiai eszmék, mint a felszabadítás teológiája. De olyan újabb kihívásokkal is szembe kell nézni, mint a bevándorlással összefüggő iszlám közösségek növekedése, akikkel párbeszédet kell kialakítani. A szekularizmus Argentínában is erős. A Katolikus Egyház tagjainak mindössze 20 %-a vesz részt hétről-hétre az istentiszteleteken. A helyi egyház és a kormány közötti kommunikáció sem nevezhető jónak. Jelenlegi pápának, mint más egyházi személynek az állami intézkedések miatt sok összetűzése volt az állami vezetéssel. A kapcsolat a közeljövőben sem valószínű, hogy javulni fog. Bár az argentin kormány valószínűleg szeretne külpolitikai előnyt kovácsolni magának abból, hogy a jelenlegi pápa argentin, de olyan kényes kérdésekbe, mint a Falkland-szigetek is, a Szentatya vagy a Szentszék bevonása, inkább csak árt az ügynek.

A Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend

Tringer László OESSH

A Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend (Ordo Equestris Sancti Sepulchri Hierosolymitani) világszerte mintegy 50 helytartóság keretében mintegy 25000 tagot számlál. A Szuverén Máltai Lovagrend mellett az egyetlen, a Katolikus Egyház által elismert („saját") lovagrendi szervezet. A Magyar Helytartóság három tiszti kerületből áll, és tagjainak száma az Esztergomi Bazilikában 2011. pünkösdhétfőjén avatottakkal együtt 105 fő.

Az ősi eredetű, a pápák által újjászervezett és rendkívüli kiváltságokkal gazdagított Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend történeti, jogi és lelki kapcsolatok folytán az „Apostoli Szentszék kegyes oltalma" alatt áll. A Rend XII. Pius pápa 1949. szeptember 14-i, valamint XXIII. János pápa 1962. december 8-i Apostoli levelei alapján egyházi jogi személy, és II. János Pál pápa 1996. február 1-jén kelt levele szerint Vatikán-állami jogi személy is egyben.

A Rend legfőbb vezetője (nagymestere) a pápa által kinevezett bíboros (2011-től Edwin Frederick O'Brien bíboros, korábbi bostoni érsek), lelki vezetője (nagyperjele) pedig Jeruzsálem latin pátriárkája (2008-tól Őboldogsága Fouad Twal). Az egyes helytartóságok az adott ország jogrendje szerint civil szerveződést is alapíthatnak. A Magyar Helytartóságot a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium – mint a Magyar Katolikus Egyház belső egyházi jogi személyét – a 00001/2012-045 számon tartja nyilván.

1. A Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend rövid története

A Szent Sír Lovagjainak Rendjét a hagyomány szerint Bouillon Gottfried, az első keresztes hadjárat vezetője alapította a 12. század elején, a Szent Sír és templomának védelme érdekében.

Az alapítás pontos idejét nem ismerjük. Általános a vélemény, hogy a keresztes hadjáratok kora, a Jeruzsálemi Latin Királyság létrejötte az a történelmi háttér, amelyben a szent helyek védelmét ellátó és a zarándokok biztonságát, egészségügyi ellátását nyújtó szervezetek létrejöttek. A Szent János (Máltai) lovagrend, a Szent Lázár Lovagrend és más testületek között született meg a Szent Sír Lovagrend is.

Szent Sír Védelmezőjének (Buillon Gottfried címe) egyik első intézkedése lehetett az, hogy Krisztus sírjának kultuszához különösen kötődő lovagokat a Szent Sír őrzésével bízzon meg. Ezeket az ismeretlen lovagokat tekinthetjük a Rend első tagjainak. Feladatuk volt a Kanonokok Rendjének vagy Testületének (teljes nevükön: A Jeruzsálemi Szent Sírról Nevezett Szabályozott Kanonokok Rendje) védelme is. A kanonokok rendjéhez nem-papi testvérek (konfráterek) és katonai szolgálatot ellátó egységek is tartoztak. Utóbbiak nagyobb fokú szervezettségére utal, hogy a Szent Ágoston Regulája szerinti szegénységi fogadalmat, és a Jeruzsálemi királynak szóló engedelmességi fogadalmat is tettek,

Tény, hogy Arnulf jeruzsálemi pátriárka 1114-ben kelt okiratában már a Jeruzsálemi Szent Sír Rendről ír, amelynek tagjai Szent Ágoston reguláját követik fegyveres alakulatukkal (milites) egyetemben. Ugyanebben az okiratban lelünk rá a Szent Sír Renddel egy időben vagy később alakult szentföldi lovagrendek jellemző hármas szerkezeti felosztására is: papok, lovagok, segítő testvérek (Ispotályos vagy Johannita Rend: 1113; Templomos Lovagrend: 1118; Szent Lázár Lovagrend: 1125; Német Lovagrend: 1198). I. Alfonz aragóniai király 1131-ből származó végrendelete már együtt említi a szentsírosokat a johannitákkal és a templomosokkal. A Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend legrégebbről fennmaradt saját dokumentuma egyébként 1103-ból származik.

A jeruzsálemi pátriárka a Szentszék felhatalmazásával jogosult volt a Krisztus sírjánál történő lovaggá ütés és eskütétel útján jelölteket felvenni a Rendbe. Mivel a jeruzsálemi latin pátriárka széke a XIII. század végétől a XIX. század közepéig betöltetlen maradt, a Szentszék e jogot a ferencesek szentföldi vezetőjére (custos) ruházta át.

1151. szeptember 28-áról maradt ránk a Szent Sír Lovagrend Consiliumának jegyzőkönyve, a jeruzsálemi latin pátriárka és nyolcvan jelenlévő lovag aláírásával. III. Sándor pápa Iustus potentium kezdetű, 1160. június 23-án kiadott brevéjében meghatározta a Johannita Lovagrend, a Templomos Lovagrend és a Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend jogait. 1182. július 14-én III. Lucius pápa megalapította a Rend barlettai perjelségét. Vagyis a Rend nem csupán a Szentföldön működött, hanem Európában is terjeszkedni kezdett.

1204. április 19-én III. Ince pápa Sicut devotione kezdetű brevéjével megerősítette III. Sándor rendelkezéseit.

A Szent Sír Lovagjairól az 1103-as dokumentumot követően 1114-ben már a mai nevén történik említés. A Rendet a pápa 1122-ben hivatalosan is elismerte. II. Celestin pápa 1144-ben kell bullája a Szent Sír lovagjait a jeruzsálemi pátriárka joghatósága alá rendelte, és a Rendnek Rómában templomot adományozott. A lovagokat a Szent Sír Bazilikában avatták fel, feladatuk elsősorban a zarándokok védelme és a Bazilika őrzése volt.

A keresztes hadjáratok idején létrejött új szervezetekben a lovagi, a karitatív, a szerzetesi, sőt a papi funkció még egybe tartozott. A lovagok többsége szerzetesi jellegű szabályzatok szerint élt és tevékenykedett. A papi ág később elkülönült szervezetként a Szent Sír Kanonokrend néven szent Ágoston Regulája szerint tevékenykedett, s a XIII. század folyamán Európában már 288 kolostorral rendelkezett.

Az első keresztes hadjáratot követően számos kanonok és lovag visszatért hazájába, ahol perjelségeket alapítottak. A lovagok továbbra is a kanonokrend szolgálatát látták el.

A Jeruzsálemi Latin Királyság bukása után a szerzetes- és lovagrendek Európába húzódtak vissza. Legismertebb a Johannita, (később Rhodoszi), majd mai néven Máltai Lovagok története, akik 2012-ben ünnepelték alapításuk 900 éves fordulóját. A Máltai Lovagrend szuverén nemzetközi jogállását ma is őrzi. A Szent Sír Kanonokrend a középkor folyamán jelentős spirituális és gazdasági szerepet játszott Európában. A Magyar Királyság területén a Szepességben (Lándok) és Sáros vármegyében (Gáboltó) voltak házaik és birtokaik, amelyek a lengyelországi Miechówban lévő anyaházuk alá tartoztak. Szerzetesházuk volt Szlavóniában is. Feltételezzük, hogy a szerzetesházakhoz világi lovagok is tartoztak, hiszen Rend a királytól határőrizeti feladatokat is kapott. A Rend alapvető értéke azoknak a keresztes lovagoknak az öröksége is, akik e korban csatlakoztak a Szent Sír Kanonokrendhez, mint laikusok, és testvérületet (konfraternitás) alkottak.

A Szentföld eleste után a Szent Sír Lovagrend európai birtokaira vonult vissza. Történetüket a Szent Sír Kanonokrendhez kapcsolhatjuk. A többi lovagrenddel együtt még hosszú időn keresztül képviselte a lovagi eszményt: a hit terjesztése és védelme, a szegények és elesettek felkarolása, jótékonykodás. Katonai tevékenységben már alig vettek részt, leszámítva a spanyolországi „Reconquistát", a mórok kiűzését. IV. Miklós és XXII. János pápák brevéiből tudjuk, hogy a Szent Sír Kanonokrend a XIII. század végén 288 kolostort birtokolt, azok minden tartozékával együtt. Európában az egyik legjelentősebb az 1197 óta működő Perugiai Nagyperjelség volt. A Rend

spanyolországi megtelepedése 1131-re nyúlik vissza; Németországban Denkendorf (1125) volt a székhelyük. III. Orbán pápa 1262. október 22-én kelt alapító brevéje szerint Angliában Warwick, Lengyelországban pedig Miechów lett a központ, de voltak házaik Skóciában és Írországban is. A Rend tehát virágzott Európában, főként mikor egy 1400. február 28-án kelt dekrétum értelmében I. Márton aragóniai király lett annak kommendátora. Mindez azonban nem állíthatta meg azt a folyamatot, amely Akkon városának (1291) elestével kezdetét vette. A szentsírosok elvesztvén eredeti céljukat és feladatukat, tulajdonképpen „munka nélkül" maradtak. A Rend kettős jellege, melyet addig a katonai és a papi hivatás tökéletes párhuzama és harmóniája jellemzett, egyre inkább kezdett szétzilálódni. E folyamat oda vezetett, hogy a Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend és a Jeruzsálemi Szent Sírról Nevezett Szabályozott Kanonokok Rendje úgy állt egymás mellett, mint két külön entitás. Ezt a tényt pápák bulláinak sorozata bizonyítja, VI. Sándortól egészen X. Piusig (1492-től 1914-ig). Bár e folyamat végeredménye nem jelentette a Lovagrend Anyaszentegyház iránti hűségének megingását, II. Pius pápa 1459. június 19-én kelt Venarum semper et solidam kezdetű bullájával a Szent Lázár, a Szent Jakab, a Szász Szent Lélek, a Breton Szűz Mária rendekkel együtt mégis feloszlatta azt, s Betlehemi Szűz Mária Katonai Rend néven új rendet alapított.

A XIV. században a Szentszék és az egyiptomi szultán közötti tárgyalások eredményeképp a szentföldi keresztény szent helyek védelmet kaptak, és a Ferences Rend lett a szenthelyek legfőbb őre (custos), biztosítva a latin kereszténység jelenlétét a Szentföldön. VIII. Ince pápa 1489. március 28-án kelt Cum solerti meditatione kezdetű bullájával a Szent Sírról Nevezett Szabályozott Kanonokok Rendjét (mely a „szétszakadt" Rend dús javait bírta), miként a Szent Lázár Lovagrendet is, egybeolvasztotta a Máltai Lovagrenddel. A nagymesteri címet a Máltai Rend nagymesterére ruházta át. A Szent Sír lovagok avatása mindazonáltal folytatódott, amint azt az 1483-ból ránk maradt avatási ceremónia leírása is bizonyítja. Az így kialakult helyzet átmenetileg jó megoldásnak tűnt, hisz a Kanonokok Rendje de jure, a Lovagok pedig de facto a Máltai Lovagrend fennhatósága alá kerültek. Hogy azonban e megoldás mégsem lehetett kielégítő, az VI. Sándor pápa 1496. november 2-án kiadott bullájából is kitűnik, amely újjáélesztette a Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrendet, nagymesterének a mindenkori pápát jelölve meg.

A Szent Sír lovagok jogait 1553-ban Fra Bonifacius di Ragosa Rómában kiadott Privilegia Equitum Hierosolymitanorum című műve a következőkben sorolja fel:

1. E Rend lovagjai minden más rend lovagját megelőzik rangban, kivéve az Aranygyapjas Rendét.
2. A Szent Sír lovagjai a nem törvényes házasságból születetteket törvényesíthetik, a keresztnév változtatását megengedhetik, címert adományozhatnak.
3. Hiteles jegyzőket nevezhetnek ki.
4. Ha nősek, akkor is bírhatnak egyházi javadalmakat, ha ezzel az Egyházat sérelem nem éri.
5. Háború esetén sem őrt állni, sem katonai beszállásolást tűrni nem tartoznak.
6. Sem sör-, sem boradót nem fizetnek.
7. Az országutak mentén az akasztott embereket saját kardjukkal levághatják, és a tisztes temetést megparancsolhatják.
8. Bársonyruhát viselhetnek, mint a többi lovagok és doktorok.
9. Mindazon egyéb kiváltságokkal bírnak, melyekkel a többi lovagok fel vannak ruházva.

A Rend jogait IV. Pius 1561-ben, VII. Sándor 1665-ben, XIII. Benedek 1627-ben erősítette meg. XIV. Benedek 1746. november 7-én kelt In Supremo Militantis Ecclesiæ kezdetű bullájával új szabályzatot adott a Rendnek, melyben ismételten kiemelte, hogy a Szent Sír Lovagrend minden egyéb rendet megelőz, kivéve az Aranygyapjas Rendet.

A Szent Sírnál történt lovaggá ütés a hely különleges szentsége folytán is különbözött a lovagavatás szokásos formáitól. Ez azt jelentette, hogy a hosszú utazás és költséges tengeri hajózás után a Szent Sírnál kreált lovag – Felix Haber könyve alapján, amely a palesztinai zarándoklatról szól (1483) – nem kevesebb mint 40 szempontból magasabb rangot ért el, mint többi társa. Nem csoda ezért, hogy az európai arisztokrácia köreiben nagy dicsőségnek számított, ha Krisztus sírjánál ütöttek valakit a Szent Sír lovagjává, amint arról XIV. Lajos 1760. május 6-án, Mária Antónia 1790. október 3-án kelt levelei beszámolnak.

II. Fülöp spanyol király azonban 1557. március 26-án felvette a Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend nagymestere címet, s átszervezte a Lovagrendet. Néhány évvel később, máltai nyomásra, lemondott nagymesteri címéről. Ugyanez a nyomás játszik szerepet Alof de Wignacourt máltai nagymester részéről is, aki 1616-ban XIII. Lajos közbenjárását kérte, hogy tanácsolja el I. Károly királyt a Szent Sír Lovagrend nagymesteri címének felvételétől.

1847. július 27-án IX. Pius pápa a Nulla celebrior kezdetű brévéje ismét visszaállította a Jeruzsálemi Latin Patriarchátust. 1868-ban újjászervezte a Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrendet is. A Rendet három osztályra osztotta,

Giuseppe Valergát nevezte ki pátriárkának, és egyben átruházta rá a Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend rektora címet is. A pápa hit terjesztésén kívül a Latin Patriarchátus támogatását jelölte meg új feladatként.

1880-ban XIII. Leó pápa helybenhagyta a Lovagrend jelvényeit, majd 1888-ban kelt brévéjével engedélyezte dámák felvételét is. 1907. május 3-án X. Szent Pius pápa magára és követőire ruházta a Lovagrend nagymestere címet, amelyet utódja, XV. Benedek pápa is viselt 1914-től.

XI. Pius (1928. június 6: Decessores nostri) és XII. Pius pápák azok, akik a Rend jelenleg is élő szerkezetét felállították. A nagymesteri szék Rómában, a Rend nagyperjeli széke pedig Jeruzsálemben lett kijelölve.

1945. augusztus 15-én XII. Pius pápa motu propriója a Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrendnek új statútumot adott, hivatalos lelki központjául a római San Onofrio templomot jelölve meg.

XII. Pius 1949-ben a Rend nagymesterévé egy bíborost nevezett ki, a nagyperjel továbbra is a pátriárka maradt (1949. szeptember 14: Quam Romani Pontifices). 1962-ben XXIII. János, majd 1967-ben VI. Pál módosította a Rend szabályzatát, kibővítve azt a Nagymesteri Hivatal felállításával. 1977. július 8-án VI. Pál pápa jóváhagyta a Rend jelenleg is érvényes statútumát.

II. János Pál pápa 1996-ban tovább pontosította a Rend helyzetét, amely ennek értelmében jogi személy, a hívők közösségi társulása a mind polgárjogi értelemben, mind az Egyházi Törvénykönyv szerint (312, Kánon, 1§, 1. pont).

1994. január 21-én Angelo Sodano bíboros államtitkár, a Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend nyakékes lovagja, Őszentsége II. János Pál pápától vette át azt a brévét, melyben a Szentatya a „Miasszonyunk Palesztina Királynője, a Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend Patrónája Isten színe előtt" megjelöléssel a Rend védőszentjének deklarálta Szűz Máriát. Az elnevezés visszanyúlik a Rend szentföldi gyökereihez és hagyományaihoz.

2. A Lovagrend napjainkban

A Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend ma mintegy 25.000 lovaggal és dámával a világ 52 helytartóságában támogatja és fejleszti a Római Katolikus Anyaszentegyház vallási, kulturális és szociális tevékenységét és intézményeit a Szentföldön. Európában 24, Észak Amerikában 5, Latin Amerikában 6 helytartóság működik, ezen kívül Ausztráliában és a Távol Keleten is vannak helytartóságok. 2010-ben alakult meg az Oroszországi Főbiztosság, moszkvai székhellyel. A helytartóságokon belül tiszti kerületek működnek. A Rend jellegét kizárólagosan vallási és karitatív céljai határozzák meg, ezért távol tartja magát minden politikai mozgalomtól és rendezvénytől. A Lovagrend tagjai nem vehetnek részt olyan tevékenységekben és nem működhetnek olyan intézményekben, szervezetekben, egyesületekben, melyeknek célja és programja ellenkezik a Katolikus Egyház tanításával.

A Rend tagjainak lelki kiváltságait napjainkban az 1967. január 1-én kiadott „Indulgentiarum doctrina" kezdetű apostoli konstitúció 14. pontja határozza meg:

„Az Apostoli Penitentiaria a Szentszéktől kapott rendkívüli és kifejezett teljhatalmánál fogva kegyesen engedélyezi, hogy a Rend tagjai teljes búcsút nyerhessenek, amennyiben a szokásos feltételeknek (szentgyónás, áldozás és imádság a Szentatya szándékára) eleget tesznek, és megígérik, hogy a Rend statútumát hűségesen betartják:

1. felvételük napján,
2. a következő ünnepeken: Palesztina királynője (október utolsó vasárnapja), a Szent Kereszt felmagasztalása (szeptember 14.), Szent X. Pius (augusztus 21) és Szent Ilona (augusztus 18) ünnepnapján."

3. A Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend lelkisége

A Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend az Egyház törvényei szerint alapított, katolikus keresztény hívőkből álló társaság. Kormányzása az általános kánonjogi szabályok, az Egyház rendelkezései és a Rend saját konstitúciójának előírásai szerint történik.

A Rend tagjai a Katolikus Egyház társadalmi tanításának szellemében arra törekszenek, hogy megfeleljenek a modern társadalom kihívásainak. Ebben a „küzdelemben" három alapelvet („fegyvert") képviselnek:

- az emberi személy elsőbbsége
- a közjó előtérbe helyezése
- az ember mint Isten munkatársa a teremtés művében.

A Szentszék azzal bízta meg a Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrendet, hogy erősítse tagjait keresztény mivoltukban, és támogassa a keresztények szentföldi jelenlétét. A pápák visszaállították a Rend eredeti küldetését azzal a jelentős különbséggel, hogy az immár nem fegyvereken, hanem a szentföldi keresztények lelki és anyagi támogatásán alapul. Ennek gyakorlati

megvalósítása során a lovag (dáma) arra törekszik, hogy a Rend három jellegzetes erényét képviselje:

- mértéktartás az anyagi javakat illetően
- a gyengék és védtelenek támogatása
- az igazságosság és a béke előmozdítása

Ezen túlmenően az utóbbi években, többek között a Magyar Helytartóság javaslatára egy negyediket is előtérbe állítunk:

- a vallások közötti párbeszéd képviselete

A Rend, azon túl, hogy figyelemmel kíséri a szent helyek sorsát, támogatja és segíti az Egyház, főként a Jeruzsálemi Latin Patriarchátus vallási, karitatív, kulturális és szociális tevékenységét és intézményeit (plébániák, iskolák, szociális és egészségügyi intézmények, papnevelés). Ennek során együttműködik a Szentföldön tevékenykedő más keresztény egyházakkal, az iszlám és a zsidó vallás intézményeivel. A támogatás elsősorban egyéni áldozatvállaláson keresztül valósul meg (a Magyar Helytartóság tagjai nettó jövedelmük 1%-át ajánlják fel), pénzgyűjtő akciók nem tartoznak a Rend lelkiségéhez (bár egyes helytartóságok folytatnak ilyen akciókat).

A rend tagjait a helytartóságok meghívásos alapon választják, és a felvétel előtt szigorú vizsgálatnak vetik alá. A lovaggá avatást (invesztitúra) legalább egy éves noviciátus előzi meg. Az invesztitúra meghatározott szertartásrend szerint zajlik, a lovaggá avatást a helytartóság nagyperjele, vagy más, magas egyházi méltóság végzi.

A Rend életét a statútumok szabályozzák (rendi alkotmány), amely IX. Pius óta többször módosult. A lovagok rendszeresen találkoznak, e találkozók (káptalani ülés) általában havonta szerveződnek. A káptalan ülések rendjét is a szabályzat határozza meg. Ilyen alkalmak során általában előadás is elhangzik, sokszor meghívott előadókkal. A rendnek saját imái, himnusza van. Az egyházi ünnepeken kívül sajátos rendi ünnepeink vannak, mint a Szent kereszt Felmagasztalása, vagy Palesztina Királynője ünnepe.

A Szent Sír Lovagrend tagjának lenni: a katolikus hit megélésének sajátos, egyéni módját kínálja fel. Ezeket az identitásmozzanatokat az alábbi pontokban fogalmazhatjuk meg:

- A római katolikus vallás személyes megvallása
- A római pápa iránti elkötelezettség
- A Szentföld iránti speciális elkötelezettség
- Célzott karitatív tevékenység
- A hitélet elmélyítése, a Rend saját hitéletébe való aktív bekapcsolódás
- Hagyományőrzés, a Szentföld, a lovagrendek története iránti fokozott érdeklődés

- Nyitottság, párbeszédre törekvés más vallások, különösen a Szentföldön elkötelezett vallások iránt
- A hit közösségben való megélése, közösségi lelkiség

4. A Magyar Helytartóság története és működése

A Magyar Helytartóság a 2. világháborúig folyamatosan működött. Utolsó helytartója József királyi főherceg volt. A háború utáni körülmények a Rend működését nem tették lehetővé hazánkban.

A Rend újjáalakításának lehetősége 1991-ben vetődött fel Dr. Csordás Eörs plébános, majd érseki irodaigazgató és mások kezdeményezésére a Szentszék hazánkban előbb Főbiztosságot hozott létre, majd ezt 1998-tól helytartósági rangra emelte. Az első magyarországi lovagokat még külföldön avatták (Ausztria, Belgium). Az első hazai invesztitúrára a Rezső téri Templomban került sor. Az újraindulás 20 éves jubileumát a helytartóság ennek megfelelően a Rezső téri templomban ünnepelte.

A helytartóság ma mintegy 100 tagot számlál. Átlagosan 2–3 évente történő invesztitúrák alkalmából 8–10 lovagot és dámát avatnak. A helytartóság jelenlegi vezetője Dr. Tringer László egyetemi tanár, (2006 óta). Bíboros nagyperjele Dr. Paskai László. Koadjutor-nagyperjele Szerencsés Zsolt tb. kanonok, soroksári esperes-plébános, a helytartóság kancellárja Farkas Olivér.

A magyar szervezet három tiszti kerületre tagozódik: Budapest, Vác, Pécs. A tiszti kerületek élén egy-egy főtiszt, valamint egy-egy perjel áll.

A Magyar Helytartóság nemzetközi összehasonlításban – létszámát illetően és anyagi erejét illetően – a kisebbek közé tartozik. Ugyanakkor belső életét figyelembe véve a legaktívabbak közé sorolhatjuk. Kivételes helyzete abban is megnyilvánul, hogy saját templommal (Hermina Kápolna, Hermina u. 23) és ennek alagsorában saját székházzal és irodával rendelkezik.

A helytartóság főbb aktivitásai:

A minden hónap első keddjén történő összejövetel, a *káptalan*, a lovagrend központi rendezvénye, amelyen a megjelenés erkölcsi kötelesség. A szentmisével kezdődő káptalanülés a szabályzat által előírt rendben folyik le. A szentmisék alkalmanként latin nyelvűek (a novus ordo szerint).



Előadások hangzanak el, s a fontosabb döntések itt születnek. Évente egy alkalommal (október) úgynevezett nagykáptalanra kerül sor, amelyen többek között a tiszti kerületek számolnak be tevékenységükről. A Nagykáptalan egyben a helytartóság ünnepi összejövetele, amely közös ebéddel zárul. Erre az alkalomra a Máltai lovagrend képviselőit is meghívjuk.

Heti szentmise vasárnap 11-kor a Hermina kápolnában. Ezen a környékbeli hívek, illetve a szomszédos Vakok Intézetének lakói közül számosan vesznek részt. Gyakori, hogy a szentmisén a vak hívek Braille írás alapján olvassák az ószövetségi szöveget és a Szentleckét.

Havi közös ***zsolozsma (vesperás),*** újabban gregorián énekes formában, minden hónap 3. keddjén 18 órakor. A zsolozsma állandó részeit is latinul énekeljük.

Az Alapszabály szerinti ***helytartó tanács*** minden hónapban egy alkalommal ülésezik, a hónap második vagy harmadik keddjén.

A rendi jelöltek és ***novíciusok képzése*** rendszeres felkészítő foglalkozások keretében történik, amely a hónap 3 keddjén a vesperáshoz csatlakozik.

A helytartóság nagyböjtben és adventben ***lelki napot*** tart. Az ádventi lelki napot hagyományosan a váci tiszti kerület szervezi, a nagyböjti pedig változó helyszínen szerveződik, általában nem Budapesten.

A rend életének fontos részét képezik a ***zarándoklatok.*** Szentföldi zarándoklatra 2–3 évente kerül sor. Közelebbi zarándoklatok a rend történetének valamely jeles helyével kapcsolatosak, (pl. Lándok, Miechów), vagy hazai zarándokhelyekre irányulnak. Ebbe a sorba illeszkedne a római zarándoklatok is.

Aug. 20-án hagyományosan részt veszünk a ***Szent István napi körmeneten,*** s a máltai lovagokkal váltakozva olvassuk a szentmise olvasmányait, illetve könyörgéseit.

Rendünk életének szerves részét képezik a ***sajátos rendi ünnepek,*** amelyeket a Hermina kápolnában szentmisével ünneplünk. (Ezek között legfontosabb: a Szent Kereszt Felmagasztalása (szept. 14), valamint Palesztina Királynője (október utolsó vasárnapja) ünnepe. Megemlékezést tartunk a Szent Sír Lovagrend tagjaként boldoggá avatott Bartolomeo Longo emléknapján is, akinek ereklyéjét templomunkban kiemelt helyen őrizzük (okt. 5.).

Helytartóságunk tagjai közötti információcserét köremail rendszer biztosítja. Ezen kívül a kancellár (Farkas Olivér) és a helytartó időnként körlevélben is tájékoztatja a tagságot a fontosabb várható eseményekről.

A 2012-ben megalakult Szentföld Bizottság szerkesztésében időszaki internetes folyóiratot adunk ki „Resurrexit" címmel.

Helytartóságunk rendszeres kapcsolatban van a Katolikus Egyház vezetésével (azon túlmenően, hogy számos egyházi vezető is tagja a rendnek). Időnként tisztelgő látogatásokat teszünk az egyházmegyékben, s a megyéspüspököt tájékoztatjuk helytartóságunk életéről.

1998-ben együttműködési megállapodást kötöttünk a Magyar Máltai Lovagok Szövetségével. Ennek értelmében Rendszeresen tájékoztatjuk egymást, és alkalmanként, nagyobb rendezvényeinken kölcsönösen képviseltetjük egymást.

A Magyar Állam és a Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend közötti megállapodás értelmében helytartóságunkat a Külügyminisztérium a hazánkban akkreditált nemzetközi szervezetek között tartja nyilván.

Helytartóságunk szoros kapcsolatot tart a szomszédos osztrák helytartósággal, különösen annak közeli tiszti kerületeivel. 2007-ben közös invesztitúrák szerveztünk a burgenlandi Boldogasszonyban (Frauenkirchen). Egymás rendezvényeire kölcsönösen képviselőt küldünk.

A helytartó évente részt vesz az európai helytartók római találkozóján, ahol beszámol helytartóságunk életéről. Ugyanígy képviseli helytartóságunkat az ötévente rendezett világtalálkozón (Consulta), amelyre legközelebb ez év szeptemberében kerül sor.

A rend életének lényegéhez tartoznak azok a találkozók, kapcsolatok, amelyek a szabályzat nem ír elő tételesen. A helytartóság tagjai szükség esetén kölcsönösen segítik vagy támogatják egymást. Nyári szünidő alatt informális, baráti találkozók is szerveződnek, mind minden, jól működő emberi közösségben. Sokak számára a rend életében való részvétel jelenti életének egyik legfontosabb kapcsolatrendszerét.

A Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend és ezen belül a Magyar Helytartóság történetével kapcsolatos információk a *www.oessh.katolikus.hu* honlapon bárki számára hozzáférhetőek.

A Katolikus Egyház[1] megítélése Alexis de Tocqueville *A régi rend és a forradalom* című művében

Gájer László

Bevezetés

Az alábbiakban megpróbáltam összefoglalni azokat a kijelentéseket, amelyek Alexis de Tocqueville *A régi rend és a forradalom* című könyvében a Katolikus Egyházra vonatkoznak. A könyv – amelynek kicsi, de fontos részét teszik ki az egyházról és a hitről szóló megállapítások – első kiadása 1856-ban jelent meg, így benne szerzője majd hetven év távlatából értékelte a nagy francia forradalmat. Katolikus teológusként fontosnak tartottam ezen írás egyházi vonatkozású szövegeinek összefoglalását. Részben azért, mert rám is nagy hatást gyakoroltak ezek a sorok, részben pedig azért, mert szerettem volna hozzájárulni annak a hamis és előítéletektől terhelt képnek (ti. zsarnok, a nép elnyomója, stb.) az árnyalásához, amely az egyháznak az *ancien régime*-ben betöltött szerepéről kialakult.

Nézeteit akkor érthetjük meg helyesen, ha az állításait elhelyezzük életének történelmi kontextusában, ezért Tocqeville életét és politikai szerepvállalását is röviden ismertettem. Az ide vonatkozó szövegeket áttekintve heterogén, különböző terjedelmű és műfajú szövegrészeket használtam fel, amelyek egy része a korabeli francia egyházra, egy része pedig az egyetemes egyházra vonatkozik, míg ide kerültek tágabb értelemben a vallásra és a kereszténységre tett utalások is.

A címben idézett mű nem a leghosszabb, sem pedig legrészletesebb ismertetése a francia forradalom előzményeinek, azonban ott találjuk a forradalom történetét feldolgozó irodalom legtöbbet idézett, legismertebb munkái között.

---

[1] Az egyház szót hol kicsi, hol nagy betűvel írom, jelentésétől függően. Ha a Krisztus által alapított valóságot értem alatta, akkor nagy betűvel, ha pedig egy társadalmi intézményt jelent, akkor kis betűvel használom.

Sokak szerint ez a könyv inkább a második francia császárság (ti. III. Napóleon francia császár uralma, amely 1852–1870-ig tartott) bírálata, mint a régi, 1789 előtti társadalmi rend bemutatása, amelyre éppen annak a régi renddel való összevetése adott lehetőséget.[2] Ahogy a szerző megjegyezte a bevezetésben, a könyv nem a nagy francia forradalom történetének bemutatása, hanem egy tanulmány a forradalomról.[3] Sajátos tárgyalási szempontjai között politikai, jogi, történeti és filozófiai szempontokat egyaránt találunk. Elemzésében a szerző kifejtette, hogy a feudalizmus fokozatos eltűnése után abból egy torzó maradt hátra, amely ugyan birtokolta még a középkor társadalmi berendezkedésének egyes elemeit, de hanyatlásában a feudalizmus elveszítette önmagát, légüres teret hagyva maga után. Ebben az űrben tudott kibontakozni az abszolutizmus, az a kormányzati forma, amelynek keretei között a forradalom érlelődött.

Tocqueville az eltűnt, régi Franciaországot vizsgálta, amelyet a forradalom maga alá temetett. Berendezkedésüket tekintve több hasonlóságot vett észre a saját korában, III. Napóleon idején kialakuló állam és a régi Franciaország között. A császári uralom szintén törekedett a központosításra, a kis érdekközösségek lebontására és a polgárok uniformizálására. Tocqueville beszámolóját alapvetően meghatározta az a nézete, mely szerint a Bourbon királyok kihasználták azt, hogy az arisztokrácia a XVIII. századra meggyengült Franciaországban, és egy mind nagyobb befolyásra szert tevő állami, királyi hivatalnokrendszert építettek ki. A nemesség kiváltságait megőrizték, de a közigazgatási és politikai szerepét jelentősen megnyirbálták. A nemesek a kiváltságokért cserébe tétlenül nézték ezeket a folyamatokat és lojálisak maradtak a királyhoz. A királlyal szembeni érdekérvényesítő képességükről fokozatosan lemondtak. A középkori társadalom, ahol a városi polgárság nem egyszer a nemességgel együtt lépett fel a királlyal szemben, alkotmányos jogokat kényszerítve ki attól, fokozatosan leépülni látszott. A rendek valódi hatalma egyre csökkent.[4] Tocqueville arra a következtetésre jutott, hogy az agyaglábakon álló, sokszor meghasonlásra és önfeladásra épülő kormányzati forma, mivel reformjai lassúnak bizonyultak, önmaga termelte ki a forradalmi folyamatokat.

A szövegből kitűnik, hogy az nem pontos és részletes történetírás, hanem sokkal inkább az okok és a motivációk feltárása a történelmi folyamatok tükrében. John Lukacs így írt Tocqueville-ről egy helyen: „Ő a demokratikus kor Arisztotelésze (és talán Platónja is), a legnagyobb politikai és társadalmi gondolkodója és írója, s egyik legjobb történésze. Még sok nemzedéken át Nagy Kortársunk lesz, mindaddig, amíg el nem tűnik a politikai demokrácia (s a bürokratikus mocsár, amelybe most belesüllyed), és ki nem alakul egy új társadalom."[5] Tocqueville folyamatokat elemzett, és az eseményeket a történelem részeként közelítette meg. Megvetette a történelmi determinizmust. Nem próbált végérvényes válaszokat adni. A történelem a mozgás és a változás helye, ami így mindig kiszámíthatatlan, megjósolhatatlan marad. Az egyes események megítélését számtalan tényező befolyásolja.[6]

A folyamat, amelyen keresztül Tocqueville a történelem adott szakaszát szemlélte, a demokrácia terjedése volt.[7] Ez a folyamat – szerzőnk meggyőződése szerint – feltartóztathatatlanul zajlik, és az események ezen keresztül válnak érthetővé. Elkerülhetetlen, visszafordíthatatlan, de alakítható történés. A demokrácia jellemzője életkörülmények folyamatos kiegyenlítődése. Míg a múltban mindig kisebbségek uralkodtak, a demokratikus kort a többség uralma jellemzi.[8] A demokrácia terjedése, és ennek részeként maga a nagy francia forradalom is többféle kimenetelű lehet. Elhozhat egy békésebb, jobb és szabadabb társadalmat, de akár egy zsarnoki rendszert is. A francia forradalom története bizonyos értelemben mindkét eshetőségre ékes példát kínál. A történelmi folyamat feltartóztathatatlan, vagy,

[2] HAHNER P., *Tocqueville és a francia forradalom történetírása*, in FÜLÖP E., OCSKAY GY., POGONYI SZ., (szerk.) *Szabadság és/vagy egyenlőség, Tocqueville tanulmányok*, Politikai Filozófia Közhasznú Alapítvány, Pilismarót 2006, 70.

[3] Vö. TOCQUEVILLE, A., DE., *A régi rend és a forradalom*, Atlantisz Kiadó, Budapest 1994, 33., vö. ELSTER, J., *Introduction*, in *Tocqueville: The Ancien Régime and the French Revolution*, Cambridge University Press, Cambridge 2011, xiii.

[4] Korábban „a nemesség és a harmadik rend olyan nagy egyetértésben intézték ügyeiket, vagy szegültek szembe a központi hatalommal, amilyenre azóta sem voltak képesek." TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 120. Ez a közös fellépés, és így a központi hatalom korlátozása jellemezte a középkor társadalmát.

Az abszolutizmus születésével „a földesúri kormányzat szétzilálódásával és a rendi gyűlések megritkulásával majd eltűnésével egy időben, amikor az általános szabadság elbukott, magával rántva a helyi szabadságjogokat is, a polgár és a nemes közéleti kapcsolatai megszűntek." TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 120.

„Mint tudjuk, királyaink politikája arra irányult, hogy fokról fokra megfosszák a városok népét politikai jogaik gyakorlásától." TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 127.

[5] LUKACS, J., *Egy eredendő bűnös vallomásai*, Európa Kiadó, Budapest 2001, 292.

[6] Tocqueville korát meghaladva „foglalkozott olyasmivel is, amivel a történelemtudomány csak az utolsó húsz–harminc évben kezdett el foglalkozni: az események szerkezetével. Nemcsak azzal, hogy mik voltak az okozatok, hanem azzal is, hogy mik voltak a célok, hogyan kristályosodtak, gyűltek a folyamatok, hogyan formálódott a történelem." Vö. LUKACS, J., *A nagy Tocqueville-problémák*, in FÜLÖP, OCSKAY, POGONYI, *Szabadság és/vagy egyenlőség*, 11.

[7] Vö. HAHNER, *Tocqueville és a francia forradalom történetírása*, 73.

[8] Vö. LUKACS, *A nagy Tocqueville-problémák*, in FÜLÖP, OCSKAY, POGONYI, *Szabadság és/vagy egyenlőség*, 9.

ahogy szerzőnk írja: „Aki tehát fel akarná tartóztatni a demokráciát, magával Istennel szegülne szembe, és az egyes nemzetek sem tehetnek mást, mint hogy alkalmazkodjanak a gondviselés elrendelte társadalmi állapothoz."[9] Hogy szabadságot, vagy zsarnokságot építünk ebből a folyamatból, az rajtunk áll. A történelem mindig helyet hagy az emberi szabadságnak. Ezt értette meg helyesen Tocqueville, és ennek köszönhetően az ő írása nem akarta sem felmagasztalni, sem sátáninak kikiáltani a nagy forradalmat. Ezért tudott árnyalt képet festeni a felvilágosodás és a forradalom korának francia egyházáról is, hiszen azt nem csupán egy kizsákmányoló, a népet elnyomó kiváltságosok közösségének tartotta. Felismerte, hogy a francia egyházat a régi rendben betöltött - akár csak közigazgatási - szerepe arra predestinálta, hogy a francia forradalom a régi társadalmi berendezkedéssel és a feudalizmus maradványaival együtt elsöpörje azt.

Demokrácia-felfogásában a szabadság és az egyenlőség közötti helyes arány kialakítását kereste, hiszen szerinte az egyenlőség radikális megvalósítása a társadalmi különbségek megszűnéséhez, a társadalmi csoportok felbomlásához, az egyén elszigetelődéséhez és így a központi kormányzat túlzott megerősödéséhez, ezen keresztül pedig a szabadság korlátozásához vezet. Családja révén a régi rendhez tartozott, de az emberi szabadságról megfogalmazott politikai gondolatai elrugaszkodnak ettől az örökségtől. A grófi címet nem használta, de nem utasított vissza minden a származásából fakadó előnyt sem.[10] Politikai nézetei a liberalizmus szószólójává tették, ugyanakkor nem egyszer mérsékelt kritikát fogalmazott meg a franciaországi forradalmakra vonatkozóan. Személyiségének összetett voltát mi sem mutatja jobban, mint fő műve, *Az amerikai demokrácia*, hiszen ebben a munkában a demokratikus és protestáns amerikai politika elemzését egy francia katolikus és arisztokrata szerző írta meg.

Szerzőnk a nagy forradalmat megelőző francia katolikus egyházat - sok korabeli bírálattól eltérően - előítéletektől mentesen kívánta leírni a tárgyalt elemző munkájában. A tények alapján írt és kutatott és törekedett arra, hogy ne kerüljön egyes felszínes bírálatok hatása alá. Véleményét az általa komolyan felkutatott jegyzőkönyvekre, hivatali, archív és levéltári anyagokra építette. *A régi rend és a forradalom* bevezetésében pozitív utalást tett a keresztényekre, akiknek „az országa nem ebből a világból való, s vallásuk dicsősé-

[9] Tocqueville, A., de, *Az amerikai demokrácia*, Európa Kiadó, Budapest 1993, 28., valamint vö. Mélonio, F., Furet, F., *Introduction*, in Tocqueville, A., de, *The Old Regime and the Revolution* (translated by Kahan, A., S.), The University of Chicago Press, Chicago 1998, 2.

[10] Vö. Mansfield, H., C., *Tocqueville*, Oxford University Press, New York 2010, 9.

gére válik, hogy az erkölcsök legnagyobb romlottsága és a legrosszabb kormányzatok idején is életre hívta a jó keresztényeket, akik tömegesen léptek fel még a Római Birodalom legdekadensebb korszakában is."[11] Az utalás nem személyes hitvallás, de mindenképpen a kereszténységre utaló elismerő megjegyzés. A francia forradalom egyház- és vallásellenességének okait kutatva a politikus és a történész szemével keresett objektív magyarázatokat azokra az események szerkezetében. A forradalom régi társadalomra tett hatásait elemezve így fogalmazott: „Ugyanaz a szellemiség, amely Luther korában egyszerre több milliónyi katolikust távolított el a katolicizmustól, évről évre magától a kereszténységtől is eltávolított egyes keresztényeket: az eretnekséget a hitetlenség követte."[12] Művében a szerző a katolicizmus felvilágosodás kori elutasítását inkább a korszellem következményének, mint az Egyház hibájának tartotta.

1. Tocqueville élete

Alexis Charles-Henri Clérel de Tocqueville 1805. július 29-én születet Verneuil-sur-Seine-ben, normandiai eredetű, katolikus grófi családban. Történész, politikus, politikai gondolkodó, a demokrácia tanulmányozójaként és elméleti megalapozójaként tartják számon. A régi társadalmi rendszer felbomlását leginkább saját családja történetében kísérhette végig.[13] Apja, Hervé Louis François Jean Bonaventure Clérel, a normandiai Tocqueville grófja. Szülei, akiknek harmadik, legkisebb gyermeke volt, a francia királyokhoz mindig hű nemesek voltak. 1793-ban a XVI. Lajos melletti kiállásukért bebörtönözték őket, és ha nem jön közbe a forradalmi kormány 1794-es bukása, guillotine várt volna rájuk. Tocqueville dédapja, Crétien Guillamue Lamoignon de Malesherbes nem volt ilyen szerencsés. Már 1770-ben folytonos kritikával illette XVI. Lajos despotizmusát, mégis kitartóan védte a

[11] Tocqueville, *A régi rend és a forradalom*, 40.

[12] Tocqueville, *A régi rend és a forradalom*, 179.
Ez a gondolatmenet a hivatalos katolikus tanításban is megtalálható. XIII. Leó pápánál, például *Immortale Dei*ben jelenik meg, amikor a XVII–XVIII. században megjelenő új, általa helytelennek tartott szabadságeszményről írt. Ennek eredetét a protestantizmus születésénél kereste (vö. ASS 18 (1885) 170). Ahogy Tocqueville mondta: „Az eretnekséget hitetlenség követte"...

[13] Vö. Hahner, P., *Előszó: egy könyv és írója*, in Tocqueville, *A régi rend és a forradalom*, 10.

királyságot Lajos 1793-as halálra ítéléséig. Alexis gyakran tekintett rá úgy, mint eszményképre. Támogatta az *Enciklopédia* kiadását és kiállt a protestánsok egyenjogúsága mellett, annak ellenére, hogy XVI. Lajos minisztere volt. A terror idején önként vállalta a király perében a védő szerepét, emiatt Maleshebres-t, valamint Tocqueville nagynénjét és anyjának mostohabátyját a jakobinusok kivégezték.[14] Ez a kettősség szerzőnk gondolkodását is meghatározta: a reform igénye és a hagyomány tisztelete egyaránt megtalálható ugyanis ebben a családban. Ultrakonzervatív, legitimista családból származóként vált a szabadságjogok és a demokrácia apostolává.

Első közéleti tapasztalatait édesapja révén szerezte. Szülei nem hagyták el az országot a forradalmi és a napóleoni időkben sem. A Bourbon restauráció után apját XVIII. Lajos király Metz prefektusának nevezte ki. Apja a régi királyok pompájával Reimsben megkoronázott X. Károlyt is töretlenül támogatta.[15] Tocqueville 1820–23-ig a metzi Collège Royal tanulója volt. Ebben az időben kezdte olvasni a felvilágosodás kori francia filozófiát apja könyvtárában, amely hitét is megrendítette. 1823–27-ig jogot tanult Párizsban. 1827-től a királyhoz közel álló apja közbenjárására törvényszéki megbízást kapott a versailles-i királyi törvényszéken, ahol megismerkedett Gustave de Beaumont-nal, barátjával és munkatársával. 1826-ban találkozott Mary Mottley-vel, a nála idősebb angol középosztálybeli hölggyel, akit szülei rosszallása ellenére 1835-ben feleségül vett. Gyermekük nem született, de Mottley Tocqueville haláláig a felesége és alkalmas szellemi társa maradt.

Élete érdekes fordulatot vett az úgynevezett júliusi monarchia kezdetén 1830-ban, amikor X. Károly francia király antiliberális uralmának megdöntésével véget ért a Bourbonok uralma és a polgárkirály, Lajos Fülöp került a trónra. Lajos Fülöp, Orleans hercege, aki rokona volt a Bourbonoknak, 1792-ben, fiatalon már a republikánus csapatokban harcolt. A nemesség befolyására 1830-ban, vezetésével alkotmányos monarchia jött létre, amely 18

[14] Vö. Kramnick, I., *Introduction*, in Tocqueville, A., de, *Democracy in America*, Peguin Books, London 2003, xii.

[15] Vö. Kramnick, *Introduction*,, xiii. Apja mindvégig kitartott a restauráció eszméje mellett. Maga is író ember volt, megírta a terror idejéről szóló visszaemlékezéseit, majd később két fontos művet is publikált: *Historie philosophique du règne de Louis XV* (Paris, 1847) és *Coup d'oeil sur le règne de Louis XVI. depuis son avènement à la couronne jusqu'à la séance royale du 23 juin* 1789 (Paris 1850) címmel. Mindkét munkában a király vakságáról írt, ami miatt az nem figyelt fel a kor változásaira, valamint az arisztokrácia nyomorúságáról, amiért önfeladó módon ragaszkodott a kiváltságaihoz. Alexis már eltávolodott apja arisztokrácia-szemléletétől, de megörökölte tőle az érzékenységet, amellyel a nemesség problémáira fogékonynak mutatkozott, és különösen értette annak szenvedéseit a forradalom alatt. Vö. Mélonio, Furet, *Introduction*, 2.

évig fennállt. Lajos Fülöp „polgárkirály" volt kormányzati szokásait és viselkedését tekintve egyaránt. Tocqueville talán az ő kormányzati berendezkedésével értett a leginkább egyet. Ismerte annak hibáit, de támogatta az alkotmányos monarchiát.

Apja a polgárkirály szolgálatában osztályának elárulását látta, és nem volt hajlandó letenni az esküt az új királyra. Alexis, rokonai felháborodása ellenére letette ezt az esküt. Fiatalon formálódó politikai nézeteit ekkor már nyíltan fel is vállalta ultrakonzervatív családja előtt. Saját meggyőződésének engedelmeskedve, mely szerint X. Károly azért bukott meg, mert nem tisztelte a szabadságjogokat[16], szakított családja politikai nézeteivel. Részben ezért határozta el magát az átmenet hónapjaiban nagy, 9 hónapos amerikai útjára Gustave de Beaumont kíséretében. Az átmenet idején a családi kapcsolatok megrendülése mellett a törvényszéki tevékenysége is bizonytalanná vált, hiszen megbízói továbbra is a legitimista család sarját látták benne, ezért ebben az időszakban jobbnak látta elhagyni az állami szolgálatot.[17] Az utazás hivatalos célja az amerikai börtönrendszer tanulmányozása volt, de ez a cél másodlagos maradt Tocqueville számára, akit az amerikai élet mind több dimenziójának meg akarta ismerni. Már ekkor meggyőződött arról, hogy Amerika a föld egyik legnagyobb és legerősebb államává fog válni.[18] Amerika 24 államából 17-et látogattak meg 1831. április 2. és 1832. február 20. között. Hazatérve, 1832-ben két kötetben írta meg élményeit és tapasztalataiból származó következtetéseit *Az amerikai demokrácia* (*De la Démocratie en Amérique*)[19] címmel, melyek 1835-ben és 1840-ben jelentek meg. Utazásuk minisztériumi megbízással (Chateaubriand és La Fayette ajánlóleveleivel), teljes nyilvánosság előtt zajlott. Közéleti, politikai személyiségekkel, szenátorokkal, professzorokkal és az igazságszolgáltatásban dolgozókkal találkoztak, köztük Andrew Jackson elnökkel is. Tocqueville demokráciáról való eddigi felfogását alapvetően határozták meg azok az élmények, melyeket az akkori világ egy olyan országában szerzett, melyet a nép kormányzott. Meg volt róla győződve, hogy Amerika annak a történelmi fejlődésnek a letéteményese, melynek során a demokratikus gondolkodás idővel fel fogja váltani azt az arisztokratikus eszményt, amely századokon át virágzott

[16] Vö. Hahner, *Előszó*, 13.

[17] Vö. Mélonio, Furet, *Introduction*, 3.

[18] Vö. http://www.nytimes.com/2010/04/18/books/review/Reynolds-t.html?pagewanted-=all&_r=1& (a kutatás ideje: 2013.04.13.)

[19] A könyvet azonnal lefordították angolra, németre és spanyolra. Első magyar kiadása már 1841–43-ban megjelent.

Angliában és Franciaországban. Szilárdan hitte, hogy ez a történelem iránya, amellyel nem lehet szembeszegülni.[20] Amerika politikai fejlődése egyben azt is bizonyította, hogy a demokratikus berendezkedés nem hajlik szükségszerűen anarchiába, ahogy azt a nyugati gondolkodás Platón óta sugallta.[21] Amerikában az állampolgárok alapvető egyenlősége és a társadalom homogenitása éppen a helyi kormányzatok ereje, a hatalom megosztása, az egyéni kezdeményezések önállósága és az amerikai társadalom öngondoskodó jellege miatt nem válhatott a többség zsarnokságává. Tocqueville ebben a Locke által leírt önálló, felelős egyénekre épülő társadalmat látta megvalósulni.[22] Amerikából hazatérve minden idejét az írásnak szentelte. *Az amerikai demokrácia* első kötetét 15 hónap alatt írta meg. Ez 1835-ben jelent meg. Majd 1840-ben adták ki a második kötetet, amelynek ugyan nem volt olyan elsöprő fogadtatása, mint az elsőnek, de érdemei elismeréseként ekkor, 35 évesen a Francia Akadémia tagjává választották.

Öt év kihagyás után, Tocqueville régi álmát valósította meg, amikor a törvényszéki munkát elhagyva a politika felé fordult. 1836-tól a család normandiai birtokáról már bekapcsolódott a képviselőház munkájába, amelynek 1839-ben tagjává választották. 1842-ben és 1846-ban is újraválasztották Valognes küldötteként. Ezekben az években már feltűnt a külügyekben való jártassága. Eközben Franciaországban erősödött a republikánusok szerepe, akik 1830 után nem tűntek el teljesen. A '40-es években a radikálisok egyre jobban megerősödtek. Az olyan liberálisok, mint Tocqueville támogatták ezeknek a folyamatoknak a megerősödését, de mindenképpen ragaszkodtak az alkotmányos monarchiához, mint kormányzati formához.

Elveivel egyedül maradt, politikusként elszigetelődött, ugyanis egyszerre volt túlságosan arisztokrata és egyben demokrata. Az orleánistáknak túl liberális volt, a republikánusok szemében azonban igen gyakran illette kritikával a nagy forradalmat. Pártot alapítani és csapatot építeni maga köré nem tudott, maga sem csatlakozott egyetlen párthoz sem. Mind inkább elmagányosodott eszméivel.

[20] „A társadalmi rendek egyenlőségének fokozatos kibontakozása a gondviselés műve; ezért egyetemes, ezért tartós, ezért esik kívül az ember hatalmán… A könyvet, amelyet kezében tart az olvasó, e feltartóztathatatlan forradalom szemlélése és a nyomában a szerző lelkén eluralgó vallásos félelem sugallta, hiszen ez a forradalom hosszú évszázadok óta minden akadályt legyőzve haladt előre, és folytatja útját ma is az általa okozott romok között… Az egyenlőség fokozatos fejlődése egyszerre jelenti az emberi történelem múltját és jövőjét, ez az egyetlen felismerés is azonosítaná e fejlődést a Mindenható szent akaratával. Aki tehát fel akarná tartóztatni a demokráciát, az magával Istennel szegülne szembe." TOCQUEVILLE, *Az amerikai demokrácia*, 27–28.

[21] Vö. KRAMNICK, *Introduction*,, xxv. Vö. továbbá PLATÓN, *Az állam* (főleg a VII–VIII. könyv), valamint ARISZTOTELÉSZ, *Politika* (főleg a III. könyv).

[22] Vö. KRAMNICK, *Introduction*,, xxxi–xxxii.

1848 februárjában Lajos Fülöp elutasította a radikális és szocialista reformerekkel való tárgyalásokat, majd február 24-én a forradalmi megmozdulások hatására lemondott a trónról és Angliába menekült. Az 1848-as forradalomra Tocqueville aggódva tekintett. A képviseleti testületekben a szabadságjogok biztosítékát látta, a forradalomban pedig ennek a biztosítéknak a kockáztatását. Sajátos, politikailag liberális, de társadalmilag konzervatív álláspontra helyezkedett.[23] 1848 decemberében Lajos Napóleont, Bonaparte Napóleon unokaöccsét választották meg a köztársaság elnökévé. Eközben Tocqueville áprilisban a második francia köztársaság (1848–51) nemzetgyűlésének választott tagja lett, és részt vett az új alkotmányt író alkotmányozó gyűlés munkájában is (1848 májusától szeptemberéig). Itt végzett munkájában jelentősen támaszkodott az amerikai tapasztalataira. Lajos Napóleon sokra tartotta őt, így, nem sokkal később, rövid ideig (1849. júniustól októberig) Odilon Barott miniszterelnök kormányában külügyminiszter lett.

1851 decemberében Lajos Napóleon államcsínyt hajtott végre, hogy magánál tartsa a hatalmat, mivel elnöki megbízatása lejárt. Tocqueville ez ellen határozottan tiltakozott. Nézetei miatt letartóztatták és rövid időre be is börtönözték. 1852-ben Lajos Napóleon, a herceg és elnök visszaállította a császárságot (1851–71) és magát önkényesen császárnak kiáltotta ki. A III. Napóleon nevet vette fel, és ezzel olyan modern önkényuralmi rendszert hozott létre, amely a nép támogatásával jött létre. A többség zsarnokságának ezt a veszélyét Tocqueville már előre megfogalmazta *Az amerikai demokráciában*[24] a tengerentúli politikai berendezkedés veszélyei között.[25] Amerikai tapasztalatait és az azokban az években megformált elveit végleg veszni látta a császárság létrejöttével. Nem tudott egy diktátort szolgálni.[26] A második császárságban a szabadság lerombolását és az emberi szabadságjogok megcsonkítását látta. Politikai pályájának ezzel végleg vége szakadt, meg nem értett politikai nézeteivel, a nyilvánosságtól elszigetelődve élt hazájában.

[23] Vö. HAHNER, *Előszó*, 20.

[24] Vö. pl. TOCQUEVILLE, *Az amerikai demokrácia*, I. kötet, 2. rész, 7. fejezet.

[25] Vö. KRAMNICK, *Introduction*,, xxxix.

[26] Vö. EPSTEIN, J., *Alexis De Tocqueville: Democracy's Guide*, Harper Collins Publishing, New York 2006, 160. A francia püspökök a szocializmustól való félelmükben támogatták III. Napóleont, így Tocqueville, amint azt néhány püspökhöz és másokhoz intézett levele is tanúsítja, szembe fordult a katolikus hierarchiával is ebben a kérdésben. Vö. LUKACS, *A nagy Tocqueville-problémák*, in FÜLÖP, OCSKAY, POGONYI, *Szabadság és/vagy egyenlőség*, 11–12.

1850-ben visszavonult a politikai élettől. Normandiai birtokáról szemlélte a császárságot. Idejének legnagyobb részét az írásnak szentelte. Befejezte az 1848-as forradalomról szóló visszaemlékezéseit *Emlékképek* (*Suovenirs*)[27] címen, melyet haláláig nem publikált, valamint megírta az általunk tárgyalt *A régi rend és a forradalom* (*L'Ancien Régime et la Révolution*) című elemző munkát a nagy francia forradalom előzményeiről. Ez utóbbit 1856-ben adták ki először.

Tocqueville 1859. április 16-án szentségekkel megerősítve halt meg Cannes-ban, 53 éves korában.

2. TOCQUEVILLE VALLÁSOSSÁGA

Gyermekkori házitanítója apja hajdani nevelője, Leseur Abbé volt. 15 évesen iratkozott be a metzi líceumba, ahol katolikus nevelést kapott. Később első vallási kételyeit mégis az itteni évekhez kötötte, hiszen ezekben az években ismerkedett meg a felvilágosodás gondolataival. Párizsi tanulmányai, majd versailles-i törvényszéki munkája idején merült el Macchievelli, Montesquieu, Pascal, Rousseau és Burke munkásságában. Ekkoriban látogatta François Guizot előadásait, aki később Lajos Fülöp uralmának fontos szimbóluma lett, de lelkesen követte a francia liberális gondolkodók, mint például Benjamin Constant nézeteit. Tanulmányozta az angol és a francia politikai rendszerek történeti fejlődését. Olvasmányai és fejlődő nézetei hatására örökölt hite is változásokon ment át. A legtöbb gondolkodó a korban deista volt, ami rá is hatott.

Történelemértelmezésével együtt érett az egyházról való gondolkodása is. Guizot és Costant hatására kialakult a meggyőződése, hogy demokratikus szabadságok megvalósításában a kereszténységnek is részt kell vennie. Amerikai utazásai során világossá vált előtte a vallás egyedülálló társadalmi szerepe az Újvilágban. Ugyanakkor azt is felismerte, hogy a kereszténység jelentős társadalmi szerepének az alapja az Egyház és az állam szétválasztása.[28]

Az Egyházzal való kapcsolatának fontos epizódja volt, amikor a Lajos Napóleon idején kapott külügyminiszteri megbízásának az úgynevezett római

[27] Magyarul: TOCQUEVILLE, A., DE, *Emlékképek 1848-ról*, (ford. ÁDÁM P.), Európa Könyvkiadó, Budapest 2011.

[28] Vö. KRAMNICK, *Introduction,*, xxxiv.

kérdés vetett véget. IX. Piusz pápát a római felkelés elűzte. A francia kormány az osztrák befolyás visszaszorítása, valamint közvetítés céljából csapatokat küldött Rómába. Tocqueville szerette volna visszahelyezni a pápát a hadsereg segítségével a pápai trónba, ugyanakkor várta volna tőle a vatikáni politikai rendszer liberalizálását. A francia hadsereg eközben megtámadta Rómát. Egyházi Állam liberalizálásáról természetesen a pápa hallani sem akart. Végül 1849 augusztusában a képviselők megvádolták Tocqueville-t a vallás és a demokrácia kompromitálásával. Lajos Napóleon ekkoriban már függetlenedni akart a képviselőktől, így a kialakult helyzetre való tekintettel október 30-án az egész kormányt elbocsátotta.[29]

Túl egyszerű volna feltennünk a kérdést, hogy katolikus volt-e Tocqueville. A demokratizálódás magával hozta a régi vallásosság újraértékelésének követelményét. Az arisztokratikus korban az Egyház, mint társadalmi tekintély a társadalom vezető rétegéhez tartozott. A vallásgyakorlás a feudális rendhez kötődött és az intézményes egyházat számtalan kötelék és kompromisszum fűzte a régi rendhez. A forradalommal ez a fennálló rend szűnt meg és az Egyháznak egy demokratikus korban kellett újra elhelyezkednie. Tocqueville hitről, vallásról és a katolikusokról tett megnyilatkozásaiból kiderül, hogy nem táplált egyházellenes érzelmeket, jóllehet ismerte a régi egyház hibáit. Egy feltartóztathatatlanul eljövő demokratikus korban maga is kereste az Egyháznak és személyes hitének helyét.[30] Sok felvilágosodás kori gondolkódó a vallást a régi kor részének és anakronizmusnak tartotta. Szerzőnkről ez nem mondható el. A hitetlenséget egy történelmi kor járulékának tartotta, míg a hitet az emberiség sajátosságának.[31] Az amerikai társadalmat is tanulmányozva láthatott egy olyan demokratikus társadalmat, amelyben a hit erősen jelen volt.

*A régi rend*et élete utolsó éveiben írta. Úgy tűnik, ezeket az éveket meghatározta a vallás felé való mélyebb odafordulás. A Tocqueville-t utolsó napjaiban ápoló szerzetes nővérek visszaemlékezéseiből kiderült, arra számítottak, hogy egy agnosztikus személyt kell majd ápolniuk, akivel nem akartak a vallás dolgairól beszélni, hiszen fel is szólították őket, hogy szorítkozzanak a beteg ápolására. Ezzel szemben meglepődve tapasztalták a beteg vallásosságát. Mivel betegsége megakadályozta a templomba járásban, az egyik nővért kérte meg rendszeresen a mise szövegeinek felolvasására.[32] Ebben

[29] Vö. HAHNER, *Előszó*, 21–22.

[30] Vö. MITCHELL, J., *Tocqueville on Democratic Religious Experience*, in WELCH, C., B., (ed.) *The Cambridge Companion to Tocqueville*, Cambridge University Press, Cambridge 2007, 276–280.

[31] Vö. MITCHELL, *Tocqueville on Democratic Religious Experience*, 281.

[32] Vö. LUKACS, J., *Alexis de Tocqueville utolsó napjai*, in Vigília (2002/10) 740–741.

az időben rendszeresen gyónt és áldozott. Április 16-án, Istennel kiengesztelődve halt meg. Halála után a levelezését rendező Gustave de Beaumont görcsös erőfeszítéseket tett arra, hogy a vallásosságra utaló mondatokat kihagyja, vagy akár meg is semmisítse a hagyatékból, így jó időre megnehezítette a Tocqueville vallásosságáról való helyes kép kialakítását.[33]

Ahogy a politikában magányos gondolkodónak bizonyult, úgy a katolicizmushoz való viszonyát is az elszigeteltség jellemezte. Nem tartozott kora két élesen szembenálló katolikus irányzatának egyikéhez sem. Nem csatlakozott a liberálisokhoz, de az ultramontán irányzatot is elutasította. Halálát követő évtizedekben kevesen figyeltek nézeteire, és leginkább a valláshoz való viszonya merült feledésbe.[34] Szerzőnk hívő katolikusként halt meg. Politikai nézeteit és történelemfelfogását aligha érthetjük meg katolikus meggyőződésének figyelembevétele nélkül.

3. A RÉGI REND ÉS A FORRADALOM ÉRTÉKELÉSE

A második császárság létrejötte, ami egyben Tocqueville politikai munkásságának végét is jelentette arra sarkallta őt, hogy tollat ragadjon és összefoglalja történelmi és politikai tapasztalatait. Megpróbált magyarázatot keresni arra a forradalmi folyamatra, amely Franciaország demokratikus álalakulásához vezetett. Ezt az átalakulást szükségesnek és szükségszerűnek tartotta, azonban a forradalmi átmenet radikalitása már kérdéseket vetett fel számára. Hogyan lehet a szabadságot biztosítani egy olyan társadalomban, amely a teljes egyenlőségre épül? 60 év távlatából tekintett a nagy forradalomra. Látta azt, hogy annak meghatározó gondolatai hogyan köszöntek vissza 1830-ban, majd 1830 hibái hogyan tetőztek 1848-ban, amely végül 1851-hez vezetett. Az egyéni szabadságjogokon alapuló egyenlőséget a francia forradalmi folyamatok végül nem, vagy csak részben tudták megvalósítani, és ez volt az igazi francia kérdés, amelyre Tocqueville ebben a monográfiában a válaszokat kereste.[35] A könyv megírásának korában mintha ismét lejátszódott volna a nagy forradalom: az alkotmányos monarchiát

[33] Vö. LUKACS, J., *Alexis de Tocqueville utolsó napjai*, 741. A leveleket Tocqueville asszony bízta a jó barátra, hiszen tudjuk, hogy a Tocqueville családhoz való viszonya soha nem volt szívélyes.

[34] Vö. LUKACS, J., *Alexis de Tocqueville utolsó napjai*, 742.

[35] Vö. http://www.tocqueville.culture.fr/en/oeuvre/o_regime-01.html (a kutatás ideje: 2013. 04. 05.)

egy népi felkelés megdöntötte, de ez utóbbi ismét egy Bonaparte által vezetett császárság önkényuralmába torkollott.[36]

Miután a nyilvános politizálástól visszavonult, elkezdett dolgozni egy könyv megírásán, melynek témája a nagy forradalom volt. A tervét nem tudta megvalósítani, a munkának csupán az első kötetével készült el, amely az általunk ismert könyv: *A régi rend és a forradalom*.[37] A könyvet 1852. és 1856. között írta meg. Munkájában az 1853-as év fordulópontot jelentett, mert egészségi állapota miatt Touraine-ba vonult vissza, ahol a tours-i levéltár kiváló anyagot szolgáltatott a kutatásaihoz. A könyvet 1856 júniusában fejezte be, és egy héttel édesapja, Hervé de Tocqueville halála után, június 16-án publikálta. 1858-as haláláig a kötet négy utánnyomást élt meg.[38]

A régi rend előzménye Tocqueville egy 1836-ban, a *London and Westminster Review*-ben megjelent cikke volt. Ebben már kifejtette, hogy a feudalizmus több évszázados hanyatlása Franciaországban a modern abszolutista állam kialakulásához vezetett. A cikk gondolatai *Az amerikai demokráciában* születő eszmék fejlődéseként kerültek az olvasóközönség elé. Tocqueville írásai közül *A régi rend*ben érinti leginkább azokat az alapvető témákat, amelyek hazájával kapcsolatban mindig is foglalkoztatták: Miért volt szükség Franciaországban a forradalomra az ország demokratikus átalakulásához? Hogyan lehetséges garantálni a szabadságot egy olyan társadalomban, amely az egyenlőségre épül?[39] Mennyiben korlátozza a szabadságot a polgárok mind teljesebb egyenlősége, ha ezen folyamat eredményeképpen a jogokat mind inkább a központi kormányzat ragadja magához?[40] *A régi rend* írásának módszere alapvetően a levéltári kutatás volt, de szerzőnk, rá jellemző módon, mint ahogy egyéb műveiben is, gyakran tett elmélkedésből származó, intuitív kijelentéseket.

[36] Vö. HAHNER, *Előszó*, 24.

[37] Vö. MANSFIELD, *Tocqueville*, 17.

[38] Vö. http://www.tocqueville.culture.fr/en/oeuvre/o_regime-02.html (a kutatás ideje: 2013.04.05.)

[39] Vö. MÉLONIO, FURET, *Introduction*, 1.

[40] Ma sokan azt tartják a könyv egyik hibájának, hogy eltúlozta a XVII–XVIII. századi központosítási kísérletek sikerét, hiszen a városi és tartományi testületek korántsem bénultak meg, vagy tűntek el olyan mértékben, ahogy Tocqueville azt lefestette. Vö. HAHNER, *Előszó*, 26. Az 1836-os cikkben megfogalmazott nézetei leginkább *A régi rend* második könyvének XI. fejezetében kerültek elő.

*A régi rend és a forradalom*ban nem egyszer összevetette III. Napóleon birodalmát a nagy forradalom előtti állammal.[41] Az előbbi szerinte csak egy késői példája a túlzott központosításnak Franciaországban, amely valahol Richelieu, XIII. Lajos és XIV. Lajos államigazgatásában gyökerezett. Az említettek - szerzőnk álláspontja szerint - meggyengítették az arisztokráciát és a tartományi szerveződéseket, amelyek oly sokáig megosztották a király hatalmát.[42] A jakobinus forradalom[43], majd I. Napóleon és III. Napóleon uralma[44] egyaránt folytatta a centralizált és korlátlan hatalommal rendelkező állami bürokrácia kiépítését, és ezzel együtt a társadalmi szubszidiáris önszerveződések és a kisebb társadalmi sejtek lebontását, miközben az angol és amerikai politika - ezzel ellentétben - éppen a hatalom megosztására és ellensúlyozására törekedett. A könyv a bonapartizmus elleni politikai írásnak is tekinthető.[45]

---

41 Vö. „Minél inkább előrehaladtam a tanulmány írásában, annál több meglepő hasonlóságot fedeztem fel a régi és az új Franciaország között... A régi rendnek igen sok törvénye és politikai eljárásmódja tűnt el egyetlen csapásra 1789-ben, mások viszont pár év múlva újra előkerültek, akár egyes folyók, amelyek eltűnnek a föld alatt, hogy kicsit távolabb felbukkanjanak, új partok között hömpölygetve a régi hullámokat." TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 35–36.

42 Vö. „A világ valamennyi társadalma közül azok tudnak majd a legnehezebben megszabadulni az önkényes kormányzattól, amelyekben nincs már arisztokrácia, és nem is lehet többé... A zsarnokság éppen az efféle társadalmakban fejtheti ki legrombolóbban hatását, mert minden más kormányzatnál jobban kedvez azon bűnök elterjedésének, amelyekre e társadalmak különösen hajlanak... Ahol az embereket nem kötik egymáshoz a kasztok, az osztályok, a testületek, a családok kötelékei, ott túlságosan is hajlamosak arra, hogy a saját egyéni érdekeiket kövessék, készen állnak arra, hogy csak önmagukkal törődjenek, s visszavonuljanak a szűkös magánéletbe, ahol minden közösségi erény elenyészik. A zsarnokság nemhogy küzd eme tendencia ellen, inkább mindenhatóvá teszi, mert megvon az állampolgároktól minden közösségi élményt, minden kölcsönösségi szükségletet, egymás megértésének igényét, s az együttes fellépés valamennyi lehetőségét; úgy is mondhatjuk, befalazza őket a magánéletbe. Már amúgy is eltávolodtak egymástól: a zsarnokság elszigeteli őket; elhidegülnek egymás iránt: a zsarnokság megfagyasztja őket." TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*,, 38–39.

43 „Vesse össze az új államot a régi renddel... A nemzetgyűlés tevékenységének egy része, mégpedig a jelentősebb, nyilvánvalóan kedvez a monarchikus kormányzatnak. Hiszen felszámolta a parlamenteket, a rendi tartományokat, a papság, a kiváltságosok és a nemesség testületeit! Az állampolgárok egyetlen osztályának kialakítása - ez az eszme tetszett volna Richelieu-nek, hiszen az egyenlőség megkönnyíti a hatalom gyakorlását. Az abszolút kormányzat összes uralkodója sem tett annyit a királyi hatalom javára, mint a forradalomnak ez az egy éve." Idézte Tocqueville Mirabeau-nak, majd egy évvel a forradalom kitörésekor a királynak írt szavait. TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 49–50.

44 A forradalom után kialakult helyzetről: „Söpörjék csak félre a romokat! Egy rendkívül erős központi hatalmat fognak megpillantani, amely magához vonta és bekebelezte mindazt a tekintélyt és befolyást, amely korábban felaprózódott, szétosztódott az egész társadalomban, számtalan másodrendű hatalom, rend, osztály, foglalkozás, család és egyén birtokában." TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 50.

45 Vö. HAHNER, *Előszó*, 25.

A tárgyalt folyamatokat Tocqueville szerint az olyan francia filozófusok is elősegítették, mint Voltaire és Rousseau, akik bizonyos hangzatos, általános elveket fogalmaztak meg, ahelyett, hogy a természetes valóság és szokások jóval összetettebb következményeit a valóságos történelem figyelembe vételével elemezték volna. Nem egyszer lázító kijelentéseik társadalmi változásokat idéztek elő, és így járultak hozzá a társadalom homogenizálásához, annak különböző csoportjait és osztályait támadva, és előidézve így a hatalom centralizációját.[46]

A forradalmak tapasztalata benne élt Tocqueville gondolkodásában. Részben a családi emlékek révén - a nagy forradalmat saját és családja nem egyszer keserű tapasztalatain keresztül szemlélte –, részben pedig azért, mert maga is elemző figyelemmel kísérte végig az 1830-as és az 1848–51-es eseményeket Párizsban.

Az 1830. júliusi forradalom után származása miatt is jobbnak látta visszavonulni az igazságszolgáltatásból és a közigazgatásból. Az alkotmányos monarchiával együttműködött. Családja rosszallása ellenére letette a hűségesküt a királynak, de ezután elindult amerikai útjára. Visszatérve írta meg a *L'Etat sociale et politique de la France avant et depuis 1789* című cikkét[47], melyet John Stuart Mill fordított le (*On the Social and Political Condition of France*) és jelentetett meg a *London and Westminster Review*-ben[48] és amelyre fentebb már utaltunk. 1850-ben kezdte el megírni a visszaemlékezéseit az 1848-as forradalomról. Ekkoriban már tapasztalta a '48-as forradalom utáni politika irányát. Ezekben az években szerzett tapasztalatai, beleértve a forradalom élményét, egyre inkább a visszavonulásra késztették és elgondolkodtatták a '36-os cikkében megfogalmazott alapkérdéseken: szükséges út-e a forradalom, valamint szükséges volt-e maga a nagy francia forradalom, továbbá hogy hogyan lehet garantálni a szabadságot egy egyenlőségre épülő társadalomban úgy, hogy az ne váljék a többség elnyomó uralmává.[49]

---

46 Vö. KRAMNICK, *Introduction*,, xl. Hozzá kell ehhez tennünk, hogy Tocqueville a felvilágosodás filozófiai áramlatait sokszor leegyszerűsítve értékelte, hiszen egységes ideológiai mozgalomnak tekintette azokat, jóllehet azok akár különböző politikai célok alátámasztására is alkalmasak lettek volna. Vö. HAHNER, *Előszó*, 26.

47 Vö. TOCQUEVILLE, A., de, *OEuvres Complètes*, Michel Lèvy Frères Libraries Éditeurs, Paris 1865, vol.2., 31–68.

48 Vö. 25 (1836, April) 137–169.

49 Visszavonulása után mindinkább az amerikai demokráciát tekintette az egyenlőség békés megvalósulásának, ahol a szabadság nem szenvedett kárt. Ezzel szemben a Franciaország mindvégig bizonytalan volt, hogy a szabadságot, vagy a demokratikus úton hatalomra kerülő zsarnokot válassza. Ebben az összefüggésben *A régi rend* nem egyszer *Az amerikai demokrácia* folytatása. Vö. MÉLONIO, FURET, *Introduction*, 5–6.

Tocqueville számára a forradalom annak a folyamatnak a hirtelen felgyorsulása volt, amely a nyugati világot az egyenlőség kialakulása, a demokratikus átalakulás elkerülhetetlensége felé vezette.[50] A francia forradalom nem volt más, mint a régi arisztokratikus világ radikális befejeződése, amely együtt járt az európai nemzetek fejlődésével. Ezt ő nem egyszer túl gyorsnak és erőszakosnak tartotta.[51] A francia eszmék (szabadság, egyenlőség, testvériség), melyek a forradalom hatására átjárták a francia társadalmat, egyetemes eszmék voltak. Olyan elvek, amelyeket könnyen lehetett exportálni, mert minden történelmi viszonyt és körülményt nélkülöztek, nem ágyazódtak egyetlen nép, vagy társadalom konkrét történelmi tapasztalatába sem. Átfogóak voltak, ezért könnyen váltak forradalmi eszmékké, egyetemesek voltak ezért könnyen váltak történelmietlenekké. Talán éppen ezért lehettek ezek az eszmék a forradalmi változások kiváltói: széles tömegekben élesztették fel a forradalmi szellemet. Tocqueville attól, hogy ilyen véleménnyel volt a forradalomról, még nem volt reakciós, aki egyszerűen vissza akart volna térni a múltba. Családja politikai elveivel való szakítása ezt világosan mutatja. *A régi rend*ben megírta a Bourbon királyság hibáit is, amikor a túlzott központosításról, az aránytalan adóztatásról, vagy éppen az felduzzasztott állami hivatalnokrétegről írt.

A könyvet Tocqueville kezdetben csak *A forradalom*nak akarta címezni. A nyomdával való egyeztetés során előkerültek *A francia forradalom*, illetve *A francia forradalom szelleme* címek is. Végül a kötet címe az általunk is ismert cím lett. A kötet angol kiadásának címe beszédesebb volt, mint a francia kiadványé (*On the State of Society in France before the Revolution of 1789, and on the Causes Which Led to That Event*). *A régi rend* elsősorban nem a forradalom előtti társadalom pontos leírása akart lenni. Sokkal inkább a kirobbanó forradalom okainak kutatása, valamint a XIX. századi francia demokrácia elnyúló kialakulása kezdeteinek elemzése.[52]

Elemzésünkből is kiderül, hogy szerzőnk gyakran sajátos szempontokkal dolgozott, így következtetései is sajátosak voltak. A felvilágosodás filozófiáját nem egyszer egységes eszmerendszerként kezelte, jóllehet nem volt az.

[50] Tocqueville nem beszélt soha történelmi determinizmusról, de a társadalmi fejlődés egy bizonyos feltartóztathatatlanságát folyamatosan hangsúlyozta. Ehhez hasonlót Guizot a szabad intézmények terjedésében, Comte az ipari civilizáció, míg Marx a kapitalizmus kibontakozásában vélt felfedezni. Tocqueville ezt a demokrácia elterjedésében és a szabadságjogok visszafordíthatatlan érvényre jutásában látta. Vö. HAHNER, *Tocqueville és a francia forradalom történetírása*, 73., valamint MÉLONIO, FURET, *Introduction*, 18, 23.

[51] Vö. TOCQUEVILLE, A., de, *L'Etat sociale et politique de la France avant et depuis 1789*, 65–66.

[52] Vö. MÉLONIO, FURET, *Introduction*, 9–10.

Ez a szempont befolyásolta a gondolatmeneteit. A központosítás folyamatának talán nagyobb fontosságot tulajdonított annak a valódi jelentőségénél. A túlzott központosítás, mint alapvető gondolat jelenik meg a könyv érvelésében, amely a szabadság ellenségeként a személyek és a rendszerek uniformizálásához vezetett Tocqueville gondolati sémája szerint. Ezek a prekoncepciók alapvetően határozták meg gondolkodását a témáról és a korról.

3.1. *A régi rend és a forradalom*, bevezetés, első könyv

A régi rend és a forradalom című írás átgondolt, jól felépített struktúrával rendelkezik, szerzője három nagy részre osztotta. Míg az első könyv a nagy forradalom természetét és eredményeit igyekezett bemutatni, addig a második könyv annak gyökereit és okait kívánta feltárni, végül a harmadik körüljárta a forradalomhoz vezető folyamatok felgyorsulásának okait. Az első két kiadásban szerzőnk még nem választotta szét a második és a harmadik könyvet, de a harmadikban már két önálló könyvként találjuk azokat.[53]

A franciák a forradalom kitörésekor radikálisan szakítani akartak a múltjukkal, azonban Tocqueville már arról számolhatott be, hogy a régi rend szokásai és erkölcsei visszatértek és ismét megjelentek az ő korában, a második császárság idején. „Egyetlen nép sem tett nagyobb erőfeszítéseket arra, hogy úgyszólván kettévágja történelmét" – kezdi a bevezetésben. A forradalom célja az volt, hogy eltemesse a régi Franciaországot és teljesen szakítson azzal, azonban már az elején megjegyezte a szerző, hogy ebben messze nem ért el akkora sikereket, mint ahogy azt általában hiszik. Nem csupán jelszavak, hanem a tények alapján gondolkodva, egyre inkább az a meggyőződése támadt, hogy a régi és az új Franciaország között számtalan hasonlóság van. A régi rend számos törvénye és politikai eljárásmódja tűnt el egy csapásra 1789-ben, hogy aztán néhány év alatt szépen lassan visszaszivárogjon a gyakorlatba. Tocqueville egyik alapgondolata már itt, a bevezetésben megjelent, miszerint „az egyenlőség kéz a kézben együtt jár a zsarnoksággal". Továbbá „csak a szabadság vethet véget ténylegesen annak az elszigeteltségnek, amelyben a magukra maradt állampolgárok élni kénytelenek, rákényszerítve őket, hogy közelítsék meg egymást, oldódjanak fel és olvassza őket napról napra szorosabb egységbe annak a szükségszerűsége, hogy a közügyek intézése során meg kell hallgatniuk egymást,

[53] Vö. MÉLONIO, FURET, *Introduction*, 20.

meg kell győzniük egymást, s el kell nyerniük egymás tetszését."[54] A szabadság és az egyenlőség forradalmi jelszavai közül az előbbinek apostola volt, míg az utóbbiban a zsarnokság alapjait látta. Az a demokratikus társadalom, amelyik nem szabad, lehet talán becsületes, kifinomult, gazdag és még hatalmas is, de mindig mellőznie kell a nagy népet és a nagy embereket, hiszen azok nem léteznek szabadság nélkül. A szabadsággal nem rendelkező társadalom jellemzésénél illesztette be szerzőnk a jó keresztények dicséretét, melyet fentebb a 4. lábjegyzetnél már idéztünk, hiszen még egy olyan társadalomban is élhetnek jó keresztények, amelynek a szabadságot nélkülöznie kell.

Az első könyv első soraiban a forradalom megjósolhatatlanságáról olvashatunk. Nem csak a forradalom kitörése volt váratlan, hanem annak módja és minden egyes további fejlődési szakasza kiszámíthatatlan és egyre inkább kordában tarthatatlan volt. Mindez a folyamat akkor tetőzött, amikor a forradalmi mozgalom egyetemes elveit hirdetve az országhatárokat is átlépte. Európa egységes, régi alkotmánya a feudalizmus alapjain állt, melyet egy csapásra sodort el a nagy forradalom. A maga egyetemes, nemzetekhez nem kötődő eszméivel a Római Birodalom óta nem tapasztalt mértékben befolyásolva a kontinens sorsát.[55] Sokakat (pl. Joseph de Maistre) „vallásos rettegés" fogott el a forradalom láttán, melyről megállapították, hogy „sátáni jellege van". Edmund Burke bosszankodott a forradalmi jelenségek láttán és kezdetben Franciaország pusztulását jósolta.[56] Ezek a jelenségek eleinte megdöbbentették a külső szemlélőt, de az események mögött, amelyek a múlttal való szakítás jeleit mutatták, a múlttal való sokkal mélyebb összefüggések húzódtak – mutatott rá az első két fejezetben szerzőnk.[57]

Az első könyv II. és III. fejezetében Tocqueville a forradalom valásellenességére kereste a magyarázatokat, a forradalom és a vallás kapcsolatát kutatta. A vallásellenes érzés volt a legelső és talán a legerősebb, amely a forradalmi folyamatot kísérte. Ugyanakkor ez a szenvedély hunyt ki a legutoljára. Amikor a forradalom tüze már kialudni látszott és az emberek, felhagyva a forradalmi lelkesedéssel már kompromisszumokat kötöttek, a vallásellenességet még mindig őrizték a szívükben. Napóleon alatt a forradalom liberális szelleme már elhalványult, de a vallásellenesség még mindig erős volt. Szerzőnk szerint sokan ennek az érzésnek a fenntartásával akarták bizonyítani a forradalmi eszmékhez való hűségüket, miközben a politikai hatalommal szemben már rég szolgalelkűvé váltak. „Miután elvetették a forradalom legszabadabb, legnemesebb és legbüszkébb eszméit, azzal kérkedtek, hogy hitetlenként hűek maradtak a szellemiségéhez."[58] Miközben a valláselienes harc nem tartozott a forradalom lényegéhez, csak annak egy mulandó jellegzetessége volt, sokan a zászlójukra tűzték azt, hogy annak hangoztatásával elfedjék állhatatlanságukat, amely eltántorította őket a szabadság szellemiségétől.

Ezeket a folyamatokat csak erősítette a XVIII. század filozófiája, amely „mélységesen vallástalan volt". Tocqueville ezeket a filozófiai áramlatokat két részre osztotta. Egyik csoportba a társadalom állapotával foglalkozó eszmék tartoztak, melyek az emberek természetes egyenlőségét, a kasztok, kiváltságok és osztályok eltörlését, és így a nép szuverenitását követelték. Ezek voltak a forradalom „legigazabb és legtartósabb eredményei." A másik csoportban azokat az eszméket találjuk, amelyeket az említett filozófusok az Egyház bírálataként fogalmaztak meg. Tocqueville kimutatta, hogy a kereszténységet ezeket a kritikusok nem vallási tanításként, hanem sokkal inkább politikai intézményként kritizálták. „nem azért, mert a papok túlvilági ügyekben intézkedtek, hanem azért, mert ennek a világnak a tulajdonosai, földesurai, tizedszedői és jószágkormányzói voltak; nem azért, mintha az egyháznak nem lett volna helye az újonnan kialakított társadalomban, hanem azért, mert a legkiváltságosabb és a legerősebb pozíciókat foglalta el abban a régi társadalomban, amelyet ekkoriban zúztak porrá."[59] A kereszténységgel a forradalomnak nem az evangéliumi tanítás miatt voltak problémái. Sokkal inkább egy történelmi helyzet eredménye az, hogy a forradalom a keresztény vallás ellen fordult. A Katolikus Egyház intézményei a régi közigazgatás megszervezésének és felépítésének szerves részét képezték. Ezeket az intézményeket és velük együtt az egész francia egyházat a forradalom a régi közigazgatással együtt söpörte el. „Ahogy a papság egyre inkább az elbukottak sorsára jutott, úgy támadt fel újra fokozatosan, s szilárdult meg az egyház lelki befolyása."[60] Tocqueville megjegyezte, hogy a forradalom után minden egyes keresztény egyház újjáéledt.

Tocqueville már az 1850-es években rámutatott ebben a művében arra, hogy tévedés volna azt állítani, hogy a demokratikus átalakulás ellensége volna a vallásnak. Semmi olyan sincs ugyanis a kereszténységben és így a

[54] Tocqueville, *A régi rend és a forradalom*, 40.

[55] Vö. Mélonio, Furet, *Introduction*, 14.

[56] Vö. Tocqueville, *A régi rend és a forradalom*, 40.

[57] Vö. Mélonio, Furet, *Introduction*, 13.

[58] Tocqueville, *A régi rend és a forradalom*, 47.

[59] Tocqueville, *A régi rend és a forradalom*, 48.

[60] Tocqueville, *A régi rend és a forradalom*, 48.

katolicizmusban sem, ami ellentétes volna a demokratikus társadalmak lényegével. Sőt több dolog van, ami nagyon is kedvező a demokráciában a kereszténység számára. Ebben az időben a Katolikus Egyház hivatalos tanítása még ragaszkodott a monarchiához a hatalom eredetéről vallott tanítása miatt.[61] A demokráciáról szóló kedvező pápai megnyilatkozások elsőként csak a XIX. század végén, XIII. Leó pápa tollából jelentek meg.[62] Tocqueville érvelése szerint a demokratikus társadalmak nem lehetnek a lényegüknél fogva ellentétesek a vallásokkal. Sőt, az istenhit - magyarázta szerzőnk - a nép szívében levő érzés, így éppen a forradalom eszméi, melyek a népi eszmék kívánnak lenni és a nép szívéből fakadnak, nem állhatnak távol a vallásosságtól.[63]

A francia forradalom „anarchista jellege" abban mutatkozott meg, hogy meg akarta fosztani az emberi szellemet minden olyan eszmétől, amelyre mindaddig a tiszteletet és az engedelmességet alapozhatták.[64] Ez a kijelentés is mutatja, hogy még ha Tocqueville személyes vallásossága életének egyes szakaszaiban változott is, mindig látta a keresztény hitben azt az erőt, amelyre szükség van a társadalom összetartása végett. A kereszténység segít a tisztelet és az engedelmesség megteremtésében, amely a társadalom alapja.

Az első könyv III. fejezetében a politikai forradalmakat a vallási forradalmakkal hasonlította össze. Elgondolása szerint a nagy francia forradalomnak sok tekintetben vallásos jellege volt. Messzire, országhatárokon túl terjedtek ugyanis hatásai, terjedésének eszköze a propaganda, a prédikáció, a szónoklat volt, és vakbuzgóságot szított fel. A vallások - Tocqueville meglátása szerint - önmagukban az emberrel foglalkoznak, nem törődve azzal, amit egy ország hagyományai, szokásai és történelme jelent. A társadalmak formától és adottságaitól függetlenül nem annyira egy bizonyos kor bizonyos emberéhez szólnak, hanem magán az általános emberi természeten alapulnak, így következtetéseiket bármely kor bármely embere elfogadhatja. A vallási forradalmaknak elvont és általános jellegük van.[65] A keresztény-

[61] Nagyon leegyszerűsítve elmondhatjuk, hogy az Egyház tanítása szerint ekkoriban az volt az elfogadott, hogy a hatalom egyedül Istentől származik, aki az uralkodónak adja annak gyakorlását. A hatalom nem származhat a néptől, hiszen a népszuverenitás ilyen eszméi elvetik azt, hogy a hatalom eredete egyedül Istenben van. Mivel a hatalom nem származik a néptől, így azok az elképzelések sem megvalósíthatóak, melyek szerint ez a nép gyakorolná a hatalmat.

[62] Vö. XIII. Leó, Enc., *Graves de communi*, 1901. 01.18., in ASS 33 (1900/1) 385-396., XIII. Leó, Litt. *Notre consolation*, 1892.05.03., in ASS 24 (1891/92) 641-647., valamint XIII. Leó, Enc., *Au milieu des sollicitudes*, 1892. 02. 16., in ASS 24 (1891/92) 519-529.

[63] Vö. TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 49.

[64] Vö. TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 50.

[65] Vö. TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 53.

ségről írta: „Azt hiszem, nem tiszteletlenség e szent vallással szemben, ha kimondjuk, hogy győzelmét jórészt annak köszönhette, hogy minden más vallásnál határozottabban szakított mindazzal, ami egyetlen néppel, egyetlen kormányformával, egyetlen társadalmi helyzettel, egyetlen korral, vagy egyetlen fajjal kapcsolta össze. A francia forradalom pontosan ugyanazon a módon közelítette meg az evilági ügyeket, mint a vallási forradalmak a másvilágiakat; elvont módon, a sajátos társadalmaktól elvonatkoztatva foglalkozott az állampolgárokkal."[66] A francia forradalom eszméi azért váltak népszerűvé és azért nem álltak meg országhatárokon belül, mert általános, az embert érintő alapvető elveket fogalmaztak meg. Nem a francia polgárok politikai jogait és kötelességeit kutatták, hanem azt vizsgálták, hogy milyen jogai és kötelességei vannak általában az embernek. A forradalom nemcsak Franciaország megreformálására törekedett, hanem magának az embernek a megújítására. Így általános eszméinek köszönhetően egy idő után isten nélküli, evilági vallássá vált.

Az V. fejezetben a szerző egyből megállapította, hogy „a forradalmat egyáltalán nem azért robbantották ki, hogy - mint azt egykor hitték - megsemmisítsék a vallási hiedelmek birodalmát."[67] „Ez a forradalom nem tett mást, mint felszámolta az európai népek többségénél évszázadok óta fennálló politikai intézményeket, melyeket általában feudális intézmények elnevezéssel illetnek."[68] Úgy tűnt, hogy a forradalom mindent elpusztít majd, ami a régi renddel kapcsolatban állt: a szokásokat és az erkölcsöket is, melyeket a régi rend alakított ki az emberekben. A nagy forradalom minden, a régi feudális társadalommal kapcsolatban lévő intézményt és szokást elsöpört. Az egyházi intézmények a régi közigazgatás szerves részét képezték. Ezzel együtt Tocqueville elképzelése szerint a társadalmi változások, melyeket a forradalom előidézett egyébként is lezajlottak volna, a középkor társadalma forradalmi mozgalmak nélkül is összeomlott volna. A forradalom egy erőszakos és felgyorsított befejezését jelentette egy társadalmi folyamatnak, melyben a régi társadalom természetes módon, alkotóelemeiben fokozatosan bomlott volna le. „A forradalom hirtelen, görcsösen és fájdalmas erőfeszítéssel, átmenet nélkül, figyelmeztetés nélkül és kíméletlenül hajtotta végre azt, ami hosszabb távon fokról fokra, önmagától is bekövetkezett volna."[69] - vélekedett Tocqueville.

[66] TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 53.

[67] TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 59.

[68] TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 60.

[69] TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 61.

3.2. Második könyv

A régi rend második könyve a forradalom konkrét okait tárgyalta. Az Egyház értékelése szempontjából az egyházközségek szerepét fontos kiemelnünk Tocqeville írásában. „Egyházközségnek nevezzük a meghatározott területen lakó, a katolikus vallást követő híveknek összességét, kik valamely plébánia területén a lelkiüdvük vezetésére feljogosított plébános lelki joghatósága alatt állnak és vallásuk gyakorlására meghatározott templommal bírnak."[70] – hangzik egy egyházi közigazgatást tárgyaló tankönyv meghatározása. A korabeli Franciaországban az egyházközségek egyházi és állami közigazgatási egységeket egyaránt jelentettek. A XVIII. században – számolt be róla Tocqueville – az egyházközségeket nagyszámú (állami) hivatalnok irányította. Ezeket régebben a földesurak nevezték ki, de a század második felére már a tartomány intendánsának feladata volt a kinevezés, sőt nem egyszer maguk a parasztok választották őket. „Ezek a vezetők vetették ki az adót, tartották karban a templomokat, építették meg az iskolákat, ők hívták össze az egyházközség gyűlését, s ők elnököltek benne. Ők felügyeltek a közös javakra, ők szabályozták a használatukat, ők indították meg és folytatták a közösség nevében a pereket."[71] Miután az egyházközségeket egyre inkább az állami hivatalnokréteg irányította, a nemesség fokozatosan kimaradt azok irányításából. Az egyházközségek hivatalnokai a központi kormányzat ellenőrzése alatt álltak, a földesúr pedig már nem lépett fel az egyházközségek érdekében a királlyal szemben. A központi kormányzatot korlátozó erők meggyengültek, az egyházközségek élete pedig összefonódott a hivatali bürokráciával. Az egyházközségek tehát mind egyházi, mind közigazgatási alapegységeket jelentettek a korban. Ezért a régi közigazgatás részeként tekintettek rájuk a forradalmárok. Ugyanakkor a központosítás és a kis közösségek lebomlása már elindult, mely változásoknak az egyházközségek is alá voltak vetve. A központosító tendencia csak erősödött – szerzőnk meglátása szerint – azzal, hogy a nagy forradalom eltörölte a régi rend egyes, még fennálló intézményeit és kiváltságait. „Az egyháznak ugyan más volt az eredete, a rendeltetése és a természete, mint a feudalizmusnak, mindazonáltal oly szorosan összefonódott vele, hogy ha nem is kebelezte be teljesen ez az idegen szubsztancia, oly mélyen beléhatolt, hogy szinte beleivódott."[72] Az Egyház rendelkezett feudális kiváltságokkal és élt is azokkal. Feudális jogai egész Európában érvényben voltak, sőt a legtöbb országban jóval nagyobb terhet jelentettek a népre nézve, mint Franciaországban. Mégis miért váltották ki éppen ebben az országban a legnagyobb ellenállást? Tocqueville egyik fontos meglátása az volt, hogy talán éppen ezért: hiszen itt a változások már előrehaladottak voltak, ezért itt „a középkori intézmények egy részének megsemmisítésével százszorosan is visszataszító lett mindaz, ami még megmaradt belőlük."[73] A forradalom kitöréséig szinte semmit nem romboltak le Franciaország ősi kormányzatából, azonban annak legtöbb eleme erőtlenné vált, míg közben lerakták egy új, központosított kormányzat alapjait. Ez az átalakulás szinte magától zajlott le. A régi rend intézményei lassan erejüket veszítették, és megérett a helyzet azok megváltoztatására. A forradalom – Tocqueville megállapítása szerint – ennek a folyamatnak az erőszakos meggyorsítása volt.

Költőien jegyezte meg Tocqueville, hogy „a történelem egy olyan képtár, ahol kevés az eredeti mű és sok a másolat."[74] Amikor ezt írta, nyilvánvalóan gondolt kora, a második császárság központosító tevékenységére. Történelemszemlélete szerint az abszolutista monarchiákban a hanyatló feudalizmus helyén megindult számtalan központosító törekvés, melyeket egy hirtelen és erőszakos esemény, a forradalom tetőzött be. Ez a forradalom teljessé kívánta tenni az egyenlőséget, amellyel előkészítette a császári uralmat. A megvetett Katolikus Egyház ezer szállal kötődött a hanyatló feudalizmushoz. A feudalizmus romjait a forradalom elsöpörte, és ezzel együtt az Egyházat is elvetette.

Párizs a XVIII. században rohamosan növekedett. „Franciaország csak Párizsból és a távoli tartományokból áll, mert Párizsnak még nem volt ideje valamennyit bekebeleznie" – írta Montesquieu 1740-ben.[75] A megerősödött és önbizalomtól duzzadó város könnyen lobbant lángra az újító eszmék hatására. „Párizs tehát Franciaország ura lett és már gyűjtötte azt a hadsereget, amely uralma alá hajthatja az egész várost."[76] A központosítási törekvések megerősítették a fővárost, és bár előre nem látták, az elkövetkező forradalom számára készítették elő azt. A Franciaországban tapasztalható viszonylagos szabadság és fejlődés valamint a főváros megerősödése mind arra adnak magyarázatot, hogy a forradalom miért éppen itt tört ki. A polgárok ez

[70] Geisz A., *Egyházi Közigazgatás*, Csanádegyházmegyei könyvnyomda, Temesvár 1910, 285.

[71] Tocqueville, *A régi rend és a forradalom*, 67.

[72] Tocqueville, *A régi rend és a forradalom*, 69.

[73] Tocqueville, *A régi rend és a forradalom*, 72.

[74] Tocqueville, *A régi rend és a forradalom*, 102.

[75] Vö. Tocqueville, *A régi rend és a forradalom*, 108.

[76] Tocqueville, *A régi rend és a forradalom*, 111.

alatt az idő alatt valamennyien hasonlatossá váltak egymáshoz[77]... és egyetlen csoport „sem állt készen a közös fellépésre és a kölcsönös támogatásra a válság idején, s ezért vált lehetővé, hogy egy nagy forradalom egyetlen szempillantás alatt teljesen felforgassa az ilyen társadalmat."[78]

Tocqueville beszámolója szerint a papok, akik ugyan akkor és azóta is számtalanszor alávetették magukat a világi uralkodóknak némi előnyök reményében, a forradalom előtt a nemzet egyik legfüggetlenebb testületét alkották. Ez a testület elérte saját szabadságjogainak tiszteletben tartását. „Az alsópapság komoly biztosítékokkal rendelkezett feletteseinek zsarnoksága ellen, s a püspök korlátlan hatalma nem szoktatta hozzá az uralkodónak való passzív engedelmességhez. Egyáltalán nem az a célom, hogy az egyház régi alkotmányát megítéljem; mindössze annyit mondok, hogy semmivel sem készítette elő a papok lelkét a politikai szolgalelkűségre... Még a feudális jogok használata is, amely oly végzetesnek bizonyult az egyház morális hatalmára nézve, a polgári hatalommal szembeni függetlenség szellemét erősítette."[79]

Amikor a forradalmi kormányok megfosztották a Katolikus Egyházat az ingatlantulajdonaitól és attól kezdve annak jövedelmeit állami fizetéssé alakították, egyben saját szabadságuknak ártottak és a világi uralkodók érdekeit szolgálták – vélekedett Tocqueville. Az egyházi emberek ugyanis egy idegen uralkodónak, a pápának vannak alárendelve. Ezért ilyenkor a legerősebb kötelék, amely országukhoz fűzheti őket, az az ingatlanvagyon. Az egyházi emberek egyetlen hazája egy ilyen folyamat során egyre inkább csupán maga az Egyház marad. Ők irányítják az erkölcsöt és nevelik a gyermekeket, akikbe idővel át fog szivárogni a haza ügyeivel szemben mutatott közömbösség – fogalmazta meg következtetéseit szerzőnk. Jóllehet, az Egyház akkor is makacsul ragaszkodott egyes kiváltságaihoz, mégis legalább olyan vehemenciával küzdött a szabadságért és az egyes szabadságjogokért, mint a harmadik rend, vagy a nemesség.[80]

[77] Vö. „Atyáink nem ismerték az individualizmus szót, amelyet saját használatukra alkottak meg, mert az ő korukban valóban nem létezett még olyan individuum, amely ne tartozott volna valamely csoporthoz, s amely teljesen egyedülállónak tekinthette magát. Az az ezernyi kis csoport azonban, amelyekből a francia társadalom összetevődött, csak magára gondolt. Ez, ha szabad így mondanom, afféle kollektív individualizmus volt, amely előkészítette a lelkeket az általunk ismert, igazi individualizmusra." TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 129., vö MÉLONIO, FURET, *Introduction*, 35.

[78] TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 112.

[79] TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 143–144. Néhány sorral lejjebb szerzőnk azt is megjegyezte, hogy az egyes egyházi elöljárók milyen tájékozottságról tettek tanúbizonyságot akkor, amikor jelentéseket készítettek például egy-egy út, vagy csatorna építéséről.

[80] Vö. TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 144–145.

A korabeli Egyház következetesen képviselte a törvényhozás és az adók megvitatása céljából történő gyülekezés jogát, valamint az évenkénti rendi gyűlések összehívását és támogatta a tartományi és az egyes városokat érintő helyhatósági gyűléseket is. Szembeszegült a folyamattal, melyben a kis érdekközösségek felaprózódtak a központi hatalommal szemben. „Mindent figyelembe véve és egyes tagjainak közismert bűnei ellenére sem tudom, hogy volt-e valaha a világon kiválóbb papság az 1789-es katolikus papságnál. Volt-e nála felvilágosultabb, nemzetibb papság, amely kevésbé zárkózott be magánerényeibe, többet törődött a közügyekkel, s amelynek ugyanakkor – amint azt az üldözés bebizonyította – több hite volt? Ellene irányuló előítéletekkel kezdtem tanulmányozni a régi társadalmat, s mire befejeztem, mélységesen tiszteltem. Az igazat megvallva csak olyan hibái voltak, amelyeket minden szorosan zárt és jól szervezett politikai vagy vallási testületnél megtalálhatunk: a terjeszkedési hajlam, a kevésbé toleráns szellem, valamint az ösztönszerű és olykor vak ragaszkodás a testület saját előjogaihoz."[81] – vallott Tocqueville *A régi rend és a forradalom*ban.

3.3. Harmadik könyv

A harmadik könyv leginkább a forradalomhoz vezető folyamatok felgyorsulásának okait tárgyalta. Tocqueville megállapította, hogy az Európán belül már jó ideje Franciaországban élt a legtöbb írástudó ember, így ez a nép fogékonyabb volt az elvont eszmék megértésére. Szerzőnk nézete szerint „a filozófusok gyorsan elveszítették a régiségek és a hagyományok iránti érzéküket, s természetszerűleg arra az elgondolásra jutottak, hogy koruk társadalmát egy teljesen új tervezet szerint kell átalakítani, s e tervezetet valamennyien kizárólag az ész fényében kívánták felvázolni... Csaknem végtelen távolságban éltek a hétköznapi gyakorlattól... semmi sem figyelmeztette őket arra, hogy a legkívánatosabb reformoknak is lehetnek akadályai, s fogalmuk sem volt mindazon veszélyekről, amelyek a legszükségesebb forradalmakat kísérik."[82] A gondolkodók egyre inkább megvetették a régiek bölcsességét, mind inkább az újdonságok felé fordultak, elvont, a valóságra nem reflektáló eszméket alkottak, amelyek az egyéni okoskodásukra épültek. A fokozatos átalakulás helyett, ami sokkal inkább reagált volna a történelem irányára, eszméikkel a forradalmi változások felé terelték az esemé-

[81] TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 146.

[82] TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 171.

nyeket. Miközben a francia nemesség elveszítette vezető szerepét, egyes írók könnyen válhattak véleményformálókká, betöltve a keletkezett űrt.

Ebben a korban a vallástalanság elterjedt, de csak az írók és egyes felvilágosult fejedelmek körében. A nép szívét és tapasztalatát ez nem érintette.[83] Ennek ellenére a forradalom hatására a vallástalanság sehol nem vált olyan általánosan elfogadottá, mint a nagy forradalom után néhány évig Franciaországban. Az ókorban megfigyelhető volt, hogy amikor egy vallás elaggott, akkor lépett a helyébe egy frissebb, erőteljesebb hit. Így tudott teret nyerni valaha a kereszténység is.[84] Azonban a forradalom idején Franciaországban dühösen támadtak a kereszténységre, anélkül, hogy a helyére próbáltak volna valamit állítani. „A teljes vallási hitetlenség, amely olyannyira ellentétes az ember természetes érzéseivel és oly fájdalmas ürességgel tölti el a lelkét, vonzónak tűnt a tömegek számára."[85] Ezeket az eszméket már ismerte a világ, de csak ebben a politikai és társadalmi légkörben tudtak széles körben elterjedni. Akkor is, ha a francia egyház – Tocqueville beszámolója szerint –kevésbé szolgált rá erre becstelenségével és jóval toleránsabb volt, mint a korabeli Európa egyházai. Az ellenzéket azonban akkor is, mint mindig, a kormányzat hibái tartották életben.

„Nem arról volt szó, hogy vajon a korabeli egyház, mint vallási intézmény elkövetett-e politikai hibákat, vagy sem, hanem arról, hogy mennyiben volt akadálya a kibontakozó forradalmi politikának, és mennyire zavarta azokat az írókat, akik e politika vezető képviselőivé váltak."[86] – világított rá szerzőnk. Tocqueville három ismérvet is felsorolt, amelyek miatt az Egyház a forradalmi folyamatok útjában állt. Először is a hagyományra támaszkodott és tisztelte a múltat. Másodszor elismert olyan hatalmat, amely egyetemes és felette áll az egyéni észnek, harmadszor pedig a hierarchiára épült, pedig a forradalom a rangok megszüntetésére törekedett. Sem a korabeli mozgalmak, sem az Egyház nem ismerték fel, hogy a politikai és a vallási társadalom alapvetően különbözik egymástól és nem lehet mindkettőt azonos alapelveken megszervezni. Az Egyháznak politikai hatalma volt. Ez a hatalom távolról sem volt a legelnyomóbb, de el kell ismerni, hogy jobban összefonódott a világi hatalommal, mint azt a küldetése megkívánta. Az uralkodók fegyveres hatalmához az Egyház erkölcsi támogatást nyújtott a társadalom rendje érdekében. Emiatt nem egyszer kényszerült szent sérthetetlenséggel övezni egyes visszaéléseket.[87] Az Egyház a gondolatok világával foglalkozott. Gyakran vizsgálta, esetleg cenzúrázta azokat. Így az írok, akik szintén a gondolat emberei voltak, az emberi szellem szabadságát védelmezték az Egyházzal szemben. Azok, akiknek félnivalójuk volt a forradalomtól, viszont gyakran siettek a vallások segítségére.

Ugyanakkor az uralkodók erejének növekedésével az Egyház hatalma is csökkent. „Melyik francia merné ma megírni Diderot és Helvétius könyveit?"[88] – jegyezte meg Tocqueville az 1850-es években. Ezek az írók szabadon írhattak és fejthették ki forradalmi nézeteiket, az Egyháznak nem volt hatalma megtörni őket.

Több mint ötven év távlatából jegyezte meg szerzőnk, hogy a népi zavargások idején az addig divatos hitetlenség hamar eltűnt és a helyébe a forradalomtól való félelem lépett. Akinek veszteni valója volt és megrettent a változások félelmetes erejétől, egyre inkább a valláshoz tért vissza. Újra előtérbe került a vallásnak a kormányzásban betöltött szerepe, hiszen az képes fenntartani a nép engedelmességét és így az állam rendjét. A vallás helyét egy rövid időre az indulatok töltötték be, de ez hamar elmúlt, felülmúlta azt a stabilitás iránti vágy.

Egy rövid időre egyes eszmék egy újfajta vallássá váltak[89]: egyeseket kiragadtak a tétlenségből és az elkeseredettségből, hősiességre sarkallva őket.

[83] Vö. TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 179.

[84] Vö. MÉLONIO, FURET, *Introduction*, 13.

[85] TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 180.

[86] TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 181.
Érdemes itt végiggondolni Nyirkos Tamásnak egy Tocqueville-ről szóló tanulmányának következtetéseit: „A méltányosság talán azt megkövetelte volna, hogy a konzervatív ideológusok legalább annyit belássanak: a felvilágosodás filozófusai nem pusztán állatias ösztöneik felszabadítását várták az egyház, mint gyalázatos eltiprásától;viszont a *philosophe*-októl is elvárható lett volna, hogy a katolikusokban ne csupán a Szent Bertalan-éj mészárosait lássák… A 19. század első felében, miközben a Constant-hoz és Tocqueville-hoz hasonló gondolkodók még javában azon sajnálkoztak, hogy a vallás milyen „szerencsétlen módon" ékelődött be a két harcoló fél (a szabadság hívei és ellenségei) közé, ők maguk már nem is két, hanem három, vagy négy, vagy Isten tudja hány tűz között találták magukat: a lamartine-i kifejezéssel élve „katolikus, de nem keresztény" ultramontánoktól kezdve az olykor még tőlük is biztonságos távolságot tartó pápaságon és a korai keresztényszocialistákon át a szabadelvű etatistákig, vagy éppen egyszerre antiliberális és antiklerikális etatistákig… Ha az egyház nem kötött volna szövetséget a politikával és ha emiatt nem vált volna a gyűlölet tárgyává, ha ez a gyűlölet nem élt volna tovább gyanakvás formájában az állam és az egyház formális elválasztása után is, akkor a vallás az emberi szabadság leghasznosabb előmozdítója lehetett volna; sőt talán volt és lehetne is, feltéve hogy egyszer túllép azon, ami nagyjából 1500 évig (a konstantini kortól kezdve a 19. századig, tehát nagyjából fennállása négyötöde során) jellemezte." NYIRKOS T., *Politika és vallás*, in FÜLÖP, OCSKAY, POGONYI, *Szabadság és/vagy egyenlőség, Tocqueville tanulmányok*, 120.

[87] Vö. TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 181.

[88] TOCQUEVILLE, *A régi rend és a forradalom*, 184.

[89] Vö. MÉLONIO, FURET, *Introduction*, 13.

A nagy forradalom fenntartotta magának a jogot, hogy a teljes társadalmat átalakítsa. „Egyetlen forradalmat sem ismerek, amelynek kezdetén ily sok embernél megtalálhattuk volna az őszinte hazafiasságot, az önzetlenséget és az igaz nagyságot. A nemzet bizonyságot tett az ifjúság legfőbb hibájáról, s egyben legjobb tulajdonságáról is: a tapasztalatlanságról és a nagylelkűségről."[90] A korábbi forradalmak tiszteletben tartották a hiedelmeket és megőriztek egy-egy biztos pontot a lélek számára, míg a nagy forradalom ezeket az alapokat is megrengette. Ennek következtében „az emberi szellem teljesen elveszítette egyensúlyát."[91]

A XVI. század vallási forradalmai idején a főurak többsége nagyravágyó számításból vetette bele magát a vallási küzdelmekben, míg a népet a teljes őszinteség hajtotta abba. Tocqueville szerint a XVIII. században ez a helyzet megváltozott. Míg a vezető rétegeket az eszmék vezették, gyakran nem is sejtve, hogy saját bukásukat készítik elő, addig a népet a saját sérelmei feletti keserűség és a helyzetén való változtatás vágya vezérelte. A felvilágosult osztályok lelkesedése végül „fellobbantotta és felfegyverezte az utóbbiak bírvágyát."[92] a forradalom küszöbén sejteni lehetett, hogy a bekövetkező változások az Egyházat is magukkal rántják, hiszen az szervesen kapcsolódott a régi rendhez és a régi közigazgatáshoz.

4. VÉGKÖVETKEZTETÉSEK

Intézményeiben és gondolkodásában az intézményes egyház ezer szálon kötődött a feudalizmushoz Franciaországban. A forradalom egyházellenességének oka részben az egyház ilyen elkötelezettsége volt. A francia egyház beszorult két társadalmi berendezkedés közé. Szerzőnk kimutatta, hogy az egyáltalán nem volt olyan korrupt, mint ahogy a későbbi korokban ez a köztudatban megmaradt róla. Papjai gyakran nagy együttérzéssel és szakértelemmel álltak hozzá a társadalom problémáihoz. Az egyházi korrupció, vagy önfeladás nem volt kirívó mértékű a nagy forradalom előtti években.

Ugyanakkor az új, forradalmi eszmék egyetemesek voltak, így könnyen vallási színezetet öltöttek. Az írók és filozófusok akkoriban nagy befolyásra

[90] Tocqueville, *A régi rend és a forradalom*, 186.

[91] Tocqueville, *A régi rend és a forradalom*, 186.

[92] Tocqueville, *A régi rend és a forradalom*, 215.

tettek szert. Elszakadtak a hagyományos vallásoktól és eszméikkel egy időre a vallás helyébe tudtak lépni. Adódó alkalommal az intézményes egyházat háttérbe is tudták szorítani.

Az Egyház szembe került a forradalmi eszmékkel, mert nem bízott az újításokban. Tisztelte a múltat és óvta a hagyományt, ami szemben áll a radikális forradalommal. Az Egyház elismert az egyéni emberi ész felett álló magasabb hatalmat is, mint abszolút tekintélyt, ami szintén ellentétes volt a korabeli eszmékkel. Végül pedig a Katolikus Egyház hierarchiára épült, a forradalom pedig az egyenlőségért, a társadalmi különbségek és rangok eltörléséért harcolt.

A fenti folyamatok hozzájárultak ahhoz, hogy az Egyház szembekerült a forradalmi folyamatokkal és azok egy időre elsöpörték azt, jóllehet szerepe és helyzete folytán nagyobb megbecsülést is érdemelhetett volna.

A gyülekezési jog Magyarországon

Balogh-Békesi Nóra – Balogh Zsolt[1]

I. Bevezetés

Béke és biztonság. Különös módon kapcsolódik e tárgyhoz a gyülekezési jog. Hangos, transzparensekkel vonuló tömeg többekben riadalmat kelt. Mégis, a biztonságot nyújtó demokrácia egyik garanciájáról van szó, arról, hogy az emberek ilyen módon is kifejezhessék véleményüket, alakíthassák a politikát, megakadályozhassanak számukra hátrányos intézkedéseket. A gyülekezési joggal való élés lehetősége azt is kifejezi, hogy a politikusok nem szakadhatnak el a társadalomtól, szükséges a folyamatos párbeszéd. Ezáltal hosszútávon biztonság teremtődik. Erősen kapcsolódik a gyülekezési jog a békéhez is, hiszen valamennyi alkotmány, emberi jogokat tartalmazó nemzetközi dokumentum, amely e jogról szól, jelzővel látja el a joggal való élést: az embereknek a békés gyülekezéshez van joga.

Mint közismert 1989 év elején az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvény és a gyülekezési jogról szóló 1989. évi III. törvény (a továbbiakban: Gytv.) a rendszerváltáshoz kapcsolódott. Az előző a pártok megalakulását, a többpártrendszer kialakulását, míg az utóbbi az akkori hatalommal szembeni demonstrációkat kívánta jogi keretek közé terelni. A gyülekezési jogról szóló törvény mintegy húsz szakaszból áll. A rövid szabályozás mögött minden bizonnyal az a szándék húzódik meg, hogy – mivel minden szabályozás egyben korlátozás, ezért – a gyülekezési jog ne essen indokolatlan korlátozás alá semmilyen irányból sem. A Gytv. célja, hogy alapvetően a politikai célú rendezvények megtartását szabályozza. A törvény – s ez meghozatalakor különös hangsúlyt kapott – a gyülekezési jog gyakorlását pusztán bejelentéshez, és nem engedélyhez köti. A törvényhez fűzött indokolás ki is emeli, hogy a bejelentés nem jelent tartalmi vizsgálatot: „A bejelentés célja nem az, hogy az államigazgatási szerv a rendezvényt engedélyezze. A gyülekezési jognak, mint alapvető szabadságjognak a gyakorlása nem igényel előzetes állami hozzájárulást. A bejelentés azonban lehetőséget

---

[1] Balogh-Békesi Nóra PPKE-JÁK egyetemi adjunktus, NKE egyetemi docens, Balogh Zsolt PPKE-JÁK c. egyetemi docens

ad arra, hogy az államigazgatási szervek felkészüljenek a gyülekezési jog gyakorlása, illetőleg a közrend, a közlekedés zavartalanságának a biztosítására."

1989. június 16-án Nagy Imre újratemetése már e törvény hatálya alatt történt. A jogállami értékeknek megfelelő alkotmányos keret később került a törvény felé, az 1989. október 23-ai Alkotmány útján. Az Alkotmány 62. § (1) bekezdése rögzítette: „ A Magyar Köztársaság elismeri a békés gyülekezés jogát és biztosítja annak szabad gyakorlását." Az „elismeri" és a „biztosítja" az állami magatartás mindkét formáját, a tartózkodási kötelezettséget, illetve a jog védelmét is magában foglalja, a gyülekezési jog immár alkotmányos szinten, alapjogként van jelen.

A törvényi szabályozás az elmúlt több mint húsz évben nem sokat változott. 2004-ben a korábbi közlekedés rendjének aránytalan sérelme korlátozó ok „a közlekedés más úton nem biztosítható" fordulatra cserélődött. E módosítást az európai uniós csatlakozással összefüggő egyes törvénymódosításokról, törvényi rendelkezések hatályon kívül helyezéséről, valamint egyes törvényi rendelkezések megállapításáról szóló 2004. évi XXIX. törvény iktatta be, a vonatkozó indokolás szerint csak technikai módosításról van szó. A másik változás már tartalmi, de ebben az esetben nem a szövegszerű jogi szabályzás változott: az Alkotmánybíróság 75/2008. (V. 29.) AB határozata lehetővé tette a spontán tüntetések és sürgős gyűlések jogszerű megtartását, amit a bírói gyakorlat később meg is erősített.[2] Mindezek mellett a gyakorlat a gyülekezési jog számos más problémáját is felvette: pl. a 2006-os tüntetéssorozat kapcsán, hogy miként kezelendők a hosszan, több napig tartó demonstrációk, hogyan kell értelmezni a békés jelleget, a

[2] BH 2012. 81. A Magyar Gárda 2009. július 4.-én Budapesten az Erzsébet téren tartott tüntetéssel kapcsolatos bírósági eljárás során tett elvi megállapítás szerint: A békés jellegét megőrző, a rendőrség felé előre be nem jelentett, de előzetesen megszervezett rendezvény feloszlatása az 1989. évi III. törvény 14. § (1) bekezdésébe ütközik A tényállás szerint B. Gy. szabadlábra helyezésének követelése miatt előre be nem jelentett rendezvény kezdődött a budapesti Erzsébet téren 2009. július 4-ének délutánján. Az Erzsébet téren 16 órától kezdődően a tömeg fokozatosan nőtt. A jelenlévők egy része a Magyar Gárda egyenruháját vagy ahhoz hasonló ruházatot viselt. A rendőrség az ez irányú parancsnoki utasítást követően a téren tartózkodókat a terület elhagyására szólította fel, majd megkezdte a békés demonstráció feloszlatását, ennek keretében a rendezvényen egyébként csak passzív ellenállást tanúsító résztvevőkkel szemben rendőri intézkedések végrehajtását. arra hivatkozással, hogy az intézkedő rendőröket a résztvevők egy elkülöníthető része csoportosan megtámadta, elkezdődött a tömeg térről történő kiszorítása az Astoria irányába. Az akció során könnygáz használatára és több személy előállítására is sor került. A Fővárosi Bíróság jogerős ítéletével megállapította, hogy a rendezvény feloszlatása jogellenes volt. Ítélete indokolásában kiemelte, hogy a Gytv. 14. § (1) bekezdése az oszlatási okokat kógens módon tartalmazza, azokat sem kiterjesztően, sem szűkítően nem lehet értelmezni.

rendezvény feloszlatásának melyek a jogszerű keretei, különösen akkor, ha egy szűk kör erőszakos cselekedeteket hajt végre, de a többségi megnyilvánulás békésnek mondható stb.

A törvényi szabályozás változatlansága mellett 2012. január 1-én hatályba lépett az Alaptörvény, amelynek VIII. cikk (1) bekezdése szól a gyülekezési jogról. E szerint: „Mindenkinek joga van a békés gyülekezéshez." Az alaptörvényi és az alkotmányi szabály közötti különbség, hogy az Alaptörvény egy helyen szabályozza a gyülekezési jogot az egyesülési joggal (korábban külön szakaszban volt)[3] illetve korábban 2/3-os szabályozási tárgykör volt, 2012. január elsejétől viszont nincs szükség sarkalatos törvényre a gyülekezési jog törvényi rendezéséhez. Mivel a gyülekezéshez - jobban mondva a békés gyülekezéshez - való jog tartalmában nem változott, annak alkotmánybírósági értelmezése valószínű, hogy követni fogja az alkotmány szerinti értelmezést.[4]

II. Gyülekezési jog az alapjogi dogmatika rendszerében

A gyülekezési jog dogmatikai helyét tekintve több alapjogi csoporthoz is kapcsolódik. Egyrészt, része a kommunikációs jogoknak. Ide tartozik még a véleménynyilvánítás szabadsága, a sajtószabadság, az irodalmi, művészeti élet szabadsága, a tanítás szabadsága, vagy éppen a vallás kinyilvánításának a joga is. A gyülekezési jog másrészt politikai alapjog is, ahová a vélemény-és sajtószabadságon kívül a választójog, a panaszjog és a

[3] Ez azonban nem jelent semmilyen tartalmi változást, pl. az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény is egy helyen szabályozza a 11. cikkében

[4] A 22/2012. (V.11.) AB határozat szerint: „Az Alkotmánybíróságnak azokra az alapértékekre, emberi jogokra és szabadságokra, továbbá alkotmányos intézményekre vonatkozó megállapításai, amelyek az Alaptörvényben nem változtak meg alapvetően, érvényesek maradnak. Az előző Alkotmányon alapuló alkotmánybírósági döntésekben kifejtett elvi jelentőségű megállapítások értelemszerűen irányadók az Alaptörvényt értelmező alkotmánybírósági döntésekben is. Ez azonban nem jelenti az előző Alkotmányon alapuló határozatokban kifejtettek vizsgálódás nélküli, mechanikus átvételét, hanem az előző Alkotmány és az Alaptörvény megfelelő szabályainak összevetését és gondos mérlegelést kíván. Ha az összevetésnek az az eredménye, hogy az alkotmányjogi szabályozás változatlan vagy jelentős mértékben hasonló, az átvételnek nincs akadálya. Másrészt az előző Alkotmány és az Alaptörvény egyes rendelkezései tartalmi egyezősége esetén éppen nem a korábbi alkotmánybírósági döntésben megjelenő jogelvek átvételét, hanem azok figyelmen kívül hagyását kell indokolni."

közügyekben való részvétel joga is tartozik[5]. Látható tehát, hogy a gyülekezési jog mindkét csoportban együtt szerepel a véleménynyilvánítási szabadsággal. Önként adódik ezért a kérdés, hogy a gyülekezési jog és a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos védelme azonos-e? Ez a kérdés a hazai joggyakorlatban azért is megválaszolandó, mivel az Alkotmánybíróság a véleményszabadság védelmi szintjét igen magasra emelte, s ha a védelmi szint azonos, akkor ebben osztoznia kell a gyülekezési jognak is. A 30/1992. (VI. 26.) AB határozat a véleménynyilvánítási szabadságnak kitüntetett szerepet tulajdonított az alapjogok rendszerében. Az ezzel azonos védelmű gyülekezési jog alapján a gyülekezés ténye és lehetősége védett, függetlenül annak érték és igazságtartalmától. Ugyanakkor azt látjuk, hogy a gyülekezési jogot mégiscsak a törvényben meghatározott módon lehet gyakorolni. Közös, hogy a köznyugalom önmagában nem lehet korlátozási oka sem a véleménynyilvánítás szabadságának, sem a gyülekezési jognak.[6] Egy hangos tömeg önmagában is megzavarja többek nyugalmát. Mindemellett közérdekűségi ok korlátja lehet a gyülekezési jognak, ilyen maga a rendezvények megtiltásának fő oka is: a közlekedés rendjéhez fűződő közérdek. Hasonló közérdekűséget a 30/1992. (V.26.) AB határozat a véleményszabadsággal összefüggésben nem ismer. A két jog összehasonlításakor az is szembe tűnhet, hogy adott esetben az alapjogok egymást korlátozó rendszerébe a gyülekezési jog szembe is kerülhet a véleménynyilvánítás szabadsággal, pl. a szervezők néma tüntetésre hívnak, s azon valaki el kezd jelszavakat skandálni.

Különbséget a két jog között az Alkotmánybíróság is tett. A 75/2008. (V.29.) AB határozat értelmében a gyülekezési jog közvetlen hozzáférési korlátok nélkül biztosítja a vélemény kifejtését, szemben pl. a sajtószabadsággal, mert a sajtótermék előállítása anyagi ráfordítást igényel, a médiafrekvenciák végesek, nincs senkinek alanyi joga arra, hogy véleményét a sajtóban közzétegyék, ráadásul a sajtónak pártatlannak, kiegyensúlyozottnak kell lennie. [7]

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a gyülekezési jog gyakorlása nem csupán egy kommunikációs csatorna, még csak nem is tömeges kommunikáció vagy csoportos véleménynyilvánítás. Ugyanis ha így lenne, akkor fölösleges lenne külön szabályozni. Akkor mi választja el a véleményszabadságtól? Talán az, hogy amíg a gyülekezés közvetlen politikai hatással bír, addig a kommunikációs jogok hatása ettől szélesebb (az irodalmi, művészeti kommunikációtól a vallás kinyilvánításig). A közvetlen politikai hatás, mint fogalmi ismérv nemcsak más alapjogoktól, de más típusú gyülekezéstől is elhatárolja a gyülekezési jog hatálya alá tartozó rendezvényeket. Illeszkedik e gondolat a Gytv. létrehozáskori körülményeihez, a törvény céljához is.

A véleménynyilvánítási szabadságtól elhatároló ismérv lehet továbbá, hogy a gyülekezési jog gyakorlása révén a résztvevők a hatalomgyakorlás rendszerére közvetlen hatást fejtenek ki, így valamennyire e jog rokonságot mutat (még ha távolról is) a népszuverenitással. Hasonlót a véleményszabadságról nem lehet elmondani.

Az alapjogi dogmatika szerint minden alapjognak van alanyi jogi és intézményi oldala, így a gyülekezési jognak is. Az alanyi jogi oldal a szubjektív jogot, a joggal való élést biztosítja, míg az intézményi oldal a jog érvényesüléséhez szükséges állami kötelezettségeket.

A gyülekezési jog alanyai a résztvevők és szervezők. Résztvevő mindenki lehet, nemcsak állampolgárok, hanem külföldiek is (ezt a törvény vitájában az akkori igazságügy-miniszter külön is kiemelte). A Gytv. 16. §-a a fegyveres erők és a fegyveres testületek tagjai tekintetében állít korlátot, amenynyiben kimondja, hogy a gyülekezési jog gyakorlásának feltételeit és módját a szolgálati szabályzat határozza meg.[8] A jog alanyi oldalával kapcsolatos kérdés, hogy hány ember összejövetele esetén beszélünk a gyülekezési jog hatálya alá tartozó rendezvényről. A jog természetéből adódik, hogy csak csoportosan gyakorolható, nyilvánvaló, hogy több ember részvételére van szükség. Ugyanakkor a rendőrségi gyakorlatban előfordult, hogy a rendőrség feloszlatta az egy ember demonstrációját és őt szabálysértési bírsággal sújtotta.[9]

Ennek ellenére rögzíthető, hogy a gyülekezési jog kollektív jog, egyedül nem gyakorolható.

---

[5] Lásd részletesebben Hajas Barnabás gyülekezési jog in. Schanda-Balogh (szerk.) Alkotmányjog-Alapjogok PPKE JÁK 2011.

[6] A 30/1992. (V.26.) AB határozat szerint elfogadhatatlan a köznyugalom védelme, mint korlátozási ok. A határozat épp ezzel emelte a védelmi szintet: alapjogot főszabályként csak más alapjog érvényesülése érdekében lehet korlátozni (elvont közérdekűség nem elfogadható).

[7] ABH 2008, 663.

[8] A szolgálati szabályzatok különbözőképpen rendeznek, van ahol nem szabad részt venni egyenruhában, van ahol előre be kell jelenteni, van ahol előírják, hogy azonnal el kell hagyni a helyszínt, ha erőszakossá válik.

[9] Hajas Barnabás a gyülekezési jog egyes aktuális elméleti és gyakorlati kérdései című phd. dolgozatából vett példa alapján egy személy 2004. november 12-én egyedül demonstrált a Duna Televízió épülete előtt Markó Béla RMDSZ-elnök budapesti látogatása miatt, végül visszaélés gyülekezési joggal szabálysértés miatt a rendőrség 40.000 Ft. bírsággal sújtotta

Az alapjog alanya a szervező is. A Gytv. 5. §-a szerint főszabályként a szervező magyar állampolgár lehet, de bizonyos körben külföldieket is megillet e részjogosítvány.[10] A szervezővel kapcsolatos lényeges kérdés, hogy jogi személy lehet-e a gyülekezés szervezője. A gyakorlatban a nagy demonstrációk mögött szervezetek (pártok, szakszervezetek stb.) állnak, tehát a szabályozásnak ezt valamilyen formában ki is kellene fejezni. Az ezzel kapcsolatos korlátot – érdekes módon – maga az Alkotmánybíróság állította fel az első nagy gyülekezési jogi határozatában. Az 55/2001. (IX. 26.) AB határozat azt rögzítette, hogy jogi személy szervező sem lehet. A határozat vonatkozó indokolása szerint: „Ami az indítványnak azt a vonatkozását illeti, mely szerint a Gyt.-nek az a rendelkezése, hogy a rendezvény szervezője csak természetes személy lehet, alkotmányellenes, az Alkotmánybíróság mindenekelőtt azt jegyzi meg, hogy bár ilyen kifejezett rendelkezés a Gyt. 5. §-ában nincsen, sőt a 7. § d) pontjában a rendezvényt szervező szerv kifejezés is előfordul (ami felületes értelmezés szerint arra engedhetne következtetni, hogy a törvényhozó nem kívánta eleve kizárni a jogi személyeket a rendezvény szervezői közül), e szakasz szóhasználatából nyilvánvaló, hogy a rendezvény szervezője csak természetes személy lehet."[11] Álláspontunk szerint az Alaptörvény ettől eltérő értelmezésre is okot adhat (szemben a korábbi Alkotmánnyal), mivel az I. cikk (4) bekezdése a jogi személyek alapjogi jogképességét is elismeri, amennyiben kimondja, hogy „A törvény alapján létrehozott jogalanyok számára is biztosítottak azok az alapvető jogok, valamint őket is terhelik azok a kötelezettségek, amelyek természetüknél fogva nem csak az emberre vonatkoznak."

Fel kell tennünk azt a kérdést is, hogy ki nem lehet a gyülekezési jog alanya. Ahogy általában az alapjogok alanyai az állami szervek nem lehetnek, úgy a gyülekezési jogra sem hivatkozhatnak állami szervek. Így az állami ünnepségek nem lehetnek a Gytv. hatálya alá tartozó rendezvények.[12]

Az alapjog másik oldala az *objektív intézményvédelmi oldal*, amely az alapjog érvényesüléséhez szükséges állami kötelezettségekben ölt testet. Ez mindenek előtt azt jelenti – de nem csak erre szorítkozik –, hogy a rendőrség rendfenntartó szerepében a gyülekezési jog szabad, külső behatásoktól mentes gyakorlását biztosítsa. Ide vonható a Btk.-ba foglalt gyülekezési szabadság megsértése tényállás, azaz, ha az alapjog-gyakorlást erőszakkal vagy fenyegetéssel valaki jogtalanul akadályozza, azt a büntetőjog is üldözi.[1] Az 55/2001. (XI.29.) AB határozat egyenesen úgy fogalmaz, hogy a hatóságnak – szükség esetén – akár erő alkalmazásával is biztosítania kell a jogszerűen tartott gyűlések lebonyolítását, illetőleg meg kell akadályoznia, hogy azt mások megzavarják.[2]

[10] A Gyjt. 5. § b) és c) pontja szerint szervező lehet még az, aki a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvényben meghatározottak szerint a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkezik, vagy a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvény hatálya alá tartozik, és bevándorolt, illetve letelepedett jogállású, vagy tartózkodási engedéllyel rendelkezik.

[11] ABH 2001, 457

[12] Lásd: az OBH 2058/2008 sz. jelentést

Az alábbiakban az állami kötelezettség oldaláról két kérdést vizsgálunk, egyrészt a bejelentési kötelezettséget, másrészt a gyülekezés békés jellegét.

A bejelentés vizsgálata

Alapvető kérdés, hogy a rendőrség értékelheti-e a rendezvény célját, beszélhetünk-e tartalmi alapú betiltásról. A Gytv. 2. § (3) bekezdése értelmében a gyülekezési jog gyakorlása nem valósíthat meg bűncselekményt vagy bűncselekmény elkövetésére való felhívást, valamint nem járhat mások jogainak és szabadságának sérelmével.[3] Önmagában e szabály nem ad választ a kérdésre, hisz előzetesen a legritkább esetben lehet eldönteni, hogy e tiltás megvalósul-e (bár nem teljesen kizárt.)[4] Ha a gyülekezési jog alkotmányos védelme a véleménynyilvánítási szabadsággal azonos, akkor ahogy a véleménynyilvánítás tartalma sem válhat előzetes hatósági (bírósági) mérlegelés tárgyává, úgy a gyülekezési jog tartalma sem. Néhány gyakorlati eset azonban felveti, hogy a közlekedés rendje alapján történő megtiltás mögött tartalmi korlátozás húzódik meg.[5] Nem helyes, hogy a közlekedés rendje – mint tartalmilag semleges fogalom – formai oknak tűnő indoka alapján történik a tiltás, ami mögött nyilvánvalóan tartalom szerinti korlátozás áll. A szabályozástól elvárható lenne ennek elkerülése? Igen,

[1] Korábban a Btk. 228/A. §, most a 174/C. §

[2] ABH 2001, 453.

[3] A mások jogainak megsértése rossz megfogalmazás, mert lehet úgy is értelmezni, hogy ha mások alapjogainak sérelme merül fel, akkor a gyülekezési jognak engedni kell, azaz a gyülekezési jognak mindig engedni kell. Egy ilyen értelmezés a gyülekezési jog teljes ellehetetlenítését eredményezné. A gyülekezési jog gyakorlása nyilvánvalóan mások jogainak aránytalan sérelmével nem járhat. A törvényi szövegből tehát hiányzik az aránytalan kifejezés, amely lehetővé teszi pl. a pihenéshez való jog, vagy a mozgásszabadság korlátozását a gyülekezési jog érvényesülése érdekében.

[4] Ilyen szélsőséges eset lehet, ha valaki a rendezvény céljának eleve a személyek vagy javak elleni erőszak kifejtését jelöli meg.

[5] Pl. 2009-ben a Rudolf Hess emlékmenet, ahol a rendőrség a közlekedés rendjét hozta tiltó okként.

de ez szinte lehetetlen, mivel a tartalmi vizsgálat nem más, mint cenzúra, amely alkotmányos demokráciákban tilos.

A tartalmi vizsgálat tilalma az állam semlegességének elvéből következik. Az állam semlegessége ugyanakkor nem jelent egyben értékmentességet. Mások életének, testi épségének, méltóságának, jogainak, védelme, önmagában is érték, amelyre az alapjogok szabályozásakor figyelemmel kell lenni. A véleménynyilvánítási szabadsággal összefüggésben ismert és elfogadott az az álláspont, hogy bár az Alkotmány a véleményt érték-és igazságtartalmára tekintet nélkül védi, de a véleménynyilvánítási szabadság védelme ott ér véget, ahol a kifejtett vélemény már nem tud hozzájárulni a demokratikus akaratképzéshez. Ebbe illeszthető az Alkotmánybíróság véleményszabadsággal összefüggő (változó?) gyakorlata, amelynek során rögzítést nyert, hogy „a demokratikus berendezkedés által biztosított alapjogok mögé bújva, azokat visszaélésszerűen gyakorolva jár el az a médium, amely tartalmában a demokratikus rendet, az emberi jogok érvényesülését, az alkotmányos rend alapját alkotó egyenlő emberi méltóságot semmibe vevő eszméket terjeszt, azokkal azonosul." „... [A]z alkotmányos rend tiszteletben tartásának kötelezettsége valamennyi médium esetében elfogadhatatlanná és hatóságilag számon kérhetővé teszi, ha a sajtó az emberi jogokat vagy az emberi méltóságot folyamatosan vagy rendszeresen visszatérően sértve, avagy az emberek egyenlő méltóságát tagadó nézet alapján végzi a tevékenységét. Az emberi méltóság más tekintetben is alapját képezi már a sajtószabadság korlátozásának, hiszen egyéni jogainak érvényesítéseként az emberi jogaiban, méltóságában sértett személy a polgári jog és a büntetőjog szabályai szerint indíthat eljárást."[6] Ezek a megfogalmazások egyértelműen tükrözik, hogy az állam semlegessége a véleménynyilvánítási (sajtó) szabadsággal – és így értelemszerűen a gyülekezési joggal is – összefüggésben sem jelent értékmentességet. Az ezen alapuló esetleges korlátozás a szélsőségek kizárását célozná. S ahogy a fény mellett mindig ott az árnyék, úgy merül fel ismét, hogy a gyülekezési jog gyakorlása a politikai kommunikáció máig legjelentősebb eszköze, a jog érvényesülésének tere a demokrácia fokmérője.[7] Ha teret engedünk a tartalmi korlátozásnak félő, hogy „nincs megállás", ha kicsit kinyitjuk az ajtót, beszakadhat az egész. Ezért tehát – a fenti dilemmát is figyelembe véve – mégiscsak azon az állásponton vagyunk, hogy a bejelentés tartalmi vizsgálata nagyobb veszéllyel járna, mint amennyi előnyt hozna.

[6] Lásd 165/2011. (XII. 20.) AB határozatot

[7] A gyülekezési jog orosz szabályozása bírsággal sújtotta a szervezőt akkor is, ha az előzetesen bejelentettől többen vettek részt a demonstráción. (Igaznak tűnik az az állítás, hogy a gyülekezési jog érvényesülése a demokrácia „állapotát" is tükrözi). Az orosz alkotmánybíróság májusban meghozott döntése alkotmányellenesnek minősítette e szabályozást.

A gyülekezés előzetes bejelentésének kérdését (s így az ehhez kapcsolódó tartalmi vizsgálat problémáját) egy egészen eltérő dimenzióba helyezi a Gytv. hatályának a bejelentéshez nem kötött rendezvényekre való kiterjesztése. A Bukta ügyet,[8] valamint a 2006-os tüntetéssorozatot követően ismét felmerült a spontán tüntetések, sürgős gyűlések kérdése. Az Alkotmánybíróság ezt a problémát az 55/2001. (IX. 26.) AB határozatban már vizsgálta, de akkor alkotmányellenességet nem állapított meg. A második nagy gyülekezési joggal kapcsolatos határozat, a 75/2008. (V. 29.) AB határozat[9] azonban – megfelelően indokolt módon – eltérő álláspontot képviselt, s a gyülekezési jog gyakorlásával összefüggésben három fontos tételt rögzített:

a) a gyülekezési jog kiterjed az előzetesen szervezett rendezvényekre, közöttük az olyan békés rendezvények megtartására, amelyekre a gyülekezésre okot adó esemény miatt csak rövid időn belül kerülhet sor. Ezek az ún. sürgős gyűlések. A határozat rendelkező része rögzíti, hogy „Önmagában a késedelmes bejelentésre hivatkozva nem tiltható meg azoknak a békés rendezvényeknek a megtartása, amelyek a gyülekezésre okot adó esemény miatt nem jelenthetők be három nappal a tervezett rendezvény időpontja előtt."

b) A gyülekezési jog a fentieken kívül kiterjed továbbá az előzetes szervezés nélküli gyűlésekre. Ezek az ún. spontán tüntetések, amikor egy közéleti esemény olyan heves és gyors reakciót vált ki, hogy előzetes szervezés nélkül kialakul a demonstráció.

c) A bejelentési kötelezettség a közterületen tartandó, szervezett rendezvényekre vonatkozik, amiből egyértelműen következik, hogy a

[8] Lásd: Bukta and Others v. Hungary (no. 25691/04, ECHR 2007.) 2002. december 1-jén kb. 150 személy tüntetett Budapesten a Kempinski Hotel előtt az ellen, hogy a magyar miniszterelnök megjelent a hazánkban tartózkodó román miniszterelnök fogadásán, amelyet Erdély Romániához csatolásáról megemlékező román nemzeti ünnep alkalmából tartottak. A tüntetésen egy robbanásszerű hanghatást követően a rendőrség a demonstráció feloszlatása mellett döntött, mivel a hanghatást a fogadás biztonságát veszélyeztető kockázatnak értékelte. A hazai bírósági eljárásban a spontán tüntetést nem ismerték el törvényesnek, ezzel szemben az Emberi Jogok Európai Bírósága – ez irányú gyakorlatát követve (ld. Oya Ataman v. Turkey 2006, No. 74552/01) - az Egyezmény 11. cikkét sértőnek ítélte meg a spontán tüntetés feloszlatását. A bíróság megállapította, hogy ha egy politikai esemény demonstráció formáját öltő közvetlen válaszlépést tehet indokolttá, a békés demonstráció feloszlatása csak a szükséges előzetes bejelentés hiánya miatt a gyülekezés szabadságának aránytalan korlátozását jelenti.

[9] ABH 2008, 651.

nem szervezett, spontán tüntetésekre a bejelentési kötelezettség nem vonatkozik.

Az Alkotmánybíróság által felállított ezen tételek a gyülekezési jog gyakorlását és egyben a hatóság reakcióit a korábbihoz képest más dimenzióba helyezik. A joggyakorlás tere bővül, a gyülekezési jog hatálya alá tartozónak minősül (s ezáltal adott esetben hatósági védelmet is élvez) a három napos bejelentéstől korábban bejelentett, vagy a be nem jelentett gyülekezés is meghatározott esetekben. Azt kell mondanunk, hogy a hatóság oldaláról sem feltétlen „hátrány" a sürgős gyűlések és spontán tüntetések lehetősége, mivel ez egyben lehetőséget ad a hatóságnak is, hogy az adott rendezvényt mégiscsak a gyülekezési jog hatálya alá tartozónak minősítse, s ehhez mérten lépjen fel.[10]

Ami miatt a 2008-as AB határozatot kritika érheti az az, hogy nem állapított meg mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenességet, s nem kényszerítette a törvényhozást a Gytv. szabályainak a kiegészítésére. Véleményünk, hogy a sürgős gyűlések és a spontán tüntetések esetleges törvényi szabályozása a jogalkalmazás számára hivatkozhatóbb alapot teremt – az egyébként egymástól eltérő különböző esetekben – mint önmagában egy alkotmánybírósági döntés. Mindenesetre az államnak a gyülekezési jog, mint alapjog védelmében fennálló kötelezettségei a 75/2008. (V. 29.) AB határozat következtében átalakultak, illetve változáson mentek át.

A gyülekezés békés jellege

A békés jelleg az alkotmányok által védett gyülekezés attribútuma. Az európai alkotmányok többsége, és valamennyi nemzetközi emberi jogi dokumentum – így a legutóbbi, a Lisszaboni Szerződéssel szerződési rangra emelt Európai Unió Alapjogi Chartája – is a békés gyülekezéshez való jogot deklarálja. Ebből következően, ha a gyülekezés nem békés, az az összejövetel nem áll a jog védelme alatt. A békés jelleg azonban értelmezésre szorul. A Gytv. 14. § (1) bekezdés első két fordulata szerint, ha a gyülekezési jog gyakorlása bűncselekményt, bűncselekményre való felhívást, mások jogainak aránytalan sérelmét valósítja meg, vagy a rendezvényen a résztvevők fegyveresen, illetőleg felfegyverkezve jelennek meg a rendőrség a rendezvényt feloszlathatja. A rendezvény békés jellegének az értelmezésében a bírói gyakorlatot is orintáló, így pl. elvi határozat mondja ki, hogy „[a] gyülekezési jog hatálya alá tartozó rendezvény akkor oszlatható fel, ha a rendezvény elveszti békés jellegét, továbbá akkor is, ha a résztvevők erőszak alkalmazása céljából élet kioltására alkalmas eszközöket tartanak maguknál"[11], vagy például előremutató annak rögzítése is, hogy a rendezvénynek összességében kell erőszakosnak lennie.

Fontos annak rögzítése is, hogy a békésség követelménye a rendezvény teljes lefolyására vonatkozik, azaz irányadó a gyülekezési jog minden fázisára, úgymint a bejelentésre, a rendezvény egészére, akkor is, ha időközben veszti el békés jellegét. A békés jelleg azt jelenti, hogy a gyülekezésnek mások, illetve anyagi javak elleni erőszaktól mentesnek kell lennie. Bizonyosan nem tekinthető tehát békésnek az a rendezvény, amely személyek, vagy anyagi javak elleni erőszakhoz vezet, vagy éppen maga a rendezvény vesz erőszakos irányt. Mindezek mellett a hangos, a túlzó, sértő véleménynyilvánítás nem tekinthető erőszaknak. A békés jelleg megsértése azonban csak esetről-esetre az összes körülmény alapján ítélhető meg. Mint többször utaltunk rá, a törvény nem ad túl sok támpontot, ezért a gyülekezési jog dogmatikájának kialakítása a jogalkalmazó szervekre, alapvetően a bíróságokra hárult, a bíróságok e feladatnak megfeleltek.

[10] Így pl. a Markó utcában az egyesületük egyenruhájában várakozókat - amikor épp az egyesületük feloszlatását tárgyalja a bíróság - gyülekezésnek lehetne tekinteni, s alkalmazni rájuk azt a formulát, amely tiltja az igazságszolgáltatás működését zavaró rendezvényt – annak minden következményével együtt.

[11] EBH 2010. 2276 Az ügy alapjául szolgáló eset szerint a miniszterelnök őszödi beszédének ismertté válását követően 2006. szeptember 17. napján, vasárnap este, előzetes bejelentés nélkül, a gyülekezési jogról szóló 1989. évi III. törvény hatálya alá tartozó rendezvény kezdődött Budapesten, a Parlament előtti Kossuth téren, mely rendezvény az azt követő napokban is folyamatosan tartott. Az egyik. felperes szervezőként bejelentette, hogy 2006. szeptember 27-től 2006. október 25-éig tüntetést tart a téren, mely bejelentést a rendőrhatóság tudomásul vett. A tüntetők a tér füves területén különböző elnevezésű, más-más méretű és funkciójú sátrakat, illemhelyet és színpadot állítottak fel. 2006. október 22. napjának éjjelén a rendezvény szervezője felhívta a tüntetőket, hogy a rendőrségi átvizsgálás idejére hagyják el a rendezvény helyszínét, ennek a felhívásnak kb. 1000 fő tüntető túlnyomó többsége eleget tett. A helyszínen kb. 200 fő tüntető – a rendezvény helyszínét lezáró kordonon kívül – a Kossuth téren maradt, és várta, hogy (a hajnali negyed és fél három között megkezdett) tűzszerészeti átvizsgálás megtörténjen, és a rendezvényre visszatérhessen. Az átvizsgált helyszínen a rendőrök késeket, petárdákat találtak, ezért úgy ítélték meg, hogy a demonstráció résztvevői a demonstráción felfegyverkezve vesznek részt, és így a rendezvény elveszítette békés jellegét, ezért felszólította a tüntetőket a helyszín elhagyására. Mivel a tüntetők nem engedelmeskedtek, ezért őket a rendőrség a Bajcsy Zsilinszky út irányába kiszorította, ezáltal a demonstrációt feloszlatta. Az ügyben eljárt bíróság megállapította, hogy „a gyülekezési jog hatálya alá tartozó rendezvény akkor oszlatható fel, ha a rendezvény elveszti békés jellegét, továbbá akkor is, ha a résztvevők erőszak alkalmazása céljából élet kioltására alkalmas eszközöket tartanak maguknál."

III. Záró gondolatok

A gyülekezési joggal összefüggésben számos ellentmondást találhatunk. Egyes politikai célzatú rendezvények próbálják magukat úgy feltüntetni (álcázni), hogy azok nem tartoznak a Gytv. hatálya alá, így remélnek nagyobb mozgásteret. Más kulturális vagy mondjuk így szubkulturális rendezvények a Gytv. hatálya alá igyekeznek, így próbálnak védelmet szerezni a heves ellenérzést tanúsítóktól.

Az alkotmánybírósági gyakorlat sem egységes, az Alkotmánybíróság kénytelen volt eltérni korábbi álláspontjától. Ugyanakkor mindkét nagy gyülekezési határozathoz bőséggel tartoznak különvélemények is.

Az Alaptörvény hatálybalépéséhez kapcsolódva új alapjogi törvények születtek, a gyülekezési jogra azonban továbbra is az 1989-es szabályozás vonatkozik.[12]

Tény, hogy a hatóság és a jogalkotó is nem egyszer szándékosan akadályozta a gyülekezési jog gyakorlását. Ilyet nemcsak az Alkotmánybíróság13, hanem a Kúria Önkormányzati Tanácsa is elbírált.14 De tény az is, hogy a joggyakorlással az érintettek többször is visszaéltek. Azt is mondhatnánk, hogy a Gytv. hibája annyi, hogy feltételezi: a felek igazat mondanak és együttműködnek.

Az Alkotmánybíróság is a 75/2008. (V. 29.) AB határozatában, a Lordok Háza egyik döntésével15 támasztotta alá azt az álláspontját, hogy a jog gyakorlását a jogalkalmazó szerveknek kell esetről-esetre meghatározni, kialakítva így a jog érvényesülési tartományát. Álláspontunk szerint időszerű a gyülekezési jog szabályainak az újragondolása, amelynek során nemcsak a spontán tüntetések, a gyors gyülekezések, vagy esetleg az álarcos tüntetések16 kérdését, illetve a feloszlatás lehetőségeit kellene körbejárni, de pl. azt a kérdést is, hogy a rendvédelmi szervek dolgozóinak a demonstrációhoz való viszonyát ne a szolgálati szabályzatok, hanem törvényi szinten rendezzék. A gyülekezési jog modern újraszabályozásához megfelelő elemző (háttér)anyag áll rendelkezésre, figyelembe veendők az alapvető jogok biztosának ez irányú ajánlásai, csakúgy, mint a vonatkozó alkotmánybírósági határozatok. Megfelelő politikai szándék mellett jó törvény születhet, amely feloldhatja a feltárt ellentmondásokat. Miért? A béke és biztonság érdekében.

[12] A szabályozás korszerűsítésének szükségességére vonatkozóan lásd pl. Szikinger István: Gyűléshatár; Fundamentum 2002/1. 90. oldal

[13] Lásd: a 4/2007. (II.13.) AB határozatot. Az ügy tárgya, hogy a fővárosi közterületek használatáról és a közterületek rendjéről szóló rendelete politikai rendezvényeken közterület-használati engedélyhez kötötte építmények, berendezések, valamint járművek - parkolásnak nem minősülő - elhelyezését. Az indítványozó a gyülekezési jog lényeges tartalmának korlátozását látta a támadott rendelkezésekben, az Alkotmánybíróság helyt adott az indítványnak.

[14] A Köf.5005/2012/6. számú határozat alapjául szolgáló ügyben az önkormányzat a Gytv. hatálya alá tartozó rendezvényhez kapcsolódva kért közterület-használati engedélyt, és követelt érte közterület-használati díjat. A tényállás szerint a felperes demonstrációt jelentett be a Mohácsi Rendőrkapitányságon a Polgármesteri Hivatal elé. A demonstráció során 1 db. 4 m2 nagyságú vászon alapanyagú felületet feszített ki „Csalás történt a városházán? Igazságot a Trianon-emlékmű kapcsán!" felirattal. Az önkormányzat a felperest közterület-használati díj megfizetésére kötelezte, mivel úgy vélte, hogy a transzparens közterületen való kifeszítéséhez az önkormányzatnak, mint a közterület tulajdonosának az engedélyére lett volna szükség az önkormányzati rendelet alapján. A Kúria Önkormányzati Tanácsa a vonatkozó önkormányzati rendelkezést megsemmisítette.

[15] Director of Public Prosecutions v. Jones and Another; 4 March 1999.

[16] V.ö. Szikinger i.m. 96-97. old.

Az emberi élet intézményes védelme az ószövetségi jogban

Frivaldszky János[1]

1. Az ‚ölni' ige speciális jelentése a ‚ne ölj' parancsolatban

Mindenekelőtt azt kell értelmeznünk, hogy mit jelent a Tízparancsolatban található, s az egyébként meglehetősen ritkán előforduló *rasah* ‚ölni' ige, amely jelentősen különböző szituációkat is magában foglal ahhoz képest, amit manapság alatta értenek. E speciális jelentésű ige kapcsán könnyebb azt megfogalmazni, hogy mit nem jelent: nem jelenti a háború teljes megszüntetését, azaz az egyetemes pacifizmust, nem jelenti a halálbüntetés eltörlését, és végül nem vonatkozik az állatok megölésére, vagyis nem jelent vegetarianizmust.[2] Az igét akkor sem találjuk meg, amikor Isten büntet valakit halállal.[3] A közkeletűbb és gyakrabban használatos *‚harag'* és *‚hemit'* igék a csatában az ellenség megölését, a törvény alapján halálbüntetésre elítélt megölését, valamint az isteni ítélet alapján való ölést írják le.[4] A Tízparancsolatban szereplő ölést jelentő ige ezzel szemben a személyes ellenség megölésére vonatkozik.

A parancs tehát nem tilt kategorikusan mindenféle ölési cselekményt, de a *gyilkosságot* mindenképpen.[5] Különbséget kell tehát tenni ölés (állatok megölése nem tiltott ölés, és nem is gyilkosság), emberölés (nem minden emberölési módozat tiltott) és gyilkosság között. De az emberölés gondolatlan és

---

[1] Dr. habil. Frivaldszky János. Tanszékvezető egyetemi docens. PPKE JÁK, Jogbölcseleti Tanszék

[2] Werner H. Schmidt., I dieci comandamenti e l'etica veterotestamentaria, Paideia Editrice, Brescia, 1996, 147.

[3] Schüngel-Straumann H.,: Decalogo e comandamenti di Dio, Paideia Editrice, Brescia, 1977, 51.

[4] Werner H. Schmidt., I dieci comandamenti e l'etica veterotestamentaria, i. m. 148.

[5] Vö. Tóth J. Z., A halálbüntetés intézményének egyetemes és magyarországi jogtörténete. Budapest, Századvég, 2010, 30.

szándékos alakzatai között is. Az emberölés kifejezés gyökerei ugyanis még az ősi menedékvárosok intézményéhez kötődnek, ahova a nem szándékos, azaz a gondatlan emberölést elkövető menekülhetett a rokonok vérbosszúja elől, ezzel is korlátozva ez utóbbi gyakorlatot, amely társadalomban így a mai felfogásunk szerinti jogi normák még nem teljesen uralkodtak. A gyűlöletből, szánt szándékkal elkövetett emberölés esetén ez az oltalom nem ált rendelkezésre.[6] Úgy tűnik – s ez meglepő –, hogy a gondatlan emberölési cselekményre vonatkozóan jelenik meg az ige korai formájában.[7]

Összességében azt mondhatjuk, hogy a gondatlan emberölés és a szándékos[8], alantas indokokból elkövetett gyilkosság közötti különbségtevés nem igazán visz közelebb minket a Dekalógus ezen tiltó parancsának megértéséhez.[9] A megoldás az lehet, ha a teológiai igazság oldaláról, azaz az emberi élet szentségének oldaláról közelítünk, amely Istenhez tartozik, s ezért – majdnem – minden emberölés önmagában, objektív természeténél fogva jogi ítéletet, jogi igazságtételt kíván, hiszen tényszerűen és *objektíve jogtalanság* történt az emberi élet elvételével.

Az emberölés tilalmát nem lehet csak a vérbosszúra szűkíteni, akkor sem, ha az a menedékvárosok említésekor tűnik fel gyakran, hanem átfogó jelentését akkor kapjuk meg, ha körülbelül a következő jelentéselemekből indulunk ki:[10] a *jogtalan, önkényes, jogilag indokolatlan, közösségellenes emberölést*, s így különösen az *ártatlan vér* ontását tiltja. A szóban forgó emberölés

[6] Vö. Tóth J. Z., A halálbüntetés intézményének egyetemes és magyarországi jogtörténete. i. m. 24–25.

[7] Werner H. Schmidt., I dieci comandamenti e l'etica veterotestamentaria, i. m. 148. A szándékos emberölésre is alkalmazták a rasah igét, de ezen jelentésből nem lehet annak általános értelmét meghatározni. Az ige a vérbosszú, de a jogi ítélet végrehajtásra is használatos, de arra az esetre is, amikor valakit halálra ütlegelnek a bírói ítélet előtt, vagy amikor őt a bíróság nem találta bűnösnek. A kifejezés a halálos ítéletet is, de a halálos kimenetelű, nem akaratlagos kézre kerülés esetét is jelölheti. Végezetül egy jogtól való megfosztás, vagy az elnyomás is „ölés"-nek minősülhet, nem csak akkor, ha az valóságosan történik, hanem talán annak metaforikus értelmében is. Werner H. Schmidt., I dieci comandamenti e l'etica veterotestamentaria, i. m. 149.

[8] Aquinói Szent Tamás az ötödik parancsról értekezve mutat rá arra, hogy az emberölés tényleges halálos bűn természeténél fogva, mert közvetlenül az isteni parancs ellen irányul. Ezért az azzal való egyetértés is halálos bűn természeténél fogva. Utána viszont Krisztus tanítása nyomán arról is ír, hogy a haragtól is tartózkodni kell, mert az a gyilkosság indító oka (lehet). Aquinói Szent T., Előadások a Hiszekegyről, a Miatyánkról és a Tízparancsolatról, Seneca Kiadó, 1994, 240. 242.

[9] Werner H. Schmidt., I dieci comandamenti e l'etica veterotestamentaria, i. m. 149.

[10] Werner H. Schmidt., I dieci comandamenti e l'etica veterotestamentaria, i. m. 149–150.

erőszakos cselekményt jelöl, amely az áldozat *halálát okozza*, gyakran kiemelve a *védekezés hiányának* sajátos jellemzőjét.[11]

A tilalom apodiktikus jellege okán annak megsértése esetén a halál büntetése is kategorikus, tehát megszorítás és feltétel nélküli. Azonban a gondatlan emberölés esetén – mint mondtuk – a menedékvárosba való menekülés lehetősége fennáll.

2. Az emberölés bűncselekményére előírt ‚talio' elv alkalmazása a bosszú törvénye?

Igen elterjedt nézet az, hogy az Ószövetség joga a primitív jogi mentalitást tükrözi, minthogy a bűncselekményt a bosszúval ellentételezi. Ez egy szokásos érv az *Ó-* és az *Újszövetség* szembeállítására, nem különben – a modern felfogás szerinti – ösztönösség és az erőszak egyfelől, valamint az ész és a jog másfelől, kontrasztolására. Ez a nézet tudománytalan, meglehetősen leegyszerűsített szemléletmódról árulkodik. A másik oldalon viszont azok vannak, akik elrugaszkodnak a konkrét történeti-társadalmi környezettől és teológiai érvekkel próbálják az ószövetségi jog valóságát átértelmezni, végső soron – jótékony hazugság által – meghamisítani.

Pietro Bovati azt az interpretációt követi, amely a jogi valóságot nem kívánja egyfajta radikális keresztény teológiában spiritualizálni, így mintegy visszamenőlegesen a történeti-szociális valóságot átértelmezni, hanem elismerve a jogi-intézményi valóság történetiségét és kulturális meghatározottságát, a teológiai tartalom fényében szemléli a jog realitását.

Az ősi zsidó társadalmi gyakorlat az igazságosság primitív felfogását vallotta: a vérbosszú elvét.[12] A vérbosszú az elszenvedett kárt, sérelmet *sokszorosan*

[11] Schüngel-Straumann H.,: Decalogo e comandamenti di Dio, i. m. 53.

[12] „Hasonló intézményt láthatunk a vérbosszúban is; ennek funkciója nyilván az volt, hogy a gyilkosságtól visszariassza a haragban lévő feleket. A 2Sám 14 imaginárius esete arra utal, hogy a vérbosszút még Dávid idejében is gyakorolták (különben aligha lett volna célszerű egy ilyen történetet kitalálni), sőt még azt is kikövetkeztethetjük az elbeszélésből, hogy a lokális joghatóság helyeselte is azt. Hogy e gyakorlat hátterében egy olyan nézet rejlett volna, miszerint a vérnek mágikus ereje van, azt eldönteni igen nehéz, de kizárni sem lehet [...]. Mindenesetre a Tízparancsolat aztán határozottan elutasítja a vérbosszút [...]." Karasszon I., Az óizraeli vallás. Budapest, a Budapesti Református Teológiai Akadémia Bibliai és Judaisztikai Kutatócsoportjának kiadványai, 6. füzet 1994, 59–60.

adja vissza az izraelita gyakorlat szerint: „Megöltem sebemért egy férfit, sérülésemért egy ifjút, hétszeres a bosszú Káinért: de hetvenhétszeres Lámekért”.[13] A Törvény éppen ezt az aránytalanságot kívánja megszüntetni, amikor a bűn és büntetés egymásnak megfeleltetéséről gondoskodik. A *talió*-elv jelentősége ebben áll, vagyis a szimmetriában, az egyensúlyban, az *igazságos arányban*, a *tett-arányosságban*. Nem halál jár már tehát egy sérülésért, vagy hét emberélet egyért, hanem arányosság áll fenn az okozott kár és a büntetésként elszenvedett kár között: „[...] életet az életért. Szemet szemért, fogat fogért, kezet, kézért, lábat lábért, égetést égetésért, sebet sebért, sérülést sérülésért.”[14]

Elfogadhatjuk Bovati magyarázatát, miszerint a ‚szemet szemért elv' nem a retorziót van hivatva szentesíteni, hanem éppen az igazságosságot érvényesíti az arányosság révén. A terminológia – a mögöttes látásmóddal együtt – meglehetősen ingadozik a magyar szakirodalomban is, minthogy vannak, akik a *talió*-elv alapján kiszabott és végrehajtott halálbüntetést vérbosszúnak nevezik,[15] Schweitzer Gábor pedig a *jus talionis* célját a megtorlásban látja.[16] Úgy véljük azonban, hogy Bovatinak kell igazat adnunk, vagyis, hogy a zsidó szabályozás a szabályozás ténye és a szabályozás kritériuma (arányosság) miatt éppen hogy az *igazságosságot* érvényesíti a bosszúval szemben, vagy, ahogy ugyanezt – plasztikusabban – Arthur Kaufmann fogalmazza meg: „a mózesi törvény történelmi szempontból a mértéktelen bosszú messzemenő korlátozását jelentette”.[17] Azt, hogy nem retorzióról van szó, nem is a pozitív törvények szövegéből, hanem az egész mózesi törvényhozás isteni eredetéből következtethetjük ki. Isten a maga igazságosságához és igazságához köti a jogot („Én vagyok az Úr” – hangzik el többször is az egyes törvényhelyek után), Jahve igazságossága, ‚*heszed*'-je viszont sohasem „bosszúálló”, hanem mindig nevelő szándékú, még a jogos és szükséges büntetésben is, azért hogy a szövetséget, a *berít*et fenntartsa, fenntartassa a választott néppel. A *berít* lényegénél fogva csak a Törvény és az igazság talaján állhat fenn. Nézetünk szerint a *talió*-elv magyarázatakor az ‚életet az életért'-elv valós tartalmából kell kiindulnunk. Az ebből az elvből nyert gondolati tartalom szolgálhat magyarázatul az egész *talió*-szabályozás miértjére és főként annak mikéntjére.

[13] Ter 4, 23–24.

[14] Kiv 21, 23–25.

[15] Szathmáry Béla a halálbüntetés végrehajtása kapcsán – mintegy általános jelleggel – a vérbosszú végrehajtásáról ír. Szathmáry B., A zsidó jog alapjai, Századvég–LUX, Budapest, 2003, 94.

[16] Schweitzer G., Az ókori zsidó állam és jog. in Egyetemes állam- és jogtörténet, Ókor–feudális kor in Rácz L., (szerk.) Budapest, hvgorac, 1998, 65.

[17] Kaufmann A., Halálbüntetés (recenzió), Mérleg, 1997/3, 306.

A Teremtés Könyvének – valószínűsíthetőleg késői szövegének – 9,5–6 verse így hangzik (Noéval kötött *berít*ről szólván): „A ti életetek vérét is számon kérem minden állattól és az embertől: számon kérem az ember életét az embertől, a testvérétől. Aki embervért ont, ember ontsa ki annak vérét, mert az ember Isten képére alkottatott”. Világosan kitűnik e passzusból tehát, hogy az *emberi élet Isten közvetlen védelme alatt* áll, így ‚szent'. Az arányosság, a *talió*-elv – újabban a szemantikai tartalom pontosabb visszaadása végett a ‚viszonosság-elvének' is fordítják – az *élet isteni oltalmából* fakad. Vagyis, ha valaki „szentségsértést” követ el és bitorolja Isten jogát az élethez – tehát embert öl –, akkor az ő életét is ki kell oltani. A legsúlyosabb bűncselekményt a legsúlyosabb büntetéssel kell szankcionálni, ez mutatja az *értékek hierarchiáját* és biztosítja a szankció révén a *visszatartó hatást*. A jogi pedagógia is egyértelmű, hiszen kinyilvánítja, hogy az élethez való jog megsértése a lehető *legsúlyosabb bűnök* egyike, ehhez igazodik a szankció is.

A *talió*-elv az ‚életet az életért' után következő egyéb arányosság párjai „szemet szemért, fogat fogért” stb. az isteni igazságosság „emberi jogi” megvalósulásait mutatják. Jahve törvényei ezek, és az embert mint *Isten képmását* védik. Tehát nem a retorzióra esik a hangsúly, hanem az ember védelmére; nem a mennyiségi, funkcionális egyensúlyra, hanem a minőségire, ami az Isten képmására való teremtettség. Bovati értelmezésében, amikor a Biblia azt mondja, hogy „életet az életért, szemet szemért stb.”, akkor ezen nem azt kell érteni, hogy *ugyanazt* a kárt kell okozni a bűncselekményt elkövetőnek vagy a kárt okozónak. Ez a felfogás az ókori Közel-Kelet más jogi kultúráinak analógiájára terjedt el. A század elején folyó összehasonlító – jogi konstrukciók, intézmények szintjéig lebontott – jogi kutatások egyértelműen és egybehangzóan állítják a *Codex Hammurapi*[18] és a mózesi törvények közötti szoros kapcsolatot.[19] Ezek az ókori közel-keleti jogi kultúrák néha *közvetlen szankciót* rendelnek el azon *testrész ellen*, amely a cselekményt elkövette: ha valaki lopott, levágják a karját stb. Világos, hogy ez a büntetőjogi konstrukció egyfajta *diszparitáson* nyugszik, hiszen egyértelmű a súlyosságbéli szintkülönbség a büntetés és a bűncselekmény, vagyis például egy lopás és egy karlevágás között.

Ezzel szemben a Szentírás – régen meghaladva a diszparitás igazságtalanságát – azokon a helyeken, ahol a *viszonosság* elvet, vagyis a *talió*-elvet

[18] Vö.: Hamurabi Törvényei Bochkor M., (szerk.) Kolozsvár, Az Erdélyi Múzeum Egyesület Jog- és Társadalomtudományi Szakosztályának Kiadványai, 1911, I–II. füzet, a talió-elvre vonatkozóan különösen: 194.

[19] Vö. Dubnov S., A zsidóság története, Budapest, Gondolat Kiadó, Bethlen Gábor Könyvkiadó, 1991, 18.

rögzíti, nem a szigorú alkalmazásbéli párhuzamosságot kívánja meg már szövegszerűen sem, hanem sokkal inkább a tényállás interpretálásához ad kulcsot.[20] Így a ,szemet szemért elv' inkább retorikai megfogalmazása egy igazságosság-koncepciónak, semmint merev jogi előírás.[21] Valóban, úgy tűnik, hogy a legsúlyosabban büntetett bűncselekmény, az emberi élet kioltásakor sem érvényesült a zsidó büntetőjogi gyakorlatban a *talió*-elv: „A »szemet szemért, fogat fogért, kezet kézért, lábat lábért« (kiv 21,24) elvet már az Ószövetségben is csak emberölés esetén alkalmazták szó szerint, s a zsidó jogtörténetben csak egy alkalommal (szám 35,31)." – írja Giczy György.[22]

Érdemes megemlíteni, hogy egyesek a halálbüntetést kimondó törvényekben nem jogkövetkezmény nevesítését, hanem a halált érdemlő állapot kijelentését látják, míg egy ezzel ellentétes szerint a „halállal büntessék" (*,mot jumat'*) megfogalmazásban a halálbüntetés a jogi szankció megnevezése.

Összegzően megállapíthatjuk, hogy már a leginkább védett jog, az élethez való jog sem vonta maga után az ,életet az életért' elv merev alkalmazását, még sokkal kevésbé a többi testrész védelmét előíróak.

3. A ,TALIO' TÖRVÉNYÉNEK ALKALMAZÁSÁTÓL VALÓ ELTEKINTÉS A TALMUDBAN

Az emberi életet védő etikai tudat fejlődésére nézvést nagyon tanulságosak lehetnek a *Talmud* e témára vonatkozó szövegrészei, ezért csak kitekintés-

[20] Itt kell megemlítenünk, hogy nem csak a tálió-jogelv jelenléte védte az emberi életet, hanem az igazságtétel bírói fórumra való bízása is, hiszen a talio elvet (illetve az ezt kifejtő kazuisztikus törvényi előírásokat) az igazságszolgáltatási funkciót ellátó szervnek kellett alkalmaznia: „Az igazságszolgáltatás terén a személyes megtorlást, önbíráskodást már a mózesi kort megelőző jogszokás is tilalmazta, s a vitatott ügyeket bírák elé utalta. Igaz, a patriarchák korában a családfők még önhatalmúlag ítélkeztek a felmerülő peres ügyekben." Schweitzer G., Az ókori zsidó állam és jog. i. m. 66.

[21] Bovati P., Pena e perdono nelle procedure giuridiche dell'antico testamento, La Civiltá Cattolica (1997/nov.), No. 3537, 229.

[22] Giczy Gy., Törvénytisztelet és messianizmus, a Talmudban és a középkori zsidó-keresztény disputákon, Budapest, Szent István Társulat, 1993, 24. Hozzá kell azonban ehhez azt tennünk, hogy a források hiányában meglehetősen nehéz pontos képet kapnunk arról, hogy a törvényi előírások miként is működtek valóságosan a társadalmi gyakorlatban. Mindazonáltal a jogi alapelvek világosak. Soggin, J. A., Bevezetés az Ószövetségbe, Budapest, Kálvin János Kiadó, 1999, 163. 172.

képpen röviden felvillantunk egy-két idevágó passzust. A *Talmud* a ,szemet szemért' elvről értekezve olyan értelmeket tár fel a vonatkozó *Misná*ban és a *Gemárá*ban, amelyek jól rávilágítanak az életet védő zsidó mentalitásra. A *Misna* ötféle kötelezettséget állapít meg azzal szemben, aki embertársának sérülést okoz: értékcsökkenést, a fájdalmat, a gyógyítást, az időveszteséget és a megszégyenítést. A ,szemet szemért' elvet kommentáló, kifejtő *Gemárá* azt a kérdést veti fel, hogy a *Misna* miért pénzbeli kártérítést ír elő[23] embert ért sérülés esetén, mikor az *Ószövetség* törvényhelyei a ,szemet szemért' elvet, vagyis a *talió*-elv alkalmazását írják elő. Behatóbb, a szövegkörnyezetet is tekintő vizsgálat alapján azonban úgy tűnik, hogy már a mózesi törvények sem a testrésszel való büntetést, vagyis a csonkítást irányozzák elő, hanem a *kárpótlást*. Van egy másik törvényhely a *Tórá*ban, amely mintha ennek ellentmondani látszana, és lehetővé tenné a szó szerinti értelmezést, azaz a *talió*-elv alkalmazását. A rabbik a talmudi érvelésekkel ezen (látszólagos) ellentmondást kívánják feloldani és törvényértelmezéssel szándékozzák azt kimutatni, hogy csak a gyilkosnak jár a halálos ítélet, s az egyéb testi sérüléseknél nem megtorlást, hanem jóvátételt kell alkalmazni.[24]

Rendkívül érdekes a *Gemárá*, ahol – némi logikai erőltetés árán – a testcsonkítás ellen érvel az igazságosság és az élet védelmében: „[...] Hizkijja iskolájában ugyanis úgy tanulták: »Szemet szemért, életet életért« (2 Mózes 21,23–24), s nem életet és szemet a szemért. Mert ha szószerint vennők (a szentírási helyet), előfordulna, hogy szemet és életet kell fizetni a szemért. Mert míg megvakítják, elveszítheti az életet."[25] Ezekből a törvényértelmezésekből kiderül, hogy nem csupán arról van szó, hogy az igazságosság megköveteli, hogy nem lehet nagyobb sérelmet okozni a másiknak annál, mint

[23] Vö.: Blau L., Zsidók és a világkultúra, Múlt és Jövő Kiadó, 1999, 243.

[24] Most idézzük a vonatkozó Gemárát, amelyben a halachikus érvelés stílusa is jól érzékelhető: „Gemárá: Hogyan lehet ez? Szemet szemért mondta a Könyörületes. Ne mondjam itt azt: Valóban a szeme? Ez nehogy az eszedbe jusson; mert tanítják: Azt hihetnénk: Aki egy szemet megvakított, annak megvakítják a szemét; aki egy kezet levágott, annak levágják a kezét, aki egy lábat eltört, annak eltörik a lábát — ezért mondja a szöveg: Aki embert üt agyon és: Aki állatot üt agyon. Mint ahogy az, aki egy állatot üt agyon, az kárpótlás teljesítésére köteles, úgy az is, aki egy embert üt agyon, kárpótlás teljesítésére köteles. Ha te azonban magadban arra gondolsz, hiszen azt mondja az Írás: Nem szabad elfogadni váltságdíjat az olyan gyilkos életéért, akire halálos ítélet vár! Egy gyilkos életéért tehát nem szabad váltságdíjat venned, de igenis vegyél váltságdíjat a fő végtagokért, amelyeket nem lehet újra előállítani". Domán I. (szerk.), A Babilóniai Talmud, Origó-Könyvek, 1994, 95. ill. a 482. és a 486. jegyzetek. Ugyanez a Misna és Gemárá egy másik, jobban érthető fordításban in Scheiber S. (szerk.), A feliratoktól a felvilágosodásig. Kétezer év zsidó irodalma, Múlt és jövő Kiadó, 1997, 95–96.

[25] Scheiber S (szerk.). A feliratoktól a felvilágosodásig. Kétezer év zsidó irodalma, i. m. 96.

amit ő nekünk okozott, hanem a legfőbb érték, az élet védelme azt kívánja meg, hogy még a *talió*-elvet se érvényesítsük az okozott testi sérülések esetén, hanem a pénzbeli kártérítést alkalmaztassék.

4. A ZSIDÓ ,NE ÖLJ' PARANCS TÖRTÉNELMI ÚJDONSÁGA: AZ ISTEN KÉPMÁSRA TEREMTETT EMBER ÉLETÉNEK VÉDELMÉN ALAPSZIK

Általánosságban is elmondható, hogy az egész ószövetségi törvényhozás az élethez való jog abszolút védelmét biztosítja és a többi ókori keleti népek jogához képest a tulajdont kevésbé védi, és az az elleni bűncselekményeket kevésbé szankcionálja, vagy pontosabban fogalmazva: az élethez való jog elsőbbségét állapíthatjuk meg a tulajdonhoz való joghoz képest. Az élet szent, így a büntetőjog védelmét élvezi. A Közel-Kelet jogi kultúráiban kevésbé van jelen az élet szentsége, és az igazán súlyos szankciók a tulajdon elleni bűncselekményekre vannak fenntartva.

Általános érvénnyel elmondhatjuk, hogy a környező népeknél sokkal könnyebben szabtak ki halálbüntetést, mint a zsidóknál.[26] A különbség ezen kívül abban áll, hogy Izraelben a halálbüntetés más dolgokért járt. Ezek felsorolása helyett csak utalnánk a Törvény által kiemelten védett értékekre, amelyek a következők voltak: Isten, élet, tisztaság (tág, morális értelemben), szabadság.

A zsidó és az egyéb ókori jogi kultúrák közötti különbségek koncepcionálisak és lényegiek, az asszír babilóniai „törvények erkölcsi komolysága és szigorú, tömör ereje valóban sokban rokon a Mózeséivel; de még jellemzőbb, amiben a babiloni és héber törvénykezés különböznek egymástól. Hamurabi élesen elkülöníti az életszabályozó törvényt a vallásitól; a zsidó törvény itt a babilóniaival szemben egyfelől kezdetlegesebbnek, másfelől [...] haladottabbnak, nemzetnevelő szempontokban gazdagabbnak tűnik: az emberi élet teljes berendezésének az isteni törvényhez való függesztésében, teokratikus következetességében felette áll civilizált babiloni elődeinek"[27].

[26] Pákozdy L. M., Törvény és igazságszolgáltatás a Bibliában, in Rapcsányi L., (szerk) A biblia világa, Budapest, RTV–Minerva, 19813, 147.

[27] Dubnov S., A zsidóság története, i. m. 18.

Az emberi élet – mint láttuk – azért élvez abszolút védelmet, mert az Isten tulajdona. Az emberölés tilalma nem csak a felebarátra, hanem általában az emberi élet elvételére, azaz minden emberi lényre vonatkozik. Az emberölés tárgyra így elhagyásra kerül, minthogy apodiktikus[28] megfogalmazású általánosságában a felebarátra, s általában minden emberre vonatkozik.[29] Így az emberi élet védelme a társadalmi-szociális egyenlőtlenségek egyfajta – felfelé történő – nivellálását eredményezi. Az élethez való jog azt eredményezi, hogy a nemben és társadalmi helyzetben lévő különbségek eltűnnek ezen jog érvényesítésekor.[30] Ezt fejezi ki az inkluzív megfogalmazás is: „férfi vagy nő", „apa vagy anya", „szolgáló vagy szolgálónő".[31] Az emberi méltóság az Isten képmására teremtettségből fakad, ez viszont az Isten előtt való egyenlőséget implikálja, vagyis Isten törvénye előtt való egyenlőséget. Ezek az elvek kétséget nem hagyó módon már benne foglaltatnak a vonatkozó jogi szövegekben.[32] Az emberi élet tehát szent, így érthető, ha a *talió*-elv – amely éppen az élet kioltását rendeli, s így a jog immanens korlátját teszi nyilvánvalóvá: vagyis az élet védelmében az élet elvételét írja elő – sem érvényesült szó szerint

[28] Az apodiktikus jogi normák az erkölcsi és vallási területeket szabályozzák. Ezek parancsok vagy tiltások, amelyek sem enyhítő körülményeket, sem speciális helyzeteket nem vesznek figyelembe. Fontos azonban leszögeznünk, hogy nem azért hiányoznak a bűn súlyának mérlegelései, a bűncselekmény körülményei, az elkövetés szándéka, illetve nem azért rendelnek ezen normák az elkövetés következményeként azonnal súlyos szankciót, mintha ez egy primitív, a civilizációs fejlődés alacsony, kezdeti fokán álló társadalom lenne, hanem mert ezen törvények vallási-etikai kérdésekről rendelkeztek. Egy gyilkosság az élet Ura, Isten elleni véteknek számított, így a bűnösség fokától függetlenül csak a bűnös (vétkes) halálával volt jóvátehető, hiszen az ártatlan kiontott vére igazságért a Teremtőhöz kiált. Egy teológiai alapokon, normarendszeren nyugvó társadalom nem tehetett másként, mint hogy a szóban forgó esetekben a legsúlyosabb büntetés kiszabását rendelje („kiirtsa maga közül a bűnöst"), tehát, hogy megölje. Az apodiktikus formában megfogalmazott jogi tartalmú előírások sajátosságai: parancsot vagy tilalmat fogalmaznak meg, sokszor hiányzik a szankció, nincsenek részletezve a tényállási elemek, nincsenek nevesítve a súlyosbító vagy enyhítő körülmények. Három alapvető megjelenési formája van: A (I) halálbüntetést kimondó törvények, az (II) átokmondások és a (III) tilalmak. Az apodiktikus normák kifejezésre juttatják a jog abszolút, körülményektől független érvényességét, még a szankcionálhatóság sem kritériuma az érvényességének.

[29] Werner H. Schmidt., I dieci comandamenti e l'etica veterotestamentaria, 151–152.

[30] Pontosabban: nagyon hamar kiterjesztésre kerül az emberölés tilalma a nőkre is, és általában az emberi személyre, mint olyanra, aki Isten képmása. Lásd: Werner H. Schmidt., I dieci comandamenti e l'etica veterotestamentaria, 151.

[31] A bibliai helyekhez a széles dokumentációt ld. Ska J., L., Alcuni principi essenziali della teologia veterotestamentaria, La Civiltá Cattolica, 1996. giugno.1., No. 3503, 468. 35. jegyzet.

[32] Ska J., L., Alcuni principi essenziali della teologia veterotestamentaria, i. m. 469. A törvény (Isten) előtt való egyenlőség elve nem tesz kivételt az egyébként Isten igazságossága által különös módon védett alanyokkal sem: „Perben a szegénynek se kedvezz!" – hangzik a hamis tanúskodásról szóló törvényhely egyik tiltása. Kiv 23,3.

a bírói gyakorlatban. Az élethez való jog két oldalról is eljelentékteleníti vagy megszűnteti a különbségeket. Egyrészről – mint láthattuk – nem tesz különbséget a törvény a jogvédelem szempontjából ember és ember között, tehát a jogalanyok egyenlők, vagyis Isten és a törvény előtt, másrészről aközött sem, hogy *ki* követi el az emberölést. Teljesen mindegy, hogy ki követi el a bűncselekményt, ember vagy állat, szabad vagy rabszolga, férfi vagy nő, a szankció minden esetben ugyanaz. Aki Isten tulajdonát elbitorolja, embert öl, vért ont, annak a törvény értelmében felelnie kell. A Közel-Kelet más jogi kultúráiban a vérrel összefüggő bűncselekményekre kilátásba helyezett büntetések a társadalmi osztályok alapján differenciálódnak aszerint, ahova az áldozat tartozik (szabad, szolga vagy hivatalnok).

Az ószövetségi törvények különös teológiai-jogfilozófiai érdekességét jelentik azok a törvényhelyek, amelyek az állat (ökör) által történő, halált okozó testi sértésről rendelkeznek: „Ha egy ökör férfit vagy asszonyt öklel meg szarvával, s az illető meghal: kövezzék agyon az ökröt és a húsát ne egyék meg – de az ökör gazdája büntetlen maradjon".[33] Akárki is az áldozat férfi vagy nő[34], fiú vagy lány[35], szolga vagy szolgálónő[36], az ökröt meg kell kövezni. Ez az eset emblematikus, mert az állattenyésztő népek körében egy ilyen baleset gyakran előfordulhatott, ily módon az élet veszélyeztetetésének tipikus esete volt. Tekintet nélkül a társadalmi osztályhoz vagy nemhez való tartozásra a szankció mindenkire vonatkozóan ugyanaz.[37] Az ökör gazdáját is meg kell kövezni, ha az ökör „tegnap is, tegnapelőtt is öklelős volt, a gazdáját pedig már figyelmeztették, és mégsem zárta be, s az ökör férfit vagy asszonyt ölt meg: kövezzék meg az ökröt, és öljék meg a gazdáját is".[38] A tulajdonos azonban váltságdíjat is fizethet, pontosabban váltságot szabhatnak ki rá. Valószínűleg erre az enyhítő körülmények miatt kerülhetett sor, ha például hanyagságból elkövetett emberölésről volt szó. (Egyes kutatók szerint a bűnösség fokának vagy az elkövetés szándékának szempontjai nem játszottak szerepet a

[33] Kiv 21,28.

[34] 21,28.

[35] 21,31.

[36] 21,32.

[37] „Aki valakit úgy megüt, hogy az illető belehal, az halállal lakoljon." (Kiv 21,12) Nem kivétel a szabály alól még az ökör sem. A mezopotámiai törvények – amelyek sok hasonlóságot mutatnak a zsidó joggal – nem írnak elő szankciót ez utóbbi esetben, tehát az állatra vonatkozóan. Az ökör nagy értéket jelentett abban az időben, hiszen a tulajdonjogot nem „fetisizáló" ószövetségi zsidó törvények is ötszörös kártérítést (öt lábasjószág) írnak elő lopás esetén (Kiv 21,37).

[38] Kiv 21,29.

szankció kiszabásakor). Mindenesetre a szankciók biztosan mutatják az emberi élet kiemelt védelmét bárki is öljön meg bárkit: „[...] aki gyilkosságot követ el, az élet szerzőjét, Jahvét sérti meg, ezért a gyilkosságot csak az elkövető halálával lehet kiengesztelni, függetlenül a bűnösség fokától."[39]

Isten megtiltja, hogy az életet szimbolizáló vért együtt fogyasszák a hússal.[40] A vér az élet forrása, így végső soron Isten tulajdona.[41] A tiltás azonban nem egy anyagi, természeti valóságra vonatkozik, hanem az életet hordozó vérre. A vér fogyasztásának tilalma az élő állat vérére vonatkozik, amíg tehát köze van az élethez, amikor viszont már a vérnek nincs köze az állathoz, a tilalom sem vonatkozik többé rá: „A vér fogyasztása tehát nem anyagi mivolta, hanem szerepe miatt tiltott. Lüktető vért inni a gyilkolás titkos örömét fejezi ki, és az emberölés vágyához vezethet".[42] Ezúton is meggyőződhetünk Isten jogi pedagógiájáról: a törvény és a parancsok tiltásokon keresztül mutatnak rá egy mögöttük fekvő magasabb elvre: az élet abszolút védelmére, amely – mint már többször említettük – Isten tulajdona: „Isten a saját képmására teremtette az embert [...]. Az emberiség lényegi egységét éppen az adja, hogy minden egyes ember Isten tervének részese és végrehajtója. Ezért áll minden emberi élet Isten különös védelme alatt. Ezek szerint, aki embervért ont, az nem ismeri el Isten abszolút hatalmát, és így végső soron a Teremtővel kerül szembe".[43]

Az évszázadokkal korábban keletkezett *Codex Hammurapi* nem büntette halállal a gondatlanságból okozott emberölést. Ezt lehet a társadalom fejlettségével magyarázni, ahogy azt Pákozdy teszi,[44] de azt hisszük, hogy indokoltabb az általunk követett gondolatmenetben keresni a választ, és arra a következtetésre jutni, hogy az élet védelme miatt volt ilyen súlyos a vétlen emberölés szankcionálása. Az élet Ura ugyanis Isten, a vele szemben elkövetett

[39] Rózsa H., Az Ószövetség keletkezése, I, Budapest, Szent István Társulat, 1995, 174.

[40] Ter 9,4 ill. a vér abszolút eltiltása: Lev 3,17.

[41] Thorday A., A szövetség mint ajándék és mint elkötelezettség, Isten és ember szövetségkötése az ószövetségi írásokban, Szeged, Agapé, 1996, 57. [Katolikus Teológiai Kézikönyvek 23. kötet] Vö.: Wolff H. W., Az Ószövetség antropológiája, Harmat–PRTA, 2001, 87–88. „Ebben kultusz-teológiai szigorral fejeződik ki az, hogy az embert csak a hús illeti meg, amely porból vétetett és porrá lesz, az élet azonban egyedül JHVH tulajdona. JHVH színe előtt ezen rituális parancsolat megszegése ugyanolyan súlyosnak számít, mint az emberölés: vérbűn, a vérontás bűne, amiért halálbüntetés jár [...]." Wolff H. W., Az Ószövetség antropológiája, i. m. 88. Vö.: Von Rad, G., Az Ószövetség teológiája, I, Budapest, Osiris, 2000, 162.

[42] Thorday A., A szövetség mint ajándék és mint elkötelezettség, Isten és ember szövetségkötése az ószövetségi írásokban, i. m. 58.

[43] Thorday A., A szövetség mint ajándék és mint elkötelezettség, Isten és ember szövetségkötése az ószövetségi írásokban, i. m. 58.

[44] Pákozdy L. M., Törvény és igazságszolgáltatás a Bibliában, i. m. 139.

igazságtalanságot a dolog természeténél fogva helyre kell állítani. A szankció ezen ‚igazságtalan helyzetet' volt hivatva helyrehozni. Nem az emberi felelősségen volt tehát a hangsúly, hanem a dolgok állásának *objektív* oldalán, ami Istenhez és igazságához tartozik. Ezzel magyarázható az is, hogy sok olyan (etikai vagy vallási) bűncselekményért, amelyet a környező népeknél pénzbüntetéssel meg lehetett váltani, a zsidó jogban halálbüntetés járt. Mindezeket aláhúzza az a tény is, hogy a mózesi törvény sohasem ír elő halálbüntetést tulajdon ellen elkövetett bűncselekményekért. Ezen igazságnak a jogra vonatkozó konzekvenciája az emberi személy rendkívüli méltósága és ebből fakadó jogi védelme. Az emberi méltóság középponti helye egyértelműen kiderül a korabeli, földrajzilag közel eső többi jogrenddel való összevetésből, és különösen a fejlettebb jogrendszerekkel való összehasonlításból. Tényként kezelhetjük, hogy Izrael joga több szempontból is elmaradottabb a környező népekéhez képest. Ami viszont szembetűnő, az az embertelen testi büntetési nemeknek, illetve vallatási módszereknek hiánya (csonkítás, kínzás).[45] Az ókori asszír jog közismert keménységéről, kegyetlen büntetési nemeiről, hiszen már kis súlyú bűncselekményekért is fizikai csonkítás járt, míg *Hammurapi* törvénykönyve – mint már utaltunk rá – az izraeli törvényeknél fejlettebb, a hettita jogban pedig minden, szabad ember által elkövetett bűncselekmény pénzbüntetéssel megváltható[46], míg a rabszolgákkal szemben legalább annyira kegyetlen, mint az asszír jog vonatkozó törvényhelyei.

5. A ‚NE ÖLJ' TÖRVÉNYI PARANCSÁNAK MEGSZEGÉSE AZ ISTENNEL KÖTÖTT SZÖVETSÉGET ALAPVETŐEN TÁMADJA.

Láthattuk, hogy az ószövetségi törvényi rendelkezések meghatározott teológián, antropológián nyugszanak. A következő fejezetben térünk majd ki a

[45] Csak egyetlen törvényhely ír elő nagy fájdalommal járó halálbüntetést, amikor is a mózesi törvény (Lev 20,14) a botrányos és rendkívül súlyos vérfertőzés bűnét elkövetővel szemben a tűzhalált írja elő. Soggin szerint itt egy elszigetelt, ősi előírás továbbéléséről van szó, amely korábban valamilyen tabuval állhatott kapcsolatban. Soggin, J. A., Bevezetés az Ószövetségbe, i. m. 173.

[46] Vö.: „[...] Izraelnek még nincs tudomása arról, hogy a hettita jog mennyire elnéző, amely az emberi jogok, ezúttal az áldozat jogai alulértékelésének másik módja." Soggin, J. A., Bevezetés az Ószövetségbe, i. m. 172.

ríb és a *mispát* [*mišpāt*] eljárás közötti esszenciális különbségekre, most csak annyit elővételezünk, hogy a formális *mispát* büntetőeljárás – a jog funkciójánál fogva – a büntetés kirovásával ér véget. Rámutattunk arra, hogy a *talió*-elv révén kiróható halálbüntetés a jog implicit korlátját mutatja, hiszen az élet védelme nevében a törvény az élet elvételét rendeli. A modern apologetikus indíttatású ideológiai gondolkodás ezért – meglehetősen tudománytalanul – az ószövetségi írások átértelmezésén fáradozik, mintegy meghamisítva a korbeli büntetőeljárások és szankciók eredeti értelmét. Ez nem fogadható el. Sokkal inkább arra van szükség, hogy a törvényi rendelkezésekből ki tudjuk olvasni a zsidó társadalmi kapcsolatok valós belső természetét. A *Tóra* előírásai magukban rejtik a Jahve által kívánt emberi viszonyulások prototípusát, ez az értelem azonban csak finom szálfelfejtéssel emelhető ki a jogi szövegekből.

Most nézzük meg, hogy a kétféle jogi eljárás miképpen alkalmas az élethez való isteni jog foganatosítására. A ‚jogi igazságosság' [*cedáqá*] igazi értelme az ember bármiféle megkülönböztetés nélkül történő, a többi emberrel való *kapcsolatának helyreállítása*: „Azonban a halálbüntetéssel az »igazság nevében« az mondatik ki, hogy mindörökké megtagadtatik egy emberi lény számára a többiekkel való kapcsolat".[47] A legsúlyosabb bűnök azok, amelyek Istent a népével való kapcsolatában támadják és Isten *impériumára*, dominiumára törnek, mint például az emberi élet kioltásakor. A vonatkozó törvényhely ‚kiirtás'-kifejezése valójában az emberi kapcsolatok *végleges megszakítását* jelenti a jogi szankció, a büntetés végrehajtásával; azonban vegyük észre, hogy az említett bűncselekményeket elkövetők szintén Istent és az Ő emberekkel való kapcsolatát támadják, végeredményben a szövetséget, a *berít*et magát. Ebből következik, hogy önmagukat zárják ki Jahve és az ember közötti relációból, sőt cselekményük célja, hogy másokat zárjanak ki ebből, elvitatva Isten fennhatóságát. Az igazság, Isten támadása a nemlét, a halál, ez pedig a jogtalanság képében jelenik meg igazságtalan cselekményként. Jahve nélkül Izrael nem létezik, mint ahogy az ember sem. Jahve a megszabadító Isten, aki csak azután köti meg a *berít*et a néppel, miután megszabadította őt a fogságból.[48] A *berít* a *megszabadítás* megtapasztalásán

[47] Bovati P., Pena e perdono nelle procedure giuridiche dell'antico testamento, i. m. 233. A példa kedvéért: halálbüntetés járt például azért, ha egy próféta vagy álomlátó megpróbálta az istenfélőket letéríteni Jahve útjáról. A törvény így rendelkezik: „Írtsd ki tehát a gonoszt magad közül." (MTörv 13,6)

[48] Vö.: „Bár a parancsolatok és törvények teljesítése főként a Deuteronomiumban Isten áldásának feltétele, de sohasem lehetett Isten szabadításának feltétele! A Sínai teofánia parancsolatainak és törvényeinek az egyiptomi szabadítás utánra való helyezése világosan mutatja,

nyugszik; amikor Isten Jahve-ként felfedi a nevét, akkor is világossá teszi, hogy *jelen lévő* és a ,néppel levő' Isten.[49] A *berít* tehát, mint az ószövetségi jog alapja, Isten és ember (illetve nép) között kötött interszubjektív relációt megalapozó ,élő alaptörvény'. A jog *vitális* kapcsolat is egyben, így aki a törvényeket megszegi, az az alanyokat is támadja, de fordítva is igaz: aki a *berít* alanyait támadja, az a *berít*et, az alapvető jogi viszonyt sérti meg. Aki a Törvény ellen vét, az kívül kerül a *berít* jelentette alapvető kapcsolaton, kívül az igazságos, az igaz léten (*cedáqá, heszed*), távol Istentől, a Megszabadítótól és éltetőtől, így ő maga okozza saját vesztét. A jog, a törvény a szankciójával ezt csak explicitté teszi. Ez Jahve törvény általi igazságossága. Minden törvényszegés az emberi együttlétet veszélyezteti, hiszen a *berít* a *törzsi szövetséget* is jelenti, amelynek alapja az Istennel kötött szövetség és tartalma az emberi lét számára nélkülözhetetlen törvényi valóság. A *Tóra* az isteni terv megvalósulását szolgálja, Jahve igazságosságát az emberek között. Ezért amikor a zsidó ember a törvényt megtartani igyekszik, Isten üdvözítő tervében működik közre.

6. *AZ ÉLET VÉDELMÉT CÉLZÓ KÉT ELJÁRÁSI INTÉZMÉNY:* A MISPÁT ÉS A *RÍB* KÜLÖNBSÉGE

A zsidó jogban a konfliktusok feloldására és a jogviták elrendezésére két eljárást alkalmaztak: a *mispát* és a *ríb* eljárásokat. Ezekben az alapelvek azonosak, azonban a szűkebben vett jogi és etikai célok, valamint az ezek megvalósítására rendelt jogi eszközök különbözőek. Az eljárások eleve meghatározzák struktúrájuknál fogva a lehetséges döntéseket és egyfajta specifikus, egymástól eltérő immanens erkölcsiséggel rendelkeznek. Az eljárás logikájánál fogva némileg más tartalmi célok megvalósítására alkalmas a *mispát* és a *ríb* procedúra. Mindkettő funkcionális volt és nélkülözhetetlen a maga működési területén, az interszubjektív viszonyok védelmében. Hogy melyiket alkalmazták, az az adott helyzettől, a konfliktus milyenségétől függött. A jog azonban csak olyan döntéseket eredményezhetett, amelyek – mint mondtuk – strukturális

hogy a Törvény Isten szabadító tettére adott válasz akart lenni." Westermann, C., Az Ószövetség theológiájának vázlata. Budapest, A Budapesti Református Theológiai Akadémia Bibliai és Judaisztikai Kutatócsoportjának kiadványa, 1993, 178.

[49] Dio nell'Antico Testamento (szerkesztőségi vezércikk) La Civiltá Cattolica (1996.nov.2.), No. 3513, 216.

adottságánál fogva, mintegy beléje voltak kódolva. Ne gondoljunk azonban itt merev formális jogra egyik eljárás esetében sem. A *mispát* és a *ríb* eljárások együtt létezése mutat rá arra, hogy az isteni és erkölcsi elvek is csak a jog nyelvén és szerkezetén keresztül képesek társadalomformáló erővé válni, még akkor is, ha a Törvény szerzője tökéletes elveket akar érvényre juttatni népében. Ami tökéletlen, az az emberi történeti-társadalmi valóság és ehhez alkalmazkodik a jog is sajátos meghatározottságaival: nem a *Tóra* tökéletlen tehát, hanem a jog mint társadalmilag intézményesült valóság. Éppen ez adja a jog adott történetiségét, emberi lét által való meghatározottságát, amelyek egyben az etikai (és teológiai) princípiumok megvalósulásának korlátait is jelentik. A jogi intézmények és eljárások tehát – mint annyiszor a történelemben – plasztikusan fejezik ki a cél és az eszköz dilemmáját.

Mielőtt rátérnénk e két jogi eljárás vizsgálatára, tudatosítanunk kell, hogy a zsidó társadalmi értékek más, a modern kortól különböző hierarchiájával találjuk magunkat szembe. Míg egyesek már a lopás vagy rablás törvényi megítélése, szankcionálása között is koncepcionális különbséget látnak,[50] addig mi inkább például a házasságtörés zsidó és modern kori megítélése közötti eltérésre hívnánk fel a figyelmet. Míg a zsidó törvények rendkívül súlyos szankciót, halálbüntetést[51] helyeznek kilátásba mindkét házasságtörő bűnelkövetőre vonatkozóan (az egész nemi életre vonatkozó törvényhelyekre a kategorikus megfogalmazás jellemző: tedd/ne tedd, ezek a rendelkezések az isteni joghoz tartoznak), addig bizonyos modern társadalmi (szub) kultúrákban a házasságtörés szinte már – a törvényi szankcionálás hiányán túl – negatív társadalmi megítélés alá sem esik (lásd a ,nyitott házasság' fából vaskarikáját).

A *mispát* és a *ríb* eljárások a büntetés és a megbocsátás más és más, de egymással számos ponton összefüggő érvényesítését teszik lehetővé. Azon túl, hogy a *mispát* büntetőeljárást a bibliai törvényi előírásokban dokumentálva találjuk, a bírósági jogi gyakorlati megvalósulására vonatkozóan is számos példát találhatunk a szent szövegekben. Bár a zsidó eljárási gyakorlat a történelem folyamán némileg módosult, lényegi jellemzőit tekintve azonban azonos maradt, így jogfilozófiai vizsgálódásunk szempontjából ezen eltéréseknek nem kell különösebb jelentőséget tulajdonítanunk.

A *mispát* és a *ríb* eljárások közös vonása, hogy a *békesség* helyreállítására irányultak, s csupán az eszközeikben voltak mások, aminek következtében

[50] Bovati P., Pena e perdono nelle procedure giuridiche dell'antico testamento, i. m. 225. 2. jegyzet.

[51] Lev 20,10.

némileg más a két eljárás esetében az elérendő cél is. A ,salom' jelentése: épség, sértetlenség, egészség és teljesség. (Az emberölés tilalma is azért került az egyik fontos okból megfogalmazásra, hogy az emberek életét és a közösség békéjét a gyilkosságok ne veszélyeztessék,[52] minthogy azok vérbosszúsorozatot indítanak el.) Akkor volt igazságosság, amikor az élet háborítatlanul folyhatott, tehát amikor a *salom* uralkodott[53] (a szombati munkavégzés tilalma és a parancs az Úr napjának megszentelésére éppen ezt a békét és a ,kapcsolatban való létezést' szolgálták). Még egy fontos momentumra kell odafigyelnünk, ha nem akarjuk félreérteni a zsidó igazságszolgáltatást: az ,ítélni' ige az Ószövetségben annyit jelent mint ,kiegyenlíteni', valakit ,jogaihoz segíteni'. Az újabb bibliafordítások[54] már ezen, értelmet jobban visszaadó kifejezéseket használják. Az Izajás 1.17-t nem úgy fordítják, hogy „ítéljétek az apátlant és az özvegyet", hanem: „szolgáltassatok igazságot az árvának, védelmezzétek az özvegyet." Az ezelőtti vers pedig így hangzik: „Keressétek a jogot, siessetek segítségére az elnyomottnak".

A *mispát*[55] eljárásban gyakorlatilag a tanúk (terhelő tanúk, feljelentők, illetve a védelem tanúi) döntötték el a pert, a bírák feladata a pervezetés volt. Ők voltak a Törvény, a jog védői, céljuk pedig a társas békesség helyreállítása volt. Ehhez fontos tudnunk, hogy maga a ,*mispát*' szó gyöke (*spt*) *megegyeztetést, kiegyenlítést* is jelentett a ,döntés' jelentésen túl. Ha bírák megbizonyosodtak a vádlott bűnösségéről (,*rásá*' vagyis ,törvényszegő'), a néppel együtt mondták ki az ítéletet, kiszabták a büntetést. A végrehajtással egy külön személy volt megbízva, de gyakran az ítéletet az egész közösség együtt hajtotta végre[56] (megkövezés esetén a tanúk – olykor a bírák – dobták az ,első követ' s csak utána a nép).[57]

[52] Werner H. Schmidt., I dieci comandamenti e l'etica veterotestamentaria, 150.

[53] Bovati P., Ristabilire la giustizia. Procedure, vocabolario, orientamenti, Roma, Biblical Institute Press, 1986, 146.

[54] Pl. Budapest, Szent Jeromos Biblia Társulat 1997.

[55] A ,mispát' kifejezés disztingválatlanul jelentett több olyan jogi jelenséget s fogalmat, amit a modern nyugati jogfelfogás más és más kifejezésekkel nevez meg: A mispát jelentheti a jogi eljárást, az ítélkezés cselekvését, azt amit ítélnek (belső tárgy), az ítélkezés záró aktusát (ítélet, verdikt) és a jogalkotó tevékenység eredményét is (törvény, dekrétum), de jelenthet (alanyi) jogot is. Ezek elemzéséhez: Bovati P., Ristabilire la giustizia, Procedure, vocabolario, orientamenti, i. m. 187–190.

[56] „A halálbüntetés az egész közösség felelősségét érintette, amelynek a nevében kiszabták és végrehajtották; következésképpen az egész közösségnek jelen kellett lennie a kivégzésen, a bűnös megkövezésén. [...] mindenki vállalta a felelősségét, és nem ruházta át másokra." Soggin, J. A., Bevezetés az Ószövetségbe, i. m. 171.

[57] MTörv 13,10.

7. A RÍB DIALOGIKUS ELJÁRÁSA: A HALÁLBÜNTETÉS ALKALMAZÁSA HELYETT A MEGBÁNÁS ÉS BŰNBOCSÁNAT RÉVÉN ,HELYRE-ÁLL' A BŰNÖS ÉLETE

A zsidó törvénytudat értelmében Jahve igazságosságának az ítéleten túl szerves része a megbocsátás is. A *mispát* eljárással párhuzamosan a jogi gyakorlatban élt egy másik eljárás is, ez a ,*ríb*' eljárás.[58] A bíráskodó szerv által uralt, s a bírói kényszerítő szankcióval jellemezhető *mispát* eljárással szemben a *ríb* eljárás adott esetben nem az elítélt „halálával" végződik, hanem éppen arra alkalmas, hogy előmozdítsa az emberi élet védelmét és az emberi méltóság tiszteletét, még a bűnelkövetőét is, bár – mint láttuk – a *mispát* eljárás is az emberi méltóságot és az emberek közötti harmóniát szolgálja, hiszen a társadalmi béke helyreállítását volt hivatva elősegíteni.[59]

Meghatározott jogi-személyközi kapcsolatok esetében működik ez az eljárás: „A *ríb* egy olyan jogvita, amely két fél között zajlik jogi kérdésekről. A perbe bocsátkozáshoz arra van szükség, hogy az érintett alanyokat előzetesen jogi jellegű kötelék (akkor is, ha ez nem explicit) fűzze egymáshoz. Arra van tehát szükség, hogy egy olyan normaösszességre vonatkoztassanak, amely mindenki jogait és kötelességeit szabályozza. Ez az a támasz, mely az alanyok közötti kapcsolatot alapozza meg és nem csak egy vita megszületését teszi lehetővé, hanem annak lefolyását is meghatározza, egy olyan vitáét, amelynek tartalma a jogi érvek, és amely jog szerinti megoldást vár."[60] A *ríb* eljárás tipikus helyszíne a család. A szó szoros értelmében vett jogi eljárásról van szó, ahol az atya (egyfajta ,pater familias') valódi *iurisdictió*val rendelkezik a család tagjai fölött. Ez felelősséget és hatalmat is jelent, de előfordulhat, hogy az atya funkcióját más, őt helyettesítő személy (idősebb báty vagy idősebb rokon) veszi át, fontos azonban az, hogy a *ríb* indításához elismert joga legyen. Ha tehát a *ríb* eljárás lényegét össze akarjuk foglalni, természetét fel kívánjuk vázolni, akkor azt a következőképpen tehetjük. Kezdetekkor relatív egyetértés van a felek között, békesség, ez után következik egy olyan epizód, momentum, amely megzavarja ezt a kapcsolatot, mivel egy olyan elem kérdőjeleződik meg, amelyen – akkor is,

[58] A ríb eljárást illetően két leegyszerűsítő megközelítéssel találkozhatunk a szakirodalomban: az egyik pusztán bírósági eljárást lát benne, a másik pedig egy archaikus, jog előtti intézményt.

[59] Bovati P., Pena e perdono nelle procedure giuridiche dell'antico testamento, i. m. 233.

[60] Bovati P., Ristabilire la giustizia. Procedure, vocabolario, orientamenti, i. m. 21.

ha adott esetben kimondatlanul – az egyetértés/egyezség nyugodott. Ekkor a sértett fél hűtlenséggel és igazságtalansággal vádolja a másik felet. Ennek a jogi aktusnak az a célja, hogy „olyan kapcsolatba hozza vissza őt, amely mindkettőjük természetét tiszteletben tartja." Az eljárás végcéljait tekintve pedig elmondható, hogy „ha a *ríb* eléri célját, a két fél igazság és igazságosság szerint újrakötheti kapcsolatát, egyúttal intenzívebbé téve azt, és békeegyezséget köthetnek, amely új módon strukturálja az alanyok közötti relációkat."[61]

A *ríb* jogi eljárás lényege nem a bűnös puszta szankcionálása, a büntetés kirovása, hanem a célja az, hogy beismerje a bűnt az elkövető, nyíltan megvallja azt, s manifeszt módon, konkrét gesztussal ki is fejezze, valamint kinyilvánítsa azon vágyát, hogy az elkövetkezendőkben másként fog cselekedni. Minden látszat ellenére ez nem egyfajta családi pedagógia, hanem valódi, egészen sajátos jogi eljárás. A vádat előadónak egyszerre kell a tényeket illetően határozottnak (bűnösség konstatálása és a bűnelkövető ezzel való szembesítése), valamint intelligensnek is lennie, hiszen az eljárás közvetlen célja az, hogy a vádlott beismerje tettét. A vádlónak így - a közvádlótól eltérően - nemcsak a vádlott ,ellen' kell a jog nevében beszélnie, hanem a ,vádlottért', illetve a bűnösért is, hiszen a *ríb* eljárás a bűnösért is van, mivel a bűnös tettével a közösségnek és önmagának is árt. Így a cél a személy ,megmentése', hiszen a ,romlásba tart', másrészt a közösség interszubjektív kapcsolatainak, illetve a közösség mint egész integritásának a megőrzése, esetleg – súlyosabb sérülés esetén – annak helyreállítása. Bovati József és testvérei bibliai történetén mutatja be részletesen az eljárás gyakorlati lezajlását, valamint a mögöttes filozófiai tartalmat.[62]

A *ríb* eljárás nem a jogeset puszta tárgyaként, érintettjeként kezeli a vádlottat. A *ríb* eljárás *dialogikussága* és interperszonális jellege a Másik méltóságát, személy-voltát mindvégig hangsúlyosan kezeli és ennek csak egyik – bár nagyon fontos – momentuma az, hogy igazságának előadására módot ad.

A per végén újjászövődik a reláció, de most már új tartalommal. Ezen új tartalomként megjelenő régi-új igazság csak a megsértett igazságossági rend s elvek *beismerésének* talaján jöhet létre. A beismeréshez viszont nem csak formális, hanem egzisztenciális kommunikációra van szükség: „Ha azonban az általában vett *ríb* struktúráját pontosan akarjuk megragadni, és ha meg akarjuk érteni magának a vádnak a természetét, látnunk kell, hogy a

[61] Bovati P., Ristabilire la giustizia. Procedure, vocabolario, orientamenti, i. m. 22.

[62] ld. Bovati P., Pena e perdono nelle procedure giuridiche dell'antico testamento, i. m. 234–237.

per a beszédet implikálja, amely szólítja a Másik válaszát. Az alany, aki vádol, természetesen meg van győződve arról, hogy beszédében minden érvet elmond, ami vádját és az ebből fakadó következményeket alátámasztják, azonban ez a belső meggyőződés, mivel a szó alakját ölti, valójában arra vár, hogy az, aki felé a vád irányul, az szava által befogadja, elismerje vagy bírálja azt. Egy beszélő alany egy másik beszélő alanyt sarkall (paradox módon éppen abban a pillanatban, amikor úgy tűnik, hogy meg akarja semmisíteni) oly módon, hogy az igazság közös elismeréséhez jussanak el, amely az igazságosság szerint való kapcsolat nélkülözhetetlen alapja."[63] A *ríb* mint jogi eljárás, strukturális adottságai révén képes a Másik személyként való kezelését folyamatosan garantálni. A *ríb* jogi eljárás, ezért a jog szerintit és az igazságosság szerintit van hivatva helyreállítani. A *ríb* ezen túl azonban dialógus is, s mint dialogikus igazság-orientált eljárás, a Másikat igazi – kapcsolatban és igazságosságban (jog szerint) létező – személyként kívánja re-stituálni, hiszen a *ríb* „egy dialógus, amely megkérdőjelezi az egyiket a két kontendens közül, de pontosan azért kérdőjelezi meg, hogy autentikus ,alany' lehessen."[64] Hangsúlyozni szeretnénk, hogy itt a jogi diskurzus interperszonális valóságának lényege nem meríthető ki sem pszichológiai, sem nyelvi-analitikai terminusokkal. Ez utóbbiak nem tudnak eljuttatni annak megértéséhez, amit a *ríb* mint jogi diskurzus jelent, ahol az a jogon, az igazságon és igazságosságon is alapszik az interperszonális kapcsolatért való jellegében. Itt a dialogikusság kifejezi és struktúrájával speciális módon érvényre juttatja azt a mélyebb igazságot, ami a héber jog sajátja: vagyis az igazságon (a törvényen) alapuló vitális személyközi relációk valóságát, mint tényt és mint normatív elvárást.

A *ríb* eljárás lényege nem a jogi jelleg meghaladása, vagy – még rosszabb megközelítésben – elhagyása, hanem azt magában foglalólag a jog igazi célja és rendeltetése felé mutat: a közösségi kapcsolatok helyreállítása felé intenzív jogi-interszubjektív kapcsolat révén, ahol a ,kapcsolat' kifejezést nyomatékosítani szeretnénk.

Hogy mennyire szükség van a „büntetés gesztusára", azt mutatják a bibliai helyek is,[65] azonban ez mindig az elkövetett bűn mértékéhez, valamint a bűnös fizikai vagy pszichikai állapotához igazodik. József például a *ríb*

[63] Bovati P., Ristabilire la giustizia. Procedure, vocabolario, orientamenti, i. m. 60.

[64] Bovati P., Ristabilire la giustizia. Procedure, vocabolario, orientamenti, i. m. 60.

[65] Péld. 3,11,12. 6,23.13,24.15,10.

keretében bebörtönöztette testvéreit,[66] illetve láncra verette Simeont.[67] A jogi eljárás és a benne intézményesített pedagógia az emberközi kapcsolatokat illetően konstitutív. Juda ugyanis – József történeténél maradva – felajánlja szabadságát (életét) Benjaminért, vagyis – rabszolgának kínálkozva helyette – ki akarja váltani őt.

A törvény úgy rendelkezik, hogy „aki embert rabol, akár eladja, akár még nála van, halállal lakoljon".[68] Nos, Józsefet testvérei eladták, tehát a törvény szerint *halálbüntetés* lett volna a rájuk kiszabott büntetés. A *ríb* eljárás viszont éppen azt a teológiai/erkölcsfilozófiai logikai ellentmondást hidalja át, amit a *mispát* eljárás immanens korlátai miatt kezelni képtelen, vagyis, az ember életének védelmében ember életét venni.

Általánosabban és egyetemes érvénnyel fogalmazva Arthur Kaufmannra kell hivatkoznunk, aki szerint a halálbüntetés nem igazolható a *talió*-elv alapján négy szempontból sem: (1.) a gyilkos megölése révén semmi nem lesz egyenlően megtorolva, (2.) a *talió*-elv alapján minden emberölést, a gondatlanságból elkövetettet is, halállal kellene büntetni, (3.) a *talió* a legtöbb bűncselekmény esetében egyáltalán nem vihető keresztül, (4.) az igazságosság nem tettben visszatükröződő büntetésmódot, hanem a bűnnek megfelelő büntetési mértéket kíván.[69]

A *ríb* eljárás nemcsak hogy nem folyamodik a halálbüntetéshez, hanem lehetővé teszi azt is, amire a *mispát* eljárás keretében, a büntetés végrehajtása után – értelemszerűen – nem kerülhet sor, vagyis a megtört interszubjektív-közösségi kapcsolatok helyreállítását. Láthattuk, hogy a *ríb* eljárás értelme éppen ez utóbbiban áll és strukturális sajátosságai is alkalmasak arra, hogy e célt mozdítsák elő. A vád, a büntetés (gesztusa) nélkülözhetetlen jogi mozzanatai az eljárásnak, mint ahogy a megbánás kinyilvánítása is. A *ríb* viszont nem ér véget a szankcióval, hanem hozzájárul – amennyiben jól alkalmazzák – a jog valódi céljának megvalósításához: a személyek közötti harmónia [*salóm*] helyreállításához: „Feltűnik így a jogi eljárás (*mispát* eljárás – F.J.) és a *ríb* eljárás közötti döntő strukturális különbség: míg az előzőben a büntetés lezárja az eljárást és az egész jogi dinamika bevégeztét jelenti, addig a *ríb* eljárásban a büntetés az eljárás elején lokalizálódik, nem mint az engesztelés eszköze, hanem inkább mint a vétkeshez való ‚beszéd' módja, hogy meghallgatást nyerjen, s hogy végső soron, a helyes választ

[66] Ter 42,17.

[67] Ter 42,25.

[68] Kiv 21,16.

[69] Kaufmann A., Halálbüntetés, i. m. 306.

ébressze a bűnösben".[70] Másutt pedig Bovati az interperszonális kapcsolatok dinamikájához hasonlítja a *ríb*et, így jelölve ki a jogi konfrontáció irányultságát, eljárásban való helyi értékét: „A per az interperszonális kapcsolatok kríziséhez hasonlítható a konfrontáció lényegileg tranzitorikus jellege miatt. Ha csakugyan a *ríb* egy olyan szó útnak indítása, mely támad és fenyeget, vagyis a különbséget hozza felszínre, célja az igazságosság lehetővé tétele, vagyis az alanyok egyetértése egy olyan struktúrában, amely a jogra jellemző stabilitás jellemzőjével bír."[71] Itt nem egyfajta „status quo" helyreállításáról van szó, hanem azt meghaladóan egy újra konstituálódott interszubjektív szövedékről, hiszen a *salóm* csak a *cedáqá* bázisán jöhet létre, ami viszont – mint a legszélesebb értelemben vett, a legmagasabb erkölcsi tartalmában megfogalmazódó igazságosság – a ‚szeretet'-tel rokon.

A *ríb* eljárás helyszíne a legkisebb szociális közösség, a zsidó család, ahol a *ríb* indítója mindent megtesz, hogy megmentse azt, aki bűnt követett el. Ha ezt nem tenné, azt jelentené, hogy magára hagyja őt. Világos, hogy a *ríb* egy intenzív személyközi relációt magában foglaló antropológiát feltételez. A jog és a szeretet, mint megbocsátást és visszafogadást is magában foglaló igazságosság, mint a bűnös megmentésére tett kísérlet a másikért való felelősséget implikálja. A felelősséget kifejező szeretet azonban elsősorban nem érzelemfüggő emotív viszonyulás, hanem az igazságosság révén konkrét cselekedetekben megvalósuló, akaratlagos döntés.

A jog az igazságtalanság állapotának beismerésére és a Törvény szerinti létállapot helyreállításának szándékára vezeti rá a bűnöst az (1.) *igazság* (vád tartalma) felfedésével és kimondásával egyfajta diskurzus keretében, ahol az igazság nemcsak tényállásbeli valódiságot jelent, hanem a törvény alapjául fekvő erkölcsi igazságot is, ezt követően (2.) a *büntetéssel* (3.) és a *megbánó* aktus elvárásával, valamint — és ez a *ríb* lényege — (4.) a befogadás és *megbocsátás kinyilvánításával* a sértett részéről. A megbocsátás a szeretettel rokon, vagyis a vádat tevő szíve belső diszpozícióját nyilvánítja ki. Ami a terminológiát illeti, azt az érdekességet kell megállapítanunk, hogy a megbocsátás – különösen az igealakokban – nem a cselekvésre vagy a magatartásra utal (bűncselekmény, gaztett, bűn), hanem az emberre (bűnöző, vétkes, bűnös). Ezen szemantikai jelenségből a mögöttes implikációkat kifejtve két, a héber *ríb* eljárásra vonatkozó teológiai-erkölcsi tanúságot vonhatunk le: nem szabad a kegyességet a bűn tolerálásával összetéveszteni, mint ahogy

[70] Bovati P., Pena e perdono nelle procedure giuridiche dell'antico testamento, i. m. 236.

[71] Bovati P., Ristabilire la giustizia. Procedure, vocabolario, orientamenti, i. m. 104.

a bűnözőt sem lehet az általa elkövetett bűncselekménnyel azonosítani.[72] A megbocsátás logikája után kutatva arra kell továbbra rámutatnunk, hogy a megbocsátás válasz egy vágyra, egy kérésre. Mivel a bűnös már többféle módon is kimutatta a beismerés és megbánás tényét, valamint kifejezte az igazságos viszony helyreállítása utáni vágyát, a vádlott méltányos (!) választ vár a *ríb* indítójától. A megbocsátás mindig csak válasz, hiszen a *ríb* jogi eljárás (valós váddal indul, valós jogsérelem által megbontott állapot valós helyreállítása iránti küzdelemként strukturálódik) így a megbocsátás is csak a „megtért" bűnelkövető cselekvésével, gesztusaival arányos és gyakorlatilag általa feltételezett lehet. Bár a megbocsátás válaszként jelentkezik, tudatosítanunk kell, hogy nem automatikus válaszreakcióról van szó. A megbocsátás ingyenes, szabad aktus eredménye. Ebből következik, hogy a bocsánatot kérő azt nem várhatja el, aki pedig megadja, az nem jogilag előírt aktust hajt végre. A bűnelkövetőnek nincs ehhez való joga, amit mintegy érvényesít a bocsánatkéréskor. A bocsánatkérés szemantikailag is azt jelenti, hogy a vádlott ráhagyatkozik a sértett döntésére és az általa támasztott kondíciókra. Csak reménykedhet abban, hogy a jóindulat irányítja majd a sértett akaratát. A megbocsátás „jogi aktus, de nem egy jog (a vétkes jogának) kifejeződése, hanem sokkal inkább a vádlónak a büntetéshez való jogáról történő lemondásának aktusa".[73] A bűnelkövető tudja, hogy előfordulhat, nem kap bocsánatot. Csak reménykedhet, ami nem bizalomhiányból fakad, hanem annak tudatából, hogy nyilvánvaló aránytalanság áll fenn a gesztusa és aközött, amit vár a sértettől. A vádló továbbá csak bizonyos kondíciók mellett bocsát meg, és nem csak meghatározza ezeket, hanem egyúttal az ő elvitathatatlan jogát képezi is az, hogy ezek teljesülését vagy nem teljesülését megállapítsa. Végezetül a sértettnek mindenkor jogában áll, hogy ne bocsátson meg, ami viszont nem feltétlenül a kemény, gonosz szív megnyilvánulása, hanem felelősséget is jelenhet, hiszen egy könnyed vagy automatikus megbocsátás a vétek, a bűncselekmény banalizálását eredményezheti, ami pedig a rossz elburjánzásához vezethet, és nem utolsó sorban a bűnelkövető megrögzöttségét, a rosszban való megmaradását is elősegítheti. Ez pedig sohasem lehet célja a *ríb*nek, ami a jogosság, az igazságosság helyreállításán túl – vagy azzal együtt – a Másik ‚megmentését' is célozza. A megbocsátásban azonban a *ríb* logikáját tekintve van valami, ami a bocsánatkérést megelőzi. A megbocsátás, az irgalom puszta lehetősége már a vád kezdetén meghatározott alaphanggal hangszereli az eljárást. Ez a bilateralitás természetéből fakad, hiszen előfordul az is, hogy a vádló már ak-

[72] Bovati P., Ristabilire la giustizia. Procedure, vocabolario, orientamenti, i. m. 136.

[73] Bovati P., Ristabilire la giustizia. Procedure, vocabolario, orientamenti, i. m. 139.

kor felajánlja a megbocsátást, amikor a vádlott még be sem ismerte vétkét és így irgalmat sem kérhetett. (A legtipikusabb példa erre Isten pere népével.[74]) A kiengesztelődés nem a megbocsátás után, mintegy a semmiből tűnik fel a horizonton, hanem strukturálisan a váddal előfeltételeződik, mint a *ríb* célja, télosza. A megbocsátás egy „eredeti aktus", hiszen valamilyen módon azt már a sértett egyoldalúan megadta és csak mintegy arra vár, hogy manifesztálódjon azáltal, hogy a bűnelkövető azt megkapja.

A megbánás és a bocsánatkérés aktusa gyakran ajándék és kártérítés formájában nyilvánul meg. Azért említjük ezt a formát, mivel logikájában jól kifejezi az eljárás kétoldali jellegét. Aki bocsánatért könyörög, kérését ajándékkal nyomatékosítja, amelynek kettős funkciója van. Egyrészről egyfajta kártérítést képez az okozott kár ‚ellenszolgáltatásaként', reparációjaként, másrészről pedig a békés megoldás iránti vágyat fejezi ki. A *beleérzésnek* itt komoly jelentősége van, hiszen olyan ajándékot prezentál a vétkes, amit a vádló szívesen fogad, vagy ami – legalábbis szimbolikusan – a *ríb*et kiváltó bűntény reparációját jelzi. A vádlott az arányos *restitutio* révén kívánja a bűncselekmény által okozott jogsértést jóvátenni még mielőtt erővel kényszerítenék rá. A korábbi helyzetet – mint igazságossági állapotot – általában bőséges ajándékkal, kárpótlással kívánják helyreállítani, ami azt mutatja, hogy az egyensúlyi helyzet nem az anyagi javak és értékek reciprocitásának a záloga, hanem az emberközi reláció milyenségének függvénye. Csak így magyarázható ez a „túladakozás", ami minőségileg törekszik a reparációt az anyagi javakon túl is magvalósítani. Ez nem a Másik, azaz a sértett megnyerését célozza, hanem a károkozás, a jogsértés súlyosságának és az általa kialakult helyzet igazságtalanságának elismerését bizonyítja, manifesztálja. A reparáción túl – mint mondtuk – az aktus a békés megoldás iránti vágy kifejezéseként is magyarázható. Így „aki elfogadja az ajándékot az de facto eleget tesz a könyörgésnek, aki viszont elutasítja az ajándékot, az kitart agresszív, haragvó állapota mellett".[75] A *ríb* ezen mechanizmusára mind az emberközi[76] mind Isten és népe közötti viszonylatban[77] találunk számos példát.

Bár a *ríb*nek jellemzője a felek részéről az a vágy, hogy az mielőbb lezáruljon, az csak akkor végződik be, ha „egyetértés van egy olyan szót illetően, ami

[74] Iz 1,18 skk.

[75] Bovati P., Ristabilire la giustizia. Procedure, vocabolario, orientamenti, i. m. 120.

[76] Vö.: Ter 20, 14–16; Ter 21,27; Ter 32,21; Ter 43,11; 1 Sám 25,27.

[77] Itt feltételezhetően a szakrális, kultikus áldozatok a megtérést, a helyrehozatalt, az engesztelést vannak hivatva kifejezni.

az igazságosságot határozza meg az igazság szerint".[78] Ha az igazság ezen momentuma bármely okból nem kap teret, akkor igazságosságról sem beszélhetünk, s ennek következtében a per csak lezárul, de véget nem ér, hiszen nem jött létre az igazságon alapuló interperszonális egzisztenciális konvenció, amely a *rîb*nek mint jogi eljárásnak a feltétele: „Ha hiányzik a szükséges bölcsesség, hogy ezt a szót kimondják vagy meghallják, ha egy vétkes hazugság elfedi a belső elutasítást, és ha különösképpen a joghatósági hatalommal való visszaélés révén elsietik és kierőszakolják a *rîb* végét, a viszály megmarad; akkor is ha látszólag azt elsimították, újra fog születni, talán a hamu alól, hogy újból felszítsa az elfojthatatlan igazi igazságosság iránti vágyat, amely az egyedüli létmód egy lelki lény számára".[79] A bírósághoz való folyamodás úgy zárja le a jogvitát, hogy a bíróság a döntést, az ítéletet „kirója" és azt kikényszeríti a felekkel szemben, valamint elítéli az egyik felet. (Ezért is van az, hogy – paradox módon – éppen az ítéletben fejeződik ki az a tény, hogy az egyik fél visszautasítja – akkor is ha implicit módon – azt, hogy önként folyamodjon az igazsághoz, ezért a bibliai értelemben vett igazán ‚igaz' ember csak mint végső eszközhöz fordul a bírósághoz.) A *rîb*nél ezzel szemben, bár az is a Törvényen és az igazságosságon alapul, aminek önmagában kényszerítő ereje van, mégis a vádlott, aki az eljárás során önként elfogadja az igazságot, a jog szerintit - s így önmaga vállalja az ítéletet - ő maga is hozzájárul főszereplőként ahhoz, hogy az interszubjektív dimenzióban – most már az igazság és az igazságosság talaján – megújult tartalommal új konvenció jöjjön létre. A *rîb* – a háborúval ellentétben, amely kizárólag az erőre bízza a jog, valaki igazának elismertetését, illetve a bírósági gyakorlattal szemben, amely a kontendensektől különböző fórumra bízza a jogvita eldöntését – a *kiengesztelődéssel*, vagyis az igazságosság kényszer nélküli újra-megállapításával ér véget, amelyben mind a két fél részt vesz, de különböző szerepben. Fontos rámutatnunk arra, hogy nem választott bíráskodási folyamatban történő konciliációról, egyfajta békítő tárgyalásról van itt szó.

Az eljárás úgy strukturálódik, hogy az egész procedúra bár kezdetétől ‚igazság-kötött', a processzus végén, az ‚igaz' talaján, a szituatíve megszülető, újjáalakuló relacionalitás az igazságot, azaz a személyközi *újraépült kapcsolatot*, új tartalommal gazdagítja. Ha pontosítani szeretnénk a *rîb* lezárásának módozatait, háromféle kapcsolat stipulációját kell elkülönítenünk: (1.) egyezség, (2.) béke, (3.) illetve a szövetség. Az első esetet illetően azt mondhatjuk, hogy sokszor azért jön létre egyezség, mert a vádat a kielégí-

[78] Bovati P., Ristabilire la giustizia. Procedure, vocabolario, orientamenti, i. m. 104.

[79] Bovati P., Ristabilire la giustizia. Procedure, vocabolario, orientamenti, i. m. 104–105.

tő viszontválasz miatt ejtik, minthogy tartalmilag okafogyottá vált. Mindazonáltal azon pozitívum mellett, hogy a *rîb*et le akarják zárni, el kívánván kerülni vagy be kívánván fejezni az erőszakos összeütközést, mégis van valami szubjektív a *rîb* egyezséggel való lezárásában, hiszen az csak „véleményen" nyugszik, amelynek hiányoznak az objektív vonatkozásai, s így nem minden esetben jelenti az igazság és az igazságosság érvényesülésének garanciáját. A béke és a szövetség esetében viszont egyértelműen *új tartalommal* létrejött, szubsztanciális bilaterális kötelékekről kell beszélnünk.

Az igazság új tartalommal való gazdagodása alatt természetesen nem azt értjük, hogy a Törvény gazdagszik, hanem azt, hogy a Törvény-szerinti *személyközi relációk* telítődnek a Törvény szellemével. Véleményünk szerint a jog ilyetén való működése csak a társadalom által teljes körűen és teljességgel elfogadott szubsztantív erkölcsi tartalmak alapján lehetséges, ahol a jog egyértelműen magasabb erkölcsi célokat szolgál a társadalomban intézményesedve. Viszont, mivel a történetileg adott, „földi" meghatározottságok kulturális körülmények között kell megvalósulnia – az isteni eredettel szemben –, így mindig csak valamilyen mértékben esetleges és megvalósulását tekintve pedig közelítő igazságosságot szolgálhat. A dolog másik oldalát tekintve viszont a jogi jelleg elmaradása (vád, szankció stb.), vagy „meghaladása" egyfajta teologizáló-idealizáló irrealizmus követése nyomán, a földi körülmények között egyértelműen az igazság és az igazságosság sérülését jelentené. A *rîb* arra képes – a *mispát*ot mintegy kiegészítve – hogy a *cedáqát*, azaz az igazságosságot mozdítsa elő – melynek eredője az isteni igazságban van – az interperszonális kapcsolatokban egy olyan folyamatos dinamikában, melynek során az eljárás új értékeket szül, vagyis a *rîb* jogisága egyszersmind az értékkonstitúciót is lehetővé teszi. Ezek az értékek tehát az interszubjektív síkon realizálódnak, az emberek között. A jog így nem csupán „hátrafelé tekint" a törvényes állapotot helyreállítván, hanem a „jövőn is orientálódik"; a jelenben pedig, a jövőre is kihatással, értékeket szül. A *rîb*ben tehát mind a vádló, mind a bűnös – egyazon szociális közösséghez tartozván (pl.család) – egyszerre éli át az igazságosság dinamikus kapcsolat-teremtő jellegét, a Törvény ehhez ad nélkülözhetetlen alapot, eljárásában pedig eszközt. A *rîb* eljárás strukturálisan a megbocsátás felé mutat. De ez csak a jogilag egyértelművé tett igazság talaján mehet végbe, ahol az igazság egy másik dimenzióban teljesül ki, a helyreállított, újraszőtt relációban, ahol az ‚igazságos' az *új élet forrásaként* jelenik meg, vagyis a sértett, azzal a „magasztos hatalommal rendelkezik, hogy egy új élet kezdéséhez adjon lehetőséget".[80]

[80] Bovati P., Pena e perdono nelle procedure giuridiche dell'antico testamento, i. m. 237.

8. A RÍB TEOLÓGIAI MINTÁJA: ISTEN VISZONYULÁSA AZ EMBERHEZ, S VÁLASZTOTT NÉPÉHEZ

A mindenkori példa az igazságosság ilyen dinamikájára: jogi igazságosság – megbocsátás – szeretet igazságossága, Jahve Izraellel való kapcsolata, aki ugyanezt az eljárást alkalmazza a népével szemben: igazságosságában [*cedáqá*] büntet, de irgalmában mindig kész a bocsánatra.

Végezetül még egy példával szeretnénk illusztrálni azt, hogy a jogi gondolkodás mennyire a Jahve és a zsidó ember kapcsolatának lényegéből fakadt. Az ‚ítélni' ige annyit jelentett mint ‚kiegyenlíteni', vagy pedig jogaihoz segíteni valakit. Ezt a szemantikai tartalmat kelti életre mindennél beszédesebben Jób története, amelyben Jób az igazságosságért száll perbe Istennel, és ezt a hagyományos izraelita perrendtartás szerint teszi: barátai a vádlott Isten védői, tanúi. A védők nem tudják Jóbot meggyőzni, de Isten nem a barátok apológiájának, ortodox teológiájának ad igazat, hanem Jób „életét állítja helyre".[81]

[81] Pákozdy L. M., Törvény és igazságszolgáltatás a Bibliában, i. m. 146.

A közjó fogalma az Egyház társadalmi tanításában

Goják János

I.

Bevezetőben néhány szót szólnék a Katolikus Egyház társadalmi tanításáról. Az Egyház az utóbbi kb százhúsz év alatt egyre nagyobb figyelemmel kíséri a társadalom életét, fejlődését. Beleértve a családot, a gazdasági életet, a politikát és a kultúrát is. Ezzel kapcsolatos nézeteit, tanítását különféle megnyilatkozásokban, dokumentumokban tette közzé. A legfontosabbak a II.vatikáni zsinat határozatai, és a pápák szociális enciklikái és körlevelei. Ezekből a dokumentumokból kitűnik, hogy ez a tanítás, noha összefüggő egységet alkot, nyitott rendszer, ami fejlődik. A tanítás gerincét képező alapelvek, tehát a közjó elve, meg a szubszidiaritás és a szolidaritás, lépésről lépésre, fokozatosan nyerték el mai tartalmi jegyeiket. Gondolom, minden hallgatóm előtt nyilvánvaló, hogy az Egyház elsősorban etikai, erkölcsi nézőpontból közelíti meg és vizsgálja a problémákat, mivel ebben illetékesnek tartja magát – nem pedig szakmai szempontból. Itt említem meg, hogy az Egyház két évvel ezelőtt egy összefoglaló munkát tett közzé Rómában, melynek címe: Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma. Magyar kiadása most van folyamatban. Előadásomnál elsősorban ezt a munkát vettem alapul.

Ez a tanítás, az említett alapelvek – állítja a Kompendium - az Evangélium, és benne az Istenszeretet és felebaráti szeretet és az igazságosság bibliai követelménye, valamint a társadalmi élet problémáinak találkozásából jöttek létre. Azt tükrözik tehát, amit a hit és az értelem, fogalmazhatok úgy is, a hittel átitatott értelem a reflexió segítségével az emberről, az emberi együttélésről az idők folyamán felismert és állít.

II.

Mielőtt a közjóról beszélnék, a könnyebb megértés érdekében hasznosnak látom, hogy röviden szóljak a társadalomról és az egyénről, az emberi személyről.

A szervezett emberi együttélést nevezzük társadalomnak. Az együttélés az ember számára szükségszerű. Mégpedig azért, mert nem rendelkezik olyan testi, biológiai adottságokkal, melyek fennmaradását lehetővé tennék, biztosítanák. Az ember egymagában életképtelen. Rászorul másokra. Távoli ősünk az emberréválás hajnalán kénytelen volt csoportot, közösséget alkotni, követve az életösztön parancsát. Azért, hogy megmaradjon, kénytelen volt együttműködni társaival. Ez pedig már kezdetben egyfajta feladatmegosztást vont maga után. Ezért állítom, hogy a szolidaritás és a szubszidiaritás kezdeti formáit tekintve egyidős az emberrel, az emberiséggel.

Hatékonyan együttműködni csak akkor tudtak, ha képesek voltak kommunikálni, szándékukat, vágyaikat egymással közölni. Ebből arra következtethetünk, hogy a fogalmi gondolkodás és a nyelvi jelrendszer kialakulásának közege, katalizátora az együttélés, a közösség. Az egy nyelv, az egymás megértése ugyanakkor erősítette az összetartozás tudatát, a néppé válást, és lehetővé tette a szellemi kultúra kialakulását. Éppen a zavartalan együttélés tette szükségessé az együttélés szabályainak, normáinak kialakulását. Ezek lezárt foglalatát tartalmazza a zsidóság számára a mózesi két kőtábla.

Nyilvánvaló, hogy az ember csak másokkal együtt élve lehet ember. Társas lény mívoltunk többet jelent, mint az arisztotelészi zoon politikon, mivel léttani, ontológiai adottság. A társadalom értelme és célja tehát az, hogy minden tagja számára biztosítsa az emberhez méltó élet feltételeit, hogy kibontakoztassa testi, szellemi, és lelki képességeit, valamint biztosítsa az utódok létrehozásának és felnevelésének feltételeit. Amennyiben nem ezt teszi, nem felel meg rendeltetésének.

Mivel a társadalmi szerveződés csúcsa a politikai hatalomgyakorlás intézményrendszere, azért az állam köteles arról gondoskodni, hogy minden állampolgárnak módjában álljon saját erejét latba vetve boldogulni, képességeit kibontakoztatni.

Az ember társas lény mívoltáról beszéltem eddig. Az emberről, aki a társadalmi élet cselekvő alanya, egyszersmind célja. Most az individualitásról, személyi méltóságról szeretnék néhány szót szólni. Úgy látom, hogy a minden embert egyformán megillető személyi méltóság a görög és római gondolkodóknál nem kap kellő hangsúlyt. Személy mívoltunkat az „én" szó jelöli. Az élet az emberré válás folyamatában visszahajlott önmagára, reflektált önmagára, ezáltal az ember tudatos lénnyé vált. Az én, a személy, tudatos, szabad döntéseinek fóruma, a lelkiismeret szócsöve, a karmester. Az ember legbenső magja. Megragadhatatlan. Nem tudom elmondani, ki vagyok. Szavakkal, fogalmakkal nem tudom közölni legbelső magamat. Titok vagyok a magam számára is. Állíthatjuk tehát, hogy a személy, az ember legbelső magja, transzcendens. Ez azt jelenti, hogy kifejezhetetlen a mi eszközeinkkel. Ezt érzékelteti a Biblia azzal, hogy az embert Isten képmásának és hasonlatának mondja. Mint Isten képmása, szükségképpen szabad és autonóm lény, csak maga rendelkezhet önmaga felett. Ebből következnek elidegeníthetetlen jogai, de persze kötelességei is.

Az Amerikai Függetlenségi Nyilatkozatban (1776 július 4.) ez áll „...hogy minden ember egyenlőnek lett teremtve, hogy a Teremtő eligenedíthetetlen jogokkal ruházta fel őket, ezek közé tartozik az élet, a szabadság és a boldogság keresése." Az egyenlőség alapozza meg az igazságosság követelményét.

A Függetlenségi Nyilatkozatban első helyen az élet áll, ezt követi a szabadság. Úgy gondolom a sorrend nem véletlen. Az alapító atyák (Jefferson) ezzel jelezni kívánják, hogy az élet a nagyobb érték, megelőzi a szabadságot. A szabadság nem fordulhat az élet ellen. Sem a testi-szellemi egyén élete ellen, sem az élet továbbadását biztosító tartós párkapcsolat ellen. Az egyéni szabadság és a társadalmi együttélés közötti viszony harmonizálása minden kor emberének állandó feladata.

III.

Ennek a harmonizálásnak irányt mutató elve a közjó. A közjó az Egyház társadalmi tanítása szerint azoknak a tárgyi és eszmei jellegű társadalmi feltételeknek az összessége, melyek lehetővé teszik, hogy az egyének – a különböző társadalmi csoportok és tagjaik – a saját kiteljesedésüket könnyebben és teljesebben megvalósíthassák. (GS 26, 74) Vagyis az említett előfeltételekre azért van szükség, hogy az egyének ill. csoportok saját erejük latbavetésével boldogulhassanak, kibontakoztathassák testi, szellemi, lelki önmagukat, elérjék a lehetséges boldogságot. (vö. Függetlenségi Nyilatkozat). Egy, ennél is egyszerűbb meghatározás olvasható XXIII. János pápa Pacem in terris körlevelében (1963). A pápa óvatosan fogalmazva jelenti ki: napjainkban általános az a közvélekedés, mely szerint „ a közjó

mindenekelőtt az emberi személy jogainak és kötelességeinek érvényesítését foglalja magába." (PT 60) Vagyis nézete szerint a közjó követelményei nem azonosíthatóak teljes mértékben az emberi jogokkal. Ezt látszik megerősíteni az említett Kompendiumban található megállapítás: „ A közjó követelményei minden egyes kor társadalmi helyzetéből következnek és szoros összefüggésben állnak a személynek és alapvető jogainak tiszteletben tartásával és teljes körű előmozdításával."

Ez persze nem azt jelenti, mintha az Egyház elutasítaná vagy fenntartással fogadná az emberi jogokat. Éppen XXIII. János emelte be azokat a Pacem in terris enciklikában foglaltakkal az Egyház társadalmi tanítása rendszerébe. Egyszerűen fogalmazva: az Egyháznak nem az emberi jogokkal van baja, hanem azzal az individuális, liberális emberképpel, emberértelmezéssel, melyet manapság az emberi jogok alanyának tekintünk, melyet mintegy a jogok mögé helyezünk. Erről is szólt Renato Raffaele Martino bíboros, a Iustitia et Pax Pápai Tanács elnöke legutóbbi, az Igazságügyi Minisztériummal közösen rendezett konferenciánkon.

Most vegyük szemügyre a közjó meghatározásában említett eszmei és tárgyi feltételeket, melyeket társadalmi előfeltételeknek neveztem, hogy megkülönböztessem az előfeltételekkel élő ember testi-szellemi adottságaitól, alkatától, képességeitől, melyek jelentősen korlátozhatják a tárgyi és eszmei előfeltételek felhasználásában.

A tárgyi és eszmei előfeltételek skálája igen csak széles. Néhányat emelek ki csak az említett Kompendiumra hivatkozva. Közéjük tartozik mindenekelőtt a külső és belső béke, az állampolgárokat szolgáló hatalmi szerkezete, és a stabil jogrend. A három együtt alkotja a társadalmi biztonság, a biztonságtudat alapját. Ezek mellé illeszti a Kompendium a környezetvédelem kérdését. Majd a minden embert megillető alapvető szolgáltatások biztosítását említi „melyek részben azonosak az emberi jogokkal." Ezek az élelem, a lakás és a munka, a társadalom minden tagja, kivétel nélkül minden állampolgár számára. Nyilvánvaló, hogy itt az ember alapvető szükségleteinek kielégítéséről van szó. Ezek is jelentősen hozzájárulnak a polgárok biztonságérzetének kialakulásához, erősödéséhez. Ezután a Kompendium a társadalmi előfeltételek közül megemlíti a nevelést, vagyis a társadalmi szocializációt, a hozzáférést a képzéshez, az egészségügyi-és szociális ellátórendszert, a közlekedési eszközrendszert, az információ szabad áramlását, végül a vallásszabadságot.

Nagyon fontosnak tartom ebben az összefüggésben a társadalmi harmóniát biztosító etikai-erkölcsi elvek megélését, a humán környezet kialakítását. Az igazságosságot, a segítőkészséget, a felelősségvállalást, egymás elfogadását, tiszteletben tartását, a megértést. Mindazt, amit a Biblia a felabaráti szeretet megnyilvánulásának tekint.

Mindenkinek joga van ahhoz, hogy a mai világ fejlődése nyújtotta lehetőségeket a maga javára használja fel - jelenti ki a Kompendium, ennek azonban nehezen leküzdhető akadálya van - mondja tovább, és XI Piusz Quadragesimo anno (1931) körlevelét idézi: „A teremtett javak elosztását, melyet napjainkban egy maroknyi dúsgazdag és a vagyontalanok beláthatatlan tömege közötti óriási ellentét alapjaiban rendített meg - ezt mindenki beláthatja, akinek helyén van a szíve - ismét össze kell hangolni a szociális igazságosság és a közjó követelményeivel."

IV.

A közjó követelményeinek megteremtése megköveteli a társadalom minden tagjának és csoportjának együttműködését. Az államhatalom dolga a civil társadalom egységeit úgy koordinálni, hogy a polgárok közreműködésével megvalósuljon a közjó. Ebben a munkában az egyik legnehezebb lépés az egyének és csoportok sajátos érdekeinek megfelelő összebékítése. Mivel a demokratikus államban a nép választott képviselőinek többsége hozza a döntéseket, a kormányzat kötelessége, hogy a közjót ne csak a többség igényeihez szabja, hanem a civil társadalom minden tagjának, csoportjának, beleértve a kisebbségeket is, valódi javát keresse. A kormányzatnak az a feladata, hogy minden állampolgár számára hozzáférhetővé tegye azokat az anyagi, kulturális, erkölcsi és lelki javakat, amelyek egy emberhez méltó élet viteléhez szükségesek. Ebből következik - amint ezt már a RN (1891) megfogalmazta-, hogy az államnak elsősorban „az alsóbb osztályokra és a szegénysorsúakra kell tekintettel lennie. A gazdagok amúgy is körül vannak véve saját védőbástyáikkal", míg a szegények alig képesek „érdekeik megvédésére."

Komolyan és felelősen végig kellene gondolni, hogyan lehetne a közjó említett előfeltételeit mindazok számára biztosítani, realizálni, akik különböző okok miatt - koruk, egészségi állapotuk, munkájuk elvesztése miatt, vagy mert elégtelen anyagi, szellemi, vagy lelki potenciállal, dinamikával rendelkező családban ill. környezetben élnek - a társadalom peremére szorultak és minimális esélyérvényesítő képességgel rendelkeznek.

1848-as tábori lelkész, honvéd emigráns Ausztráliában – Mednyánszky Cézár regényes élete

(1848's war of independence army chaplain, emigrant in Australia – Adventurous life of Cézar Mednyánszky)

Siposné dr. Kecskeméthy Klára

Aranyosmedgyesi báró Mednyánszky Cézár életéről, gyermekkoráról, családjáról, az 1848. évi szabadságharcban betöltött szerepéről számos elemzés és cikk jelent meg. A történészek az 1848/49-es szabadságharcban betöltött szerepét méltatják, a földrajzosok, mint újkori magyar utazót emlegetik, az ausztrálok pedig történelmük részének tekintik a magyar bárót, a honvéd emigránst. Személye így országokat és kontinenseket köt össze.

A róla szóló írások igazi kuriózumként megemlítik, hogy báró létére őt is magával ragadta – igaz kényszerből – az ausztrál aranyláz, és a sok ezer aranyásóhoz hasonlatosan túrta a földet és reménykedett, hogy aranyrög formájában megtalálja az Eldorádót. Több ezer társához hasonlóan azonban Ő sem gazdagodott meg.

Kétségtelen tény, hogy az ausztráliai magyar aranyásók egyik legérdekesebb alakja volt báró Mednyánszky Cézár. Egon F. Kunz a Magyarok Ausztráliában című könyvében külön fejezetet szentel az aranymezők 1849–1866 közötti magyar hőseinek.[1]

Apja Mednyánszky József volt, aki a nagy francia háború alatt, mint osztrák tiszt Elzászban, Colmar városában feleségül vette az ottani prefektus lányát, Richert de Vhis Eleonórát. Mednyánszky Cézár családja ősi birtokán, a Trencsén melletti Beczkón született 1824. június 9-én. Szülei papi pályára szánták, azért, hogy a családi vagyon ne osztódjon. Mélységesen vallásos, katolikus, francia származású édesanyja hatására teológiát tanult, tanulmányai elvégzése után, huszonhárom évesen 1847. július 20-án szentelték pappá. Hivatását előbb Dévényben, majd Zohorban gyakorolta. A főrend

[1] Lásd 2. 1849–1866: Heroes on the Gold Fields 13–52. oldalakat in: Egon F. Kunz: The Hungarians in Australia, Australian Ethnic Heritage Series, AE press, Melbourne 1985. 147 oldal

tagjaként részt vett az 1847–48-as, utolsó rendi országgyűlésen.[2] A franciaországi forradalmi események hatására konzervatív politikai nézeteit feladta és egyre inkább a liberális eszmék hirdetőjévé vált. 1848 decemberében híveivel együtt gyűjtést rendezett a sebesült honvédek számára.

1849 elején csatlakozott a Görgey Artúr vezetése alatt álló feldunai hadsereghez. Rövidesen Ő lett az egész felkelő sereg tábori lelkésze, majd Görgey minisztersége idején, 1849. június 24-én a hadügyminisztérium hadlelkészi osztályának igazgató tanácsosa.

Than Mór festőművész megfestette a kápolnai hídért folyó küzdelmet, a festményen Mednyánszky Cézárt, a kezében tartott feszülettel láthatjuk. A kápolnai csata második napján február 27-én Dembinszky Henrik tábornok a 16. Zanini-gyalogezred katonáiból álló zászlóaljat a kápolnai híd visszafoglalására küldte. Psotta Móric és Molnár Ferdinánd honvéd őrnagyok és Mednyánszky Cézár, tábori lelkész a roham élére állt.[3] Naplója tanúsága szerint a kápolnai csatában magasra emelt kereszttel haladt a rohamozó csapatok élén az ellenség golyózáporában.[4] Kossuth Lajos a magyar szabadságharc Kapisztránjának nevezte.

A szabadságharc leverése után a letartóztatás, fogság és kivégzés elől Mednyánszky Cézárt az édesanyja Eleonóra[5] kalandos úton menekítette meg. Elsőszülött fia László Lipótvár elesténél esett osztrák fogságba, akit Haynau 1849. június 5-én hajnalban akasztatott fel a pozsonyi Szamár-dombon.[6]

Mednyánszkyt Cézár a szabadságharc leverése, a világosi fegyverletétel után menekülni kényszerült, a bitófa elől sikerült előbb Bécsbe, majd onnan Franciaországba szöknie. Távollétében a császári hadbíróság kötél általi halálra ítélte, nevét jelképesen a bitófára szögezték.

---

[2] Mednyánszky Cézár az angol nyelven kiadott naplója 18–33. oldalain ír a pozsonyi diétáról. The Confessions of a Catholic Priest, London, John Chapman 1858. 320 oldal

[3] Tóth Zsolt: A magyar tábori lelkészek szerepe és kegyeleti tevékenysége 1848/49-ben, Hadtudományi Szemle, 2011. 4. évfolyam, 1. szám p. 865–70.; Mednyánszky Cézár hőstettéről Babucs Zoltán: A szabadságharc keresztjei című írásában is megemlékezik.

[4] Mednyánszky Cézár i. m. 40. oldalán részletesen leírja, hogy a masszív ezüst keresztjével úgy csapta fejbe az ellenséget, hogy az majdnem kettétört. A szabadságharc leverése után elküldte a keresztet az édesanyjának.
„I struck him a heavy blow on the head with my cross (luckily it was a massive silver), which astonished him so much that he let go my arm, and springing under a gateway on my right, I crossed the house, and fled with all haste."

[5] Lásd Ambrus Lajos Eleonóra című 2011. október 22-i írását. http://www.foodandwine.hu/2011/10/22/eleonora-ambrus-lajos-irasa/(megnyitva 2012. április 1.)

[6] Lásd a Vasárnapi Újság 26. évfolyam, 47. szám, 1879. november 23-án báró Mednyánszky Lászlóról szóló megemlékezését.

Mednyánszky Cézár 1849. augusztus 13-áról, a világosi fegyverletételről részletesen megemlékezik a naplójában. A világosi fegyverletételről így ír:

> *„A szellő még lobogtatta zászlóinkat és a leáldozó nap még csillogtatta a fegyver- és ágyúcsöveket. A tüzérek megcsókolták az ágyúikat, a huszárok búcsúzkodva átkarolták lovuk nyakát, a paripák búsan nyerítettek, a gyalogosok is csókkal borították fegyvereiket. Mindnyájan elszakadtunk valamitől vagy valakitől, amit vagy akit szerettünk."*[7]

Párizsban bekapcsolódott a francia szalonok társadalmi életébe. Megismerkedett Kestner francia republikánus képviselővel, és rövidesen beleszeretett a lányába, Matildba. 1851-ben elhagyta a papi szolgálatot. 1853-ban Franciaországból Ausztráliába utazott.

1853 januárjában két társával (egy lengyel és egy magyar tiszttel, Alexandr Schubert és Farkas Márton honvéd kapitány) egy társaságot alapított, amelyhez egy gazdag magyar ember 20,000 frankot kölcsönzött. A szerződés értelmében a pénzt komoly kamatokkal együtt kellett visszafizetni. A megállapodás szerint Angliában vásároltak árucikkeket, amelyeket nagy haszonnal szerettek volna Ausztráliában eladni.[8]

Mednyánszky naplójában leírja, hogy 1853 januárjának első napjaiban az Antelope nevű hajón két társával együtt kihajózott Liverpool kikötőjéből.[9] A naplója IX. The Voyage fejezetében ír a nagy utazásról. A hajóút során végig nagyon magányos volt, hosszú órákat töltött a fedélzeten meditálva bámulta a csillagos eget. Különleges élményben volt része, amikor a hajó átlépte az Egyenlítőt, ekkor az égbolt változását figyelhette meg. Megállapította, hogy a Dél Keresztje az egyik leggyönyörűbb csillagkép, de mégiscsak idegen az északi féltekéről érkező ember számára.[10] Az út során Rió de Janeiróban kikötött a hajójuk. Ekkor a kéthetes pihenő lehetővé tette számára azt, hogy az „úszó börtönből" a szárazföldre szabaduljon. Ott megtekintette a város minden különlegességét, a parkokat a pálmafákkal, kolibrik és szárnyas rovarok röpködtek körülötte, és élvezte a csodálatos éghajlatot. Olyan növényzetet és állatvilágot látott, amelyet még soha életében.

---

[7] Mednyánszky Cézár i. m. 58–60. oldala.

[8] A rendkívül előnytelen kereskedelmi megállapodásról, a kiszolgáltatott, reményt vesztett helyzetéről az angol nyelven megjelent naplója 151–153. oldalán ír.

[9] Egon F. Kunz a Magyarok Ausztráliában című írása 20. oldalán arról ír, hogy az Antelope nevű hajó március 8-án hajózott ki Liverpoolból és augusztus 18-án érkezett meg Melbourne-be.

[10] Mednyánszky Cézár i.m. 174. oldal *„The Southern Cross is perhaps more beautiful than any of our constellations, but it is not the same. They are strangers, and the northern stars are friends."*

Naplójában ír az abszolút kiszolgáltatottságról. Rióban találkozott egy kellemes külsejű, intelligens, a francia nyelvet kiválóan beszélő négerrel. Elmesélte, hogy Afrikából hurcolták Brazíliába három éves korában, a gazdája taníttatta és mindig emberségesen bánt vele. Mednyánszky kérdésre, hogy ezek szerint Ő boldog, a válasz csak ennyi volt: „Uram, én rabszolga vagyok!"[11] Annak ellenére, hogy tapasztalatai szerint általánosságban rendesen bántak a rabszolgákkal, szabad emberként az emberi kiszolgáltatottság ellen háborgott a lelke.

Rió de Janeiro és a Jóreménység foka közötti hajóúton a Franciaországból hozott könyveit – többek között Macchiavelli: A fejedelem – olvasta. Cape Town kikötőjében azonnal felkereste a postahivatalt, ahol számos levél várt rá. A hajóút előtt hónapokon keresztül hiába kérte édesanyját, hogy engedélyezze a polgári családból származó Mathilde feleségül vételét. Miután édesanyja hírül vette az ausztráliai útját, beleegyezett mindenbe csak térjen vissza. A nagyvonalú támogatói a 20,000 frank hitel visszafizetését is letétbe helyezték, és kérték térjen haza Európába. A büszkesége azonban nem engedte, hogy megfogadja a tanácsokat és elfogadja a nagylelkű ajánlatot, tovább hajózott Melbourne, Ausztrália felé. Ez a döntése meghatározta a további sorsát, és előre vetítette a végzetét is. Cape Town kikötőjében két napot töltöttek mindösszesen, majd tovább hajóztak Melbourne felé, az út hátralevő része nagy szomorúságban telt.

És megpillantotta Melbourne-t. Mednyánszky emlékiratában ezt írja a városról és az 1850-es évek Ausztráliájáról:

„Melbourne körül a nagy lapály nem hangol örömre. Minden sivár. A város csupán tervrajzban van meg – ideiglenes faházak – csupasz táj, növényzet és víz nélkül – egyáltalán nem vonzó egy bánatos utas számára, aki néhány héttel korábban Rióban gyönyörködött a pompás természetben.

Az öthónapos ott tartózkodásom ideje alatt sohasem tudtam kiverni a fejemből azt a gondolatot, hogy Ausztráliában a teremtés munkája talán megakadt. Mintha ott minden csak félig emelkedett volna ki a káoszból, ahol az élet alig fejlődött. Úgy tűnt a számomra, hogy Ausztrália, a Természet legfiatalabb gyermeke, amely a kimerültség eredménye, koraszülötten jött a világra."[12]

[11] Mednyánszky Cézár i. m. 175–176. oldalak

[12] Lásd Mednyánszky Cézár i. m. 186–187. oldalán az idézett részletet (a naplórészlet a jelen írás szerzőjének a fordítása), valamint Borsody Bevilaqua Béla: Régi magyar világjárók című könyve „A szabadságharc emigránsai" fejezetben Magyar honvédemigránsok az ausztráliai aranymezőkön (Mednyánszky Cézár emlékirata) (1851–1854) kéziratot. http://mek.niif.hu/02500/02520/02520.htm Utoljára megnyitva 2012. január 30.

Mednyánszky ír a naplójában a megérkezés utáni eseményekről is. A partra szállást követően szállás után néztek, ami akkoriban egyáltalán nem volt egyszerű feladat. Miután 1851-ben felfedezték a Melbourne környéki aranybányákat, évente tízezrével tódultak a szerencsevadászok. Többnyire az aranybányák körül telepedtek le, de Melbourne város lakossága is rendkívül gyorsan százezerre nőtt. Emiatt természetesen nagy volt a lakáshiány.

A szálláskeresés mellett a cserekereskedés céljából hozott áruik értékesítésére is kellett gondolniuk. A rakomány átvételéig a helyi kereskedelmi viszonyokkal ismerkedtek. Liverpoolban a rakodásnál a Melbourne-be menő árukat a hajó fenekén helyezték el. Néhány nap múlva vehették át a raktárban az árukészletet.

„Amint megláttuk ládáinkat, gyanús külsejük aggasztott, bár nem sejtettük a valót. Kibontásuk után magunk előtt láttuk a csapást. A hosszú úton hajónk fenekébe víz hatolt. Minden árunk (szövet és óra) tönkrement. Sok viszontagságom után hozzászoktam a szenvedéshez. A csapás mégis rettenetes volt. Most a világ másik végén álltam alig néhány száz francia frankkal zsebemben. Angolul csak törve beszéltem."[13]

Mednyánszky a társainak azt ajánlotta, hogy maradjanak együtt, és dolgozzanak. Ekkor javasolta a bányákat és az aranyásást. A találni remélt kinccsel gazdagon térhetnek vissza Európába, vagy Ausztráliában is kezdhetnek valamit. Farkas Márton honvédszázados, a magyar társa kész volt rá, hogy kövesse. A lengyel Alexandr Schubert azonban honfitársakra lelt Melbourne-ben és nem akart a pusztaságban éhen veszni, vagy a vadak martalékává válni.

Kisegítette őt néhány frankkal, hogy ne a semmiből kelljen kezdenie. Farkassal együtt végigjárta a boltokat, hogy az aranyásáshoz szükséges felszerelést megvegyék. Vásároltak egy kis sátrat, néhány fegyvert, szerszámot, ruhaneműt és élelmet. Amint felkészültek, elindultak a Ballarat környéki aranymezőkre.

Mednyánszky emlékiratában megörökítette az 1850-es évek Ausztráliáját, az aranyásók keserves életét. Ezek értékes kortörténeti források az utókor számára Ausztrália múltjának feltárásához. Leírja az aranyásók különleges társadalmát is, akik többnyire csapatokban, de legalább kettesben dolgoztak. Az aranyásók között bajtársias szellem uralkodott, a szerencsésebbek sokszor vigasztalták, bátorították szerencsétlenebb társaikat. Néha, amikor vastag aranytelérre bukkantak, odahívták a társakat, hogy ők is részesüljenek a gazdagságban, de legalábbis átadták az eszközeiket, hogy ők

[13] Mednyánszky Cézár i.m. 187. oldala, valamint Borsody Bevilaqua Béla i. m.

próbálkozhassanak. A lopás ritkaságszámba ment a bányák környékén, a nyers és durva társadalom ellenére, mindenki megértette, hogy a kölcsönös védelem a legjobb biztosíték. Azonban az aranymezők és Melbourne között rablók és szökött fegyencek meglesték az aranybányászokat, amint a város felé tartottak értékesíteni a talált aranyat.

Mednyánszky hátrahagyott emlékiratait előbb Londonban angolul, majd anyanyelvén, Magyarországon is kiadták. A kéziratot Mednyánszky Sándor honvéd ezredes felesége az angol Anna Margaret Birkbeck 1858-ban fordította angolra. Ő adta a naplónak az „Egy katolikus pap vallomásai" címet.[14] Az angol kiadású naplóban a száműzött társai nagyrészt álnéven szerepeltek, a könyv magyar fordítója Óvári-Avary Károly őket a valós nevükön szerepeltette.[15] A kézirat kiadásában Egon F. Kunz szerint része lehetett Szumrák Ernőnek, aki 1855–1859 között előbb Edinborough-ban könyvkereskedő volt, majd Londonban a William and Norgate könyvkiadónál dolgozott.

Mednyánszky naplójában leírja az aranybányák környékét és az aranyásás módszerét is. Néhány mondat az írásából:

„Sziklás dombok és völgyek folyói alkotják az ausztráliai aranyvidéket. Húsz telepen hetvenezer aranyásó kereste a szerencséjét. Mindannyian ásóval, de körmükkel is vájták a földet. Az így készült üregből kiszedték az aranyrögöket, vagy ha nem találtak semmit, másik gödröt vájtak mellette. Voltak, akik a folyók fövenyét mosták, szitálták. Aranyra éhesen kutatott aranyér és aranypor után mindenki. Reggeltől estig görnyedtem én is nehéz munkában. Sártól-földtől piszkosan, felhorzsolt kézzel és holtfáradtan tértem este a sátramba."[16]

Az ausztráliai aranyvidék százmérföldnyire feküdt Melbourne-től, nyugaton Ballarat, északon Bendigo volt a központja. Ők Ballarat környékén ástak. Jó ideig alig volt szerencséjük. Amikor összegyűjtöttek kis mennyiségű

[14] Balázs Dénes: Magyar utazók lexikonja című munkája 264–265. oldalán részletesen ír Mednyánszky Cézár életéről, szerencsétlen sorsáról, az utazásairól vezetett naplójáról és jegyzeteiről. Panoráma Kiadó, Budapest, 1993. Balázs Dénes munkájában Mednyánszky Sándort Cézár testvéreként, Birbeck Annát pedig sógornőként írja le. Mednyánszky Sándor azonban 1816-ban Egerben született, apja Mednyánszky István Trencsén megye főszolgabírója, anyja Zamaróczy Anna volt. A világosi fegyverletétel után kivándorolt és 18 évig élt Londonban, ahol eleinte tollal keresve kenyerét. Mednyánszky Cézár László nevű testvérét Haynau kivégeztette, Eduárd örökölte a birtokot, feleségül vette Szirmay Mária Annát, 1861-ben a család Szirmay Baltazár Nagyőr-i kastélyába költözött.

[15] Óvári-Avary Károly: Mednyánszky Cézár életregénye, Budapesti Szemle, 1932. december, 227. kötet, 379–384. oldal

[16] Mednyánszky Cézár i. m. 189–190. oldalak, valamint Borsody Bevilaqua Béla: Régi magyar világjárók című könyv 89. oldalán

aranyrögöt, Farkas a városba ment, hogy élelmiszert vegyen. Amikor a társa tíz napra eltávozott, és nem folytathatta egyedül a munkát, az egyik folyó partjához vonult. Kevés volt az ennivalója, így végső kétségbeesésében papagájokat lőtt és abból készített pástétomot. A naplója tanúsítja, hogy nem volt a konyhaművészet mestere.

Amint ott időzött hirtelen magyar szó ütötte meg a fülét. Egy magas termetű férfit pillantott meg, bányászruhában. Katonás volt a tartása, hosszú, hegyes a bajusza, őszes a szakálla. Prihoda János, az egykori honvéd huszárezredes volt. 1849. április 26-án, a komáromi csata után találkozott vele.[17] Erről a találkozásról Mednyánszky naplójából hosszasan idézve megemlékezik Egon F. Kunz is.[18]

Prihoda a világosi fegyverletétel után Londonba emigrált, ott először fényképészként kereste a kenyerét. 1852 elején elfogadta a londoni kormány 12 fontnyi kivándorlási támogatását és kihajózott Liverpoolból. Melbourne-be a Great Britain fedélzetén 1852. november 12-én érkezett.[19] Egy magyarokból és lengyelekből álló bányászcsapattal a Bendigo-tól délre fekvő aranymezőkön próbált szerencsét. Hallották, hogy Ballarat környékén több az arany, ezért áttelepültek arra a vidékre. Az egyik bányásztól értesült arról, hogy ezen a vidéken is vannak magyarok. Ekkor határozta el, hogy megkeresi őket.

A huszárezredes meghozta a szerencsét. Addig csak annyi aranyat találtak, amennyiből rendkívül szerényen éltek. Akkora mennyiségben akadtak aranyrögökre, hogy néhány heti munka után megvolt az útiköltségük a visszaútra. Mednyánszky elhatározta, hogy visszatér Párizsba. Melbourne-be mentek, hogy megvásárolják a hajójegyeket, ott azonban kiderült, hogy egy hónapig kellett várniuk arra, hogy az Angliába induló hajóra felszállhassak. Csatlakozott hozzájuk Szumrák Ernő egykori hadnagy is, aki a szabadságharc leverése után Hamburgon keresztül Londonba emigrált. A brit kormány 12 fontnyi támogatási összegéből Rochlitz Béla társaságában a Marlborough fedélzetén 1852 végén érkezett meg Ausztráliába.

Mednyánszky és társai a város külterületén túl Richmondban béreltek egy kis viskót. Mednyánszky egyik nap – 1854 márciusában – a városban intézte az ügyeket, a nap már lenyugodott. Nem volt biztonságos az éjszakai kószálás a külterületeken. Úgy ítélte meg a helyzetet, hogy mivel csak néhány shilling volt nála, nem kockáztat semmit, hiszen nem vehetnek el tőle semmit. Elhatározta, hogy még éjszaka visszatér a viskóba. Azt gondolta,

[17] Mednyánszky Cézár a naplójában Prihoda János ezredest álnéven szerepelteti, a naplójában Kevély a neve. Lásd a napló 192. oldala

[18] Egon F. Kunz i.m. 20–22. oldala

[19] Egon F. Kunz i.m. 24. oldala

hogy ha gyorsan kilép, fél óra alatt elérheti. Tizenegy körül távozott, koromsötét éjszaka volt, csak egy-két csillag pislogott az égen. Az erdőnél már megbánta vakmerőségét, de már nem akart visszafordulni.

Rövid élete során mindig vonzotta a bajt, egy rabló támadta meg. Rossz időben, rossz helyen volt. A naplójában az éjszakai, csaknem végzetes kimenetelű támadásról így ír:

„Amint az erdő közepébe értem, egy sötét alak felém ugrott, rám kiáltott: »Pénzt, vagy lelőlek!« »Részedre nincs semmim!« – feleltem, és tovább rohantam. Lövés dördült el, bal karomat érte. Nem törődtem vele, s a banditára vetettem magam. Mielőtt újra tölthette volna pisztolyát, jobb kezem boxütéseivel földre terítettem. Otthagytam, s szállásom felé tartottam. Az ezredes a lövésre felébredt, és elém sietett. Sejtette, hogy bajba jutottam. Már égő fájdalmat éreztem karomban. Nem tudtam mozgatni. A jó ezredes fölfegyverkezett, és a városba sietett orvosért. A sebész a lehető leggyorsabban jött segítségemre. Magával hozta műszereit, és megvizsgált. A golyó könyökömbe hatolt, és szétroncsolt minden csontot. Bal karomat tövéből le kellett vágatnom."[20]

Prihoda orvost hozott, és az amputálás után szeretettel és aggodalommal ápolta a lázas, beteg Mednyánszkyt. Az amputálást Wilson és Endes doktorok végezték el. A sebe gyorsan gyógyult, de a sebész mellkasi betegséget is diagnosztizált nála. Az orvosok tanácsára sürgősen el kellett hagynia a kellemetlen éghajlatú Ausztráliát, és a visszafelé tartó hajóút útvonalát is meg kellett változtatnia, így Panamán és Tahitin keresztül vezetett az útja. A betegség és a lábadozás időszaka a megtakarított pénzét felemésztette. A volt társához fordult kölcsönért, de a lengyel Schubert megtagadta a segítséget. Mivel Melbourne-ben a támadásról és a sebesüléséről mindenki hallott, egy svájci Lausanne-i gazdag ember adott pénzt a hajójegyek megvételére, Prihoda János és Szumrák Ernő is vele tartott.

A szörnyű támadásról a The Argus 1854. április 4-i keddi száma 5. oldalán a Domestic intelligence rovatában, valamint a Launceston Examiner 1854. április 11-ei keddi száma 2. oldalán Cruel cased of sticking-up címen is tudósítottak. A cikkekben leírták, hogy este 11 óra körül indult el Richmondba és a Cadets' Barrack közelében támadt rá a gazember. Az Argus újság megemlítette a Nyugat-Ausztráliában, a Swan River melletti telepről megszökött fegyenceket is.[21]

---

[20] Lásd Borsody Bevilaqua Béla: Régi magyar világjárók című könyv 89–90. oldalain, valamint Mednyánszky Cézár i. m. 196–197. oldalain

[21] Lásd a The Argus http://trove.nla.gov.au/ndp/del/page/511484 és a Launceston Examiner http://trove.nla.gov.au/ndp/del/page/3617428 Egon F. Kunz könyvében a The Argus április 2-i vasárnapi számot említi, amelyben a tudósítás megjelent. A fenti lap azonban 1854-ben a hétvégén csak szombaton jelent meg.

Nem sok vigaszt nyújtott neki, hogy néhány nap múlva elfogták a támadóját, egy Angliából deportált[22], és Victoria államban ideiglenesen szabadlábra helyezett fegyencet.[23] Prihoda János május 6-án a London fedélzetén hajózott Melbourneből Sydneybe.[24] Mednyánszky és társai a Golden Age fedélzetén hagyták el Ausztráliát.

Mednyánszky naplója X. My return című fejezetében leírja a visszaút kalandos körülményeit és élményeit.[25] Mintegy négyheti hajóút során kikötöttek Tahitin. Csodálatos növényzet tárult elé, pálmaligetek, hatalmas páfrányok, és azúrkék tenger. Tahiti az óceán ékszerköve. Alighogy a hajó kikötött, csónakokkal vették körül a bennszülöttek, gyümölcsöt (banán, kenyérfa), zöldségféléket hoztak. Egy Tahiti nemesember lett az önkéntes kalauza a szigeten. Találkozott Tahiti-sziget királynőjével Pomare-vel, aki kíváncsian hallgatta élettörténetét. Naplójában fiatal, intelligens, franciául és angolul beszélő szép nőnek írta le a királynőt, akinek a francia védnökség alá helyezett királyságában már csak a válások szentesítésének jogköre maradt meg, élt is vele, mert a látogatás idején már a hetedik férjével élt együtt.[26] Mednyánszky megállapította, hogy a Tahiti-szigetiek tisztábbak és lakói intelligensebbek, mint az ausztrálok.[27]

---

[22] A. Phillip: Ausztrália honalapítói című könyve 111. oldalán is említi az aranymezőkre szökdöső fegyenceket. *„A Nyugat-Ausztráliából elszökdöső fegyencek főként Dél-Ausztráliába és Victóriába szállingóztak be, kivált amióta az 1851-ben fölfedezett aranymezők kezdték odacsábítani az embereket."*

[23] Lásd Batár Zsolt Botond honlapján az ausztráliai magyarokról szóló írását. http://www.batarzsoltbotond.hu/mausztralia_anyagok_betelepulesuk.html Batár Zsolt Botond több útikönyv szerzője, írt Kelet-Ausztráliáról. könyve jelent meg Észak-, Nyugat és Dél-Ausztráliáról. Batár Zsolt Botond: Észak-, Nyugat-, Dél-Ausztrália, Batár Útikönyvek, Magánkiadás, 2005. 612 oldal ; Batár Zsolt Botond: Kelet-Ausztrália, Batár Útikönyvek, Magánkiadás, 2005. 394 oldal

[24] A Mariners and ships in Australian Waters honlapján megkereshető bármely Ausztráliába vagy onnan más kontinensre kifutott hajó személyzete és utaslistája. Lásd http://mariners.records.nsw.gov.au/1854/05/021lon.htm

[25] Lásd Mednyánszky Cézár i. m. 202–233. oldalain

[26] Pomare, Tahiti-sziget királynője című cikk jelent meg a Vasárnapi Újság 1860. 7. évfolyam 13. szám március 25. szám 149–150. oldalain, amely az alábbiak szerint jellemzi a kortárs királynőt: *„Pomare királynő, mintegy 52 éves (az udvari almanach szerint); férje és két fia mindig vele van, kivévén, ha a szigeten »rosz hangulat« mutatkozik, mert ekkor az ifju herczegek kezes gyanánt a francia kormányzó lakásába vitetnek. A királynő 25,000 frank fejedelmi dijjal (civil-liste) bir. Ha a kormányzó tánczvigalmat ad, a királynő is rendesen részt vesz a mulatságban: ilyenkor európai módra vartt, sőt divatos fehér ruhát visel, s hajfürteit virágkoronával ékesiti."* http://epa.oszk.hu/00000/00030/00317/pdf/ (utoljára megnyitva 2012. március 20.)

[27] Lásd Mednyánszky i. m. 204. oldal *„The Tahitians seem to me cleaner and more intelligent than the Australasians..."*

Tahitiről San Francisco irányába hajóztak ki. A város Mednyánszky szerint sokkal vadabbnak tűnt, mint Ausztrália, a létezés önmagában is barbár, mindenki erővel védi meg az életét és a tulajdonát, amely az arany utáni sóvárgással és a pisztoly használatának civilizációs ösztönével társul. Az amerikai valóságot élethűen írta le.

A Panamába tartó gőzösre szállták, ekkor még a csatorna nem készült el, ezért a Panama és Chagres közötti néhány órás utat öszvérháton kellett megtennie. Az út keskeny és meredek volt, Mednyánszky nehezen tartotta magát a nyeregben, mert a karja elvesztése után az egyensúlyérzéke is felborult.[28]

Chargesből New Orleansba ment, ahol három napot töltött. Keserves emlékek maradtak meg benne, látta a rabszolgapiacot. Prihoda, a hűséges társa Amerikában maradt, azt fogadta meg, hogy Mednyánszkyt visszaviszi a civilizációba. Ezt teljesítette. New Yorkból Liverpool irányába hajózott ki. Négyhónapos út után visszaérkezett az öreg európai kontinensre, ugyanolyan szegényen, ahogy elment, csak a karját is elvesztette. 1854 szeptemberében Párizsba ment. Hosszas vívódás után lemondott szerelméről, - szegényen és nyomorékon tért vissza Ausztráliából, a családjától és barátaitól kapott némi anyagi támogatást - így nem akarta magához kötni Mathildét. Ezután a francia Riviérán élte céltalanul az életét. Szerelmi kalandba bocsátkozott, de kiderült, hogy megcsalták. A másik férfit párbajra hívta, de az a félkarú Mednyánszkyt nem tartotta párbajképesnek. Megalázták, ez volt az utolsó csepp.

Mednyánszky Cézár 1857. április 20-án, Hyeres-ben megmérgezte magát. Naplójának utolsó The great questions című fejezetében részletesen leírja elhatározását, hogy saját kezével vet véget életének, megmérgezi magát. Élete utolsó napján elrendezett mindent, elégette a papírjait, kivéve a naplóját, amelyet hozzátartozói gondjára bízott, utoljára ellátogatott a Casinóba és jókedvűnek mutatkozott mindenki előtt.

A Nyugat című folyóirat 1930. március 16-i szám Irodalmi figyelő rovatában jelent meg Sárközi György „Báró Mednyánszky Cézár emlékezései és vallomásai az emigrációból"című írása.[29] Írásában Óvári-Avary Károly Mednyánszky Cézár angol nyelven megjelent emlékiratának fordításáról és a megjelentetett könyvéről[30] írt recenziót. Kalandos életéről Mint oldott kéve címmel Sárközi György háromkötetes regényt írt. Élettörténetét televíziós filmsorozatban - a regénnyel azonos címen Mint oldott kéve - is feldolgozták.

Balázs Dénes földrajztudós, világutazó összeállította a magyar utazók lexikonját, amelyben Mednyánszkyról és magyar társairól is ír, többek között Vékey Zsigmondról, Prihoda Jánosról, Szumrák Ernőről és Rochlitz Béláról is. Az enciklopédiában közel 700 utazó szerepel.[31]

Megemlékezett az újkori magyar utazókról szóló írásában Mednyánszky Cézárról Nagy Miklós Mihály is. „*Naplójának megjelenése óta Mednyánszky bekerült a magyar utazási antológiákba, hiszen az ő soraiból ismerhetjük meg az Ausztráliában, Tahitin és Észak-Amerikában, valamint Európában élő magyar emigráció küzdelmes mindennapjait.*" [32]

A legújabb kori bevándorló magyarok közül Pénzes János könyvet írt Ausztrália történelméről, ebben külön fejezetet szentel az 1847–1857 közötti időszaknak az „Az aranyláz" című fejezetben. Bathursttól kb. 40 kilométerre, északra húzódó Summer Hill patak sziklás völgyében 1851. február 12-én Edward Hammond Hargraves, a volt kaliforniai kincskereső és fiatal társa aranyat talált a patak medrében. Az arany felfedezésének hírére kalandorok, kincskeresők özönlötték el a vidéket, jöttek lóháton, szekéren és hintón, de főként gyalogosan. Clunes és Castlemain közelében gazdag lelőhelyeket fedeztek fel, ezt a mesébe illő Ballarat-i és a Bendigo-i aranymezők követték.

„Az arany csábító varázsa minden társadalmi réteget és foglalkozási ágat egyaránt magával ragadott. Orvosok, jogászok, kereskedők és hivatalnokok, gazdálkodók, birkapásztorok és munkások egyaránt tódultak a gyors meggazdagodással kecsegtető aranymezők felé. A matrózok megszöktek hajóikról, a kereskedők becsukták boltjaikat és Sydney város eddig forgalmas utcái szinte máról-holnapra

[28] Mednyánszky Cézár utazása idejében a Panama vasút építése még nem fejeződött be. A vasutat 1850-ben kezdték építeni az atlanti-parton fekvő Colón várostól 85 kilométer hosszan húzódott a Csendes-óceán partján fekvő Panamavárosig és 1855-ben fejezték be. A Panama csatornát pedig bár az építése 1880. január 1-jén kezdődött, de csak 1914-re fejezték be és nyitották meg a forgalomnak.

[29] Lásd Sárközi György: Báró Mednyánszky Cézár emlékezései és vallomásai az emigrációból című írását, Nyugat, 1930. március 16. 6. szám, XXIII. évfolyam, http://epa.oszk.hu/00000/00022/00486/ (utoljára megnyitva 2012. március 20.)

[30] Óvári-Avary Károly: Báró Mednyánszky Cézár az 1848–49. évi honvéd-hadsereg főpapjának emlékezései és vallomásai az emigrációból, Singer és Wolfner, 1930. p. 238. Angolból fordította és kiegészítésekkel ellátta Óvári-Avary Károly. [The Confessions of a Catholic Priest. Translated from the Hungarian of Baron Caesar Mednyánszky London: John Chapman, 1858]

[31] Lásd Balázs Dénes: Magyar utazók lexikona, Panoráma Kiadó, Budapest, 1993. p. 464. Balázs Dénes munkája kiindulópontja Havasné Bede Piroska és Somogyi Sándor: Magyar utazók, földrajzi felfedezők című kiadványa. Az életrajzi és könyvészeti adatai fő forrása Szinnyei József Magyar Írók élete és munkái bibliográfia szolgált.

[32] Tahiti szigetén az angol nyelvű napló tanúsága szerint Mednyánszky Cézár nem találkozott magyar emigránsokkal.

elnéptelenedtek. Melbourne, Hobart és Adelaide lakosai szintén tömegestől vándoroltak az Új Dél Wales-i Eldorádó felé."[33]

Egy sikeres aranyásóra körülbelül ötven sikertelen jutott. Nehéz, megerőltető munka volt az aranyásóké, amellyel éppen csak létminimumhoz szükséges pénzt teremtették elő. Sok emberi tragédiát okozott a kilátástalan keresés, a nyomorúságos életkörülmények, amelyek még a legelszántabb kalandorokat is próbára tették. Jöttek a világ minden égtájáról, az aranymezőkön a bűnözés, a rablás és a fosztogatás mindennapos volt.

Az aranylázról Gubányi Károly Ausztrália[34] című könyvében is megemlékezik.

„Ugyancsak Ballaraat vidékén találták mintegy 60 m mélységben az Ausztráliában lelt legnagyobb aranytömböt, amelynek súlya meghaladta a kilogrammot. Ez volt a híres «Welcome-Nugget», amelynek szerencsés fellelői, ott Ballaratban 10,500 font sterlinget, azaz 252 ezer koronát kaptak a csodás nagyságú aranytömegért."[35]

Ma is Ballarat és Bendigo városok az aranybányászat fő központjai, ahol ezer méter mélységben húzódó aknákban és tárnákban kutatnak az arany érc után.

A Ballarat feletti Sovereign Hill helyreállított bányászvárost látogatók fogalmat kaphatnak az aranymezőkön uralkodó állapotokról. Megnézhetik a szegényes sátrakat, a kínai telepeseket, az aranyásók ellátására szakosodott üzleteket, a postát, az iskolát, a templomot és a temetkezési vállalkozót, lemehetnek a tárnákba. A szabadtéri múzeumban nagyok sok önkéntes dolgozik, akik korabeli ruhákban, korabeli eszközökkel készítik a portékákat.

A domboldalak ezen a tájon olyanok, mint a megsebzett föld, össze-vissza vannak turkálva, a gödrök mellett földhányások, kőhalmok látszanak, elhagyott, mély aknák tátongnak. Időtlen emlékei, néma tanúi ezek az egykori aranyláz időszakának, Ausztrália történelme egy különleges időszakának!

---

[33] Pénzes János: Szeretem e napsütötte földet, Ausztrália rövid története, Dezsery Ethnic Publications Adelaide, 1984

[34] Gubányi Károly: Ausztrália, Budapest, Lampel R. (Wodianer F. és fiai) R. T., Könyvkiadóvállalata, 1927. p. 176. A szerző hét évet töltött Ausztráliában, könyvében rendkívüli alapossággal mutatja be az ország történelmét, földrajzi, néprajzi és társadalmi viszonyait.

[35] Gubányi Károly i. m. 68. oldal

Kulcsszavak: 1848-as magyar szabadságharc, tábori lelkész, ausztráliai aranyláz, Ballarat, Bendigo, Prihoda János, Farkas Márton
Keywords: Hungarian war of independence in 1848-49, army chaplain, Australian gold rush, Ballarat, Bendigo, János Prihoda, Márton Farkas

Rezümé:

Báró Mednyánszky Cézár az 1848–49-es forradalmi sereg tábori lelkésze volt. A világosi fegyverletétel után Hamburgon keresztül Franciaországba menekült. 1852-ben Ausztráliába hajózott, ahol a Viktória állambeli aranymezőkön a társaival - Farkas Márton, Prihoda János - arany után kutatott. Egy támadás során meglőtték a karját, amelyet később amputálni kellett. 1854. május 5-én a Golden Age hajó fedélzetén visszatért Európába. A Francia Riviérán élt, ahol önkezével vetett véget életének, mérget ivott.
Emlékiratában - Egy katolikus pap vallomásai - leírja gyerekkorát, a papi hivatását, menekülését Franciaországba, az utazását Ausztráliába, Melbourne-t és az aranymezőket, a támadást és a karja amputálását, visszaútját Európába. A naplója utolsó fejezetében búcsút mond családjának, bajtársainak és mindenkinek, akit valaha szeretett.

Résumé:

Baron Cézar Mednyánszky was an army chaplain to the Hungarian revolutionary army of 1848–49. After the surrender at Világos he escaped to Hamburg and from there moved to France. In 1852 he visited Australia where he worked on the Victorian goldfields with his comrades Márton Farkas, and János Prihoda. He was shot at by a bushranger, and subsequently had his arm amputated. Mednyánszky on 5 May 1854 on board the Golden Age left for Europe. He moved to the French Riviera, where committed suicide, drank poison.

In his memoirs - The confessions of a Catholic Priest - he describes his youth, the priesthood, his flight to France, the voyage to Australia, Melbourne and the goldfields, and the incident which led to the amputation of his arm, and his return to Europe. In the last chapter of his diary he said farewell to his family, comrades and loved ones.

Felhasznált irodalom:

Balázs Dénes: Magyar utazók lexikona, Panoráma, Budapest, 1993. p. 464.

Borsody Bevilaqua Béla: Régi magyar világjárók, Művelt Nép Könyvkiadó, 1954. p. 341.

Felfedezők lexikona, Szerkesztette: Kéz Andor, Budapest: Franklin-Társulat. A Magyar Földrajzi Társaság Könyvtára, p. 161.

Felfedezők lexikona A-Z-ig, Szerkesztette: Kéz Andor, Budapest, 2008. Könyvmíves Kiadó, p. 444.

Gubányi Károly: Ausztrália, Budapest, Lampel R. (Wodianer F. és fiai) R. T., Könyvkiadóvállalata, (A Magyar Földrajzi Társaság könyvtára), 1927. p. 176.

Hermann Róbert: 1848-1849 - A szabadságharc hadtörténete, Korona Kiadó, Budapest - 2001, p. 424.

Kunz Egon F.: Blood and gold : Hungarians in Australia, Melbourne : Cheshire ; 1969, p. 301.

Kunz, Egon F. (1985), *The Hungarians in Australia* , Australasian Educa Press, Blackburn, Victoria. ISBN 0867872055 National Library of Australia Bib ID 8499.

Nagy Kázmér: Az én Ausztráliám, Gondolat Kiadó, 1976. p. 181.

Nagy Miklós Mihály: Újkori magyar utazók, Magyar Tudomány, 1999, 44. évf., 8. szám, 936–944. oldal.

Óvári-Avary Károly: Báró Mednyánszky Cézár az 1848–49. évi honvéd-hadsereg főpapjának emlékezései és vallomásai az emigrációból, Singer és Wolfner, 1930. p. 238. Angolból fordította és kiegészítésekkel ellátta Óvári-Avary Károly. [The Confessions of a Catholic Priest. Translated from the Hungarian of Baron Caesar Mednyánszky London: John Chapman, 1858].

Óvári-Avary Károly: Mednyánszky Cézár életregénye, Budapesti Szemle, 1932. december, 227. kötet, 379–384. oldal.

Pénzes János: Szeretem e napsütötte földet, Ausztrália rövid története, Dezsery Ethnic Publications Adelaide, 1984. p. 345.

A. Phillip: Ausztrália honalapítói, Franklin-Társulat, Világjárók utazások és kalandok, Budapest, p. 137.

Sárközi György: Báró Mednyánszky Cézár emlékezései és vallomásai az emigrációból, Nyugat, 1930. március 16. 6. szám, XXIII. évfolyam.

Sárközi György: Mint oldott kéve, Történelmi regény. I–III. kötet. Budapest, Pantheon p. 647. 175 lap.; 254 lap.; 218 lap.

Tóth Zsolt: A magyar tábori lelkészek szerepe és kegyeleti tevékenysége 1848/49-ben, Hadtudományi Szemle, 2011. 4. évfolyam, 1. szám p. 865–70.

Új magyar életrajzi lexikon IV. (L–Ő). Főszerk. Markó László. Budapest: Magyar Könyvklub. 2002. 627–628. oldal.

Az MNVK 2. csoportfőnökségtől a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatig

/ A katonai felderítés/hírszerzés története a rendszerváltozástól napjainkig/

(„A XIX–XX. századi magyar állam nemzetbiztonsági szervezetei" c. tudományos konferencián elhangzott előadás kibővített változata.)

Tömösváry Zsigmond

A rendszerváltást követő időszakban – lényegében az elmúlt két évtizedben – a katonai felderítést/hírszerzést, s ezen belül is kiemelten a hadászati felderítést egy olyan permanens átalakulási folyamat jellemezte, amilyenre a szervezet több mint 90 éves fennállása alatt még nem igen volt példa.

A rendszerváltás előtti időszak talán legfontosabb jellemzője és a katonai felderítést/hírszerzést leginkább meghatározó tényezője a bipoláris világrend, a két nagy katonai tömb, a Varsói Szerződés és a NATO szembenállása volt. A szövetségi hovatartozás meghatározta a magyar katonai felderítés/hírszerzés irányultságát, az egysíkú fenyegetettségfelfogás pedig a céljait. Az irányultság és a cél pedig determinálták az alkalmazott módszereket, sőt esetenként magát a felderítés fogalomrendszerét is![1]

Szervezetileg a katonai felderítés/hírszerzés lényegében a Varsói Szerződés megalakulásától a rendszerváltozásig a Magyar Néphadsereg Vezérkar főnökének közvetlen alárendeltségében, az MNVK 2. Csoportfőnökségeként működött. A szervezet vezetője egyben a Vezérkar főnökének felderítő helyettese is volt.

A Csoportfőnökség feladatait funkcionálisan egymástól jól elkülönülő, de a rendszerváltozásig eltelt mintegy 45 esztendő alatt többször is változó elnevezésű szervezeti struktúrákban oldotta meg. E struktúrák meghatározó elemei az alábbiak voltak:

- operatív (hírszerző) szolgálat
- rádió-felderítő (rádióelektronikai felderítő) szolgálat

[1] TÓTH András: Paradigmaváltás a magyar hadászati felderítésben. In. Felderítő Szemle. Emlékszám, 2008. november, 170–171.

- tájékoztató (elemző-értékelő) szolgálat
- csapatfelderítő (hadműveleti-harcászati felderítő) szolgálat
- adminisztratív, támogató és kiszolgáló (személyügyi, biztonsági, műszaki fejlesztési, gazdálkodási, pénzügyi) szervezetek.

A Csoportfőnökség – az operatív (hírszerző) szolgálaton belül – hatékonyan tevékenykedő ügynöki hírszerzést folytató szervezetet is működtetett. A Csoportfőnökség alárendeltségébe sor(katonai) állománnyal rendelkező katonai szervezet, a 3. Önálló Rádió-felderítő Ezred, a későbbiekben Dandár, majd az átmeneti időszakban Távközlési Ellenőrző és Kutató Intézet (TÁVKEI) is tartozott. A szervezet személyi állományának és objektumainak biztonságáért és biztonsági ellenőrzéséért saját „belső biztonsági osztályt" működtetett. A Csoportfőnökség fontos, 24 órás munkarendben tevékenykedő szervezete volt a Tájékoztató Szolgálat alárendeltségében működő „Felderítő Harcálláspont", amely biztosította a hazai állami és katonai vezetés folyamatos tájékoztatását, illetve végezte a Varsói Szerződés tagállamai katonai felderítő szolgálataival történő kapcsolattartást és napi információcserét.

A MNVK 2. Csoportfőnöksége összességében hatékonyan integrálta a hadászati, a hadműveleti-harcászati és a harcászati felderítési szinteket. A Csoportfőnökség szervezetében működő és a mindenkori Tájékoztató Szolgálattal szorosan együttműködő, ún. „Csapatfelderítő Szolgálat dolgozta fel az adatszerző szervezetek által megszerzett hadműveleti-harcászati és harcászati információkat és azokat különböző szabályzatok és kiadványok formájában továbbította a csapatoknak, valamint közvetítette a Vezérkar különböző szervezeteinek. Emellett szakmailag felügyelte a Magyar Néphadsereg hadrendjébe tartozó felderítő alegységek kiképzését és felkészítését.

A magyar katonai felderítés/hírszerzés fő feladatát ebben az időszakban a NATO fegyveres erői, különösen az európai nyugati nagyhatalmak (NSZK, Olaszország, Nagy-Britannia és Franciaország), az európai semleges országok, főként Ausztria és Svájc katonapolitikájának és haderőinek felderítése képezte. Ugyanakkor részben globális jellegű is volt és a világ több térségére is kiterjedt (Közel- és Távol-Kelet, Észak-Afrika)[2]. Ennek megfelelően a feladatrendszer katonapolitikai, haderő, haditechnikai, valamint országismereti felderítési feladatokra tagozódott.

[2] Magyar Balázs: *A magyar katonai hírszerzés tevékenységének fő irányai és jellemzői a Varsói Szerződés időszakában.* In. Hadtudományi Szemle, 2008. 2. sz. 14–16.

Lényegében ebben a helyzetben találta a rendszerváltozás a katonai felderítést/hírszerzés szervezetét.

Régiónkban hazánk volt az első rendszerváltó ország és egyáltalán nem volt mindegy számunkra, hogy környezetünkben kik, milyen ütemben és mélységig követik majd a példánkat. Ki lesz a szövetségesünk és ki az ellenségünk? A megváltozott biztonságpolitikai környezetben (Varsói Szerződés megszűnése) a rendszerváltással korábbi szövetségesi kötelezettségeink megszűntek, megváltozott országunk politikai orientációja. A magyar politikai vezetés szinte azonnal deklarálta csatlakozási szándékát az EU-hoz és a NATO-hoz! (Érdekes megemlíteni, hogy NATO taggá válásunkat az EU-tagságánál későbbre prognosztizálták akkor...) Azonnali fogadókészség híján országunk pillanatnyi „légüres biztonsági térbe" került abban az időszakban! Közben pedig kirobbant a délszláv háború!

A honvédelmi tárca vezetése akkoriban az ún. „körkörös védelem" koncepciójában látta a megoldást és a felderítés is ehhez igazította tevékenységét. Ennek megfelelően a hangsúlyok kezdetben a környező országokkal kapcsolatos információigények teljesítésére helyeződtek át. Ezzel párhuzamosan azonban ekkor már egy valódi háborús hadszíntér eseményeit, a délszláv háború hazánkat veszélyeztető mozzanatait is fel kellett deríteni!

Ennek során több alkalommal is fennállt a veszélye annak, hogy hazánk a katonai konfliktus közvetlen részesévé válik! A Hivatal – ebben a kritikus válságidőszakban is – a felhasználók igényeihez igazodó jelentésformákkal és intenzív, (több forrás információinak felhasználásán alapuló) differenciált jelentő tevékenységével megfelelt a vele szemben támasztott elvárásoknak és magas szintű szakmai munkájával széles körű elismerést váltott ki a NATO-ban is.

Mindezekkel együtt gyors ütemben végre kellett hajtani:

- az új Magyar Honvédség megváltozott feladatrendszeréhez és szervezeti átalakításához igazodó változtatásokat a katonai felderítés szervezetén belül;
- az állami és katonai vezetés részéről azonnal jelentkező hírigény kielégítése érdekében rendkívül gyorsütemű hálózatépítő munkát kellett kezdeni az új felderítési irányokban;
- az új hangsúlyoknak megfelelően át kellett alakítani a katonadiplomáciai képviseleti rendszert;
- viszonylag gyorsan ki kellett építeni meglévő és jövőbeli partnereinkkel az ún. „partnerszolgálati együttműködést" (kiépítéséig azonban az információszerzésben csak „önerőre" támaszkodhattunk);

- aktívan részt kellett vállalni az új körülmények közepette végzett szakmai munka jogi feltételrendszerének kimunkálásában.

A rendszerváltozást követő kezdeti időszakban a katonai felderítés/hírszerzés tevékenységében bekövetkezett változásokat az 1990. évi X. (átmeneti) törvény határozta meg. Ennek megfelelően a korábbi MNVK 2. Csoportfőnökségből megalakult a Honvéd Vezérkar Katonai Felderítő Hivatal, alárendeltségében a TÁVKEI-vel. A Hivatal vezetője egészen a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény megjelenéséig megőrizte „kvázi" vezérkarfőnök-helyettesi besorolását (státuszát).

A Hivatal a MH Vezérkar alárendeltségében, az átmeneti időszakban az alábbi szervezeti struktúrában[3] végezte munkáját:

- Operatív Igazgatóság;
- Rádióelektronikai Felderítő Igazgatóság (szakmai alárendeltségében a TÁVKEI);
- Tájékoztató Igazgatóság;
- Műszaki Fejlesztési Igazgatóság;
- Hadműveleti- Harcászati Felderítő Szolgálat;
- Kiszolgáló osztályok (logisztikai, biztonsági, híradó, gépjármű és pénzügyi);
- Attasé állomány.

A Hivatal létszámában és személyi állományában a rendszerváltást követően lényeges változás nem történt.

Feladatai közül (fokozatosan) kikerültek a NATO-val és az EU-val, mint szervezetekkel és a tagállamaikkal kapcsolatos hírszerzési feladatok. Ugyanakkor a tagállamaikban akkreditált véderő, katonai és légügyi attasé hivatalok biztosították a fenti szervezetek és tagállamaik – mint potenciális szövetségesek – hasznosítható tapasztalatai iránti információigény kielégítését. Új követelményként jelentkezett azonban a felderítés/hírszerzés fő erőkifejtésébe tartozó környező országok nyelvének, illetve az angol nyelvnek a szélesebb körű ismerete. Ennek megfelelően alakultak át a Hivatal oktatási intézményének képzési programjai is.

A Hivatal életében és működésében jelentős változást hozott a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény elfogadása. Ennek megfelelően a Hivatal kikerült a Honvéd Vezérkar alárendeltségéből és a kormány irányítása alatt álló, országos hatáskörű, önálló költségvetési gazdálkodást folytató katonai nemzetbiztonsági szolgálattá alakult át,

[3] Magyar István – Gulyás József: *A magyar katonai hírszerzés jelene 1990–2008*, In. Felderítő Szemle 2008. november. Emlékszám, 163.

Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal (MK KFH) megnevezéssel. Az MK KFH irányításával a kormány a honvédelmi minisztert bízta meg, parlamenti ellenőrzése pedig az Országgyűlés Honvédelmi (jelenleg Honvédelmi és Rendészeti) Bizottságán, valamint a Nemzetbiztonsági Bizottságán keresztül valósult, illetve valósul meg.

Fontosnak tartom megjegyezni azonban, hogy a törvény 13.§ (2) bekezdése szerint „ Az MH vezérkari főnöke a Honvédelmi törvényben meghatározott feladatai ellátásához szükséges információk átadását – alá- és fölérendeltség hiányában is – közvetlenül igényelheti a KFH főigazgatójától, aki azt haladéktalanul köteles teljesíteni. A szakmai kapcsolattartás és az információszolgáltatás rendjét a honvédelmi miniszter határozza meg" (A gyakorlatban az egész kérdéskört egy együttműködési megállapodásban rögzítették, melyet a két szervezet vezetője írt alá.)

A hadműveleti-harcászati felderítés kikerült a Hivatal szakmai irányítása alól. Ezzel egyidejűleg a KFH állományában megszűnt a sorállományú katonák szolgálata és a fenti törvénynek megfelelően a személyi állományt csak hivatásos katonák és közalkalmazottak alkották.

A törvény a KFH feladatául szabta, hogy:

- megszerzi, elemzi és továbbítja a kormányzati döntésekhez szükséges, a külföldre vonatkozó, illetőleg külföldi eredetű, a biztonságpolitika katonai elemét érintő katonapolitikai, hadiipari és katonai információkat;
- felfedi a Magyar Köztársaság ellen irányuló, támadó szándékra utaló törekvéseket;
- felderíti a külföldi katonai titkosszolgálatoknak a Magyar Köztársaság szuverenitását, honvédelmi érdekeit sértő vagy veszélyeztető törekvéseit és tevékenységét;
- információkat gyűjt a nemzetbiztonságot veszélyeztető jogellenes fegyverkereskedelemről, valamint a fegyveres erők biztonságát veszélyeztető terrorszervezetekről;
- közreműködik a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák jogellenes forgalmának felderítésében és megelőzésében;
- biztosítja a Honvéd Vezérkar hadászati-hadműveleti tervező munkájához szükséges információkat;
- ellátja a kormányzati tevékenység szempontjából fontos, külföldön lévő magyar katonai szervek és létesítmények (intézmények) biztonsági védelmét;
- ellátja a hatáskörébe tartozó személyek nemzetbiztonsági védelmének, illetve ellenőrzésének feladatait.

A MK KFH fenti feladatait az alábbi szervezeti struktúrában[4] végezte:

- Hírszerző Igazgatóság;
- Rádióelektronikai Felderítő Igazgatóság;
- Elemző-értékelő Igazgatóság;
- Humán Igazgatóság;
- Gazdálkodási Igazgatóság;
- Biztonsági Főosztály;
- Koordinációs és Együttműködési Főosztály;
- Pénzügyi és Számviteli Főosztály;
- Attasé állomány.

A katonai felderítés/hírszerzés rendszerváltás utáni történetében fontos fordulópontot jelentett NATO és EU taggá válásunk! Eredményeként lehetőségünk nyílt szövetségeseink munkamódszereinek megismerésére, miközben a szövetségesi tagság kétségtelenül növelte felelősségünket is. Az új típusú munkamódszerek megismerését követően általánossá vált a több forrás információin alapuló, integrált jelentéskészítés gyakorlata. Az új típusú munkamódszerek egyik megnyilvánulási formája volt a Katonai Felderítő Hivatal szervezetén belül megalakított Helyzetértékelő és Jelentő Központ, amely a NATO Jugoszlávia elleni légi hadműveletének megkezdése és hazánk NATO-tagságának életbelépése előtt néhány héttel alakult meg és lehetővé tette a kirobbant válság hatékony kezeléséből adódó felderítési feladatok eredményes végrehajtását, illetve a Szövetség hírszerzési és egyéb vezetési és információs rendszereibe történő bekapcsolódásunkat.[5]

Fontos tudni, hogy a NATO nem rendelkezik saját felderítő, hírszerző erőkkel, ezért a stratégiai politikai és katonai döntéshozatal, valamint a tervezés alapja a tagállamok katonai hírszerző szervezeteinek hozzájárulása, a szövetség számára megfelelő információk biztosítása. Nagyon bonyolult nemzetközi környezetben, rendkívül gyors ütemben kellett alkalmazkodni a szövetségesi követelményekhez és azonnali, fokozott mértékű információcsere formájában kellett megkezdeni a magyar hírszerző hozzájárulás feladatait.

Az együttműködés mindenoldalú elősegítése érdekében a KFH szervezetében létrehozásra került a **NATO Együttműködési Osztály,** a dokumentum és információbiztonság érdekében kialakításra került a NATO szabvány szerinti NATO Nyilvántartó és Rejtjelközpont, a személyi biztonság

[4] Magyar István – Gulyás József: *A magyar katonai hírszerzés jelene 1990–2008,* In. Felderítő Szemle 2008. november. Emlékszám, 163.

[5] Ugyanott 169.

megvalósulása érdekében az új követelményeknek megfelelően módosult a Hivatal személyfelismerő és beléptető rendszere, valamint a személyi állomány nemzetbiztonsági ellenőrzése.

Csatlakozásunk pillanatától kezdve eredményesen vettünk részt a NATO hírszerző bizottságok és konferenciák tevékenységében. A KFH főigazgatója a NATO Hírszerző Testület (ma Katonai Hírszerző Bizottság) tagjaként közvetlenül jelenítette meg nemzeti érdekeinket és vett részt a szövetségesi döntéshozatalban.

Hazánk EU csatlakozására már egy későbbi időpontban (2004. május 01.) került sor. Ekkor a KFH már a kezdeti NATO-évek multilaterális tapasztalataival felvértezve integrálódott az EU katonai szervezetéhez. Az EU közös kül- és biztonságpolitikája realizálásának fontos mozzanata volt az EU Katonai Törzs (EU MS) létrehozása (2001), amely ma is a válságkezelő műveletek egyik fontos vezető szervezete. A hagyományos hírszerzési feladatok kiegészültek az olyan transznacionális problémákkal, mint a terrorizmus, a proliferáció és a szervezett bűnözés. Az **EU MS Felderítő Igazgatóság** az a többnemzetiségű szervezet, amely összefogja az EU hírszerző együttműködés katonai ágát. A KFH (KNBSZ) főigazgatója tagja az **EU Hírszerző Igazgatók Testületének**, amely fórum tág teret biztosít a katonai felderítéssel/hírszerzéssel összefüggő együttműködési kérdések áttekintésére.

2001. szeptember 11-ét követően, a haderők egyik fő feladatává a nemzetközi válságkezelő műveletekben történő részvétel vált. A válságokkal terhelt régiókban kitört fegyveres konfliktusok folyamatosan igényelték a nemzetközi közösség országai – köztük hazánk – koalíciós katonai szerepvállalását. A fenti országokkal (régiókkal) kapcsolatos, hiteles, megbízható – a katonai tervezés alapjául is szolgáló – információk megszerzése, folyamatos elemzése és értékelése, a művelet aktív támogatása és a telepített erők megóvása a katonai felderítés és hírszerzés fő feladata lett. Az ezzel kapcsolatos feladatrendszer sikeres megvalósítása új típusú, szoros együttműködés és munkamódszerek kialakítását tette szükségessé a felderítés különböző szintjei, nevezetesen a Katonai Felderítő Hivatal és a VK Felderítő Csoportfőnökség, illetve az Összhaderőnemi Parancsnokság felderítő szervezetei között.

A Magyar Honvédséget érintő létszámcsökkentések az évek során természetesen **a Katonai Felderítő Hivatalt is érintették:** 2007 nyarára a kezdeti 1963 fős létszám 733 főre olvadt. Ekkor (2008-ban) a Hivatal főigazgatójának kezdeményezésére – a növekvő nemzetközi kötelezettségek teljesítése, valamint a jelentő munka eredményesebbé tétele érdekében – a honvédelmi

miniszter elrendelte a KFH átvilágítását és ennek megfelelően a szervezeti struktúra[6] az alábbiak szerint változott:

- Hírszerző Igazgatóság;
- Rádióelektronikai Felderítő Igazgatóság;
- Elemző-értékelő Igazgatóság;
- Humán Igazgatóság;
- Biztonsági és Adminisztratív Igazgatóság;
- Logisztikai, Fejlesztési és Pénzügyi Igazgatóság;
- Tervezési és Koordinációs Főosztály;
- Nemzetbiztonsági Titkárság;
- Attasé állomány.

A KFH ebben a szervezeti struktúrában oldotta meg feladatait egészen két katonai nemzetbiztonsági szolgálat összevonásáig. (2012. január 1.) A Hivatal létrejöttének pillanatától – a folyamatosan nehezedő körülmények ellenére – mindig magas szinten teljesítette feladatait. Erről tanúskodnak magas szintű hazai és nemzetközi szintű elismeréseink, többek között a magyar katonai felderítés/hírszerzés 85. évfordulója alkalmából a Magyar Köztársaság elnökétől kapott Csapatzászló, a honvédelmi miniszter által alapított Koncz Márton díj, melyet 1996–2010 között 14 főnek ítélt oda a miniszter által kijelölt bizottság, valamint a NATO felelős vezetőinek a magyar katonai felderítés eredményességét méltató nyilatkozatai.

Arra természetesen a jelen dolgozat terjedelme nem nyújt lehetőséget, hogy a magyar katonai felderítés és hírszerzés valamennyi részterületéről bővebben is írjak. Azt azonban mindenképpen szükségesnek tartottam, hogy néhány általam fontosnak ítélt területről külön is szót ejtsek. Ennek megfelelően mindjárt elsőként egy „jobban szem előtt lévő" területet, az úgynevezett külkapcsolati információszerzés területén teljesítő katonadiplomaták tevékenységének alakulását szeretném bemutatni a rendszerváltozás utáni időszakban.

A külkapcsolati információszerzés fontos területe a katonadiplomáciai tevékenység

A rendszerváltozást követően a Magyar Köztársaság diplomáciai képviseleteinek keretében, azok szerves részeként, de önálló szakterületet képezve működtek a katonai, majd 1996-ot követően a véderő attasé hivatalok. Működésük feltételeit a honvédelmi miniszter és a külügyminiszter által aláírt megállapodás, valamint a Katonai Felderítő Hivatal és a Külügyminisztérium közötti, időszakonként megújításra kerülő megállapodás szabályozta.

[6] Ugyanott 166.

A véderő, katonai és légügyi attasék (katonadiplomaták) feladatait kissé leegyszerűsítve, az alábbiakban lehetne összefoglalni:

- a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség képviselete a fogadó ország illetékes szerveinél és szervezeteinél;
- kapcsolattartás a védelmi minisztériumokkal és a vezérkarokkal, a haderőnemi parancsnokságokkal;
- információk beszerzése (a fogadó ország törvényeibe nem ütköző, legális eszközökkel), illetve információk közvetítése (átadása);
- a nagykövetek munkájának szakirányú segítése.

Azt, hogy hol és milyen létszámú attaséhivatalt működtettünk, alapvetően az éppen aktuális információigény, az adott országgal való kapcsolattartás fontossága és nem utolsó sorban a rendelkezésre álló költségvetési források határozták meg.[7]

A „körkörös védelem" koncepciójának időszakában kiemelt fontosságúnak számított a szomszédos országokban működő attaséhivatalok tevékenysége, majd a hangsúly fokozatosan a NATO tagságra történő felkészülés irányába tolódott el.

Az információigény szempontjából fontos mérföldkő volt az európai integrációs szervezetekhez, így a NATO-hoz és később az EU-hoz való csatlakozásunk. Ekkor a tagországokban létesített attaséhivatalok kaptak kiemelt szerepet, hiszen eredményes tagságunk megkövetelte, hogy a megfelelő szintű döntések előkészítéséhez elegendő információval rendelkezzenek az állami és katonai döntéshozók.

Ami a kétoldalú kapcsolatok fontosságát illeti, ezeknél arra törekedtünk, hogy a legfontosabb partnereinknél és a kiemelt fővárosokban a képviseletünket lehetőleg akkor is fenntartsuk, ha éppen szűkében voltunk a költségvetési forrásoknak.

Ha a számokat vizsgáljuk, akkor az első magyar katonai attasé kinevezése óta (Gömbös Gyula, 1918. november 6., Zágráb) nagyot változott a rendszer! A hidegháború éveiben – a 70-es évek vége felé – 25 attaséhivatal működött

[7] Bali József: *Katonadiplomáciai tevékenységünk a jelenben. Fejezetek az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés történetéből 1918–2008*, Budapest: Felderítők Társasága Közhasznú Egyesület. 2009, 95.

a világban és a katonai szakértőket is beleszámítva mintegy 60 tiszt teljesített katona diplomáciai szolgálatot.[8]

A rendszerváltozást követően arra törekedtünk, hogy valamennyi szomszédos országban legyen képviseletünk, majd a NATO-hoz történt csatlakozásunkat követően a Szövetség tagországaiban is vagy attaséhivatallal, vagy átakkreditálással, de jelen voltak katonadiplomatáink.

Az ezredfordulót követően részben a biztonságpolitikai környezet változásai, részben pedig a nehezedő költségvetési helyzet miatt – különösen 2003-tól kezdődően – összesen 11 attaséhivatalt kellett bezárni: Szófiában, Ottawában, Tallinban, Oslóban, Koppenhágában, Hágában, Madridban, Lisszabonban, Prágában, Pozsonyban és Ljubljanában, valamint nem került feltöltésre nyolc attasé helyettesi beosztás és négy gyakornoki hely. Az új információigényeknek megfelelően viszont a honvédelmi tárca négy új hivatalt nyitott: Indiában, Pakisztánban, Albániában és Algériában.

2008-ban – az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés 90. évfordulójának évében – négy földrészen összesen 24 ország fővárosában rendelkeztünk attaséhivatallal, további 14 fővárosban átakkreditálással voltunk jelen. Ezen kívül két hazai bázisú regionális attasé összesen hét országban képviselte hazánkat. Így mindösszesen 45 országban volt biztosított a katonadiplomáciai képviselet.[9]

Részleteiben ez az alábbi képet mutatta:

Attaséhivatal működött: Algírban, Ankarában, Athénban, Belgrádban, Berlinben, Bécsben, Brüsszelben, Bukarestben, Új-Delhiben, Iszlámábádban, Kairóban, Kijevben, Londonban, Moszkvában, Párizsban, Pekingben, Rómában, Stockholmban, Szarajevóban, Tel-Avivban, Tiranában, Varsóban, Washingtonban és Zágrábban.

Átakkreditálással voltunk jelen: Belgrádból Podgoricában, Berlinből Koppenhágában, Bécsből Bernben és Ljubljanában, Brüsszelből Hágában és Luxemburgban, Londonból Dublinban, Párizsból Lisszabonban, Pekingből Szöulban, Rómából Madridban, Stockholmból Oslóban és Helsinkiben, Varsóból Prágában, illetve Washingtonból Ottawában.

A hazai bázisról működtetett **Déli Regionális attasé** képviselte hazánkat Nicosiában, Szkopjéban, Szófiában és Pozsonyban, az **Északi Regionális Attasé** pedig Tallinban, Rigában és Vilniusban.

[8] Bali József: *Katonadiplomáciai tevékenységünk a jelenben. Fejezetek az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés történetéből 1918–2008*, Budapest: Felderítők Társasága Közhasznú Egyesület. 2009, 96.

[9] Ugyanott 96.

Attasé helyettesek dolgoztak Belgrádban, Berlinben, Kijevben, Moszkvában és Washingtonban.

Természetesen a biztonságpolitikai környezet változásai (így például a grúz–orosz konfliktus, a Kaukázusi régió helyzetének változásai, Közép-Ázsia, Afrika válságövezetei és az e térségben való szövetségesi szerepvállalások) – és sajnos az egyre nehezedő gazdasági háttér – az attaséhivatali rendszert is érintették és megkövetelték, hogy a képviseleti rendszert az új kihívásokhoz igazítsuk. Ennek megfelelően 2011-re az alábbi helyzet alakult ki:

A 2008-as helyzethez képest be kellett zárni a Brüsszelben működő hivatalt és az új információigényeknek megfelelően új hivatal került megnyitásra Nairobiban. Az átakkreditálás területén pedig az alábbi változások történtek: Iszlámábádból Kabulba, Kijevből Kisinyovba és Tbiliszibe, Moszkvából Minszkbe és Jerevánba, Varsóból Tallinba, Rigába és Vilniusba, a hazai bázisról működtetett Északi Regionális Attasé kapta Hágát, Brüsszelt, Luxemburgot és Prágát. Ennek megfelelően 24 országban voltunk (vagyunk) jelen attaséhivatallal, 19 országban átakkreditálással, nyolc országban pedig hazai állomáshelyű regionális attaséval képviseltetjük magunkat. Ez összesen 51 országgal jelent élő katonadiplomáciai kapcsolatot!

Összességében katonadiplomatáink döntő többsége elismerésre méltó módon képviselte hazánkat a fogadó országokban és megbecsült tagja volt az adott fővárosokban működő attasétestületeknek. Tevékenységük során értékes információikkal segítették a hazai döntéshozók munkáját.

A második fontos terület, amelyről szeretnék szintén részletesebben szólni, **az a technikai eszközökkel folytatott információszerzés, ami kezdetben a rádió-, majd később a rádióelektronikai felderítés (SIGINT) rendszerében valósult meg.**

A társadalmi-politikai rendszerváltozást követően a katonai felderítés/hírszerzés rendszerén belül megkezdődött a rádióelektronikai felderítés irányainak, feladatainak módosítása, szervezetének és eszközrendszerének korszerűsítése. Ennek megfelelően 1990. november 1-én – a 3. Önálló Rádió Felderítő Dandár bázisán – megalakult a Magyar Honvédség Távközlési Kutató és Ellenőrző Intézet (TÁVKEI), amely – az akkori biztonságpolitikai elvekkel összhangban – megkezdte a „körkörös védelem" elgondoláshoz illeszkedő rádióelektronikai felderítő rendszer kialakítását.[10]

[10] Pászka Tibor: *A katonai rádióelektronikai felderítés változásai az elmúlt másfél évtizedben. Fejezetek az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés történetéből 1918–2008*, Budapest: Felderítők Társasága Közhasznú Egyesület. 2009, 113.

A formálódó szervezet első komoly megmérettetését a hazánk déli határainál kialakult politikai és katonapolitikai válság, és annak katonai következményei jelentette. Kezdetben egy mozgó ellenőrző csoporttal, majd a létrehozásra kerülő siklósi objektummal eredményesen oldotta meg ezt a feladatát.

A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény hatálybalépését követően a TÁVKEI kivált a Magyar Honvédség kötelékéből és a megalakult Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal Rádióelektronikai Felderítő Igazgatósága integráns részeként folytatta tevékenységét.

A Rádióelektronikai Felderítő Igazgatóság (REFIG) a rádióelektronikai felderítés rendszerének korszerűsítésével egyidejűleg végrehajtotta a szervezet új biztonságpolitikai követelmények szerinti átalakítását is. Ennek megfelelően megszűnt a szlovák, a román, a szlovén és az osztrák irányú adatszerzés, az észak-keleti országrészben viszont létrehozásra került egy új adatszerző szervezet.

Az új feladatrendszer, a NATO-tagságból adódó kötelezettségvállalások, a globális kommunikációs rendszerek térnyerése, a hírközlési technológiák rohamos fejlődése a rádióelektronikai felderítést is folyamatos megújulásra késztette. A különösen 2001.09.11. után jelentkező új kihívások megfelelő kezelésére a rádióelektronikai felderítésnek is új megközelítésekre, új eljárásokra és módszerekre, és nem utolsó sorban korszerű technikai háttérre és képességekre volt szüksége. Ezzel egyidejűleg pedig meg kellett felelnie a NATO-ban és az EU-ban fokozottan jelentkező, rádióelektronikai felderítési forrásokból származó információs igényeknek is. [11]

A magyar katonai rádióelektronikai felderítés szakmailag felkészült személyi állományával, a célirányos, feladatorientált - sokszor a Hivatal saját műszaki fejlesztési bázisán alapuló - szaktechnikai fejlesztéseknek, a célirányosan kialakított NATO- és kétoldalú partnerkapcsolatoknak, valamint a hazai (Hivatalon belüli és társ-szolgálati) együttműködésnek köszönhetően képes volt megfelelni az új kihívásoknak. Reálidejű információival érdemben hozzá tudott járulni a Hivatal jelentőképességéhez, a HM HVK és a MH hadműveleti tervezéséhez, ezzel együtt hazánk és szövetségeseink biztonságához.

[11] PÁSZKA Tibor: *Haza, tudás, becsület – a jubileum kötelez.* In. Felderítő Szemle 2007. július, Emlékszám, 7.

A Hivatal alaptevékenységét támogató területek közül is kiemelkedő jelentőségű volt a tudományos munka.

A rendszerváltozást követő időszakban a tudományos munkát a MH HVK Katonai Felderítő Hivatal Tudományos Tanácsa szervezte és koordinálta. A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló, 1995. évi CXXV. törvény elfogadását követően megalakult MK Katonai Felderítő Hivatal vezetése - jogelődjeinek hagyományait követve - mindenkor kiemelt figyelmet fordított speciális és meglehetősen széleskörű tudományos ismereteket igénylő szakterületén a tudományos kutatásra és fejlesztésre. Minderre alaprendeltetése, a Magyar Köztársaság katonai biztonságának és védelmének szolgálata predesztinálta, s nemcsak a szűkebb értelemben vett hadtudományi kutatásra, hanem személyi állományának folyamatos, tudományosan megalapozott, magas színvonalú szakmai és nyelvi felkészítésére és továbbképzésére, valamint a tudományos igényű tervező-szervező és végrehajtó munkára, tevékenységének valamennyi területén.[12]

A Hivatalban végzett tudományos tevékenység szervezettségének és intézményesítettségének tekintetében jelentős lépés volt 2001 végén a Hivatal **Tudományos Tanácsának újjászervezése** és a tudományos tevékenység új alapokra helyezése. A Tudományos Tanácsban lényegében a Hivatal valamennyi szervezete képviseltette magát kitűnően felkészült szakértőkkel. A Tanács a Hivatal főigazgatója által jóváhagyott középtávú és éves tervek alapján végezte a tudományos munka szervezését és koordinálását. A tudományos munkában új fejezetet és lényegében a „külvilág" felé egyben kaput is nyitott az a tény, hogy a honvédelmi miniszter a HM 74/2002. számú intézkedésével a Hivatalt ismét tudományos kutatóhellyé nyilvánította. (Évente átlagosan 18–20 kutatónak nyújtottunk konkrét segítséget a kutatómunkához.)

Rendszeressé vált a Tudományos Tanács gondozásában tudományos periodikánk, a Felderítő Szemle megjelenése, melyet a MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottsága „a hadtudományi doktori képzésben mértékadó" folyóiratként ismert el. A Tudományos Tanács által szervezett tudományos-szakmai tájékoztatók, a kiemelt kutatási témákban rendezett színvonalas konferenciák, a műszaki fejlesztést segítő kutatási programok jelentősen hozzájárultak a Hivatalban végzett szakmai tevékenység tudományos megalapozottságához. Jórészt a Tanács mozgósító és rendszeres segítő munkájának is köszönhetően

[12] TÖMÖSVÁRY Zsigmond: *A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal Tudományos Tanácsa,* In. Felderítő Szemle 2007. 5.

ugrásszerűen megnövekedett a személyi állomány köréből a PhD doktori képzésben résztvevők száma. (A legeredményesebb év a 2007. volt: ekkor egyidejűleg 19 fő vett részt a doktori képzésben!).[13]

A Hivatal Tudományos Tanácsa folyamatosan bekapcsolódott a Honvédelmi Minisztérium, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum, valamint más katonai és polgári tudományos kutatóhelyek tudományos, illetve tudományszervezői tevékenységébe és kutatóhelyi információs bázisával sokrétű segítséget nyújtott az egyes kutatók tevékenységéhez, illetve a fenti intézmények kutatási programjainak realizálásához.

A magyar katonai felderítés rendszerváltozás utáni története nem lenne teljes a hadműveleti-harcászati felderítésben bekövetkezett változások legalább vázlatos bemutatása nélkül, jóllehet ezek a szervezetek nem a KFH szolgálati és szakmai alárendeltségében, de vele szoros együttműködésben oldották és oldják meg feladataikat..

A hadműveleti-harcászati felderítés 1990–91-ben gyakorlatilag ugyanazzal a szervezettel, személyi állománnyal és eszközökkel folytatta az új követelmények szerinti kiképzést és felkészítést, mint a rendszerváltozást megelőző időszakban. Rendelkezésre állt az 5. Hadsereg közvetlen 34. mélységi felderítő, a 2. önálló rádiófelderítő, a 93. önálló rádiótechnikai felderítő zászlóalj (mozgósítás után), a hadtestek felderítő zászlóaljai (24., 42., 74.) és a dandárok felderítő századai. A felderítő szervezetek nem szakfeladatként, de részt vettek a szovjet csapatok kivonásának biztosításában, az elhagyott objektumok őrzésében és mentesítésében is.

A nagy erőket megmozgató harcászati gyakorlatok elmaradása miatt a kiképzés hangsúlya áttevődött a felderítő szervezetek és a törzsek kiképzésére. Az új országvédelmi koncepciónak (körkörös védelem) megfelelően az 5. Hadsereg parancsnokságának felderítő törzse kidolgozta azokat az elgondolásokat, amelyek lehetővé tették a meglévő erők szükséges reagálását és szervezett tevékenységét az új körülményeknek megfelelően. Ezzel párhuzamosan megkezdődött a szervezeti átalakítás és a diszlokáció megváltoztatásának előkészítése.[14]

1991 nyarán az 5. Hadsereg parancsnoksága megkezdte a Szárazföldi Csapatok Parancsnoksága szervezetre történő átalakulást. Az átszervezés alatt kitört délszláv háború ennek ellenére nem érte felkészületlenül a törzseket és csapatokat. A korábban begyakoroltaknak megfelelően a törzsek megtervezték és végrehajtották a felderítő rendszer kijelölt komponenseinek felkészítését és felvonultatását az államhatár védelmének megerősítésére, illetve a meghatározott felderítési feladatok végrehajtására.

[13] TÖMÖSVÁRY Zsigmond: A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal Tudományos Tanácsa, In. Felderítő Szemle 2007. 12.

[14] CSEPREGI László - Halász István: A magyar harcászati-hadműveleti felderítés napjainkban 1990–2008, In. Felderítő Szemle 2008. november, Emlékszám, 150.

A 42. felderítő zászlóalj Pécsre költözött és saját laktanyáját használta bázisként az államhatáron folytatott felderítő művelet időszakában. A másik bázislaktanya a kiskunfélegyházi, fogadta a 24. felderítő zászlóalj állományát és szolgálta ki a felderítő rendszer Alföldön települt szervezeteit egészen a művelet befejezéséig, 1992 nyaráig. A 2. önálló rádiófelderítő zászlóalj az MH Távközlési Kutató és Ellenőrző Intézettel együttműködve oldotta meg a rádióelektronikai felderítési feladatokat. A rádiófelderítő rendszerbe bevonásra kerültek a harcászati rádiófelderítő századok és a rádiózavaró századok felderítő képességgel rendelkező szervezeteinek bizonyos hányada is. A felderítő műveletet a bevont erők rendkívül fegyelmezetten és szakszerűen hajtották végre.

A művelet befejezését követően, 1992-ben, megtörténtek a korábban tervezett átszervezések és diszlokációs változtatási feladatok. A 42. felderítő zászlóalj Pécsen maradt, a 2. önálló rádiófelderítő zászlóalj Kiskunfélegyházára költözött és beolvadt az újonnan megalakított 5. elektronikai harc ezred állományába. Ide kerültek összevonásra a felderítő zászlóaljak rádió és rádiótechnikai felderítő századai is. A 93. önálló rádiótechnikai felderítő zászlóalj „M" szervezete megszűnt. Az 57. felderítő szakanyagjavító század felszámolásra került. Állománya és eszközei az 5. elektronikai harc ezredhez kerültek.

1995–1996 ismét jelentős szervezeti és személyi változásokat hozott. A megszűnő katonai kerületekkel együtt került felszámolásra jogutód nélkül a 42. felderítő zászlóalj. A 74. felderítő zászlóalj beolvadt a 25. gépesített lövészdandár állományába, majd röviddel ezután szintén felszámolásra került. A 3. gépesített hadtest megalakításával, annak alárendeltségébe került az egyetlen megmaradt harcászati szintű felderítő zászlóalj, a 24. felderítő zászlóalj, Eger helyőrségben.

Nemcsak folyamatos képességcsökkenést kellett a felderítő rendszernek elszenvedni. Az újonnan alakult 88. légi mozgékonyságú (később gyorsreagálású) zászlóalj jelentős felderítő kapacitásokkal rendelkezett, emellett állományának jelentős hányada a 34. felderítő zászlóalj állományából került ki.

A legjelentősebb szervezeti változás, amely a teljes felderítő rendszert érintette, 1996. szeptember 1-vel következett be. Az MH HVK KFH önálló katonai nemzetbiztonsági szolgálattá történő átalakítása következtében a hadműveleti és harcászati felderítés kikerült a KFH állományából és (25 fős)

csoportfőnökségként a Honvéd Vezérkar szervezeti elemévé vált. A szervezet egyúttal szakmai irányítója lett a két haderőnemi vezérkar felderítő törzseinek (G2, A2). Tevékenysége kiegészült olyan felderítési adatok gyűjtésével és feldolgozásával, melyet addig a HVK KFH szervezetei végeztek.

A NATO tervezési folyamat során, küszöbön álló NATO tagságunkból adódó feladataink teljesítése érdekében 1998-ban elkezdődött egy NATO kompatibilis felderítő rendszer kialakításának tervezése. A tervezés célja az volt, hogy a meglévő szervezeteket, a meglévő képességek megtartása mellett, a NATO követelményeknek megfelelő felderítő képességekkel rendelkező felderítő szervezetekké alakítsák át. [1]

1998-tól az információszerzés hatékonyabb, célorientált megvalósítása érdekében az értékelő és tájékoztató osztály kijelölt állománya az MK KFH Helyzetértékelő és Jelentő Központjában dolgozott, a csoportfőnökség részére kialakított munkahelyeken, javítva az információáramlás sebességét és a két szervezet együttműködését. Ez a munkarend 2003-ig állt fenn, amikor az átszervezés következtében a csoportfőnökség kénytelen volt ezt a munkahelyet felszámolni.

A NATO csatlakozás előkészítése során több NATO bizottság munkájában is részt vett a csoportfőnökség és a csatlakozás során kapott felderítő tiszti beosztásokat jól felkészült állománnyal töltötte fel a különböző NATO parancsnokságokon.

1999 márciusában a NATO Jugoszlávia elleni légi hadművelete során a felderítő rendszer néhány komponense aktivizálásra került. A felderítő rendszer folyamatosan gyűjtötte és értékelte a beérkező információkat, ellátta a szükséges felderítési adatokkal a katonai felső vezetést. A KFOR békefenntartó műveletben számos felderítő tiszt kapott fontos, igaz nem szakmai beosztásokat. (A 24. felderítő zászlóalj személyi állománya például több váltásban teljesített szolgálatot az MH Őr és Biztosító Zászlóalj állományában.)

A Magyar Honvédség 1999-ben kezdődött stratégiai felülvizsgálatának következményeként kivonásra kerültek a felderítő rendszerből a lánctalpas harcjárművek, köztük a BRM-1K felderítő járművek is, melyek elvesztése jelentősen csökkentette az MH felderítő képességét.

2000 júniusában ismét átszervezésre került sor, melynek eredményeként a Felderítő Csoportfőnökség 2001. május 1-re az új vezérkari szervezetben mindössze az elektronikai hadviselési osztállyal és törzsosztállyal bővült ki,

[1] CSEPREGI László – Halász István: A magyar harcászati-hadműveleti felderítés napjainkban 1990–2008, In. Felderítő Szemle 2008. november, Emlékszám, 154.

a meglévő hadműveleti és az értékelő és tájékoztató osztály mellett. A csapatok átszervezése során az 5. elektronikai harc ezred felszámolásra került, meghatározott szervezeti komponensei elektronikai harc század kötelékben beépültek a 24. felderítő zászlóalj szervezetébe. Ezzel a meglévő képességek jelentős csökkenése következett be ezen a területen is. Pozitív változás volt viszont, hogy 2001. júliusi váltással megkezdte munkáját a nápolyi NATO Déli Régió Parancsnokságon az első magyar nemzeti felderítő részleg. Az MK KFH-val közösen megalakított szervezet legfontosabb feladata volt a felderítési adatok és információk cseréjének biztosítása a parancsnokság és az MH között, valamint a műveleti területen működő alakulatok felderítési adatokkal történő ellátása. Emellett nagy jelentőségű volt a felderítő összeköttetés, a jelenlét a parancsnokság felderítő közösségében. A technikai fejlesztés területén is történt előrelépés. Rendszeresítésre került a HRS-7000 korszerű mélységi felderítő híradórendszer és a felderítő szervezeteknél több lépcsőben megtörtént az ejtőernyők cseréje, valamint korszerű siklóernyők beszerzése. A figyelő és felderítő műszerek közül is sikerült beszerezni néhány korszerű eszközt.

Az első kifejezetten felderítő szakmai feladatra 2002-ben került sor, a KFOR kötelékében, olasz irányítással, egy felderítő századdal részt vettünk Macedónia északkeleti körzetének ellenőrzésében, majd később a KFOR mögöttes harcálláspont őrzésében, kiérdemelve a vezető olasz parancsnokság szakmai elismerését.

2001-ben az SFOR misszióban lehetőséget kaptunk az egyre fontosabbá váló harcászati hírszerzésre (HUMINT) történő felkészítésre és a feladatok nemzetközi körülmények között történő végrehajtására. Az Egyesült Államok által vezetett szövetséges felderítő zászlóaljban (AMIB) féléves váltással két tiszt, illetve tiszthelyettes kapott képzési lehetőséget, majd beosztást. Az itt szerzett tapasztalatok a későbbiekben nagymértékben segítették a saját harcászati hírszerző század megalakítását és kiképzését.[2]

A csoportfőnökség a korábban kialakított nemzetközi kapcsolatait tovább fejlesztette. Ezek a kapcsolatok nem merültek ki a csoportfőnökök éves találkozóival, hanem közösen végrehajtott kiképzési rendezvényeket is jelentettek, melyek közül a Szlovéniában végrehajtott hegyi kiképzés, a magyar–román közös felderítő kiképzés segített fokozni a saját személyi állomány képzettségét és erősítette a felderítő alakulatok, valamint a résztvevő nemzetközi állomány közötti szakmai kapcsolatokat.

[2] Fucsku Sándor: *A hadműveleti-harcászati felderítésben bekövetkezett változások a Magyar Köztársaság NATO- és EU-tagsága kapcsán. Fejezetek az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés történetéből 1918–2008,* Budapest: Felderítők Társasága Közhasznú Egyesület. 2009, 119.

A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemmel több éven keresztül közösen került megrendezésre az osztrák tiszti hallgatók ejtőernyős kiképzése. Ennek viszonzásaként az osztrák fél téli hegyi kiképzést biztosított a kiválasztott állománynak alpesi körülmények között.

A szövetséges erők iraki hadműveleteinek befejezését követően, az MH részvételét az Iraki Szabadság műveletben jelentős felderítő erők támogatták. A szállító zászlóalj S2 részleg mellett kiküldésre került a nemzeti felderítő részleg (NIC) és a nemzetközi törzsekben is a művelet MH részéről történő befejezéséig dolgoztak magyar felderítő tisztek.[3] A végrehajtó állományban – elsősorban a biztosító században – számos felderítő katona teljesített szolgálatot.

2003. július 1-étől kezdődően ismét átszervezésre került sor. A felderítő csoportfőnökség létszáma ismét 25 főre csökkent. Az átszervezés következtében csökkent az elektronikai hadviselési osztály létszáma, a hadműveleti és az értékelő és tájékoztató osztály összevonásra került. A haderőfejlesztés keretében főként a műveleti területen tevékenykedő erők felderítő képességét kívánták javítani a harcászati hírszerző és pilóta nélküli repülő alegységek felállításával. A harcászati hírszerző (HUMINT) állomány kiválasztása és felkészítése 2004-ben megkezdődött, a pilóta nélküli repülők kérdése azonban költségvetési okok miatt lekerült a napirendről. Kidolgozásra került a felderítő támogatás olyan rendszere – a rendelkezésre álló felderítő erők felhasználásával –, amely megfelelt az Magyar Honvédség ambíció szintjének és a NATO tervezési követelményeinek is. A 2005 márciusában végrehajtott újabb átszervezés megszüntette a Honvéd Vezérkar Felderítő Csoportfőnökségét, és a felderítés irányítására egy öt főből álló osztály szintű szervezet maradt a HM Hadműveleti és Kiképzési Főosztály állományában.

A 24. felderítő zászlóalj önállósága megszűnt és a szervezet az 5. Bocskai István lövészdandár alárendeltségébe került. A 34. mélységi felderítő zászlóalj átalakult különleges zászlóaljjá és kikerült a felderítő rendszerből. A 25. gépesített lövészdandár felderítő szervezetei is megszűntek. Technikai fejlesztésként 2009-ben a 24. felderítő zászlóalj állományába közeli hatótávolságú pilóta nélküli felderítő rendszer került szervezésre. Az elektronikai harc eszközeinek korszerűsítése kapcsán a távirányítású robbanóeszközök hatástalanítására mobil zavaróeszközök kerültek beszerzésre és rendszeresítésre.

2007-től az afganisztáni misszió felderítő támogatása jelentette a legfontosabb felderítési feladatot. A műveleti területen egy harcászati hírszerző (HUMINT) csoport, egy pilóta nélküli felderítő raj és egy mobil rádiófelderítő állomás került alkalmazásra. Ezen felül a német vezetésű többnemzetiségű dandár felderítő főnöki beosztását is magyar tisztek látták el. A felderítő támogatás megszervezése és végrehajtása a katonai nemzetbiztonsági szolgálatokkal szoros együttműködésben történt, illetve történik jelenleg is.

[3] HALÁSZ István: *A harcászati felderítés helye és szerepe a válságkezelő műveletekben*, In. Felderítő Szemle 2003. 4., 80–81.

2012 márciusában a Honvéd Vezérkar korábbi struktúrájának visszaállításával újra megalakult a Felderítő Csoportfőnökség egy felderítő és egy technikai felderítő osztály szervezetben, 22 fővel és jelenleg ez a szervezet végzi a hadműveleti-harcászati felderítés irányítását. .

Összességében:

A magyar katonai felderítés/hírszerzés szervezete rendszerváltozás utáni történetének legfőbb jellemzője és egyben legnagyobb értéke is, hogy képességei intenzív fejlesztésével, valamint fő erőkifejtésének szükségszerű áthelyezésével folyamatosan képes volt alkalmazkodni a biztonsági környezet változásaihoz és az ország aktuális státusából adódó követelményekhez. Gyorsan és hatékonyan integrálódott a NATO és az EU katonai hírszerző szervezeteibe. A folyamatosan nehezedő körülmények ellenére is magas szinten végezte az állami és a katonai vezetés, a haderő, szövetségeseink, valamint a bel- és külföldi együttműködő partnerek információs igényeinek kielégítését.

Társadalmi problémák – kezelésük lehetőségei

Szternák György

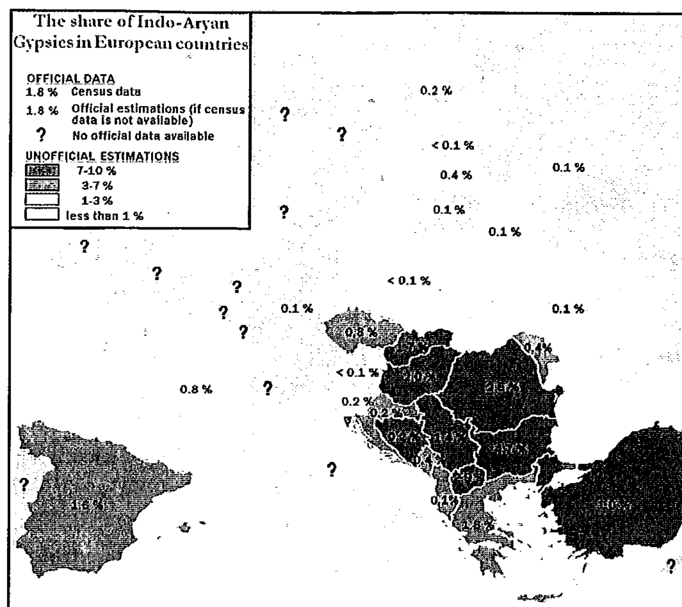
Bevezető

Minden társadalom, minden kultúra összetett rendszer, amelyben az egyéni viselkedés, a törvények, a szabályok, az intézmények, a vallási tanítások és a jó erkölcs folyamatosan hatnak egymásra. Az éppen változóban lévő demokráciának, kultúrának szüksége van arra, hogy a megújuló részek (intézmények, törvények, szabályok, szokások stb.) ütközzenek a már meglévő, tanított és elfogadott elemekkel, mert így nyerik el végső tartalmukat és formájukat.

A hazai és a külföldi írások tanulmányozása, a jelen társadalmi események vizsgálata után megvonható az a felismerés, hogy a magyar társadalom többségének érdeke a szociális problémák, elsősorban a cigány lakosság-, a szegények-, a munkanélküliek helyzetének rendezése, felzárkóztatásuk, mert az egyenlőtlenség egy bizonyos szintjén felül polgárháborús helyzet, fékezhetetlen zavargások törhetnek ki. Ebben a feladatban nem elhanyagolható szerep hárul az egyházakra.

A közelmúlt szélsőséges és idegengyűlölettel kapcsolatos eseményeit elemezve kijelenthetjük, hogy a szélsőséges, erőszakos szervezetek működésének feltételei sajnos adottak, hiszen hazánkban demokrácia van, szabadon lehet gyülekezni, tüntetni, felvonulni, így egyes személyek, csoportok szerint van esély a követelt változások kikényszerítésére. Ugyanakkor a demokrácia sajátossága, ha az állampolgárok többsége határozottan elítéli a számukra nem kívánatos cselekményeket, vagy tovább növekszik a hatalom eltökéltsége a szervezetek célkitűzéseinek megakadályozására, akkor a szélsőségesség és az erőszak, mint társadalmi jelenség ugyan meg nem szüntethető, de békés keretek között tartható.

Ez azt jelenti, hogy mind elméleti, mind gyakorlati területen továbbra is vizsgálni szükséges demokratikus keretek között, elsősorban titkosszolgálati módszerek alkalmazásával, az erőszakos, fegyveres fellépésre kész,



központilag irányított csoportok létrejöttét, esetleges szervezkedését, egész tevékenységüket, hogy az említett megszüntetési (betiltási) lehetőség minél szélesebb körben érvényesüljön. A szélsőség és az erőszak teljes feltárása, a valódi szándék ismerete segíti az ellene való fellépés hatékonyságát.

A nyugati demokráciák tapasztalatait feldolgozó szakirodalmakra, valamint a témában fellelhető hazai tanulmányokra és tudományos értekezésekre hivatkozunk, amikor azt állítjuk, öntudatos, magukban és a jövőjükben bízó állampolgárok a legritkább esetben fogékonyak a szélsőséges nézetekre. Nem fogadják el a szélsőséges csoportok céljait, stratégiáját és ígéreteit. Ebből a szempontból felmérhetetlen jelentőséggel bír a demokráciában a fiatalokkal való foglalkozás, a vallási tanítások jelentősége – különösen fiatal korban –, a kisebbségek helyzetének folyamatos elemzése, a lakosság szociális helyzetének értékelése, a meglévő gondok és problémák helyi és társadalmi szintű megbeszélése, megoldása.[1]

Ezzel együtt tévedés azt hinni, hogy a kirekesztettség érzete, a kirekesztés csupán a társadalomban élő kisebbségek sajátja. Kirekesztettnek érezheti magát a munkanélküli, a hajléktalan, az iskoláit elvégzett, de elhelyezkedni nem tudó fiatal, az alacsonyabb beosztásba került szakember is. Az ilyenkor

[1] Incze Dénes: A gyermekkori vallásos nevelés fontossága. http://www.vasarnap.katolikhos.ro/9-szam-2011-februar-27/77-utjelz/119 2013. 02. 06.

jelentkező lelki problémák kezelésében van a vallásnak meghatározó szerepe. Megfelelő ideológiai töltés – média hatása – esetén ezek a személyek, csoportok könnyen a szélsőséges szervezetekhez kapcsolódnak, mert a leegyszerűsített magyarázatokra, éppen helyzetük alapján fogékonyabbak.

A szélsőséges magatartás és az idegengyűlölet vizsgálatát szorgalmazza a közelmúltban megjelent két dokumentum. Ezek a dokumentumok felhívják a figyelmet arra, hogy a cigányok tarthatatlan helyzetét az Európai Unió tagállamaiban meg kell oldani, uniós pénzkeretek felhasználásával.[2] Továbbá, a kutatás szükségességét igazolja az évekkel ezelőtt a norvég fővárosban történt esemény, a szélsőjobboldali nézeteket valló Anders Behring Breivik cselekedete, valamint az az óta történt hasonló események is.

A témával kapcsolatos írások tanulmányozása alapján bizonyos, hogy a szakemberek többsége gondolkodik azon, mit kell tenni, hogy a szegénység, a kirekesztettség, az idegengyűlölet megszűnjön, visszaszoruljanak a szélsőséges és erőszakos mozgalmak hazánkban.[3]

Történelmi tapasztalatainkból tudjuk, hogy az állam és az alkotmányos rend ellen erőszakkal fellépő szélsőséges mozgalmak végigkísérték a nyugati demokráciák fejlődését, a kelet-európai demokráciák kialakulását és jelen vannak napjainkban is szinte az egész kontinensen. Sok száz halálos áldozat, emberrablás, pusztítás és rombolás kíséri megjelenésüket és tevékenységüket. A szélsőséges mozgalmakra általában jellemző, hogy olyan célokért küzdenek, amiket a társadalom többsége nem fogad el, tevékenységük általában az állam rendje vagy kormánya ellen irányul. Féken tartásukhoz a rendőri-, a belbiztonsági-, a titkosszolgálati erők általában elegendők voltak és nagy valószínűséggel a jövőben is elegendőek lesznek. Ezzel együtt a társadalom szélesebb rétege elítéli őket, különösen azért, mert az erőszakos fellépés általában személyi és anyagi áldozatokkal, értelmetlen pusztítással jár együtt.

A vállalt kutatási téma vizsgálata során emberi jogi, rendészeti, közbiztonsági, szociális, mentális, oktatási, információs és vallási hiányosságokkal találtuk szembe magunkat. Ez azt bizonyítja, hogy széles körű összefogásra van szükség a kutatók részéről a tudományos igényű vizsgálat sikere érdekében.

[2] Roma nők: elfogadta Járóka Lívia jelentését az Európa Parlament. http://www.jarokalivia.hu/cikk/119 2013. 02. 26.
Bene Márton: Az európai romastratégia. Méltányosság Politikaelemző Központ Budapest.

[3] Ferge Zsuzsa – Tausz Katalin – Darvas Ágnes: Küzdelem a szegénység és a társadalmi kirekesztés ellen. Esettanulmány Magyarországról. 1. kötet. Budapest, International Labour Office, 2002 ISBN 92-2-813214-0
Roma strategy to create crisis map. http://www.eu2011.hu 2013. 02. 26.



A problémát jól ismerő szociológusok felhívják a figyelmet: az egyes részterületek külön-külön vizsgálata hozhat ugyan eredményt, és az elvégzett kutatómunka okán elégedettek lehetünk, de mindent egybevetve, a részeredmények ellenére, csak a probléma elfojtását, a megoldás elodázását segítjük elő, ha nincs széles társadalmi igény a kialakult helyzet kezelésére. Továbbá, nem feledkezhettünk meg arról sem, hogy a háttérben gazdasági, szociális, bevándorlási és törvényi gondok húzódnak meg elsősorban. Ennek tudatában kerestük a probléma okát, természetét, jelen hazai állapotát, a már megtett intézkedéseket, valamint a hazai és a nemzetközi eseményekből levonható tapasztalatokat, felhasználva a hazai szakirodalmi forrásokat. Írásunk elkészítésekor felhasználtuk a legnevesebb szociológusok kutatási eredményeit, és Antonino Maria Veglio, valamint Orosz András Lóránt tanulmányait.[4] A tanulmányt a döntéshozóknak, a témával bővebben foglalkozó kutatóknak ajánljuk.

1. TÁRSADALMI PROBLÉMÁK A SZOCIOLÓGUSOK VÉLEMÉNYÉNEK, EREDMÉNYEINEK TÜKRÉBEN

A kutatómunka kezdetén már biztosan tudtuk, hogy a szélsőség, az erőszak, a kisebbségek gyűlölete, a közrend és közbiztonság megzavarása és a jogszerű titkosszolgálati-, rendvédelemi munka elválaszthatatlan összefüggés, az alkalmazási gyakorlat súlyos tévedésektől (politikai szempontoktól) terhes hazánkban. Mint említettük, a tudományos igényű eredmény érdekében az említett jelenségek csak együtt vizsgálhatók.

[4] Egyházi Intézmények jogi szabályozása, Orosz András Lóránt – Újházi Lóránd (szerk.) 7-61. oldalak. Sapientia Iuris 2012.

Ladányi János szociológus véleménye, hogy hazánkban a területi, szociális és etnikai hátrányok olyan erős összekapcsolódása tapasztalható, aminek kezelése teljesen új formákat és módszereket igényel. Téves azt hinnünk, hogy a gazdasági növekedés, az elszigetelt, látványos intézkedések segíthetnek a szociális és etnikai problémák megoldásában. Az egymást követő programok csak kioltják egymást. A többszörösen hátrányos helyzetű térségek a polgármestereinek mozgásterét szűkítik, miközben a kisebbségek gyűlölete, a kirekesztettség tovább súlyosbodik.

A cigány lakosság-, a szegények-, a munkanélküliek helyzetének rendezése, felzárkóztatásuk - mint probléma - a magyar társadalom legsúlyosabb és eddig megoldatlan problémája. Eredmény csak valamennyi politikai erő közös erőfeszítésével, együttműködésével jöhet létre. *Természetesen a probléma megoldását, valamennyi fél bevonásával, tanácskozásokon, vitákon keresztül lehet keresni, ahol az alapkérdésekben célszerű először megállapodni. Ezek a következők lehetnek:*

a) A cigány és nem cigány szegények beillesztése a társadalomba nem lehet pártpolitikai ügy és kampányharcok témája.

b) A cigány lakosság-, a szegények-, a munkanélküliek helyzetének rendezése, felzárkóztatásuk nem „cigányprobléma."

c) A problémát nem lehet elszigetelt reformokkal kezelni, csak átfogó és hosszú távú kormányprogrammal. A programba minden érintett felet be kell vonni, aki segíteni akar.

d) Meg kell határozni azoknak a minimális szolgáltatásoknak a körét, amely minden településen és minden állampolgárt megillet - írja a szerző.[5]



Ferge Zsuzsa szociológus szerint az állampolgároknak több mint 80 százaléka gondolja, hogy az államnak feladata van a szegénység felszámolásában, mivel ez egy nagyon súlyos probléma hazánkban. Tévedünk, ha azt hisszük, hogy a gazdaság növekedésével a szegénység felszámolható. Sokkal inkább az elosztás viszonyait kell megváltoztatni fejtette ki véleményét a professzor. Az egyenlőtlenségnek ma nincs

[5] Ladányi János: A magyarországi „romapolitika" csődje. Magyarország politikai évkönyve 2009-ről. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány. Kossuth Kiadó Zrt. Budapest, 2010. ISBN: 9772061763101

alsó határa hazánkban, ami azt jelenti, hogy 250–300 ezer embernek semmiféle jövedelme nincs. Ferge Zsuzsa különösen aggasztónak tartja a falusi gyermekszegénység helyzetét. Ugyanakkor arra figyelmeztet, hogy a szegénység nem cigánykérdés, de az ő esetükben ez a probléma sokkal súlyosabb, mert együtt jelentkezik a kirekesztettséggel, faji megkülönböztetéssel.[6]

Heller Ágnes filozófus a kirekesztettségről a következőt mondja egy vele készült interjúban: a jelenségnek mindig két oldala figyelhető meg. *Először*, a kirekesztők általában gyűlölködnek is, különféle indokokat fogalmaznak meg annak érdekében, hogy még jobban gyűlöljék a kirekesztetteket. *Másodszor*, a kirekesztettek vagy szégyellik magukat, és az okot keresik a kirekesztettségre, vagy folyamatosan félnek.

A gyűlölet nem egyszerűen kirekesztés, hanem gondolatban, szóban és tettben megjelenő erőszakoskodás, erőszakos magatartás elszigetelt, vagy nyilvános formában. Ez a magatartás különösen akkor káros (veszélyes) a társadalomban, ha országosan, alkotmányosan elismert szervezet vezetője teszi ezt, engedélyezett, nyilvános rendezvényeken, ahol a média is jelen van.

Fejlett demokráciákban – mondja a filozófus – aki zsidózik, cigányozik, azt másnap elbocsátják az állásából. A munkaadók nem tűrik az ilyen magatartást, megnyilvánulást. Hasonló szemléletre volna szükség a hazai munkahelyeken is. *A gyűlölet a családon belül is ragadós, ha otthon ilyen beszédet hallunk, mi magunk is ismételjük – mondja Heller Ágnes.*[7]

Az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezetének (Food and Agriculture Organization of the United Nations) adatai szerint a szegénységnek és az éhezésnek vannak olyan megnyilvánulásai is, amelyek közvetlenül nem érzékelhetők. Ez a jelenség általában a fejlettebb országokban figyelhető meg. Más szóval, Afrikához képest a közép-európai térségben a szegénység és az éhezés, mint társadalmi probléma árnyaltabban jelentkezik, ezért vehető észre a többség részéről néhány esetben a közömbösség.

A szakemberek szerint világjelenség lett az élelmiszer-biztonság, amely nem egyforma súllyal van jelen a Föld különböző térségeiben. Ennek csupán egy példája a következő: az európai országokban a közepes vagy annál alacsonyabb jövedelmű családokban gondot okoz az étkezés, így a gyerekeket a szülők kiveszik a napköziből, mert nem tudják kifizetni a menzát. Ezzel a gyerek nem csak a meleg ételtől esik el, hanem távol marad a délutáni foglalkozásokról, a korrepetálás lehetőségétől, kimarad a gyerektársaság-

[6] Struktúra és szegénység (2006) In: Kovách Imre (szerk.) Társadalmi metszetek érdekek és hatalmi viszonyok, invidualizáció. Napvilág Kiadó. 479–500 oldalak.

[7] Nem vagyok kiközösítve – interjú Heller Ágnessel. http://www.nepszava.hu 2013. 02. 26.

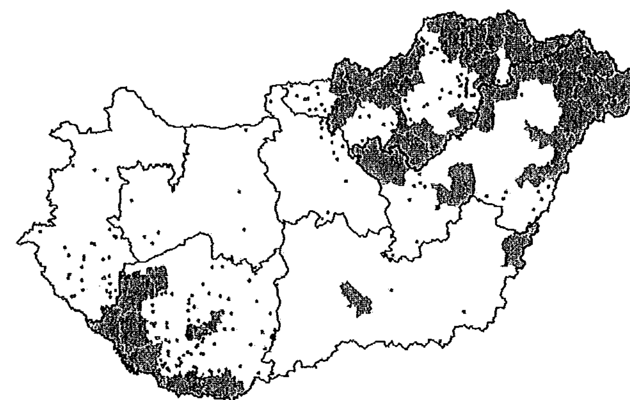
ból. A szegény család gyerekei éhesen mennek iskolába, nem tudnak figyelni az órákon, és észrevétlenül lemaradnak társaiktól.[8]

Kozák Márton és *Magyar Bálint* szociológusok néhány hónappal ezelőtt hosszabb tanulmányt írtak a magyar társadalom helyzetéről, amelyben elemezték a cigány kisebbség életkörülményeit, valamint a szélsőséges nézetek kialakulásának hátterét.[9]

Véleményük a vizsgált témánkkal összefüggésben így összegezhető: nemzeti, szellemi és családi értékeinket a rendszerváltás politikai eseményeit követően nem értelmeztük újra, így szabad teret kapott a nemzeti populizmus keretében az előítélet rendszere. Más szóval, elmaradt annak a felismerése, hogy a társadalmi élet demokratikus folyamatának kialakításában az előbb említett értékek mennyire fontosak az emberek életében is. *Ezeket a lelki- és közösségi értékeket nem lehet mással kiváltani.* Más szóval, a szerzők is a vallás jelentőségére hívták fel a figyelmet a probléma megoldása során.

A rendszerváltást követően a társadalom többsége azt remélte, hogy a hazai élet minősége is a nyugati társadalmakéhoz fog hasonlítani.

Ezzel szemben a kiszolgáltatottság addig nem tapasztalt, teljesen új formái jelentek meg a társadalmi élet szinte minden területén – írták a szerzők.



[8] Kőműves Anita: Egymilliárdan éheznek a világban. http://www.nol.hu/kulfold/20091016-egymilliardan_eheznek_a_vilagban 2013. 02. 26.

[9] Kozák Márton – Magyar Bálint: Szociológiai okok, koalíciós felelősség, Szürkeségből sötétségbe. http://www.nol.hu/velemeny/20110604-szurkesegbol_sotetsegbe 2013. 02. 26.

A munkahelyeket biztosító keleti piacok elvesztek, nagyipari termelési rendszerek omlottak össze, a teljes foglalkoztatottságot egyre növekvő munkanélküliség váltotta fel, különösen a cigányság és a szakmunkás végzettséggel nem rendelkezők körében. Ez a folyamat általánossá vált, kilátástalan helyzetbe hozta a képzetlen cigányságot az ország északkeleti és dél-dunántúli térségében.

További munkanélküliséget okozott a termelőszövetkezetek és melléküzemeik megszűnése, az építőipari segédmunka iránti kereslet csökkenése. Ezek az iparágak elsősorban a képzetlen cigány és magyar munkaerőt foglalkoztatták. A munkahelyek megszűnésével kialakult, általánossá vált és egyre jobban elmélyült a tartós szegénység az ország egyre nagyobb területén.

E térségek gazdasági és kilátástalan munkanélküliségi problémái összekapcsolódtak a tartós szegénységgel, az etnikai alapú konfliktusok megjelenésével a cigány és nem cigány lakosság között. A leszakadt, gettósodásnak indult régiók cigány és magyar lakossága kölcsönös félelemben, agressziós cselekedetekben él, amelynek részesei és tettesei egy időben.[10]

A szociológus tanulmányára hivatkozva elfogadható az a megállapítás, hogy ebben a helyzetben könnyen terjed a szélsőségesség és az idegengyűlölet, amely elsősorban a cigányságot sújtja. A hazai idegengyűlölet elfogadottságát befolyásolta a közjogi méltóságok állásfoglalása, a média tevékenysége és a bíróságok munkája is. Erre a problémára a közvélemény kutatások végzői már évekkel ezelőtt felhívták a figyelmet.[11]

Itt tartjuk szükségesnek megjegyezni - elismerve jogi felkészültségünk hiányosságát -, hogy az az eluralkodott nézet miszerint a szélsőségesség és idegengyűlölet azért kezelhető nehezen jogi úton, mert hiányoznak a törvényi szabályok, nem állja meg a teljesen helyét.

Állításunk igazolására csupán egyetlen példát hozunk: *„Biztonsági kihívásnak tekintendők a szociális és társadalmi feszültségeket kihasználó szélsőséges politikai és vallási csoportok, amelyek a demokratikus jogállam által biztosított egyesülési, gyülekezési és véleménynyilvánítási szabadságot használják fel arra,*

[10] 1990 után a munkaerő piacról kiszorult cigányság (%): általános iskolai végzettség nélküliek 64,3; nyolc osztályt végzettek 43,9; szakmunkások 23.9; középiskolások 13,9.
Csepeli György: Cigányok és gádzsók. http://www.csepeli.hu/pub/2008/csepeli_ciganyok_gadzsok.pdf 2013. 02. 26.

[11] Mi jut eszébe a cigányokról? (válaszok százalékban) munkakerülők 68,2; piszkosak 65,3; sokat hazudnak 63,1; lusták 58,9; primitívek 50,3; szegények 39,6; tolvajok 37,5.
Forrás: Hann–Tomka–Pártos: A közvélemény a cigányokról. Tanulmányok, Budapest 1979. http://archiv.ciganyhaz.hu/images/pdf/hann_tomka_partos_a_kozvelemeny_a_ciganyokrol.pdf 2013. 02. 26.

hogy mások alapvető jogait korlátozzák, az alkotmányos intézmények működését megzavarják, vagy politikai törekvéseiket népszerűsítsék."[12]



Zolnay János és *Havas Gábor* szociológusok hazai cigánygettók kialakulásáról beszélnek az elmúlt évben végzett kutatásuk adataira hivatkozva. Ezekben a gettókban a szegénység miatt még kiszolgáltatottabbak az emberek, megjelenik az uzsorakamat, ami tovább rontja helyzetüket.[13] Véleményük szerint két gettósodó térség van hazánkban, az egyik a Dél-Dunántúlon, a másik Északkelet-Magyarországon. Kutatási eredményeikre hivatkozva, hangsúlyozzák, hogy az északkeleti térség szociális helyzete lényegesen rosszabb, több a munkanélküli, szegényebbek az emberek. *A gettósodás egyik oka az egyre fokozódó cigányellenesség, és ha ez a folyamat nem változik, akkor ennek biztonsági kockázata is növekszik."Minden jel arra mutat, hogy a magyar társadalom egy igen jelentős része a legdurvább rendpárti intézkedésekben és megtorló jogszabályok alkalmazásában látja kizárólag a megoldást.*

Az ország legnagyobb problémája az alacsony foglalkoztatottság, ami visszavezethető az alacsony iskolázottságra. Ha ebben nincs előrelépés, akkor csak erősödik az elkapni őket, becsukni őket, életfogytiglanra tenni őket gondolkodás" – állítják a kutatók.

[12] 2073/2004. (III. 31.) Kormány Határozat. Magyar Közlöny 2005. évi 117. száma.

[13] Havas Gábor – Zolnay János: A cigányok röghöz kötésénél még az ingázás is jobb. http://hvg.hu/itthon/20100420_ciganyok_romak_beszelo_kertesi_havas#utm_source=hvg_daily&utm_medium=email&utm_campaign=newsletter2010_04_21&utm_content=normal 2013. 02. 26.

A kirekesztés megszüntetése és a gyűlölet felszámolása érdekében célszerűnek tartjuk *Romano Rácz Sándor* véleményének megismerését a cigánykultúráról. A szerző többek között a következőket írja: a hazai szélsőségesek egy része nem emlékezhet arra az időre, amikor a cigány közösség tevékenyen részt vállalt a háborús károk helyreállításában. Keményen dolgoztak a nehéziparban, a bányákban és az építőiparban.

Véleménye szerint a szegénység és a bőséges gyermekáldás között szoros összefüggés van nem csak hazánkban, hanem a világ más térségeiben is. Így az afrikai, ázsiai és a latin-amerikai kontinensen. Valószínűleg kevesen ismerik, hogy a cigány közösségekben született gyereket az első pillanattól felnőttként kezelik, a szülők minden gondjukat a gyerekek előtt beszélik meg, rendezik le. Továbbá, a cigány családokban a személyes mintaadás, a szülő, idősebb testvér kiemelt szerepe meghatározó. A nagyszülők szerepe kitörölhetetlenül megmarad a cigánygyerekekben még felnőtt korban is. Valamennyi cigánygyerek kamasz korára (12–13 év) mindent tud az életben maradás feltételeiről, a megélhetés lehetőségeiről, mivel biológiailag érettekké válnak, szülői jóváhagyással házasságot kötnek. Az első gyerek megszületésével lezárul a felnőtté válás folyamata. Ez az életforma eltér a többségi társadalomban megszokottól – írja Rácz Sándor.

„Politikai manipulációk, a sajtó szenzációéhsége és a kalandorkodás a cigányellenességet gyűlöletté erősítette a többségi társadalomban" – állítja az író. Az egyre feszítőbb szociális problémák: munkanélküliség, nyomor, a megélhetési lopás, az uzsora és a prostitúció csak fokozza irányukba a gyűlöletet. Ez a gyűlölet nehezen kezelhető, különösen akkor, ha nincs társadalmi szintű összefogás. *A cigányság helyzete eleve megbélyegzett helyzet hazánkban, amelytől a cigányság többsége is igyekszik szabadulni.* Másképpen, a cigányság valós helyzete a társadalomban nem csak az ő problémájuk. Ugyanakkor az sem mellékes, hogy ez a helyzet hogyan tükröződik vissza a többség szempontjából a sajtóban és a televízióban? Pontosan látható a mély szakadék a kettő között. *Világosan kell látni: két teljesen eltérő problémáról van szó.* A cigányok és a velük élő nem cigányok szegénységéből, nyomorából nem szabad közösségromboló politikai tőkét kovácsolni – írja a szerző.[14]

Az elmúlt év őszén a *Marketing Centrum OPK Kft. és a Budapesti Corvinus Egyetem IKN Kft. kutatói a Nemzeti Erőforrás Minisztérium* megrendelésére felmérést végeztek a cigány származású magyar lakosság körében. A felmérés célja volt, hogy nemzetközileg is összehasonlítható információk és adatok álljanak a döntéshozók rendelkezésére. Reális becslés szerint 750 ezer cigány él hazánkban, legtöbben az ország északi és keleti felében, valamint a Dél-Dunántúlon. A hazai átlaghoz viszonyítva nagyságrendekkel rosszabb az egészségügyi helyzetük, a családok felében senkinek nincs munkája. A fennmaradt családok felében pedig csupán egy kereső van, akinek szintén nincs állandó munkája. A felmérés szerint tragikus és beláthatatlan kockázatot jelent, hogy egy-egy családban már a harmadik, negyedik generáció nem dolgozik. A megkérdezettek többsége nem tudott arra a kérdésre válaszolni, hogy akar-e a jövőben dolgozni?[15]



Megjegyezzük, hogy a hazai munkanélküliség nem cigányprobléma, hiszen az országos átlag – a Központi Statisztikai Hivatal 2011. májusi jelentése szerint – 489.800 fő, a munkaképes lakosság 11,6 százaléka. A hazai munkanélküliségi helyzet drámaiságát az mutatja, hogy a munkanélküliek 50,6 százaléka már több mint egy éve keres állást.

Szabó Ildikó egyetemi tanár szerint a cigány lakosság elleni gyűlölet biztonsági kockázatának külön területe a hazai ifjúság fokozódó radikalizálódása (erőszakos, szélsőséges cselekedetekre való törekvése). A fiatalok körében nagyon komoly értékválság figyelhető meg, amelynek következménye, hogy körükben korlátozottan működik a törvényesség elve. Magatartásukban fontos szerepet játszik az iskolai állampolgári nevelés súlyos fogyatékossága. Nevezetesen a közoktatásban nem tanulják meg az állampolgári jogok gyakorlásához szükséges alapvető ismereteket, nagyon felszínesek vagy hiányoznak a történelmi ismereteik. Nem sokat tudnak a parlamentarizmusról, az alkotmányosságról. ezért könnyen a szélsőséges, jobboldali nézetek felé sodródnak.

A fiatalok körében az információcsere és a kapcsolattartás legfontosabb eszköze a számítógép és a mobiltelefon. Napjainkban ezek az eszközök olcsók és a kor színvonalának megfelelő, a fiataloknak is tetsző módon lehet *minden kérdést rendezni* a társadalmi élet egész területéről. Az sem elhanyagolható,

[14] Romano Rácz Sándor: Cigánysor. Osiris Kiadó 2008. ISBN: 9789632760001

[15] A roma családok felében senkinek sincs munkája. http://www.fn.hu/belfold/20110606/roma_csaladok_feleben_egyetlen/ 2013. 02. 26.

hogy az említett két eszközzel a fiatalok otthonosan mozognak a mindennapi életben. *Külön magyar sajátosság a zsidó- és a cigányellenesség, amelyhez korábbi történelmi események kapcsolódnak* és erre a fiatalok szintén fogékonyak, éppen a hiányos történelemtudás miatt.[16]

Marc Prensky, amerikai professzor szerint a fiatalokat az Interneten keresztül a következő veszélyek fenyegethetik: 1) Amit egyszer valaki feltölt a világhálóra, az örökre ott marad. Ez a képekre, az írott tartalmakra, adatokra, a web kamera által továbbított képekre egyformán igaz. 2) A gyermekeket, fiatalokat internethasználat során kéretlen tartalmak is elérhetik: pornográf, erőszakos, gyűlölködő, öngyilkosságra biztató weboldalak. 3) A közösségi oldalakon kitalált vagy meghamisított személyiségű emberek férkőzhetnek a gyermekek, fiatalok bizalmába, és ez később akár zaklatáshoz vagy feltöltött adatokkal való visszaéléshez vezethet.[17]

Kerezsi Klára kriminológus szerint napjainkra alapvetően megváltozott a fiatalok helyzete hazánkban. Megoldhatatlan problémát jelent számukra a kilátástalanság és a munkanélküliség. Továbbá, a fiatalok az iskola befejezése után nem tudnak beilleszkedni a munka világába, nem tanulják meg kezelni az önálló élettel kapcsolatos helyzetet, a családalapítás feladatait. Nem véletlen, hogy a futball huliganizmus, az utcai randalírozás, az erőszak szereplői között egyre több a fiatal. Ennek egyik oka lehet, hogy kilátástalan helyzetükre nem kapnak megfelelő válaszokat sem szüleiktől, sem a társadalomtól. Ugyanakkor, a külföldi tapasztalatokat figyelembe véve, a szélsőségességre való hajlam életkori sajátosság a fiataloknál. Némi bizakodásra adhat okot, hogy többségük előbb-utóbb beilleszkedik a társadalomba.

A kriminológus azt állítja, hogy az iskolarendszer korszerűsítésébe, a fiatalok nevelésébe fektetett költségek hosszú távon megtérülnek.[18]

Bonifert Mária egyetemi adjunktus *„A fiatalkorú elítéltek társadalomba való visszailleszkedése"* címmel rendezett konferencián hasonlóan nyilatkozott az iskolázottsággal és a szélsőséges magatartással kapcsolatban. Össztársadalmi érdek, hogy a börtönben lévő fiatalok visszailleszkedjenek a társadalomba, ami nem könnyű, hiszen közel 50 százalékuknak nincs meg az általános iskolai végzettsége, 75 százalékuknak pedig semmilyen szakmai végzettsége nincs. A szociális és kulturális háttér nagyban hozzájárul a bűnöző életmód kialakulásához, de ez a háttér nem kapcsolódik szorosan a cigánysághoz és a szegénységhez – hangsúlyozta az előadó a konferencián. Külön említette, hogy a börtönökben viszonylag magas a cigány származású elítéltek száma, ami szocializációs probléma. *A bűnelkövetés nem genetikai kérdés, hanem tanult viselkedés.* Ha a család, a szűkebb közösség elfogadja a törvények, együttélési normák megszegését, akkor ezek természetessé válnak a gyerekek, fiatalok számára.[19]

[16] Szabó Ildikó: Középiskolások előítéletességének egy lehetséges magyarázata: az életforma. Educatio 2007. tavasz 38–49. oldalak.

[17] Marc Prensky: Fun, Play and Games, What Makes Games Enganging. Children are into the games body and soul. http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Game-Based%20Learning-Ch5.pdf 2013. 02. 26.

[18] Kerezsi Klára: A védtelen gyermek. A kiadvány a Társadalmi Összefogással a Bűnözés ellen (TÖBE) Alapítvány és a Népjóléti Minisztérium Család-, Gyermek- és Ifjúságvédelmi Főosztályának támogatásával készült. http://mek.oszk.hu/04900/04916/04916.pdf 2013. 02. 26.



Lengyel László politológus és más politikusok már 1985-ben az akkori ellenzékiek Monoron megtartott találkozóján az Egyesült Államokban, az 1950-es években sikeresnek mondható „amerikai mintára" tettek javaslatot a magyarországi cigányság helyzetének javítására. Az ellenzéki találkozón hosszas, érzelmektől sem mentes vitában a résztvevők javaslatának a lényege a következőkben foglalható össze.[20]

A probléma megoldásához az amerikai példa lehet a legjobb útmutató, az államnak az oktatás rendszerén keresztül a hazai munkaerőpiacra célszerű képeznie a cigány fiatalokat. Más szóval óvónő, tanító, tanár, ápolónő, katona, rendőr stb. foglalkozásokra felkészíteni őket és a végzés után, még pozitív megkülönböztetéssel is, munkahelyet biztosítani számukra. A politológus felhívja a figyelmet a pozitív megkülönböztetés társadalmi veszélyeire, de sem 1985-ben, sem napjainkban nem lát más kiutat a probléma kezeléséhez.

Lengyel László véleménye szerint mind hazánkban, mind az Európai Unió többi országában egy sor olyan munkaterület van, ahol súlyos munkaerőhiány van és lesz a jövőben is. Ennek okán célszerű lenne az unió felnövekvő cigány nemzedékét ezen a hiányszakmák feltöltésére felkészíteni. Természetesen az iskolarendszer megfelelő átalakításával együtt. Ehhez társadalmi szintű megegyezésre és kormányokon átnyúló programokra van szükség.

[19] Bonifert Mária: Bűn az élet? http://nol.hu/belfold/20100814-bun_az_elet_ 2013. 02. 26.

[20] Lengyel László: Fehéren-feketén. Népszabadság, Hétvége 2011. május 28. 5. oldal.

Továbbá Európai Uniós szintű pénzügyi támogatásra. A szerző megjegyzi, hogy az ország északkeleti térségében (Szendrő, Tornanádaska, Bódvalenke) számos, jól hasznosítható példa van, amelyek az ország más területein is megvalósíthatók.



A következő példa igazolhatja Lengyel László politológus javaslatát: a bulgáriai Kavarna város polgármestere, Conko Conev szerint: *„nem volt nekem cigányprogramom, amikor nyolc éve polgármesterré választottak. A várost akartam fejleszteni, és ennek része a cigány negyed is. A lakosság 25 százaléka cigány, ezért az infrastruktúrára költhető pénz 25–30 százalékát a cigány negyedre költöttem. A cigánylakosság integrációjának legjobb módja a megfelelő lakhatási körülmények megteremtése. Senkivel sem szabad kivételezni, a városban mindenki egyenlő. Így sikerült elérni, hogy ma már a cigányok és a bolgárok békében élnek együtt. Mindez nem ment könnyen, nyolc év munkájára volt szükség."*[21]

Bene Márton hasonló véleményt fogalmazott meg, aki a következőket írta az európai romastratégiával kapcsolatban: *„tény, hogy az elöregedő európai társadalmak számára hallatlan munkaerőforrást jelenthet a sokkal jobb demográfiai mutatókkal rendelkező cigányság, és a jelenleg a foglalkoztatási rendszeren kívül eső, segélyből és feketemunkából élő tömegek bekapcsolása a gazdaság vérkeringésébe hosszabb távon jelentősen hozzájárulhat a gazdasági növekedéshez."*[22]

A szélsőségesség és az idegengyűlölet kialakulása teljesebb megismerése érdekében szükségesnek tartjuk *Csepeli György* szociológus véleményének megismerését. Természetesen a témában megjelent írásainak részletes bemutatására nincs lehetőség, így csak a legfontosabb megállapításaira térünk ki.

A kölcsönös szélsőséges cselekvések láncolata erőszakos társadalmi folyamatokat indíthat el, amelyeket rendkívüli erőfeszítések árán lehet féken

[21] Kőműves Anita: Bulgária uniós pénzekből készült a csatorna, az elektromos hálózat és a vízvezeték a Hadzsi Dimitárban. Eltüntette a gettót a rock polgármester. www.nol.hu 2013. 02. 26.

[22] Bene Márton: Az európai romastratégia. Méltányosság Politikaelemző Központ Budapest http://www.meltanyossag.hu 2013. 02. 26.

tartani, nem kevés anyagi áldozat árán. A cselekvések láncolata, mint folyamat, jól nyomon követhető. A kezdet mindig szavakkal indul, a másik ember, csoport megsértése, megalázása, amely sokkal fájóbb lehet, mint az erőszak. A gyűlölet szavai nem értelmezhetők a szólásszabadsággal.

Egyetértünk a szerzővel, amikor azt mondja, hogy a mai társadalmi helyzetben, hazánkban a cigányellenesség a társadalmi együttélést legmélyebbre ható módon megzavarni képes előítélet. A cigányságot ért negatív általánosítások beépülnek a mindennapi hátrányos megkülönböztetések gyakorlatába.

Csepeli professzor arra is rámutat, hogy az előítéletek túlságosan emberiek ahhoz, hogy hatalmi szóval be lehessen tiltani őket. A meglévő szabályok és törvények igazíthatók és módosíthatók, de ez nem lehet a teljes megoldás. A szólásszabadság nem azonos a gyűlöletbeszéddel a demokráciában. *A szerző a gyűlöletbeszédre ad megoldást a következő javaslatával: a csoportokra vonatkozó nyilvános kommunikáció szabályait a politikailag kifogástalan beszéd és a tisztességes bemutatás igényei szerint kell alakítani, ami kizárja az előítéletesen elfogult bemutatások megjelenítését.* Más szóval, a politikai, a kulturális élet főszereplői és a helyi vezetők példát mutatnak a társadalomnak, viselkedésükkel, megszólalásaikkal egyértelműen kimutatják, hogy nem értenek egyet azzal, ami a jogok oszthatatlan birtoklását, érvényesülését sérti.[23]



Célszerűnek látszik elfogadnunk *Szelényi Iván, Tamás Pál Csepeli György* és *Ladányi János* szociológusok munkáiban tett ajánlásokat a cigánysággal kapcsolatban. A szerzők, kutatási eredményeikre hivatkozva már korábban megállapították, hogy a szegény és a cigány a mai Magyarországon szinte teljesen összeolvadt, s a legtöbb szociális mutató azt igazolja, hogy ma már nagyon nehéz megkülönböztetni a két kategóriát. A kisebbségnek legyen bár cigány vagy

[23] Csepeli György: Szociálpszichológia Osiris Kiadó Budapest 2002. Csepeli György: Nemzetek egymás tükrében. Kisebbség-kutatás 1999. 2. szám. Csepeli György - Örkény Antal: Jelképek és eszmék az európai himnuszokban. Régió-kisebbség, politika, társadalom 1996. 7. évf. 2. szám. Csepeli György: Felül lévő vérszívók, alul lévő kizsákmányoltak. http://www.nepszava.hu 2013. 02. 26.

roma a neve, etnikai-faji jelentésükben e kifejezések használhatatlanok és értelmetlenek. A nyomorúság nemcsak cigánykérdés, de az is.

Az említett szerzők munkáira hivatkozva, megismételjük, ez nem csupán magyar jelenség: arányaikat tekintve, a közép-európai térségben a cigányok tartoznak a legszegényebb, az önmegvalósításra, a sikerekre lényegében alkalmatlan népcsoporthoz.

Az Európai Unióban elfogadott új gazdasági terv, amely 2020-ig határozza meg a tagállamok feladatait, nehezen lesz teljesíthető az európai – a magyar – cigányság helyzetének gyökeres javítása nélkül – állítják az említett szerzők. [24]

Korábban hivatkoztunk Ladányi János szociológus kutatási eredményeire, aki a 2011-es év közepén a hazai cigány kisebbség és a szegények helyzetét a következőkben értékelte: *„korszakhatárhoz érkeztünk, eljött az összegzés ideje."*[25] Változtatni kell a hazai iskolarendszeren, mert a szabad iskolaválasztást sokan rosszul értelmezik. Ennek oka a szegény és a cigány tanulók teljes elkülönítése. A munkanélküliek egyre messzebb kerültek és kerülnek a munkavilágától. Többségüknek esélyük sincs a jövőben dolgozni. További gettósodás várható az ország legszegényebb térségeiben – nyilatkozta a szociológus.

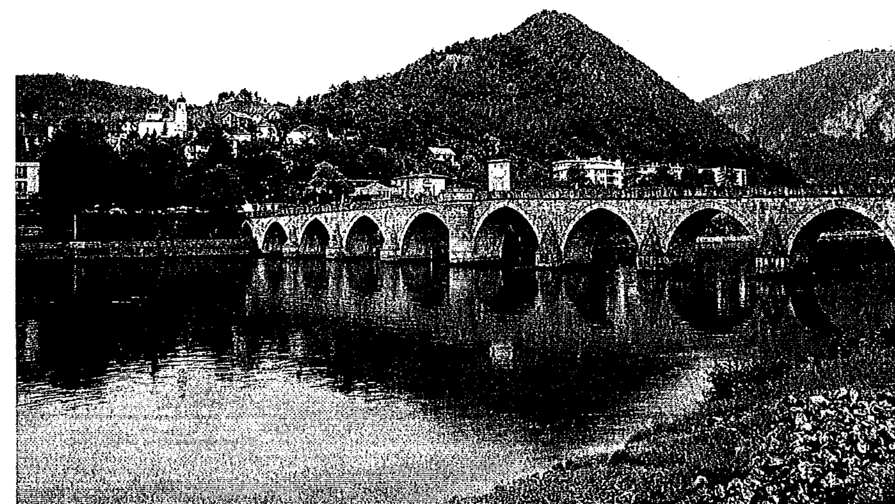
BEFEJEZÉS

A tanulmányban idézett szakértők véleményére alapozva szélsőségesség és az idegengyűlölet, mint társadalmi szintű probléma csak akkor kezelhető eredményesen, ha a közjogi méltóságok, a politikai vezetők, de az egész társadalom figyelembe veszi *Arisztotelész* tanítását: *„a szélsőséggel, az erőszakkal kapcsolatban két dolgot lehet tenni; azonosulni vele, vagy elhatárolódni tőle, középút nincsen."*

Továbbá, elfogadjuk *II. János Pál pápa* intelmét: *„egy nemzet gazdagsága mindenekelőtt az őt alkotó emberekben rejlik, s az emberben kezdődik a kiút, akár gazdasági, akár szociális, akár politikai szempontból."*

[24] Szelényi Iván: A szegénység átmeneti társadalmakban. Tamás Pál Népességi szerkezetváltás, mint biztonsági kockázat. Csepeli György: A kelet-európai kisállamok új nyomorúsága. Ladányi János: Cigányok és szegények Magyarországon, Romániában és Bulgáriában. http://www.mta.hu 2013. 02. 26.

[25] Rossz helyett még rosszabb. Interjú Ladányi János szociológus szerint kettészakadt társadalmakban nincs demokrácia. Népszabadság 2011. július 8. Magyarország 7. oldal.



A hatalom választott vezetőinek célszerű figyelembe venni a következőket:

> *„Mert, azok, akik uralkodnak, s akiknek másokat kell elnyomniok, hogy uralkodhassanak, arra vannak ítélve, hogy ésszerűen cselekedjenek; ha pedig szenvedélyüktől elragadtatva vagy az ellenféltől rákényszerítve, átlépik az ésszerű eljárások határát, síkos útra lépnek, és ezzel saját pusztulásuk kezdetét szabják meg."*[26]

Sikerre akkor számíthatunk, ha valamennyi szélsőséges, erőszakos és idegengyűlölettel kapcsolatos tevékenység, szerveződés esetében időben és jogszerűen történik az eljárás. Ezzel együtt világosan ki kell mutatni az indítékok esetében az idegengyűlöletet, ha nyilvánvaló. Az állam erőszakszervezetének lehet csak és kell megvédenie a demokratikus jogrendet és a közbiztonságot, kell eljárnia a gyűlöletbeszéd, a rendzavarás esetében. A fogalmak azonos értelmezése, az érdek és értékrend együttes megbeszélése, az egymás kölcsönös tiszteletben tartása vezethet eredményre az említett problémák megoldásában.

[26] Ivo Andrics: Híd a Drinán Európa Könyvkiadó, Budapest 1982 92–93. oldalak.

A nemzeti biztonsági stratégia tervezésének kérdései

Resperger István

BEVEZETÉS

„Strategie ist die Wissenschaft des Gebrauchs
von Zeit und Raum.
„A stratégia a tér, erő, alkalmazásának a tudománya."
/August Neidhardt von Gneisenau./

„Azzal a problémával, hogy a katonai győzelmet hogyan
vívjuk ki, a hadászat foglalkozik. A magasabb stratégiának
messzebbre kell tekintenie. Annak a béke megnyerésének
a problémáját kell megoldania."
Liddell Hart

Az egyén, a kisebb-nagyobb humán közösségek és társadalmi szerveződések számára -közvetlen vagy közvetett érintettsége és hatásai miatt - fontos a válságok kutatása, eredményeinek megismerése, tapasztalatainak rendszerezése. Az ember biztonságát fenyegető veszélyek elhárítására tett erőfeszítések hosszú történelmi múltra tekintenek vissza. Minden válságjelenség, amely valamilyen szintű és szervezettségű közösséget érint, előrevetíti annak a lehetőségét, hogy a közösségen belül kialakított konszenzuális normák sérülnek. Ez a közösség közmegegyezésen alapuló értékeit és/vagy érdekeit sértheti, ami egyben az általánosan értelmezett biztonságérzetet veszélyezteti.

A biztonsággal kapcsolatos elgondolások értelmezése a hidegháború évei alatt az államokat (szövetségi rendszereket) fenyegető katonai veszély, fegyveres támadás elhárítására, illetve a potenciális támadó elrettentésére irányultak. Az 1945-től napjainkig 238 háború és fegyveres konfliktus zajlott a világban, melyből 37 napjainkig tart. A lezajlott konfliktusok közel 25-35 millió

áldozatot követeltek. Csak az 1997-es évben 6,7 millió halottat követeltek a háborúk. 1945-óta 18 millió ember lett menekült és 24 milliót űztek el otthonából.[1]

Az adatok alapján az emberiség 1945-óta 26 napot töltött háború nélkül. 41 háború 10 évnél, 26 háború 5 évnél tovább tartott.[2]

A katonai erőre épülő bipoláris világ felbomlása jelentős változásokat eredményezett. Ezek közé tartozik az, hogy a törékeny hidegháború éveiben elnyomott, azaz katonai erővel elfojtott ellentétek felszínre törtek. A nukleáris háború fenyegető veszedelme megszűnt, de ettől a világ nem lett biztonságosabb, egységesebb. Jellemzője lett az ideológiai, vallási, etnikai, nemzetiségi, területi vita, amelyeket főként a stabilitás hiánya okozott. Az újonnan jelentkezett válságok veszélyeztették egy-egy régió biztonságát, jelentős erőfeszítésekre késztették a nemzetközi szervezeteket a konfliktusok megelőzése, a kialakuló feszültséggócok, válságok kezelése, a béke helyreállítása, fenntartása területén.

A biztonság katonai elemével szemben mind jobban előtérbe kerültek (főként térségünkben) a politikai, a gazdasági és etnikai dimenziók, amelyek az új biztonsági kihívások alapját képezik. Ezek elsősorban a nemzetközi migráció, a szervezett bűnözés, a polgárháborús helyzetek és a nemzetiségi konfliktusok. A konfliktusforrások főként a közép- és kelet-európai átalakulásból fakadó politikai, gazdasági és pénzügyi instabilitásból eredtek, gyakran felerősítve a nacionalizmust, veszélyt jelentettek Nyugat-Európára. Másik nagy veszélyforrás az iszlám fundamentalizmus gyors terjeszkedése volt, amely katonai formájában a Balkánon, míg gazdasági, eszmei, vallási hatásában az egykori szovjet birodalomra, Bulgáriára és Romániára jelentett veszélyt. Ezek mellett középpontba került az európai hatalmi egyensúly kialakításának kérdése, hiszen a kontinens regionális hatalmait is új helyzetbe hozta a német egyesítés és Németország beillesztése az európai biztonsági architektúrába.

Az új típusú kihívások, válságok megmutatták, hogy a fegyveres erőknek - válaszolva a fenyegetettségre - a harc puszta megvívásánál, sokkal többre kell képesnek lenniük. A bosznia-hercegovinai és koszovói műveletek már számtalan új feladatot követeltek meg a haderőktől. Jelentős gondot okozott a haderő feladatainak meghatározásakor az, hogy a katonai erő egy részét a hazai területen kívül is alkalmazni kell. Ez nemcsak a NATO tagországok erőire, de a többi európai ország hadseregeire is vonatkozott. Ez további új követelményeket támasztott a politikai, katonai vezetéssel szemben. A korábbi háború-béke kettős feladatrendszerből fakadó intézkedések nem tudták kellő érzékenységgel kezelni a konfliktushelyzetből következő kihívásokat. A végső megoldásként, valamilyen formában alkalmazott katonai erőnek rugalmasabban és árnyaltabban, súlypontozva kellett megjelennie, ami szem előtt tartotta a fokozatosság, az aránytartás és a biztonságra való törekvés elvét is. Ez a követelmény indukálta a katonai erő konfliktushelyzetekben történő alkalmazásának és feladatainak kidolgozását. A konfliktus időszakával kapcsolatos feladatok rendszerébe be kellett illeszteni a „konfliktus-megelőzés" , a „válságkezelés" és az „aktív katonai lépések" időszakának részfeladatait is.

A konfliktusok jellegéből és komplexitásából következően a válságkezeléssel összefüggő tevékenységeknek törekedniük kell a konfliktusok okainak, forrásainak feltárására és megszüntetésére, a teljes békeállapot helyreállítására. Ebből következően a válságkezelésnek tartalmaznia kell a konfliktus befejezéséig történő aktív cselekvést. Így a békeműveletek rendszere is bekerült a feladatok közé. Ezek a feladatok természetesen a felszerelés hiányosságai, a tiszt- tiszthelyettesi létszámarányok, s a külföldi alkalmazás tapasztalatainak hiánya miatt nagyobb költségvetési támogatást igényelnének, de a működőképesség fenntartásával küzdő védelmi tárcák vezetése ezt nem tudja minden esetben biztosítani. Az európai kisállamoknak problémát jelent az, hogy olyan kiegyensúlyozott haderőt tudjanak fenntartani, ami minden feladat ellátására alkalmas. Többek között emiatt olyan részmegoldások kerülnek előtérbe, mint a többnemzetiségű alakulatok létrehozása.

A válságkezelés, konfliktus-megelőzés irodalma nagyon széles területeket ölel át, mégis azt állapíthatjuk meg, hogy a téma egészével, belső törvényszerűségeivel és hatásmechanizmusaival eddig átfogó módon nem foglalkoztak. A NATO szövetség keretein belül számos ajánlást és dokumentumot kapunk, mégis - ezek figyelembevételével és illesztve - szükség van egy önállóan kidolgozott válságkezeléssel kapcsolatos stratégiai léptékű alapdokumentumra. Sajátos helyzetünk okán - szomszédaink nem tagjai a szövetségi rendszernek - önállóan kell megalkotnunk a nemzeti válságkezelési stratégiánkat. Ezt támasztja alá a déli szomszédainknál lezajlott háború is, amely rámutatott hiányosságainkra, amelyek gondolkodásmódunk, szervezeti anomáliák és gyakorlati tapasztalatok vetületében kerültek felszínre. A térségünk biztonságpolitikai közege megkívánja, hogy elősegítsük a stabilizációs folyamatokat, amelynek elsődleges záloga az új európai biztonsági rendszer létrehozása. Ennek megteremtése a már meglévő biztonságot erősítő rendszerekre, szervezetekre, a meglévő bizalom- és bizalomerősítő intézkedésekre, mechanizmusokra épül. Csak ilyen módon, a közös erőfeszítések eredményének köszönhetően adhatunk választ a XXI.

1 Forrás: http://www.sozialwiss.uni-hamburg.de/publish/Ipw/Akuf/kriege_aktuell.htm (Letöltés ideje: 2013. 03. 25.)

2 KENDE, István: Kriege nach 1945. Eine empirische Untersuchung, Frankfurt/Main 1982.

század első évtizedeinek lehetséges veszélyeire, amelyek az új típusú kockázatokban, kihívásokban és fenyegetésekben nyilvánulnak meg.

A korábbi egyértelmű katonai fenyegetés mellett a tagországoknak fel kell készülniük a migráció, a kábítószer, a nemzeti, vallási, etnikai, terrorista, informatikai, pénzügyi és belbiztonsági problémákból adódó feladatok értelmezésére, feladattervek és végrehajtási eljárások kidolgozására. A NATO új Stratégiai Koncepciója a tagállamok területének megvédésén túl - ezek az 5. cikkely hatálya alá tartozó hagyományos feladatok - a válságkezelést, konfliktus-megelőzést helyezte feladatainak középpontjába.

A cikk útmutatást kíván adni a válságok jellemzőiről, a válságkezelés folyamatairól, részstratégiáiról, - magáról a válságkezelés stratégiájáról - valamint a nyugati országok stratégiai tervező modelljeiről. A téma időszerűségét növeli, a Nemzeti Biztonsági Stratégia, a Katonai Stratégia és a doktrínák kialakításának szüksége.

Történelem folyamán először Szun-Ce foglalkozott a tervezés a hadviselés kérdéseivel[3]. Könyvében a tervezés, a hadviselés, az erők alkalmazása, a manővor, a gyenge és erős pontok, a terep és a a kémek alkalmazása kapott fő hangsúlyt. A mű 514-496 között keletkezett, a közvetlen megközelítés hadászatának előfutára

Következő könyvünk Lorenzo de Medici fejedelemhez írt műve „A fejedelem"[4] A hadvezetéssel a fegyveres erőkkel foglalkozó fejezetei:

- Hogyan kell megítélni bármely állam katonai erejét;
- Hányféle hadsereg van, valamint a zsoldos katonákról;
- A segéd és vegyes csapatokról, a saját katonaságról ;
- A fejedelem tennivalói a rendezett hadsereg dolgában

Ahogy ő fogalmaz „ *A diplomáciában elkövetett hibákat valahogy még helyre lehet hozni, de ha háborúban hibáznak, a hibát mindig követi a bűnhődés.*" Ezért is szükséges a pontos tervezés, szervezés az ütközetek megvívása előtt.

Következő fő szerzőnk: katonai stratégiai szakértő, részt vett az I. Világháborúban 1927-ben századosként nyugdíjba vonul, 1925-1935 között a Daily Telegraph, 1935-1939 között a Times katonai szakírója, 1937-1938 között a brit védelmi miniszter személyes tanácsadója A nevéhez köthető a „közvetlen megközelítés" stratégia elmélet 1966-ban II. Erzsébet lovaggá ütötte. Ő: Liddell Hart, Sir Basil (Henry) /1895 10.31. Párizs - 1970. 01.29. Marlow/ Fő műve: Stratégia[5]

---

[3] CE, Szun: A hadviselés tudománya Göncöl Kiadó 1998, 125 p.

[4] MACHIAVELLI, Niccolo: A fejedelem (2001) Kossuth Könyvkiadó

[5] HART, B. H. Liddell: Stratégia, Európa Könyvkiadó, 2002. 571 p.

„*A stratégia ennek megfelelően annak a művészete, hogy a katonai eszközöket úgy osszuk szét és úgy alkalmazzuk, hogy elérjük a politika célját.*" Mi is a stratégia? Clausewitz szűk fogalmat ad meghatározásként, csak katonai értelemben használható. A csak katonai stratégia „korlátozott célú stratégia". Célként nem lehet csak a katonai erő megsemmisítését kitűzni, a gazdasági színtér is nagyon fontos és a tengeri hadműveletek is a döntést segíthetik elő. A kivárás nem a gyengeség politikája.

Megfogalmazta a hadviselés pozitív tételeit:

- Egyeztesd össze a célokat és a rendelkezésre álló eszközöket
- Soha ne veszítsd szem elől a célt, ha tervedet meg kell változtatnod.
- Válaszd azt az utat, amelyiket az ellenség a legkevésbé várja Használd ki a „legkisebb ellenállás" irányát.
- Válassz olyan hadműveleti irányt, amelyik különböző célokat nyújt.
- Biztosítsd, hogy mind haditerved, mind pedig az egyes diszpozíciók rugalmasak legyenek és a körülményekkel egyeztetni lehessen.
- Ugyanígy a negatív tételeket is:
- Ne vesd rá magad olyan ellenségre, aki biztos fedezékben, vagy objektumban van (Csak nagyon gyenge ellenséget támadj meg ilyen állásban).
- Ne fogj támadásba újra ugyanabban az irányban, vagy hasonló módon, ha az előző támadás balsikerrel járt. (morális kihatás a saját és az ellenséges csapatokra)[6]

1. Konfliktusmegelőzés, válságkezelés

1.1. Konfliktussal, konfliktusmegelőzéssel, válsággal, válságkezeléssel kapcsolatos fogalmak

A témával kapcsolatos fogalmakat, meghatározásokat és definíciókat az államközi kapcsolatok viszonyának formáin keresztül közelítem meg. A szakirodalom alapvetően az esetek többségében négy állapotot különböztet meg:[7]

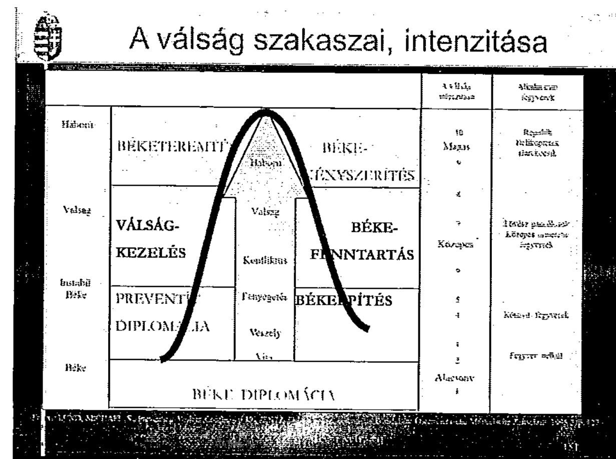
---

[6] HART, B. H. Liddell: Stratégia, pp. 513-516.

[7] Lásd: SZTERNÁK GY.: A válságok kialakulása és kezelésük lehetséges módja p. 26. Vö.: Más szakértők alkalmazzák még a: „Béke 1"; Válság; (háborús küszöb alatti tevékenységek), Háború, „Béke-2" megnevezéseket is, abból a megfontolásból, hogy a „Béke-2" egy másfajta állapotot jelent a kiinduló helyzethez képest. LUND, M. S.: Preventing Violent Conflicts pp. 39-43. Megkülönböztet: Béke-, instabil béke, válság, fegyveres konfliktus, háború időszakokat.

békeállapot, válsághelyzet, fegyveres konfliktus és konfliktuskezelés utáni békeállapot (Béke-2). A **békeállapot** jellemzője, hogy a kapcsolatok az államok és/vagy az országcsoportok között a kölcsönös bizalmon és az egyetértésen alapulnak a közös érdekek és a valós értékek figyelembevételével. A **válsághelyzet** jellemzője, hogy a jó kapcsolat valamilyen vita vagy érdek/érték összeütközés következtében megromlik, feszültség keletkezik a résztvevők között, akik valamilyen eszközzel (politikai, diplomáciai, gazdasági, katonai) megpróbálják a kialakult helyzetet befolyásolni. A **katonai természetű veszélyeztetésről** akkor beszélhetünk, ha a válsághelyzet megoldására tett politikai, diplomáciai, gazdasági és egyéb lépések nem járnak eredménnyel, és a felek között a viszony tovább romlik, ami katonai természetű nyomásgyakorlás, erődemonstráció, provokációk, csapatösszevonások, és határsértések formájában nyilvánul meg. A **konfliktus utáni békeállapot** jellemzője, hogy a konfliktuskezeléssel kapcsolatos tevékenységek elérik fő céljukat - azaz a békeállapot újbóli megteremtését -, de a konszolidálódott helyzet fenntartása és megerősítése érdekében általában olyan intézkedéseket léptetnek érvénybe, amelyek megakadályozzák az esetleges konfrontációkat. Ezen intézkedések arra irányulnak, hogy a feszültségszintet csökkentsék, de adott esetben az indokoltnál hosszabb alkalmazásuk a végleges békeállapot létrejöttét késleltethetik.

Michael S. Lund feltételezése alapján, főként a diplomáciai, a politikai, a nemzetközi szervezetek és a katonai erő lépéseit tekintve egy konfliktus szakaszai diagrammszerűen ábrázolhatóak *(Lásd 1. számú ábra)*



/Forrás: LUND, Michael S.: Preventing Violent Conflicts p.39.; JENTZ, D.H.: Führungsystem im Wandel In: Österreichische Militärische Zeitschrift 1995/2. p. 127./

(Szerkesztette: Resperger István)

1. számú ábra

Az ábrával kapcsolatban az első fogalomkör, melyet megvizsgálok, a létfontosságú (alapvető) értékek és érdekek.

1. 1. 1. A létfontosságú (alapvető) értékek és érdekek

A nemzeti érdek a nemzet javát, hasznát, szükségleteit körülhatároló alapvető fogalom. A nemzet fennmaradása, megszilárdulása, továbbfejlődése szempontjából alapvető jelentőségű feltételrendszer. Az állami szuverenitás létének döntően meghatározó összetevője. A honvédelemmel kapcsolatos nemzeti érdek az államot fegyveres erőszakkal fenyegető veszélyek és kockázatok összefüggésében körvonalazható. Egyes amerikai kutatók[8] az általános fogalmat (érdek) a lehetséges kockázatok szerint differenciálják. Így megkülönböztethetjük: a létérdek, a különösen fontos érdek, a jelentős érdek és az érdek kategóriáját.

Létérdek (sorsdöntő nemzeti érdek): a nemzet megmaradáshoz, megszilárdulásához, fellendüléséhez fűződő olyan elengedhetetlen, a fennmaradást biztosító társadalmi szükségletek összessége, amely a nemzeti lét szempontjából döntő jelentőségű. Ezért érvényesítése és oltalmazása a nemzet részéről akár szélsőséges kockázatvállalással és a nemzeti erőforrások maximális és célorientált összpontosításával járhat együtt, ami adott esetben a totális fegyveres konfrontáció felvállalásában nyilvánul meg.

Különösen fontos érdek (alapvető nemzeti érdek): olyan életbevágó, a nemzeti létet meghatározó társadalmi szükségletek összessége, amelynek érvényesítése és oltalmazása érdekében a nemzet nagy kockázatot vállal, de ennek mértéke a nemzeti lét szintje alatt marad.

Jelentős érdek (fontos nemzeti érdek): olyan társadalmi szükségletek összessége, amelynek érvényesítésére és oltalmazására a nemzet nagyobb erőfeszítéseket tesz, de jelentősebb kockázatokat nem vállal fel.(pl. az ország légterének, területének időleges átengedése idegen fegyveres erők átvonulása céljából).

Érdek (egyszerű nemzeti érdek): olyan társadalmi szükségletek összessége, amely a nemzeti jólét emelésének irányába mutat, a hangsúly az érvényesítésre helyeződik, oltalmazása általában preventív, és a fegyveres erők alkalmazása nélkül, közvetett módon történik. (pl. anyagi, technikai, pénzügyi, oktatási és segélynyújtás)

8 STUDENMAIER, W. O.: Hadászati koncepciók In: KOVÁCS J.: Állami szuverenitás, nemzeti érdek, hadászat pp. 36-50.

Az érték: a magyar értelmező kéziszótár szerint: „valaminek az a tulajdonsága, amely a társadalom és az egyén számára való fontosságot fejezi ki." A szakértők ide sorolják általában egy adott ország kultúráját, nyelvét, vagy olyan kulturális, művészeti örökséget, amelyhez az adott ország lakossága kötődik. Az értékek adott társadalmi környezetben maradandóbbak, mint az érdekek, mivel az érdekek a társadalom belső változási folyamatainak köszönhetően az értékek mentén artikulálódnak. Az értékek alapvetően csak az egész társadalmi berendezkedést befolyásoló, külső vagy belső drasztikus változások esetén fogalmazódnak újra.

1. 1. 2. A vita, a veszély, a kockázat, a kihívás és a fenyegetés

A biztonságpolitikai kihívások, kockázatok és fenyegetések *„azok... a veszélyt és fenyegetést magukban hordozó helyzetek és állapotok, amelyek általában negatívan befolyásolják az adott országban az átfogó biztonságot, annak egyes összetevőit, s gyengítik a belső és külső stabilitást."*[9] A **vita**: olyan viszony, amikor az érintett felek eltérő érdekeiket ütköztetik (például tárgyalnak), lezárásának feltétele, hogy a résztvevők kompromisszumokkal megállapodást kössenek, oly módon, hogy a saját érdekeiket megfelelő módon képviseljék.[10] A társadalmat érintő **veszélyen** általában a biztonság valamely dimenziójára negatívan ható jelenség bekövetkezésének potenciális lehetőségét értjük. A biztonságot érintő olyan körülmény, amely magában hordozza az össztársadalmi negatív hatások lehetőségét. A **kockázat** általános fogalma: *„Valamely cselekvéssel járó veszély, veszteség lehetősége".* [11] A **biztonsági kockázat**ot az általános meghatározásból következően, a biztonsági dimenziók vonatkozásában értelmezhetjük. A **fenyegetés** a veszély konkrét, cselekvési szándékot is megjelenítő formája, amelynek célja a célország magatartásának befolyásolása a saját érdek érvényesítésére. Főként akkor beszélhetünk fenyegetésről, ha bizonyos érdekütközések kikényszerített vagy erőszakos úton történő megoldására van kilátás. A **katonai fenyegetés** megítélése esetén figyelembe kell vennünk az állami, politikai akarat meglétét, és értékelnünk kell ezek katonai vonatkozásait a képesség területén. Tehát szándék és katonai képességelemzést kell készítenünk környezetünkről, elemezve azokat a lehetséges veszélyeket, amelyek hazánkra hatással lehetnek.

[9] Hadtudományi Lexikon (SZABÓ J.) p. 42. Vö: KŐSZEGVÁRI T.: A közép-európai térség és Magyarország biztonságát fenyegető veszélyek p. 14.

[10] MATUS J.: Válságkezelés és konfliktusok megelőzése In: Új Honvédségi Szemle 1995/10. p. 47.

[11] Magyar Értelmező Kéziszótár p. 745.

A kihívások: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége a lehetséges veszélyek legalacsonyabb megnyilvánulási szintjén, amelyek eredői általában hátrányosan befolyásolják a belső és külső stabilitást és kihatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira.

A kockázatok: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége a lehetséges veszélyek olyan megnyilvánulási szintjén, amikor a nemzeti érdekek sérülhetnek, ezáltal veszteségek keletkezhetnek.

A fenyegetések: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége a lehetséges veszélyek legmagasabb megnyilvánulási szintjén, amikor a nemzeti érdekek sérülhetnek, és közvetve hatással lehetnek a nemzeti értékek megőrzésére. Az érdekek képviseletének módszerei és eszközei előnyben részesítik a kikényszerítést vagy az erőszakos úton történő megoldás lehetőségét.

Amint az a fogalmi meghatározásokból kitűnik, a kihívásokat, kockázatokat és a fenyegetéseket a lehetséges veszélyek megnyilvánulási formáinak tekintem, amelyek általában hátrányosan befolyásolják a belső és külső stabilitást, és hatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira Ezek a fogalmak egymásra épülve egyre nagyobb feszültségi szint meglétét feltételezik. Jellegükből következően csak dinamikus folyamatokként értelmezhetők. Ezért a fogalmi meghatározások az elméleti értelmezés szempontjából fontosak, de a gyakorlatban gyakran egymást átfedve, összemosódva jelennek meg. A külső környezeti jellemzők (például a politikai-gazdasági viszonyok) függvényében képlékenyen változhatnak. Értékelésük és elemzésük nem ritkán csak egy újabb stabilizálódott erőtér kialakulása után, visszamenőleg végezhető el. E hármas fogalomrendszer elemeinek viszonya sajátos dinamikát mutat a biztonság különböző dimenzióival összefüggésben. A kockázatok és a kihívások szintjén főként a környezeti és gazdasági elemeket érinti, amelyekhez a katonai elem katona-technológiai vetületei is kapcsolódnak. A fenyegetés szintjén a politikai, diplomáciai és a katonai elemek kerülnek előtérbe.

A *kihívások* elemzésénél, az elsődleges kiindulási szempont lehet a demográfiai robbanás figyelembe vétele, ami nagymértékben befolyásolja a természeti erőforrásokért vívott küzdelmet, az erőforrások kitermelését, felhasználását és jelentős kihatással van a környezetre. Ezek a kihívások teremtik meg az alapot a világ államainak eltérő fejlődéséhez, az egyenlőtlenségek kialakulásához. A gazdaságon belül előidézhetik a munkaerőpiac túlkínálatát, könnyen bekövetkezhet a tömeges munkanélküliség, ami a gazdaság

teljesítményére többnyire negatív hatással lehet. Az egyenlőtlenségek miatt (főként a meglevő Észak–Dél ellentétből adódóan) könnyen megindulhat a migráció, a tömeges elvándorlás a világ fejletlenebb régióiból a fejlett ipari országokba. A *kockázatokat* áttekintve elsődleges jelentőségű a tömegpusztító fegyverek elterjedése (proliferáció). A világ fejletlenebb országai az atomtitok megszerzésétől, a nukleáris fegyver előállításától és rendszerbe állításától remélik országuk felemelkedését, ami általában összefüggésben van regionális hatalmi törekvéseikkel. A feléledő nacionalizmus, az erőszakos extrém vallási fanatizmus, az iszlám fundamentalizmus egész régiókra terjesztheti ki hatását, és destabilizálhatja az országokat. Ezek a törekvések államon belül erősíthetik a nemzetközi bűnözést, a terrorizmust, a kábítószer-kereskedelmet, hozzájárulhatnak az országokon belüli vallási, területi, törzsi, etnikai konfliktusok felszínre kerüléséhez, esetleg határon túlra történő terjedéséhez. Ezek a *fenyegetések* hosszú távon az államok közötti érdek- és értékkonfliktusok fegyveres megoldásába torkolhatnak.[12]

1. 1. 3. Az erő és hatalom

Az erő és hatalom a fegyveres küzdelem egyik érvényesítési eszköze. *„A háború az erő alkalmazása egy másik fél akarata ellenében"*[13] (Morgenthau). Az *erő* (FORCE, KRAFT) és a *hatalom* (POWER, MACHT) kapcsolata abból ered, hogy minden politikai tevékenység, közvetve vagy közvetlenül valójában a hatalom gyakorlásának aktusa, amelynek formája, intenzitása az elérendő céltól, valamint az alkalmazó elszántságától függ. Az erő és hatalom érvényesítésének fokozatai:

1. demonstráció
2. fenyegetés
3. kényszerítés
4. büntetés
5. nyomásgyakorlás
6. katonai erő alkalmazása[14]

Végső fázisának – a fegyveres erő alkalmazásának – a háború tekinthető. Két állam konfrontációja elején inkább a politikai, diplomáciai és gazdasági lé-

[12] Vö.: RÜHL, L.: Die Strategische Lage zum Jahreswechsel In: Österreichische Militärische Zeitschrieft 2000/1. p. 15.

[13] DEÁK P.: A biztonságot fenyegető kihívások, konfliktusok, válságok, háborúk In: Védelmi Tanulmányok 1997/3. p. 4.

[14] DEÁK P.: ugyanott

pések, esetleges büntető szankciók alkalmazása valószínű, míg a végén, „a konfliktus tetőpontján"– *„összesűrűsödési helyén"*[15] – a fegyveres küzdelem lesz a jellemző. Ezt az állapotot jól jellemzi az I. Világháború kitörésének időszaka, amikor a diplomáciát „elsöpörték", a vezérkarok jutottak meghatározó szerephez, és a katonai lépések domináltak az államközi kapcsolatokban.

1. 1. 4. A békeműveletek és a diplomácia[16]

Az Egyesült Nemzetek Szervezete[17] megalakulásától kezdve a béke és a biztonság fenntartásának és megőrzésének kérdéseire összpontosított. A probléma kezelésére 1992. 01. 30-án a Biztonsági Tanács Boutros Boutros Ghali főtitkárt bízta meg a kérdés vizsgálatával és a megoldási változatok kidolgozásával.[18]

Az ENSZ főtitkár által 1992-ben írt dokumentum alapján a békeműveletek fajtái a következők:

A megelőző (preventív) diplomácia olyan tevékenység, amelynek célja, hogy megakadályozza a felek közötti viták keletkezését és megakadályozza, hogy a meglévő viták konfliktusba csapjanak át, valamint korlátozza a konfliktus kiszélesedését. A megelőző diplomácia eszközei lehetnek: a partnerség, az együttműködés, a párbeszéd; a bizalomerősítő rendszabályok; a korai előrejelző rendszerek; a formális ténymegállapítások, amelyek a Biztonsági Tanács ülésein hangzanak el; az erődemonstráció és egyéb lehetőségek.

A béketeremtés (Peacemaking) olyan tevékenység, melynek célja, hogy megakadályozza a felek közötti viták keletkezését, megakadályozza a meglévő válságok konfliktusba történő átcsapását, és korlátozza a konfliktus kiszélesedését. Eszközei lehetnek: a gazdasági és kereskedelmi blokád; a politikai, diplomáciai, gazdasági kapcsolatok megszakítása; katonai erődemonstráció és az ENSZ mandátum alapján létrehozott katonai erő alkalmazása.

A békefenntartás (Peacekeeping): Az ENSZ közvetlen beavatkozása a helyszínen az érintett felek egyetértésével, rendes körülmények között az ENSZ katonai és/vagy rendőri gyakran polgári állományának felhasználásával. Olyan eljárásnak tekinthető, amely kiszélesíti a lehetőségeket a konfliktus

[15] ÁGH A.: Konfliktusok, háborúk p. 114.

[16] Lásd: CSABAI GY. – NAGY L.: A válságkezelés lehetősége napjainkban In: Hadtudomány 1993/3. pp. 3–14.

[17] Az ENSZ Alapokmányát 51 tagállam írta alá 1945. 06. 26-án San Franciscóban, amely 1945. 10. 24-én lépett életbe.

[18] BOUTROS, B. G.: An Agenda for Peace (ENSZ Társaság, Budapest, 1992.)

megakadályozására és a béke megteremtésére. A békefenntartás eszközei lehetnek: megfigyelő erők kiküldése; a határsértések kivizsgálása; tűzszüneti határellenőrzés; választások, békeegyezmények betartásának megfigyelése; a válságkezelés, konfliktus-megelőzés feltételeinek teljes körű megteremtése.

A válságot, a konfliktust követő **békeépítés (Peacebuilding)**: olyan tevékenység, amelynek az a célja, hogy megkeressék és támogassák azokat a szervezeteket, amelyek a béke megszilárdítására, a békés rendezésre törekszenek, hogy elkerüljék a válság, konfliktus kiújulását. A békeépítés eszközei lehetnek: a szemben álló felek lefegyverzése, leszerelése; a közrend, közbiztonság helyreállítása; a menekültek visszatelepülésének elősegítése; olyan programok pénzügyi támogatása, amelyek a politikai, gazdasági, szociális helyzet rendezését segítik elő.

Boutros Boutros Ghali rendszerezését felhasználva *a NATO a békeműveletek hat fajtáját különbözteti meg*: konfliktus-megelőzés, béketeremtés, békefenntartás, humanitárius műveletek, békeérvényesítés és békeépítés. A doktrína szerint *a békeműveletek kifejezés helyett célszerűbb a béketámogató hadműveletek megnevezést használni.*[19] A kifejezés használata egységesítési törekvést mutat a szárazföldi- és a légierő doktrínáival, amelyeket korábban fogadtak el, és fogalom-rendszerük általánossá vált a tagállamok fegyveres erőiben.

A béke érvényesítés, kikényszerítés **(Peace enforcement)**: A felek akarata ellenére fegyveres erő alkalmazása a béke elérése céljából.

A válság diplomácia **(Crisis management)**: kifejezést azért említem itt, mert a válságok időszakában olyan helyzetre vonatkozik, amelyben a többi szereplő kiszámíthatatlansága, a róluk rendelkezésre álló információk korlátozott volta miatt a hosszú távú stratégiai tervezés nem képes kellően megalapozni egy intézkedést. A „crisis management" kifejezést először Robert Mc Namara, az USA védelmi minisztere használta az 1962-es kubai válság kapcsán.

1.2. A válságkezelés elmélete, a válságok jellemzői

A konfliktusok, válságok a bipoláris világrend felbomlása után kerültek előtérbe. Az új kihívások, kockázatok veszélyeztetik az egyén, a közösség és az államok biztonságát. A válságok hozzátartoztak az emberiség történetéhez, hosszabb rövidebb lappangási idő után a felszínre törtek, intézkedéseket követeltek, valamilyen irányban befolyásolták korukat.

[19] FOSTER, E.: NATOs Military in the Age of Crisis Managment p. 24.

Az egyik legelfogadottabb átfogó megfogalmazás a válságra: *„A válság átcsapási pont, egy államnak bármely más külső szereplővel való viszonyában a háború – béke kontinuum mentén... A válság mintegy a konfliktus tetőpontja, összesűrűsödése."*[20] A számú ábrán jól megfigyelhető ez az összegzés, legnagyobb valószínűséggel a válság tetőpontján következhet be az eltérő érdek-, és/vagy értékkülönbségek okán a katonai erő alkalmazása.

A válságkezelés: *„Minden olyan intézkedés, amely a válság esetén arra irányul, hogy egy fegyveres konfliktus kialakulását, kiterjesztését megakadályozzuk, anélkül, hogy alapvető nemzeti érdekeinkről lemondanánk... körültekintő előkészületek után a döntések meghozatala. Ez utóbbiak célja a megfelelő politikai, diplomáciai, gazdasági és esetleg katonai lépések időbeni és összehangolt alkalmazása."*[21]

A válságkezelés a vezető számára mindenekelőtt azt jelenti, hogy rendkívüli körülmények között kell döntéseket hoznia, amelyek jelentős kihatással vannak a nemzeti és nemzetközi biztonságra, a gazdasági jólétre, a környezetre, a lakosság élet- és vagyonbiztonságára, a stabilitás és a rendszer fenntartására.[22] A konfliktus *„összeütközés nagy közösségek között, valós vagy manipulált érdekellentétből. A kapcsolatokra annulláló hatása van."*[23] *„Amikor egyik kormánynak nem tetszik, amit egy másik csinál"*(Roger Fischer).[24] A konfliktusok legveszélyesebb formái a fegyveres konfliktusok, melyek *„egy vagy több állam közötti kiéleződött verseny elmérgesedett végső formája, a nyomásgyakorlás, érdekek fegyveres eszközökkel történő érvényesítése céljából."*[25]

A kialakult válságok kezelésére a legkülönfélébb válságkezelési módozatok, eljárások alakultak ki.[26] A válságok kezelése és a konfliktus-megelőzés mára a nemzetközi diplomáciai törekvések fő célpontja lett. A hidegháború

[20] ÁGH A.: Konfliktusok háborúk p. 114. Lásd még: DEÁK P.: A biztonságot fenyegető kihívások, konfliktusok háborúk p. 14. „A válság, az államok, államcsoportok között kiéleződő feszült viszony a fegyveres konfliktus szintje alatt."

[21] KŐSZEGVÁRI T.: A válságkezelés aktuális problémái p. 217. „A válságkezelés politikai reagálások modulálása ingatag helyzetben; a saját érdek, érték képviselete érdekében. Számos esetben jó politikai és diplomáciai lépések sorozata."

[22] PECHOUS, E.: A válságok fajtái In: A George C. Marshall Központ kiadványa, Budapest, 1999. p. 2.

[23] DEÁK P.: A biztonságot fenyegető kihívások, konfliktusok válságok, háborúk p. 3.

[24] MATUS J.: Válságkezelés és konfliktusok megelőzése p. 49.

[25] A fegyveres konfliktusfajtákban többfélét megkülönböztetnek: In: ÁGH ATTILA: Konfliktusok, háborúk p. 304. Új konvencionális, nem konvencionális, destabilizációs, anomiás konfliktusok (A görög „anomosz" rendezetlen szóból).

[26] Lásd: SZTERNÁK GY.: A válságkezelés, a fegyveres erők megváltozott feladatai Összeegyeztető (ACCOMODATIVE), Korlátozó (COERCIVE), Erőszakot alkalmazó (PHYSICAL), Megelőző (PREVENTIVE), Egyidejű vagy kombinált (PROACTIVE)

után a konfliktus-megelőzésre való törekvés egyre inkább politikai céllá vált, mind a nemzetközi szervezetek (ENSZ, EU, EBESZ), mind a regionális- és nagyhatalmak részéről. Ezt a tevékenységet erősítette az ENSZ főtitkár elemzése, ajánlásai a béketeremtés kérdéséről. A preventív diplomácia nemcsak Európában, hanem a világ más térségeiben is fontos tényezővé lépett elő.[27] A preventív diplomácia iránti igény megerősödését három körülmény határozta meg:

1. A hidegháború utáni nemzetközi atmoszféra kedvezett az ilyen irányú erőfeszítéseknek. Növekedett az államok együttműködési készsége és a globalizációs folyamatoknak köszönhetően közös érdekké vált a válságok elkerülése.
2. A demokrácia, a piacgazdaság és a viták békés rendezésére való készség terjedése azonban gyakran ellenállásba ütközött.[28] A katonai erő és az erőteljes szankciók alkalmazásának lehetősége továbbra is nélkülözhetetlen a diplomáciában.
3. Szűkös anyagi, katonai, pénzügyi erőforrások állnak az országok rendelkezésére a válságok rendezésére. Ezért is tűnik a megelőzés költséghatékony megoldásnak[29].

Az átfogóan értelmezett biztonsági környezetben, az államokon belül vagy az államok között létrejöhetnek összeütközések. A konfliktus folyamatjellegét tekintve kezdeti, kibontakozási, tetőponti és befejező szakaszokat különböztethetünk meg. A válságkezelésben a kezdeti időszakhoz a *megelőzés*, a *mérséklés*, a kibontakozási időszakhoz a *mérséklés*, a *válaszlépések* megtervezése, előkészítése, a tetőponthoz és a befejező szakaszhoz a *leépítés*, a megoldás, a helyreállítás lépései kapcsolódnak.[30]

---

[27] SZŐNYI I.: A preventív diplomácia lehetőségei Előadás a Közgazdaságtudományi Egyetemen 1997. 10. 26-án Az Amerika Államok Szervezete 1991. júniusi 1080. számú határozata, az Afrikai Egységszervezet 1993. júniusi határozata olyan mechanizmust hozott létre, amelynek „elsődleges célja a konfliktusok előrejelzése és megelőzése".

[28] Lásd KISSINGER, H.: Diplomácia p. 816. „... Még a reformista Borisz Jelcin is orosz csapatokat állomásoztat a legtöbb volt köztársaság területén. Ezek a katonai erők több köztársaság polgárháborújában részt vettek. Oroszország külügyminisztere kifejtette: ... az oroszoknak joguk van a békét fenntartani „közel külföldön".

[29] SZEGEDI L.: Békefenntartás Előadás a Manfred Wörner Alapítvány Társaságban. 1997. 03. 12. „Az ENSZ 1996-ban 19.000 fővel, 3,2 milliárd USA dollár költséggel hajtott végre békefenntartó műveleteket." A békeműveletek száma 1948–2000. 08. 01. között 53, jelenleg is folyó 14. A részt vevő személyek száma: 37 350. Kiadások: 1948–2000. 07. 30: 20,7 milliárd USA dollár. In: www.un.org p. 1.

[30] Vö.: Általános Válságkezelési Kézikönyv p. 10

A szakértők megkülönböztetnek úgynevezett „alacsony intenzitású konfliktust" is. Ez alatt a hagyományos háború szintje alatti, a formális rend felborulásától a fegyveres erő alkalmazásáig terjedő tevékenységet értik, amely együtt járhat a különböző politikai, gazdasági, informatikai és katonai eszközök használatával államon belül vagy államok között.[31]

1. 2. 1. A kezdeti időszak jellemzői

Hosszabb vagy rövidebb lappangási időszak alatt kialakulhat valamilyen vita a felek között, amelynek alapja rendszerint érdek vagy értékellentétekre vezethető vissza. Ezt az időszakot a nagyfokú bizonytalanság jellemzi. Az információigény lesz a legjelentősebb az érintett és a közvetve érintett felek számára. A következő fő kérdések fogalmazódhatnak meg:[32] kik a lehetséges további résztvevők, mik a céljaik, milyen alapvető érdekeik vannak, milyen okok vezettek el a válság kialakulásához? A kérdések megválaszolása, a helyzetelemzésből levont következtetések, a további információgyűjtés elősegítheti a résztvevők további tevékenységét. Nyilvánvalóan nagyon fontos kérdés, hogy a szemben álló felek mekkora kockázatot hajlandóak vállalni érdekeik érvényesítése érdekében, azaz meddig hajlandóak elmenni a „húzd meg — ereszd meg"[33] játékban, tehát van-e hajlandóságuk a fegyveres erő alkalmazására, vagy a szankciók bevezetése már visszavonulásra készteti őket.

Végső soron az első „kezdeti" szakasz az információgyűjtés, az elemzés, a feldolgozás és a további tevékenységi változatok megtervezésének időszaka.[34] A kezdeti időszak végén az információk alapos elemzése, a következtetések levonása után különböző stratégiákat, (változatokat) dolgozhatnak ki a különböző politikai, gazdasági, diplomáciai és az esetleges katonai lépések megtételére. A jó döntések előfeltétele a szükséges információ megszerzése, feldolgozása, továbbítása és elemzése. Az előzetes feldolgozás után egy megfelelően összeállított törzs (vagy válságstáb) közvetíti a döntéshozónak az összegzett értékelést. A „törzs" elősegíti az információk feldolgozását,

---

[31] CORR, E. – SLOAN, S.: Low Intensity Conflicts p. 7.

[32] MATUS J.: Válságkezelés és konfliktusok megelőzése p. 50

[33] KISSINGER, H.: Diplomácia Bp. 1997. p. 116.

[34] Az információ fontosságával foglalkozik még: KŐSZEGVÁRI T.: Biztonság és információ (hír)szerzés In: Hadtudomány 1993/3. pp. 15–18. JENTZSCH H. J.: Führungsysteme im Wandel von Sicherheitspolitik und Strategie pp. 127–132. és NAGY P.: Nemzetbiztonság az információs korszakban In: Külpolitika 1998/nyár pp. 64–96.

szűrését, összeállítja a döntéshozó számára a lehetséges cselekvési változatokat, és ajánlásokat, javaslatokat fogalmaz meg. Figyelembe kell venni, hogy a „törzs" csak a meglévő ismeretek alapján foglal álláspontot. Ha nem áll rendelkezésre megfelelő mennyiségű és minőségű információ, akkor sérülhet a döntés-előkészítés objektivitása. Az ideális rendszerben a döntéshozónak a lehető legközelebb kell tartózkodnia a válsághoz, ahhoz, hogy megfelelő döntéseket hozzon.

A folyamatban az első fő szakasz a tervezés időszaka, ami megfelelő előrelátást, tudatosságot és analizáló képességet követel. Az *előkészítés* időszakában kell létrehozni a hatásköri kereteket, valamint meg kell teremteni a különböző döntés-előkészítő és döntést végrehajtó csoportok között a kapcsolatokat. A kormányzati struktúrát – ha szükséges – a *mérséklés időszakában* módosítani kell, hiszen a válságokat nem mindig lehet a békeállapotban működő intézkedésekkel kezelni. A kialakult helyzetről a lakosságot időben, a szükséges információval célszerű tájékoztatni.

A *megelőzés* módszeréhez mindenképpen elengedhetetlen az előrelátás, hogy a potenciális válságokat a kezdeti jellemzők alapján felismerhessük, ily módon felkészülhessünk a várható feszültségekre, és ennek alapján megtervezhessük a válaszlépéseket. A *válaszlépések* hatékonysága döntően függ a helyzetmegítéléstől, a kezdeti instabilitást gerjesztő hatásokkal szembeni ellenálló-képességtől és a rendszer rugalmasságától, amely képes időben és megfelelő módon, optimalizált hatékonysággal reagálni a kihívásokra. Ezeknek a tényezőknek a megléte és realizálása garantálja a megfelelő akcióterv-változatok működőképességét. A *megoldás* időszakában is fontos szempont marad a közvélemény kellő tájékoztatása, amely a közfelfogás hangulati elemeit alakíthatja a válság minden időszakában. *(Lásd 4. számú melléklet)* A válsághelyzetek elemzésénél elsődleges szempont a válság minél árnyaltabb tipizálása. A Marshall központ szemináriuma megkülönböztetett *„biztonsági jellegű"*, és *„nem biztonsági jellegű"* veszélyhelyzeteket.[35] A biztonsági jellegűek például a terrorizmus, a túszejtés, a fegyveres konfliktus, a háború; a nem biztonsági jellegűek a katasztrófák (viharok, árvizek, földrengések) vagy a pénzügyi rendszer összeomlása. A biztonsági veszélyhelyzet jellemzője, hogy közvetlenül egy adott ország, régió lakosságának életét fenyegeti. A másik típusnál a veszélyhelyzet közvetve, áttételesen hat. Az eltérő típusú válságok különböző koordinációs eljárási módokat igényelnek a válságkezelő szervezetek részéről. Az adott válságkezelő szervezet további lépéseinek megtervezéséhez a válságkezelő műveletek elemein belül értelmezni kell az adott vezetési szint lehetőségeit. Erre azért van szükség, hogy egy adott vezetési funkciókkal felruházott szervezetnek módjában áll-e önállóan megvalósítani a válaszlépéseket, illetve tevékenységéhez magasabb szintű koordináció szükséges, amely átfogó képpel rendelkezik a teljes válságkezelési folyamatról. Általában a „nem biztonsági jellegű" veszélyhelyzetek az előre elkészített, jóváhagyott tervek alapján végrehajthatóak, tehát a kezelésben közvetlenül érintett szervezetek képesek a vezetési funkciók (például tervezés, szervezés, irányítás, ellenőrzés) teljes keresztmetszetű megvalósítására. A „biztonsági jellegű" veszélyhelyzetek kezeléséhez általában magasabb szintű jóváhagyás szükséges a már meglévő, vagy a válság megjelenése után elkészített tervekhez, majd azt követően kerülhet sor a végrehajtásra. A válság típusától függetlenül a válaszintézkedések és a politikai célkitűzések egyaránt lehetnek tervezettek és a kialakult helyzettől függőek (nem tervezett). Mindkét esetben a megvalósítás és érvényesítés során feszültségnövelő reakciókat generálhatunk, amelyek kedvezőtlenül befolyásolják a konfliktuskezelés folyamatát.[36]

[35] HEINKEL, W.: A válságtípusok In: A George C. Marshall Központ kiadványa, Budapest, 1999. p. I-3.

1. 2. 2. A válság kibontakozási időszaka

Miután a veszélyek és lehetőségek körvonalazódtak és az ösztönzők, szankciók eszközrendszere nem volt elégséges a konfliktusmentes állapot visszaállítására, a válságfolyamat a kifejlődés szakaszába lép. A fennmaradt feszültségeknek következtében további eszközök és módszerek kerülnek alkalmazásra. Ebben az időszakban nő a bizonytalanság, a túlérzékenység, s felszínre kerülhet a katonai, és politikai lépések egyeztetésének szükségessége. A bizonytalanságot fokozza a „biztonsági dilemma" erősödése, azaz minden, a másik fél által tett lépést „offenzívnek", minden saját lépést „defenzívnek" érezhetünk. Ezt erősíti, hogy a felek közül az egyik mindig kezdeményezőként lép fel, így aktivitása szembetűnőbb. Általában a kezdeményező fél, – érdekeink érvényesítése érdekében – valamilyen téren nyomást gyakorol, míg a másik fél – szintén saját érdekeinek megfelelően – erre reagál. Ebben az időszakban a politika –, mint elsődleges „meghajtó fogaskerék" – dönti el, hogy az adott állam, melyik másik „fogaskerekével" (gazdasági, humanitárius, pénzügyi, diplomáciai, katonai) kapcsolódik a másik államéhoz. A katonai lépések helyes megválasztásánál mindig is érvényesülni fog a „huntingtoni paradoxon". *„A katonák felelősnek érzik magukat a biztonságért, tanácsadó szerepük helyes középúton tartása*

[36] Vö.: MORTENSEN, S. M.: Crisis and Disaster In: Atlantic Press 1997/1. p.42

és végrehajtási kötelezettségük ellenőrzése, az úgynevezett „civil-kontroll" érvényesítése mindig feszültségekkel járhat."[37]

A feszültséget növelő tényezőket sok szempont alapján lehetne csoportosítani, néhányat megemlítek:

- bizonytalan helyzet, általános információéhség;
- váratlan fordulatok, a gyors döntés iránti igény;
- időhiány, (amikor a legszükségesebb, akkor áll a rendelkezésre a legkevesebb információ);
- fontosabb érdekek forognak kockán.

Az időtényező, („a harc az időért") fontos jellemzője volt a Bosznia-Hercegovinában lezajlott háborúnak is. Az „agresszorok" gyors sikereket próbáltak elérni, míg a „szenvedő" felek minél előbbi beavatkozásra ösztönözték a nemzetközi szervezeteket. Az időhiányt a „döntés sűrűséggel" is szokás jellemezni, hiszen az információhiány, vagy ellentéte a túl sok információ is feszültségeket okozhat a döntéshozó szervezetek számára. Az idő mellett az időzítés is döntő momentuma lehet a konfliktuskezelésnek, hiszen egy konfliktus úgynevezett görbéjét az események után könnyű elemezni. Visszamenőleg a beavatkozás optimális helyét és idejét (esetleg mértékét) viszonylag könnyű meghatározni, de a konfliktuskezelés lényegéből fakadó időbeliség és előrelátás az eszkalálódás megakadályozása érdekében azonnali cselekvéseket igényel. Így a folyamatok közbeni beavatkozások adott időben és helyen mindig kockázatokkal járnak, eredményességük pontos megítélése csak a válsághelyzet befejeződése után lehetséges. A kifejlődés szakaszában kap igazán szerepet az adott résztvevők és kívülállók hatalma és befolyása. A konfliktus folyamán a felek folyamatosan élnek hatalmi helyzetükkel és befolyásukkal.[38]

Mint már utaltam rá, a konfliktusban a felek kölcsönösen egymásra hatnak, tehát a nyomás ellenében bizonyos ellenállás is létrejön, ami a konfliktushelyzet kiéleződéséhez vezet. A megalapozott, valós fenyegetés feltételezi a tényleges és érvényesítéshez szükséges potenciálok meglétét. Ezek

[37] HUNTINGTON, S. P.: A katona és az állam p. 76. A katona azért létezik, hogy szolgálja az államot. Ahhoz, hogy a legjobban szolgálja, úgy kell kialakítani, hogy az állami politika hatékony eszköze legyen. Jellemzője legyen a hűség, és engedelmesség."

[38] A hatalom sokfajta értelmezéséből néhányat megemlítek, melyek szerintem a konfliktusok alakításában is szerepet játszanak. „Komplex fogalom, „A"-nak hatalma van „B" felett." a hatalomfelfogás a *behaviorális nézet szerint*: „…az egyének v. egyének csoportjának az a képessége, hogy a kívánt módon módosítsa más egyének vagy csoportok viselkedését." /R. H. Tawney 1931./ *Az instrumentális definíció:* „A hatalom az erőszak alkalmazásának lehetősége" /R. Bierstedl 1950./ „A hatalom az erőszak, a korlátozás és a kényszer jelensége." /M. Duverger 1959./ In: WEBER M.: Gazdaság és társadalom (Közgazdasági Kiadó, Budapest 1970.) p. 15–48.

közül a fenyegetettség legfelismerhetőbb összetevői: a gazdasági, műszaki, katonai dimenziók mint dinamikus elemek; a népesség nagysága, mint statikus elem. A fenyegetés tehát a fenyegető felismerésével, az ellenség megjelölésével jár együtt, s ezáltal az ellenségkép kialakulásához vezet.[39] A saját képpel, az érzékelt képpel és az ellenségkép kialakulásával foglalkozott Daniel Frei kutató, az 1980–84-es amerikai-szovjet kapcsolatokat vizsgálva. Az ellenségkép és a másik ország saját képe közötti különbség kihatással van a kapcsolatokra. Ennek harmonizálása érdekében a felek részéről diplomáciai empátiára van szükség, amelyet elősegít a kölcsönös bizalom és a nyílt légkör. Meglétük lehetőséget biztosít az érdekek tisztázására, a kölcsönös meggyőzésre és az előremutató kompromisszumok megkötésére. Sok esetben véget ér a konfliktus, de az érdekösszeütközés nem múlik el.

A kifejlődés szakaszának vizsgálata nem nélkülözheti a biztonság komplexitásának szemléletmódját, mivel ebben az időszakban hangsúlyozottabban érvényesülhet az egyes összetevők egymásrahatása.[40]

A lehetséges konfliktusok vizsgálata kapcsán külön figyelmet kell fordítani az úgynevezett „halmozott problémájú" országok helyzetének elemzésére. Ha egy ország több problémával (szegénység, gazdasági elmaradottság, pénzügyi válság; árvíz, élelmiszerhiány, betegség; vallási fanatizmus, szegénység, diktatúra, gazdasági elmaradottság; etnikai, vallási, gazdasági, szociális gondok) küzd, konfliktusérzékenysége magasabb, mint egy stabilabb országé.

1. 2. 3. A válság tetőpontja

A válság tetőpontja az, amikor a feszültségi szint eléri a kritikus mértéket, és ennek következtében a folyamatok összesűrűsödnek. Mindez egy más dimenzióban, a fegyveres küzdelem (a háború) szintjén megy végbe. Természetesen nem minden válság jut el a fegyveres összeütközésig.[41] A hidegháború időszaka alatt több lépcsőben, ezen belül fokozatonként tagolva értelmezték a válságszinteket. Ezt nevezték *„a háborús válság lépcsőzetes kiterjesztése"* elméletének.[42]

[39] DEÁK P.: A biztonságot fenyegető kihívások, konfliktusok, válságok, háborúk p. 2.

[40] Lásd: SZABÓ A. F.: A biztonság komplexitása In: Hallgatói Közlemények 1994/6. pp. 20–33.

[41] Például 1700–1870 között 117 jelentősebb konfliktust jegyeztek föl, de csak 10 esetben történt fegyveres összeütközés. BEREK L. – HEGEDŰS L. – KÓNYA I.: A honvédelmi hadászati művelet p. 36

[42] Lásd: KAHN, H.: On Escalation In: HAJMA L.: Nyugati szakírók a háborúról pp. 135–150. Kahn a válság kifejlődésének hét szakaszát, ezen belül 44 fokozatát dolgozta ki, a kis válságoktól kezdve az atom-világháború kirobbantásáig.

A válság tetőpontjának elérése a nyílt konfrontáció felvállalását is jelenti, ami a diplomáciai lehetőségek leszűkülését eredményezi. Az ösztönzők és szankciók alkalmazásának sikertelensége a katonai képességek aktivizálását eredményezi. Ez a folyamat a felek között dinamikus kölcsönhatásban jön létre (válaszlépések sorozata), amely a fenyegetettség mértékével arányos. A katonai konfrontáció lehetősége hangsúlyozottabbá teszi az igazságosság kérdését.[43]

1. 2. 4. A befejezés időszaka

A végső fázist azok a törekvések jellemzik, amelyek a megegyezésre, a megállapodásra és a békeállapot megteremtésére irányulnak. Lényeges, hogy a válság utáni békeállapot („Béke-2") és a válság előtti békeállapot („Béke-1") között jelentős különbség van. Ez abból fakad, hogy a „Béke-1" és a „Béke-2" állapot nem ugyanazon stabilizálódott hatalmi és biztonságpolitikai erőterekkel jellemezhető. Az új „Béke-2" körülmények folyamatosan megkövetelik a békeállapotnak megfelelő kapcsolat- és viszonyrendszerek helyreállítását. Ennek szellemében folyamatosan törekedni kell a kapcsolatok normalizálására és rendezésére. Ez a folyamat viszonylag hosszabb időt vesz igénybe, amelynek tartama a feldolgozott válságkezelési tapasztalatok alapján a következő: a válságok békeállapotból („Béke-1") a fegyveres összeütközésig történő eljutásához - elhúzódó válság esetén - megközelítőén 2-6 hónap, a fegyveres konfliktusból a békeállapotba („Béke-2") történő visszatéréshez pedig a felfutási idő 3-4 szerese is lehet. A visszarendeződéshez szükséges idő nagysága függ a válság intenzitásától, az áldozatok számától, az alkalmazott fegyverek típusától és a válságkezelési stratégia szemléletmódjától. A fegyveres konfliktus során alkalmazott fegyverek három fő vonatkozásban érintik a tevékenységek eredményességét: a pusztítás mértéke, a környezeti kihatások és a telepített, felhalmozott és illegális fegyverek felszámolása. A pusztítás mértéke függ az alkalmazott fegyverek mennyiségétől és minőségétől, illetve az általuk okozott károk mértékétől. Ha a felek főként nagy hatású pusztító eszközöket alkalmaztak, és stratégiájukat a minden áron való győzelem jellemezte, amely figyelmen kívül hagyta a következményeket, akkor adott esetben hosszú időt vesz igénybe az elűzött lakosság visszatelepítése és a háborús károk helyreállítása.

A környezeti kihatások szoros összefüggésben vannak a pusztítás mértékével. A nagy területeket érintő vegyi, biológiai, esetlegesen nukleáris fegyverek

[43] MACHIAVELLI, N.: A fejedelem p. 116. „Instum enim est bellum quibus necessarium, et pia arma ubi nulla misi in armis spes est." (Igazságos a háború azoknak, akik azt nem kerülhetik el, és szent azoknak a fegyver, akiknek másban, mint a fegyverekben nem marad remény.)

által okozott környezeti károsodások ugyancsak megnehezítik a békeállapot helyreállítását. A telepített, illegális és felhalmozott fegyverek felszámolása a harccselekmények folyamán alkalmazott aknák, aknamezők, fel nem robbant eszközök felszámolása, megsemmisítése fegyverek begyűjtése nagy feladatot jelent a konfliktus után a békefenntartásban résztvevő erők számára.

A konfliktus utolsó szakaszában alkalmazható fegyveres erők összetétele időszakonként változik. Az első időszakban könnyű fegyverzetű békefenntartó erőket, ezt követően speciális szakcsapatokat (aknamentesítő, műszaki, logisztikai és szállító), majd rendőri alakulatokat célszerű alkalmazni.[44]

Fontos megjegyezni, hogy a heves lefolyású válságokat az jellemezheti, hogy a válságkezelési stratégia eszközeinek alkalmazása egy törékeny békeállapotot eredményez, de nagy a veszélye a válság újbóli eszkalálódásának.

2. A VÁLSÁGKEZELÉS STRATÉGIÁJA

Minden válságnak sajátos arculata van, ezért kezelésük is egyedi jellemzőket hordoz, mégis rendelkezni kell azzal az általános mindenre kiterjedő szervezeti és eszközrendszerrel, amely lehetővé teszi a válságkezelésben való tevékenységeket. Emellett a sikeres válságkezelés feltétele, hogy egy adott szervezet/kormány felismerje és megértse a problémákat, szem előtt tartva, hogy adott biztonsági környezetben létrejöttük valószínűsége megnövekszik. Tágabb értelmezésben ez azt jelenti, hogy békeállapot idején is folyamatos és kellő mélységű elemzéseket kell végezni a válságtünetekkel összefüggésben, annak érdekében, hogy időben és megfelelő mértékű válaszlépéseket tehessünk egy válság létrejöttének, illetve eszkalálódásának megakadályozása érdekében. A válságkezelést úgy kell tekinteni, mint egy meglévő válságkezelési stratégia[45] egyik elemét, amely magában foglalja a válságot megelőző

[44] LAST, D.: Organizing for Effective Peacebuilding In: Peacekeeping and Conflict Resolution 2000/3 p. 83.

[45] A szerző a válságkezelés stratégiája alatt azt érti, hogy a különböző (diplomáciai, gazdasági, katonai) erőforrásokat meghatározott módszerek és eljárások alapján, a kitűzött célok megvalósítása érdekében használjuk fel. Vö.: Stratégia = végcél + módszer + erőforrások In: CRAIG, G. A. – GILBERT, F.: Reflections on Strategy in the Present and Future (Princeton, New Jersey, é.n.) p.56. A rendelkezésre álló legismertebb stratégiai tervező modellek: **A Cohen-modell, Bartlett-modell, Az U. S. Army War College-modell ,A Lloyd-modell, Marshall-modell.** PRATT, N.: Fundamentals of National Security Planning Előadás a George Marshall C. Központban Garmisch-Partenkirchenben 2000. 06 13-án

menedzsmentet (normál állapot), a válság tényleges kezelését és a válság utáni menedzsmentet (visszatérés a normál állapotba). Ehhez tervezett, felkészített, és rugalmas válságkezelési rendszerre van szükség, amely eljárásainak és módszereinek helyességét a gyakorlat igazolta.

Egy átfogó válságkezelési terv általában tartalmazza:

- a konkrét célokat
- a beavatkozás jogi, normatív forrásait
- a döntésmechanizmus rendszerét a jogosultsági szintekkel és hatáskörökkel,
- az alkalmazott erőket és eszközöket
- a jó kommunikáció érdekében tett riasztási és értesítési rendszert,
- a tájékoztatási tervet.

Az időbeni reagálás alapfeltétele, hogy a belső és külső társadalmi folyamatokról - ezek esetleges egymásra hatásáról - valósághű képet kapjunk, amely szükség esetén nem nélkülözik a célirányos veszélyhelyzeti elemzéssel sem. A célirányos veszélyhelyzeti elemzések segítséget nyújtanak a megelőző vagy válaszlépések kialakításában, emellett lehetőséget adnak arra, hogy bizonyos érdekcsoportok által keltett téves információkkal szemben valósághű, tényszerű tájékoztatást nyújthassunk a médiumokon keresztül. Az általános válságkezelési tervek pontosítását minden esetben célszerű végrehajtani, amikor a gyakorlati tapasztalatok vagy a biztonsági környezet megváltozása ezt szükségessé teszi. A biztonsági környezet mélyreható változása maga után vonhatja a válságkezelő szervezet strukturális átalakítását annak érdekében, hogy válságkezelés folyamatában hatékonyságát megőrizze.

A válságkezelő szervezet tevékenységeit egy előre kidolgozott és a lehetőségekhez képest naprakészen aktualizált válságkezelő stratégia mentén hajtja végre. A cselekvési változatokat a válságkezelő stratégia általános megfogalmazásaiból kiindulva kell alkalmazni az adott helyzet függvényében.

Ennek értelmében konkrét terveket kell készíteni az előzetesen elkészített tervezetek felhasználásával. A válságkezelési stratégia alkalmazásának első lépése a veszélyek elemzése a tágabb és szűkebb stratégiai környezetben. Az elemzések eredményeként fogalmazódnak meg a konkrét kihívások, kockázatok és fenyegetések, amelyeket önmagukban és kölcsönhatásaikkal együtt célszerű megítélni. Ezeknek a kihatásoknak a csökkentése érdekében olyan célkitűzéseket kell megfogalmazni, amelyek a válság eszkalálódása ellenében hatnak, és a lehető legnagyobb mértekben garantálják az ország értékeinek a megőrzését és érdekeinek a képviseletét.

2.1. A BARTLETT-MODELL ADAPTÁLÁSA VÁLSÁGKEZELÉSHEZ

2. 1. 1. A célkitűzések rögzítése

Alapvető célkitűzések:

- a válság, konfliktus további eszkalálódásának megakadályozása;
- az ország területére történő átterjedés megakadályozása. Az átterjedés (véletlen, kikényszeríttet, szándékos) esetén az ország lakosai élet- és vagyonbiztonsága.

További célkitűzések:

- a menekültek fogadása, ellátása, lefegyverzése, orvosi ellátása, menekülttáborokban történő elhelyezése;
- a fegyveres csoportok kiszorítása, felszámolása;
- a diverziós, terrorista akciók elhárítása.

A célkitűzéseket a rendelkezésre álló átfogó információk alapján, a valóságnak megfelelő biztonsági környezetbe ágyazva, a politikai, diplomáciai és katonai lépések összehangolásával kell megfogalmazni.[46]

2. 1. 2. A segítő és gátló tényezők

Következő lépés a segítő és gátló tényezők figyelembe vétele és súlyozása.

A térség konkrét geopolitikai, geostratégiai elemzése, a *külső* és *belső* helyzetértékelés alapján meghatározhatóak a tevékenységeket elősegítő és hátráltató tényezők.

[46] 1.) A politikai vezetők mindkét oldalon ellenőrzés alatt tartják a katonai egységek mozgósítását, a katonai mozgások időzítését;
2.) A katonai akciókat szándékosan lelassítják, hogy megfelelő időt biztosítsanak diplomáciai jelzésekre és lehetőségeket adjanak a feleknek döntések meghozatalára;
3.) A katonai erők mozgatását gondosan össze kell hangolni a diplomáciai akciókkal integrált stratégia keretében.;
4.) A katonai erők mozgatásának és az erő alkalmazásával való fenyegetésnek összhangban kell lennie a korlátozott diplomáciai célokkal;
5.) El kell kerülni az olyan katonai mozgásokat, amelyek azt a benyomást keltik az ellenfélben, hogy tömeges támadás készül;
6.) Olyan diplomáciai, katonai lépéseket kell tenni, amelyek jelzik a készséget a válság tárgyalásos úton történő rendezésére;
7.) Olyan diplomáciai és katonai lépéseket kell tenni, amelyek kiutat mutatnak a válságból az ellenfél számára anélkül, hogy alapvető érdekei veszélybe kerülnek. In: MATUS J.: Válságkezelés p. 51.

Általában segítő körülményként kell értékelni ha:

- a nemzetközi rendszer a konfliktus mielőbbi befejezését ösztönzi;
- a nemzetközi szervezetek erőforrásai képesek hatni a konfliktusra;
- a nemzetközi szervezetek és a nagyhatalmak a konfliktusban résztvevőket befolyásolhatják;
- a nagyhatalmak egyetértenek a konfliktus befejezésének szükségességében;
- a nagyhatalmi törekvések egybeesnek a konfliktusban érintett népek akaratával;
- a konfliktus tárgyalásos úton rendezhető.

Gátló tényezők:

- a konfliktus tovább eszkalálódása;
- az ország területi érintettsége;
- a szükséges erőforrások és/vagy a politikai akarat hiánya;
- újabb szereplők belépése a konfliktusba.

2. 1. 3. A részlépések megtervezése

A fő válságkezelő cselekvési változatok megvalósítása a részlépések kimunkálásával és végrehajtásával konkretizálódik. Megfontolt, jól előkészített tevékenységet feltételez, mivel az egyes részlépések önmagukban is kihatással lehetnek – akár közvetett módon – a biztonsági összetevőkre. Ezért a kihívásokra, kockázatokra és fenyegetésekre tervezett válaszlépéseket részeiben is oly módon kell előkészíteni, hogy ne késztessék fokozott reakcióra a szemben álló felet. Ezzel elkerülhető a válság feszültségi szintjének az emelkedése, és nagy valószínűséggel kizárható lesz az erőszak alkalmazásának a lehetősége. Szintén vezérlő elvként kell figyelembe venni Alexander George 7. alapelvét is, amely szerint ne hozzuk az ellenfelet „sakk-matt", azaz kiúttalan helyzetbe. Mindig meg kell találni a lépések közül azokat, amelyek – alapvető érdekeink feladása nélkül – eredményhez vezetnek. Ez a tétel egyben a hidegháború atomkorszakának tanulsága is, mivel a feszültségi szint végletes fokozása ahhoz vezetett volna, hogy a szembenálló katonai tömbök – a biztonságpolitikai mozgástér teljes mértékű beszűkülése miatt – fegyveres (nukleáris) erőt alkalmazzanak. Ugyanezen tétel alapján – közel sem mindenki megelégedésére – került sor a daytoni béke-megállapodásra. Egy válságközeli, instabilitás felé mutató helyzet kezelhetőségének érdekében hasznos Henry Kissinger „bot és répa" elméletét alkalmazni, amely a szankciók és ösztönzők rendszerét egy stabilizálódott állapot elérése érdekében célirányosan használja fel. *(Lásd 2. számú táblázat)* Az adott helyzetben lehetséges ösztönzők és szankciók számbavétele mellett fontos felmérni a potenciálisan rendelkezésre álló katonai eszközöket és elemezni az ezekből következő katonai képességeket. A katonai képességek egyben körvonalazzák a fenyegetettség mértékét, és megadják lehetséges céljait és irányultságát. *(Lásd 7. számú melléklet)*

2. 1. 4. A célok elérésének eszközei

A rendelkezésre álló politikai, diplomáciai lehetőségek mellett konkrét és friss információkkal kell rendelkezni a saját gazdasági és a katonai képességeket illetően. Fontos a alkalmazható módszerek összegyűjtése, amelyek a rendelkezésre álló eszközökön alapulnak. A prioritások meghatározásakor figyelembe kell venni az esetleges beavatkozás vagy katonai erő alkalmazásának időzítését.

A célok elérését befolyásoló tényezők:

- A válságkezelés módszereinek sokoldalú (gazdasági, diplomáciai,...) alkalmazása;
- A nagyhatalmak és regionális hatalmak támogatása;
- A saját érdekek következetes érvényesítése;
- A vitában érintett felek mértéktartása;
- A szankciók és ösztönzők kiegyensúlyozott és jól ütemezett alkalmazása.

A délszláv háború rámutatott, hogy a felek inkább vállalták a szankciókat, mert elérendő céljuk (a tiszta nemzeti területek) fontosabb volt számukra.

- A válságban résztvevők száma;
- Etnikai megosztottság, képviselet (autonómia) szintje.

Az állam lehetőségei a konfliktusban résztvevők befolyásolására
(Ösztönzők és szankciók)

ÖSZTÖNZŐK			SZANKCIÓK		
Diplomáciai	Gazdasági	Katonai	Diplomáciai	Gazdasági	Katonai
▪ közvetítés ▪ diplomáciai elismerés ▪ tárgyalások ▪ konfliktus tárgyalásos megoldása ▪ menekültek fogadása, ellátása	▪ gazdasági együttműködés ▪ pénzügyi ▪ élelmiszer-, energia-, egészségügyi segélyek ▪ orvosi segítség biztosítása	▪ kölcsönös bizalmon alapuló katonai adatok cseréje ▪ helyi ellenőrzés ▪ gyakorlatokra történő meghívás ▪ közös gyakorlatok végrehajtása	▪ tárgyalások felfüggesztése ▪ diplomáciai elszigetelés ▪ diplomáciai kapcsolatok szüneteltetése ▪ sajtókampány indítása ▪ menekültek elutasítása ▪ kiutasítások ▪ szociális, kulturális diplomáciai események törlése ▪ fellépés a nemzetközi fórumokon	▪ szállítások leállítása ▪ embargó (energiahordozók, nyersanyagok) ▪ kintlevőségek zárolása ▪ kifizetések felfüggesztése ▪ banki, pénzügyi tranzakciók szüneteltetése ▪ kereskedelmi szigorítások,	▪ adatszolgáltatás felfüggesztése ▪ katonai emü. törlése ▪ helyi ellenőrzés tiltása ▪ gyakorlatokra történő meghívás felfüggesztése ▪ készenléti csapatok felvonultatása ▪ erődemonstráció a határ mellett

1. számú táblázat
(Forrás: KRAUSE, I. GERHARDT: Zusammenstellung des Verfasses In: Führüngsakademie der Bundeswehr pp. 116–122.)

Egyes szakértők – mint Matus János – nagy figyelmet fordít a válságban érintett vezetők személyiségjegyeire. A válságkezelés szempontjából ez a kérdéskör akkor hangsúlyozott, ha a vezetés autokrata vagy diktatórikus módszerekkel kormányoz és hatalmi pozícióját megfelelő viszonyok, és eszközök garantálják. A tanulmány megkülönböztet: megszállott (compulsive), önimádó (narcissistic), paranoid (paranoid) típusú vezető személyiséget. A sikeres válságkezeléshez természetesen ezeket a szempontokat is figyelembe kell venni.

Kézenfekvő, hogy olyan válságkezelési módokat kell alkalmaznunk, amelyet a kialakult helyzetnek a legjobban megfelel, de mind emellett nem elhanyagolható a fokozatosság – arányosság – szükségszerűség alapelvek alkalmazása.

2. 1. 5. Pénzügyi elemzés

A kis országok szempontjából fontos a költségek kérdése, azaz **mennyi pénzeszköz áll rendelkezésre**. Egy adott folyamat elindítása előtt a morális szempontokon túl, „költség — haszon" elemzést is készítenünk kell, amely közgazdasági megközelítésben megfelel az „árteljesítmény" fogalmának. Az eddigi tapasztalatok szerint sem a nemzetközi, sem a regionális válságkezelő szervezetek nem rendelkeznek elégséges erőforrással. Egy kis ország lehetőségei pedig meglehetősen behatároltak. Ezért is kell arra törekedni a stratégiák felállításakor, hogy a takarékosabb megoldásokra helyeződjön a hangsúly. Abban az esetben, ha a lakosság élet- és vagyonvédelme a feladat, akkor a gazdasági kérdések másodlagossá vállnak. A gazdasági vonatkozású kérdések megítélése után az azonnali megoldást igénylő feladatokat kell megoldani. Ezek végrehajtása történhet saját hatáskörben, vagy felsőbb szintű jóváhagyás után, ha az adott szervezet nem rendelkezik a szükséges döntési jogkörrel.

2. 1. 6. A feladatok rangsorolása

Mindezek eredményes végrehajtása érdekében szükségszerű a **feladatok rangsorolása.**

Az alapvető célkitűzések elérését a fő feladatok hatékony végrehajtása biztosítja. Ezek a feladatok élveznek prioritást az egyéb célok megvalósításával szemben. A rangsorolásnál figyelembe kell venni, hogy elégtelen erőforráskészlet esetén mely feladatok azok, amelyek időleges elhagyása vagy valamilyen szintű helyettesítése nem veszélyezteti a az alapvető célkitűzések elérését.

2.2. ÖSSZEGZÉS

A válságok elemzése kapcsán megállapítható, hogy különböző időszakaihoz hozzárendelhető a megfelelő diplomáciai, gazdasági, esetlegesen katonai lépések. Természetesen mindig a kialakult helyzet függvényében az arányosság, fokozatosság elveit figyelembe véve kell kezdeményezni. A katonai erő alkalmazását mindig a diplomáciai lépésekkel összhangban kell tervezni olyan ütemezéssel – szünetek beiktatása –, amely a kialakult helyzet feszültségi szintjét nem fokozza.

A katonai erő összpontosításának mértéke arányban kell, hogy álljon az ellenséges katonai erő csoportosításával, és folyamatosan megfelelő visszatartó és elrettentő erőt kell hogy képviseljen a lakosság élet- és vagyonvédelme érdekében. Ha a saját katonai képességek nem elégségesek a válságkezeléshez, akkor adott esetben a NATO erőkkel történő együttműködésre is sor kerülhet. Mind a válságkezelési feladatok, mind az együttműködés megfelelő mértékben kidolgozott és rendszeresen aktualizált terveket igényel. Ezeknek a tervezeteknek tartalmazniuk kell azokat a cselekvési változatokat is, amelyek alkalmazására csak végső és kiélezett helyzetben kerülhet sor. Amíg a válság korai szakaszában a visszatartás a menekült-kezelésben nyilvánul meg, addig egy magasabb feszültségi szinten már a konkrét határbiztosítási és határvédelmi feladatok kerülhetnek előtérbe.

A kezdeti időszakban a reagáló erők, a későbbiekben a fő védő erők, vagy – a helyzet súlyosbodása esetén – a tartalék erők alkalmazására kerülhet sor. Ez megvalósulhat önállóan és a NATO kötelékekkel. A válság végső szakaszában békefenntartó erők alkalmazása lehetséges, amely rendszerint jóval kisebb létszámú, mint a reagáló erők állománya. *(Lásd 8. számú melléklet)*

3. STRATÉGIAI TERVEZŐ MODELLEK

3.1. A TERVEZÉSI FOLYAMAT ALAPJAI

A stratégia tervezés különböző modelljei lehetővé teszik egy ország Nemzeti Biztonsági Stratégiájának, Katonai Stratégiájának kialakítását. A tervezési módok lehetővé teszik azt, hogy az ország a számára legmegfelelőbb módon alakítsa ki azokat az alapdokumentumokat, melyekkel 10–15 éves

időszakra meghatározhatják a biztonsággal, a katonai erő fejlesztésével, fenntartásával kapcsolatos kérdéseket.

Összehasonlító táblázat a tervezési módokról

MÓDSZER	LÉNYEGE
„Felülről-lefelé"	Érdekek/célok, stratégiák
„Lentről-felfelé"	A mindenkori katonai képesség
„Forgatókönyv"	Helyzetek, körülmények
„Küldetés"	Feladatok
„Veszteség-korlátozó"	Minimális kockázat
„Technológiai"	Csúcstechnológia
„Pénzügyi"	Költségvetés

2. számú táblázat

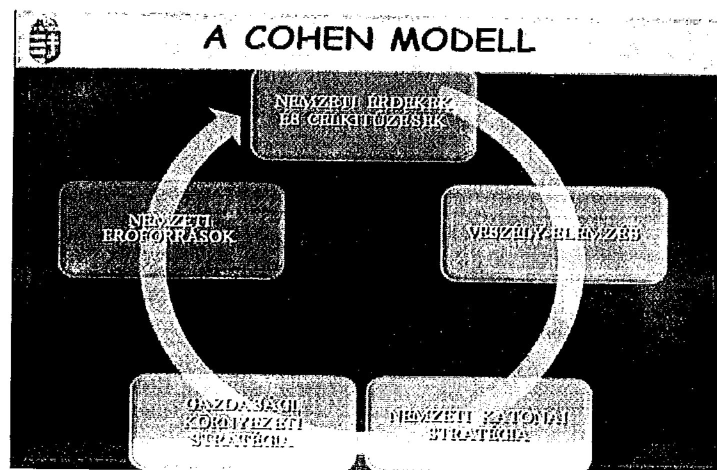
A tervezési folyamatot egy körfolyamattal lehet a legegyszerűbben felvázolni. Mint minden tervezési folyamat **a probléma megismerésével**, a kiinduló adatok elemzésével, értékelésével veszi kezdetét. Ezt követően **a helyzetmegítélés** következik. Ebben a tervezési szakaszban a probléma, a végrehajtandó feladat minden oldalú elemzését hajtják végre a tervezők. Ebbe a kategóriába tartozik a harcfeladatok tervezésénél a saját csapatok, az ellenség , a terep, az időjárás az estleges vegyi, biológiai helyzet részletes elemzése. A levont következtetések hozzájárulnak a feladat mind pontosabb végrehajtásához. **A célok meghatározása** a megoldandó feladatok szempontjából elengedhetetlen, hiszen a prioritásokat határozza meg a tervezési folyamat későbbi fázisaiban és a legfőbb irányelv lesz az alárendeltek számára a feladat végrehajtásánál. **A cselekvési változatok kidolgozása** azt a célt szolgálja, hogy a döntéshozó számára a kidolgozók több alternatívát (megoldási javaslatot) készítsenek elő, azért hogy a vezető a helyzetnek legjobban megfelelő változatot tudja alkalmazni. A további elemzések, az információk folyamatos gyűjtése és feldolgozása lehetővé teszi **a cselekvési változatok továbbfejlesztését**. Ez a részfeladat is azt mutatja be, hogy a tervezési folyamat egy állandó körfolyamatot feltételez, azaz az új információ, a helyzet esetleges változása a tervezőket folyamatos elemzésre, a tervet megváltozott helyzethez történő igazításra kényszerítik. A pontosított **cselekvési változatokat mérlegelése és kiválasztása** a következő tervezési ütem, ahol a döntéshozó a legfontosabb kritériumok (költségek, haszon, veszteségek, biztonság...) alapján kiválasztja a változatok közül a helyzethez, a saját képességekhez és a legnagyobb valószínűségű sikert biztosító alternatívát.

A kritériumok meghatározása egyik legkritikusabb területe a tervezési folyamatnak, hiszen a sikeres feladat megoldást lehet hogy több változat is biztosítja, de a saját lehetőségeink és képességeink figyelembevétele, valamint az eredeti célkitűzéseink kell hogy elsőbbséget élvezzenek. Ezt követően a végrehajtás érdekében a megfelelő **parancsok, utasítások kiadását** hajtják végre, de nem lezárva a tervezési folyamatot a végrehajtást **koordinálva, ellenőrizve** a végrehajtást **segíti** a felettes döntéshozó szervezet.

3.2. A RENDELKEZÉSRE ÁLLÓ STRATÉGIAI TERVEZŐ MODELLEK

3. 2. 1. A Cohen-modell

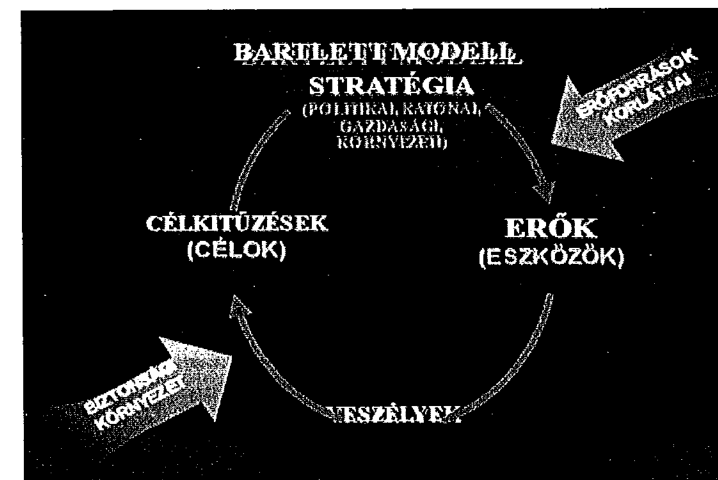
A modell tervezési lépései: a kihívások, kockázatok, veszélyek elemzése; nemzeti biztonsági stratégia kialakítása; katonai, gazdasági, környezeti szempontok értékelése; a nemzeti erőforrások értékelése; a nemzeti érdekek és célok meghatározása. A modell általában a nagyobb anyagi, pénzügyi és katonai erőforrásokkal rendelkező országok stratégiájának kialakításához alkalmas. *(Lásd 2. számú ábra)*



2. számú ábra
(Szerkesztette: Resperger István)

3. 2. 2. A Bartlett-modell

A rendelkezésre álló erőforrások elemzése; a kihívások, kockázatok, veszélyek elemzése; a biztonságot befolyásoló környezet elemzése; célkitűzések rögzítése; egységes politikai, katonai, gazdasági, környezeti stratégia kialakítása. Ez a tervezési mód inkább a kevesebb erőforrással rendelkező országok modellje, mert a biztonsági környezet és az erőforrások a két korlátozó tényező amelyek befolyásolják a Nemzeti Biztonsági- és Nemzeti Katonai Stratégia kialakítását. *(Lásd 3. számú ábra)*



3. számú ábra
(Szerkesztette: Resperger István)

3. 2. 3. A George C. Marshall központ modellje

A módszer lényege a nemzeti értékek és érdekek meghatározása stratégiai számvetés készítése a lehetséges kockázatok, kihívások és fenyegetések függvényében majd a nemzeti politika figyelembevételével a nemzeti biztonsági- és katonai stratégia kialakítása ezt az egyszerűbb tervezési rendszert általában a nemrégiben függetlenné vált országok stratégiájának kialakításához ajánlják a szakértők.

3. 2. 4. Az U. S. Army War College-modell

A nemzeti szándék, akarat rögzítése az értékek és a meggyőződés figyelembe vételével; a nemzeti érdekek és prioritások rögzítése; a nemzetközi főbb geopolitikai irányzatok biztonsági program megfogalmazása; az egységes nemzeti stratégia kialakítása (katonai rész, politikai rész, gazdasági rész, szociálpszichológiai rész); a katonai területen belül a katonai célkitűzések (az elérni kívánt cél rögzítése), a katonai stratégiai koncepció megfogalmazása (módszer), a katonai erőforrások figyelembe vétele (eszközök) a befolyásoló körülmények és a kockázatok, kihívások és veszélyek elemzésével. Az amerikai típusú tervező modellek jellemzője, hogy általában a nemzeti érdekből és akaratból vezeti le a biztonság garantálásának és kialakításának lépéseit. Érdekessége még a pszichológiai részstratégia megalkotása is.

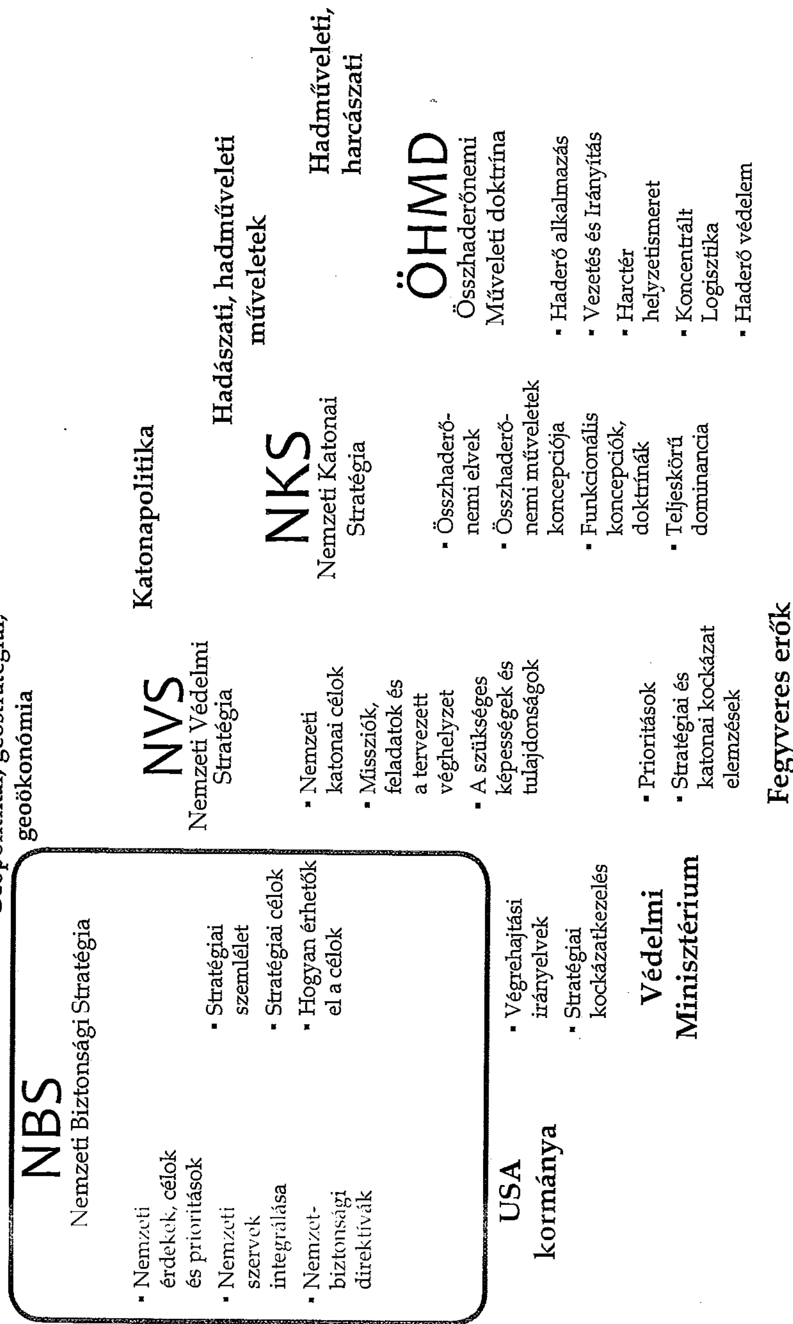
3. 2. 5. A Lloyd-modell

Az egyik legtöbb részstratégiát figyelembe vevő rendszer a Lloyd-modell. Részlépései: a nemzeti érdekek, a nemzeti célkitűzések rögzítése; a nemzeti biztonsági stratégia kialakítása egységes stratégia keretében (politikai, gazdasági, katonai elemek); ehhez figyelembe kell venni a nemzetközi rendszer szereplőit, a kihívásokat, a lehetőségeket, a szövetségeseket, a baráti országokat, a nemzetközi intézményeket és lehetőségeiket, a rendelkezésre álló technológiát; a nemzeti katonai stratégia kialakítása a pénzügyi lehetőségek és a vezetési-irányítási rendszerek fegyelembevételével; a veszélyek, hátrányok kiértékelése a tervezett és a rendelkezésre álló erők és erőforrások alapján; az alternatívák (cselekvési lehetőségek) meghatározása.

Összehasonlító táblázat a stratégiai tervező modellekről

Modellek / Elemek	Cohen	Bartlett	Marshall	War Colege	Lloyd
Nemzeti érdek	✓		✓	✓	✓
Nemzeti értékek			✓	✓	
Nemzeti célkitűzések	✓	✓		✓	✓
Nemzeti akarat				✓	
Stratégiai számvetés			✓		
Veszélyelemzés	✓	✓	✓	✓	✓
Kockázatok	✓	✓	✓	✓	✓
Kihívások	✓	✓	✓	✓	✓
Fenyegetések	✓	✓	✓	✓	✓
Nemzeti Biztonsági Stratégia			✓	✓	✓
Nemzeti Katonai Stratégia	✓	✓	✓	✓	✓
Katonai célok				✓	
Katonai stratégiai koncepció				✓	
Katonai erőforrások				✓	
Politikai stratégia		✓		✓	✓
Gazdasági stratégia	✓	✓		✓	✓
Környezeti stratégia	✓	✓			
Pénzügyi stratégia					✓
Pszichológia stratégia				✓	
Vezetési stratégia					✓
Nemzeti erőforrások	✓	✓			✓
Befolyásoló körülmények				✓	✓
Technológiai					✓
Tervezési erőforrások					✓
Globális fejlődés				✓	
Belföldi fejlődés				✓	
Biztonsági környezet		✓			✓
Szövetségesek					✓
Baráti országok					✓
Nemzetközi szervezetek					✓

3. számú táblázat



4. számú ábra
(Szerkesztette: Resperger István)

3.3. A VESZÉLYELEMZÉS

Nagyon lényeges a stratégia tervező modelleknél, hogy a veszélyelemzésre kellő hangsúlyt fektessünk. Ahhoz, hogy a tervezés a legvalószínűbb kihívásokra, kockázatokra és fenyegetésekre megtalálja a válaszlépést, reális, időtálló, előrejelzést kell adni a kockázati tényezőkről.

A veszélyek elemzésénél első feladat a fenyegetések meghatározása, rangsorolása, majd ezt követheti a veszélyforrások részletes elemzése. Ezen belül a biztonság fokának, – azaz a biztonságérzetnek – a mértékét kell meghatározni a lehetséges eszkalációval együtt. Nagyon fontos elem a lehetséges eszkaláció kiértékelése. Ezzel elkerülhető az, hogy jelen esetben kevéssé veszélyesnek ítélt kihívásokra, kockázatokra és fenyegetésekre megfelelő módszerek alkalmazásával választ adjunk, így elkerülhetőek a későbbi súlyosabb kihatások.

Az eszkaláció kérdésében a legvalószínűbb kockázati tényezőkre kell több cselekvési változatot kidolgozni, valamint ezeknek a főbb lépéseit is meg kell határozni.

Külön foglalkozni kell a veszélyhelyzetek közül azokkal amelyek a legnagyobb veszélyt jelenthetik az ország biztonsága szempontjából. Az elemzés, a cselekvési változatokkal azt a célt szolgálja, hogy a problémák bekövetkezése esetén, a lehető legjobb „forgatókönyvvel rendelkezzünk a megoldást tekintve. Nagy előnyt jelent a döntéshozó számára, ha a meglévő tervek csak kisebb változtatásokkal, módosításokkal rövid időn belül alkalmazhatóak, nem a válság jelentkezése esetén kell a tervet kidolgozni.

Összegzés

A stratégiai tervező modellek lehetőséget biztosítanak az eltérő teherbíró képességekkel, valamint különböző politikai berendezkedésű országok számára a nemzeti stratégiájuk kialakításához. A tervezési rendszerek általában a nemzeti értékek, érdekek megfogalmazása után rögzítik a nemzeti akaratot vagy célkitűzéseket. Ezt követően mindegyik tervező modell elemzi a stratégiai környezetben jelentkező kockázatokat, kihívásokat és fenyegetéseket. A tervezés egyik leglényegesebb eleme ez, hiszen a részlépések és alstratégiák kialakításánál a valódi, meglévő és esetleg bekövetkezhető veszélyekre kell tervezni mind a legjobb, mind a legrosszabb változat esetére, de ami a legnehezebb a tervezők részére, hogy a legvalószínűbb jövőre alakítsák ki a biztonsági stratégiát.

A részletesebb stratégia tervező modellek (Lloyd, War College) már a fejlődési folyamatokat globális, regionális és belföldi színtéren is figyelembe veszik, illetve a nemzetközi rendszer szereplőinek érdekeit esetleges lépéseit is mérlegelik.

A katonai stratégiák kialakításának filozófiájának jellemzői a „végcél-módszerek-eszközök", elemek tanulmányozása a politikai, gazdasági és pénzügyi lehetőségek függvényében.

3. 4. JAVASLAT A MAGYAR TERVEZÉSI MODELLRE

A magyar nemzeti biztonsági stratégia kialakításakor a következő lépéseket és elemzéseket lehetne elvégezni:

A **nemzeti érdek és értékek** megfogalmazása. Az érdekek és értékek megfogalmazásánál mindig a tartós értékekre kell alapozni, illetve azokra az érdekekre amelyek a nemzet megmaradása szempontjából a legfontosabbak. Ilyenek a az állam területi integritása, az ország szuverenitása és a lakosság élet és vagyonának védelme.

Ezt követően **a nemzeti célkitűzések** megfogalmazása következne. Ebben a részben az ország hosszú távú stratégiai elképzelésének megfelelően kell a célokat meghatározni. Ilyenek lehetnek a nagyobb gazdasági és katonai szervezetekbe történő integrálódás és szövetségek megkötése.

A **biztonsági környezet elemzés**nek az a feladata, hogy a tágabb és szűkebb biztonsági környezetet elemezve, - figyelembe véve a globális és regionális fejlődés irányait - következtetéseket vonhassunk le a saját nemzet fejlődési lehetőségeire. Ehhez elengedhetetlenül szükséges az országra ható biztonságpolitikai térségek elemzése valamint a térségekből az országra irányuló potenciális veszélyforrások megítélése. A **veszélyelemzés** a kockázatok, kihívások és a fenyegetések rendszerezését, a valószínűleg bekövetkezhető veszélyforrások rangsorolását valamint az ezekre adott válaszokat rögzíti a biztonság politikai, a gazdasági, és katonai dimenzióit figyelembe véve. *(Lásd 2. számú ábra)* Ezeknek a következtetések levonása után van lehetőség a stratégiai számvetés elkészítésére. A befolyásoló körülményeket mind globális, regionális és nemzeti szinten figyelembe kell venni a biztonsági környezet megítélésénél.

A nemzeti erőforrások figyelembe vétele a stratégiai tervezési módok egyik meghatározó tényezője, mert a korlátozott pénzügyi lehetőségek miatt esetleg csak a „pénzügyi" tervezési módszer alkalmazására van lehetőség, amiben az adott ország költségvetése játssza a főszerepet

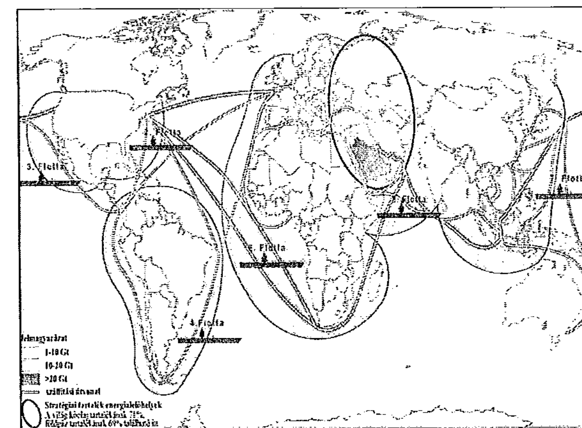
A **Nemzeti Biztonsági Stratégia** a legfontosabb politikai elképzeléseket tartalmazza az államnak a háborúhoz, a konfliktusokhoz és a békeidőszak feladataihoz történő hozzáállását illetően.

A **Nemzeti Katonai Stratégia** a katonai célok (a végső cél), a katonai stratégiai koncepció (módszer), a katonai erőforrások (eszközök) elemzésével alakítja ki a követendő elgondolást, az állam részére a katonai erő felhasználását tekintve.

A **politikai stratégia és külpolitikai stratégia** elsődlegesen a belpolitikai folyamatok figyelembevétele szükséges az elemzők részére, majd a szűkebb politikai törekvések (szomszéd országok helyzete), a baráti (NATO) országok és a nemzetközi szervezetek lehetőségeinek figyelemmel kísérése.

A **gazdasági stratégia** az ország főbb gazdasági mutatóinak elemzése, következtetések levonása utána befolyásoló körülményeket figyelembe véve a nemzeti gazdasági törekvések körvonalazása a technológiai lehetőségekkel együtt.

A világ stratégiai nyersanyaglelőhelyei, szállítási útvonalai és az USA haditengerészeti flottáinak fő működési területei



4. számú táblázat

(Szerkesztette: Resperger István)

Forrás: http://www.cambridgeforecast.org/MIDDLEEAST/STRATEGIC-ELLIPSE.html, http://www.navy.mil/

A **pénzügyi stratégia** kidolgozása mindenképpen arra kell hogy irányuljon, hogy a szükséges forrásokat biztosítani tudja a nemzeti célkitűzésekkel összhangban, valamint a részstratégiák kialakításának is egyik befolyásolási eszköze. Szoros összhangban kell kialakítani a gazdasági és környezeti stratégiával,

elsősorban azért hogy a gazdasági folyamatok ellenőrzését és felhasználását figyelemmel kísérhessük, másodsorban pedig a környezet folyamatos elemzéséhez és hatásainak vizsgálatához szükségesek a pénzügyi források.

A egy ország **környezeti stratégiájának** arra kell fektetnie a hangsúlyt, hogy a hatályban lévő nemzetközi szerződéseknek megfelelően betartsa a környezeti előírásokat, olyan technológiákat alkalmazzon, amelyek a környezet védelmét szolgálják.

A **pszichológia stratégia** arra irányul, hogy a politikai, gazdasági és katonai vezetők valamint az alacsonyabb vezetési szintek dolgozók azonos felkészítést kapjanak annak érdekében, hogy a kitűzött célokat meg tudják valósítani.

A **vezetési stratégia** lényege abban foglalható össze, hogy a vezetés a legmegfelelőbb módszereket alkalmazva felkészítse, tovább képezze és fejlessze a vezetési szintek munkatársainak képességeit a vezetés, szervezés, irányítás és ellenőrzés területein.

A **tervezési erőforrásokat** azért kell a stratégiai tervezésnél figyelembe venni, mert a részterületek szakembereinek is hasonló tervezési módszerekkel és rendszerekkel kell kialakítani a résztratégiai célkitűzéseket ahhoz, hogy a nemzeti célkitűzéseket sikeresen alakíthassuk ki.

3. 5. A NEMZETI KATONAI STRATÉGIA KIALAKÍTÁSÁNAK FOLYAMATA

3. 5. 1. Mit jelent a katonai stratégia kialakítása?

A Nemzeti Katonai Stratégia kialakításánál számos szempontot figyelembe kell venni, azért, hogy a Nemzeti Biztonsági Stratégia által meghatározott célkitűzéseket a legmesszebbmenőkig megvalósíthassuk. A követelmények közül az átláthatóság, a közérthetőség és nyilvánosság is fontos szerepet játszik, mivel nemcsak az egész ország lakosságának kell megérteni a dokumentumban foglaltakat, hanem a szomszéd országok felé is egyértelműséget kell sugároznia.

Ezen felül milyen feladatokat hordoz magában a katonai stratégia kialakítása?

- a célok meghatározását;
- a legjobb módszerek alkalmazását;
- az erőforrás követelmények módszerekhez történő igazítását;
- a katonai jellegű veszélyek elemzését;
- a célkitűzések elsődlegességét;

- a katonai előrelátást;
- a tervezési folyamatot;
- a katonai és politikai vezetők felelősségét.

3. 5. 2. A katonai stratégia tervezésének lépései

A katonai stratégia elsődlegesen a Nemzeti Biztonsági Stratégia által meghatározott **értékek, érdekek és nemzeti célkitűzések** alapján határozza meg a katonai erő feladatait.

Ezt követően **a biztonsági környezet elemzése** következik, amelyben már főként a biztonság katonai dimenziójának elemzését kell a katonai szakembereknek elvégezni. A következtetések levonása után és a Nemzeti Biztonsági Stratégia útmutatását figyelembe véve a fegyveres erők küldetéséről, kell meghatározni **a nemzeti katonai feladatokat**. Ehhez a következő főbb szempontokat javasolják a szakértők:

- az időtényező figyelembevétele;
- a katonai feladatok területi kiterjedését (nemzeti területen végrehajtható feladatok, külföldön végrehajtható akciók);
- a veszélyhelyzetek bekövetkezésének valószínűségét;
- a potenciálisan bekövetkezhető veszélyek hatását a nemzeti érdekre;
- a katonai feladatok elsődlegességét;
- a katonai feladatok elosztását a haderőnemek között;

A biztonság dimenzióinak értékelése Magyarország és szűkebb környezetében

Veszélyforrás ok	Kialakulás valószínűsége			Hatása az ország érdekeire		
	rövid távon	középtávon	hosszú távon	rövid távon	középtávon	hosszú távon
Nagyméretű fegyveres konfliktus	alacsony	alacsony	alacsony	magas	magas	magas
Regionális fegyveres konfliktus	alacsony	alacsony	közepes	közepes	közepes	magas
Korlátozott célú [illegible]	alacsony	alacsony	közepes	közepes	közepes	magas
[illegible]	alacsony	közepes	közepes	közepes	magas	magas

5. számú táblázat
(Szerkesztette: Resperger István)

A biztonság dimenzióinak értékelése Magyarország és szűkebb környezetében

Veszélyforrások	Kialakulás valószínűsége			Hatása az ország érdekeire		
	rövid távon	középtávon	hosszú távon	rövid távon	középtávon	hosszú távon
Katonai nyomásgyakorlás	alacsony	alacsony	közepes	közepes	közepes	magas
Extrémista, terrorista fenyegetés	közepes	közepes	magas	magas	magas	magas
Kiber támadás	közepes	magas	magas	közepes	közepes	közepes
Szélsőséges társadalmi csoportok tevékenysége	alacsony	alacsony	közepes	alacsony	alacsony	közepes

6. számú táblázat
(Szerkesztette: Resperger István)

A biztonság dimenzióinak értékelése Magyarország és szűkebb környezetében

Veszélyforrások	Kialakulás valószínűsége			Hatása az ország érdekeire		
	rövid távon	középtávon	hosszú távon	rövid távon	középtávon	hosszú távon
Demográfiai változások	alacsony	közepes	közepes	közepes	közepes	magas
Migráció	alacsony	alacsony	alacsony	alacsony	alacsony	alacsony
Kábítószer elleni küzdelem	alacsony	alacsony	alacsony	alacsony	alacsony	alacsony
Terrorizmus	alacsony	alacsony	közepes	közepes	közepes	magas

7. számú táblázat
(Szerkesztette: Resperger István)

A katonai veszélyforrások kialakulásának valószínűsége és hatása hazánk érdekeire

Katonai veszélyforrások	Kialakulás valószínűsége			Hatása az ország érdekeire			Megjegyzés
	rövid távon	középtávon	hosszú távon	rövid távon	középtávon	hosszú távon	
Nagyméretű fegyveres konfliktus	alacsony	alacsony	alacsony	magas	magas	magas	NBS 27. pont
Regionális fegyveres konfliktus	alacsony	alacsony	közepes	közepes	közepes	magas	NBS 27. pont
Korlátozott célú, destabilizációs célú támadás	alacsony	alacsony	közepes	közepes	közepes	magas	
Tömegpusztító fegyverek elterjedése	alacsony	közepes	közepes	közepes	magas	magas	NBS 29.pont
Katonai nyomásgyakorlás	alacsony	alacsony	közepes	közepes	közepes	magas	
Extrémista, terrorista fenyegetés	közepes	közepes	magas	magas	magas	magas	NBS 30. pont
Kiber támadás	közepes	magas	magas	közepes	közepes	közepes	NBS 31. pont
Szélsőséges társadalmi csoportok tevékenysége	alacsony	alacsony	közepes	alacsony	alacsony	közepes	NBS 38. pont

8. számú táblázat
(Szerkesztette: Resperger István)

A **Nemzeti Katonai Stratégia kialakításakor** következetesen a Nemzeti biztonsági Stratégia előírásait kell szem előtt tartanunk. A katonai stratégia a mindenkori nemzeti célkitűzések megvalósítását hivatott alátámasztani, annak ellenére, hogy a nemzet korlátozott erőforrásokat bocsát a fegyveres erők részére, tehát a katonai tervezők már a tervezési folyamat első fázisában befolyásoló körülményekkel kénytelenek számot vetni. A katonai feladatok végrehajtási képességét békeidőszakra vonatkoztatva a források szűkebb biztosítása jellemzi, így kell a katonai tervezőknek a várható feladatokat előkészíteni, megtervezni és végrehajtani. Természetes, hogy a katonai oldal – a biztonságért érzett felelőssége miatt – több anyagi forrás biztosítását kérné a nem katonai oldaltól, hogy esetleges konfliktusok bekövetkezése esetén készen álljon a problémák megoldására.

A **veszélyelemzés** feladatát a Nemzeti Biztonsági Stratégia kialakítói már elvégezték, a katonai oldalnak a veszélyek közül a katonai jellegű veszélyeket kell szem előtt tartania, ezekre a problémákra kell kialakítani a megfelelő válaszlépéseket.

A **történeti és földrajzi tényezők** elemzése elősegíti az ország katonai hagyományainak, földrajzi tényezőinek jobb megértését és beépítését katonai

stratégiába. Ebben a kategóriában elemezni szükséges katonai szempontok alapján:

- a nemzet történetét;
- a nemzeti katonai hagyományokat,
- a természetföldrajzi adottságokat,
- a gazdaságföldrajzi lehetőségeket.

Egyes szakértők ajánlásként megfogalmazzák az adott ország **kormányzati jellemzők** vizsgálatát, aszerint hogy vallási, ideológiai, kulturális tényezők dominálnak-e a kormányzati munkában, valamint milyen a politikai intézmények viszonya a fegyveres erőkhöz. A kormányzat jellemző jegyeinek elemzése mellett a **szövetségesek** és a velük való együttműködés lehetőségének a vizsgálata is fontos mutató. Érdemes a **regionális és nemzetközi szerződések** vizsgálatát is belefoglalni az előkészítő munkába, hiszen az országra vonatkozó előírások meghatározóak például a fegyveres erők létszáma és technikai eszközeinek mutatói kapcsán.

A **meglévő katonai képességek** megítélésénél több lehetőség áll az elemzők részére. Egyik lehetőség a biztonságpolitikai térségekből hazánk irányába potenciális veszély lehetőségként fellépő katonai jellegű veszélyeztetésekre adható válaszok rögzítése, azaz a kihívásokkal szembe állítható katonai képességek. A másik módszer a „készülj fel mindenre", így az összes szóbajöhető veszélyeztetésre kell a katonai erőt képességét mozgósítani. A „készülj a legrosszabbra" változat a veszélyek elemzése alapján a legveszélyesebb kihívásokra állapítja meg a katonai erő feladatát. A katonai eszközök szomszéd országokkal történő mennyiségi és minőségi elemzése szintén ide tartózó módszer, ami alapján meghatározható a hadsereg küldetése, feladatai.

A **gazdaság és a technológiai** lehetőségek elemzése elengedhetetlen szempontja a katonai feladatik meghatározásának. A globális fejlődés elemzéséből levonható következtetések meghatározóak a regionális fejlődés és nemzeti továbblépési lehetőségek feltárásához.

Összegzés

A Nemzeti Katonai Stratégia a Nemzeti Biztonsági Stratégia katonai vetületének megvalósítása. A mindenkori nemzeti célkitűzések érdekében a katonai erő fenntartásával, küldetésével, fő feladataival, a katonai erő kiképzésével, szervezésével, a katonai feladatok haderőnemek közötti elosztásával foglalkozik. Útmutató a katonai doktrínák kialakításához a szabályzatok és utasítások elkészítéséhez.

Befejezés

A válságok kezeléséhez, a Nemzeti Biztonsági Stratégia, a Nemzeti Katonai Stratégia kialakításához – függetlenül a NATO tagságunktól – olyan stratégiára van szükség, amely nemzeti konszenzuson alapul és hosszú távon Magyarország érdekeit szolgálja.

Rezümé: A szerző a cikkben bemutatja a konfliktusmegelőzés és válságkezelés kérdéseit. Részletesen elemzi a témához kapcsolódó fogalmakat. A második részben a stratégiai tervezés, a stratégiai tervező modelleket elemzi. A Nemzeti Biztonsági Stratégia, a Nemzeti Katonai Stratégia kialakításának és kidolgozásának folyamatát és szükséges tervezési lépéseire fogalmazza meg ajánlásait.

Angol rezümé:

Kulcsszavak: stratégiai dokumentumok, Nemzeti Biztonsági Stratégia, Nemzeti Katonai Stratégia, geopolitika, geostratégia,

Keywords: strategic documents, National Security Strategy, National Military Strategy, , geopolitics, geostrategics,

FELHASZNÁLT IRODALOM

Hivatkozott irodalom jegyzéke

ÁGH ATTILA: Konfliktusok, háborúk Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1989. 304 p. ISBN: 963-326-592-4

Általános Válságkezelési Kézikönyv (NATO/NACC/PfP) BM Polgári Védelmi Országos Parancsnokság Euro-Atlanti Integrációs Munkacsoport Budapest, 1997. 79 p. ISBN: sz. n.

BEREK LAJOS - HEGEDŰS LÁSZLÓ - KÓNYA ISTVÁN: A honvédelmi hadászati művelet Budapest, 1992. 147 p. ISBN: sz. n.

BOUTROS, BOUTROS - GHALI: An Agenda for Peace (Békeprogram) Magyar ENSZ Társaság Budapest 1992. 50 p. ISBN: 963-04-2532-7

CORR, EDWIN - SLOAN, STEPHAN: Low Intensity Conflicts (old Threat in a New World) Westview Press, Boulder - San Francisco - Oxford, 1992. 305 p. ISBN: sz. n.

CRAIG, GORDON A. - GILBERT, FELIX: Reflections in Strategy in the Present and Future In: PARET, PETER (szerk.) Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age Princeton University Press, New-Jersey é.n. 869 p. ISBN: sz. n.

CSABAI GYÖRGY - NAGY LÁSZLÓ: A válságkezelés lehetősége napjainkban. In: Hadtudomány, 1993/3. pp. 3-14. ISSN: 1215-4121

DEÁK PÉTER: A biztonságot fenyegető kihívások, konfliktusok, válságok, háborúk In: Védelmi Tanulmányok 1997/3. pp. 3-26. ISSN: 1216-4704, ISBN: 963-8177

FOSTER, EDWARD: NATOs Military in the Age of Crisis Management Rusi Whitehall Paper Series, 1994. 42 p. ISBN: 0-855160-99-3, ISSN: 0-268-1307

Hadtudományi Lexikon (SZABÓ JÓZSEF) Magyar Hadtudományi Társaság Budapest, 1992. 896 p. ISBN: 963-04-5226X

JENTZSCH, H. J.: Führungsysteme im Wandel von Sicherheitspolitik und Strategie In: Österreichische Militärische Zeitschrieft, 1995/2. pp. 127-132. ISSN: 0048-1440 (9004-5092 visszavont)

KENDE, Istvan: Kriege nach 1945. Eine empirische Untersuchung, Frankfurt/Main 1982.

KŐSZEGVÁRI TIBOR: A válságkezelés aktuális problémái. In: Akadémiai Közlemények, 1994/ pp.24–32. ISSN: sz. n.

LAST, DAVID: Organizing for Effective Peacebuilding In: Peacekeeping and Conflict Resolution 2000/3 pp. . 80–104. ISSN: sz. n.

MACHIAVELLI, NICCOLO: A fejedelem Kossuth Könyvkiadó 1996. 121. P. ISBN: 963-09-3822-7

MATUS JÁNOS: Válságkezelés és konfliktusok megelőzése. In: Új Honvédségi Szemle 1995/10. pp. 46–57. ISSN: 1216-7436

MORTENSEN, SUNDT MAURITZ: Crisis and Disaster. (Public Relations in crisis and Disaster) Atlantic Press, 1997/1. 88 p.ISBN: 82-91607-03-6

NAGY PÉTER: Nemzetbiztonság az információs korszakban In: Külpolitika 1998/nyár pp. 64–96. ISSN: 0133-0616

PERJÉS GÉZA: Clausewitz Magvető Kiadó, Budapest, 1983. 210 p. ISBN: sz. n.

PRATT, NICK: Fundamentals of National Security Planning Előadás a George C. Marshall Központban 2000. 06. 20-án Garmisch-Partenkirchenben

RÜHL, LOTHAR: Die strategische Lage zum Jahreswechsel In: Österreichische Militärische Zeitschrift, 2000/1. pp. 4–12. ISSN: 0048-1440 (9004-5092visszavont)

STUDENMAIER, W. O: Hadászati koncepciók. In: Kovács Jenő: Állami szuverenitás, nemzeti érdek, hadászat Budapest, 1996. 220 p. ISBN: sz. n.

SZABÓ A. FERENC: A biztonság komplexitása In: Hallgatói Közlemények, 1994/6. pp. 20–33. ISSN: sz. n.

WEBER, MAX: Gazdaság és társadalom Budapest 1970. 230 p. ISBN: sz. n.

http://www.sozialwiss.uni-hamburg.de/publish/Ipw/Akuf/kriege_aktuell.htm (Letöltés ideje: 2013. 03. 25.)

Nem hivatkozott irodalom jegyzéke

(Könyvek, jegyzetek, előadások)

BARTLETT, CHARLES – WEINTHAL, EDWIN: Facing the Brink. An Intimate Study of Crisis Diplomacy, New York, 1967. 220 p. ISBN: 11875644 3456

BAUWENS, WERNER – REXCHLER, LUC. – DRÜKE, LUISE: The art of conflict prevention Brassey's, New York, 1994. 218 p. ISBN: 1857531051

BRZEZINSKI, ZBIEGNIEIW: A nagy sakktábla Európa Könyvkiadó Budapest, 1999. p. 314. ISBN: 963-07-6533-0

BUCK, FELIX: Geopolitik 2000: Weltordnung im Wandel: Deutschland in der Welt am Vorabend des 3. Jahrtausend Report Verlag Frankfurt am Main, 1996. 283 p. ISBN. 3980380475

COHEN, RICHARD: Das sich wandelnde Alias den europäischen Sicherheit Előadás a G. Marschall C. „A XXI. század vezetője" bizt. pol. tanfolyamán. 2000. 06. 12-én Garmisch-Partenkirchenben

CORDESMAN, ANTHONY – WARNER, ABRAHAM R.: The Lessons of Modern War Volume I–III. Westview Press Boulder and San Fransisco, 1990. 394 p.; 646 p.; 469 p. ISBN: 0-8133-0954-9

CORR, EDWIN G. – HOAN, STEPHEN: Low-Intersity Conflict Old Threats New World Westview Press Bonlder – San Francisko – Oxford, 1992. 305 p. ISBN: sz. n.

FAUPIN, D. ALAIN: Vor alten und neuen Gefahren Előadás a G. Marschall C. „A XXI. század vezetője" bizt. pol. tanfolyamán. 2000. 06. 12-én Garmisch-Partenkirchenben.

FOSTER, EDWARD: NATO's military in the age of crisis Royal United Services Institute for Defence Studies, 1995. 73 p. ISBN: 0855160993

FM 100-23 Peace Operations. HQ Department of the Army. Washington, D. C., 1994. 12. 30. 124 p. ISBN: sz. n.

FM 100-5 Hadműveletek Tábori Kézikönyv Budapest, 1997. 250 p. ISBN: sz. n.

GALAEV MAGOMET: The Chechen isis. Bacground and Future Implication Conflict Studies Research Centre 1995/17. 30 p. ISBN: sz.n.

Generic Crisis Management Handbook (EAPC(COEC)D (99) 1. NATO/EAPC Sans Classification 85 p. ISBN: sz.n.

HARVEY, FRANK P. – MOR, BEN D.: Conflict in world politics: advances in the study of crisis, war and peace St. Martin's Press, 1998. 366 p. ISBN: 0312176686

HOLSTI, OLE R.: Crisis, escalation, war McGill-Queen's University Press Montreal, 1972. 290 p. ISBN: 0773501177

HOPPLE, GERALD W. – ANDRIOLE, STEPHEN J. – FREEDY, A.: National security crisis forecasting and management Boulder, Westview, 1984. 208 p. ISBN: 0865319138

Joint Doctrine for Military Operations Other Than War (Joint Pub. 3-07) Joint Chiefs of Staff Washington, 1995. 06. 15. 60 p. ISBN: sz. n.

Joint Tactics, Techniques, and Procedures for Peace Operations (Joint-Pub 3-07.3) Joint Chiefs of Staff Washington, 1999. 02.12. 45 p. ISBN: sz. n.

Joint Vision 2010 (Joint Chiefs of Staff) Pentagon, Washington D. C. 203 18-5126 45 p. ISBN: sz. n.

Joint Vission 2020 (Joint Chiefs of Staff) Pentagon, Washington D. C. 203 18-5216 p. 45. ISBN: sz. n.

LUND, MICHAEL S.: Preventing Violent Conflikts (Strategy for Preventive Diplomacy United States Institute of Peace Press Washington DC, 1996. 214 p. ISBN: 1 878379-52-6

MATUS JÁNOS: A stratégiai gondolkodás fejlődése Védelmi Tanulmányok 1994/3. 50 p. ISBN: 963-8177 ISSN: 1216-4704

NIBLACK, PRESTON: Managing military operations in crises: a conference report CA, Rand Corp Santa Monica, 1991. 147 p. ISBN: 0833011278

RICH, DAVID Z.: Crisis theory , Conn Praeger Westport, 1997. 234 p. ISBN: 0275957225

RIX, CHRISTIENE: Ost-West Konflith (Wissen wir, vovon wir spechen? Schrieftenreihe der Arbeitsgemeinschaft für Friden und Konfliktforschung 1987/14. 256 p. ISBN 3-7890-1528-8

ROBINSON, P. STUART: The politics of international crisis escalation: decision-making under pressure I. B. Tauris London, 1996. 204 p. ISBN. 1860640648

SENGHAAS, DIETER: Konfliktformationen im internationalen System Suhrkump Verlag 1988. 288 p. ISBN: 3-901328-04-01

SCHWEIZER, WALTER: A kockázatelemzés szerepe NBS kialakításában (Előadás a George C. Marschall Központban 1998. 06. 27-én Garmisch-Partenkirchenben

SIPRI Évkönyv 1997. Armaments, Disarmament adn International Security. Stockholm International Peace Research Institute Oxford University Press Oxford, 1997. 250 p. ISBN: sz. n.

SPECTOR, BERTRAM I.: Crisis problem analyzer for crisis management CACI, inc.-Federal, 1975. 136 p. ISBN: sz. n.

STÜRMER, MICHAEL: Die Zukunft der Europäischer Sicherheit (1993. 05. 06-07.) WIEN p. 231. ISBN: sz. n.

SZEKERES ISTVÁN: Egyesített (összhaderőnemi) hadműveletek doktrínája. Budapest, 1999. 167 p. (Egyetemi Tansegédlet ZMNE Repülő Tanszék) ISBN: sz. n.

SZTERNÁK GYÖRGY: A válságkezelés Budapest, 1998. 65 p. (ZMNE tansegédlet Hadászati Tanszék) ISBN: sz. n.

SZTERNÁK GYÖRGY: Nemzeti Biztonsági és katonai stratégia elméleti és gyakorlati kérdései Budapest, 1999. 120 p. (Egyetemi Jegyzet, ZMNE Hadászati Tanszék)

WINNEFELD, JAMES A.: Crisis de-escalation: a relevant concern in the „New Europe"? CA Rand Santa Monica, 1990. 25 p. ISBN: 398345127

XHUDO, GAZMEN: Diplomacy and crisis management in the Balkans: a US foreign policy perspective Macmillan St. Martin Press Houndmills Basingstoke, Hampshire New York, 1996. 207 p. ISBN: 0312160585

A magyar rendvédelem vallástörténeti koncepciójának elemzése

Szabó Csaba

BEVEZETÉS

Jelen cikk igyekszik bemutatni Magyarország[1] rendészeti szerveit a dualizmus időszakában, kiegészítve a két világháború közötti időszak elemzésével. A szervezeti és strukturális bemutatás kiemelten, de nem kizárólagosan az egyházak, valamint a rendészeti szervek kapcsolati rendszerét kívánja bemutatni és elemezni. A szerző helytörténeti kutatásaiból adódóan elsősorban Sopron Királyi Város, valamint Sopron Királyi Vármegye területén működött rendészeti szervei kerülnek vizsgálat alá, elsősorban a csendőrség és a városi rendőrség összehasonlításának vonatkozásában.

Szeretnénk bizonyítani, hogy a két világháborút övező időszakokban hatékony intézményesített keretek között működött a lelkipásztori intézmények és a fegyveres szervek együttműködéséből adódó lelki gondozás. Bemutatás tárgyát képezi továbbá e szervezeti együttműködés formája, ideje, körülményei és megszűnésének okai.

1. SOPRON KIRÁLYI VÁROS RENDŐRKAPITÁNYSÁGÁNAK BEMUTATÁSA A KAPCSOLATI RENDSZEREK VONATKOZÁSÁBAN

A rendészeti igazgatásnak a társadalmi rendeltetése a közbiztonság és a közrend fenntartása. Az állam jogszabályokba és végrehajtási utasításokba

[1] Az adott kor rendészeti szerveinek bemutatása a kiegyezéstől a II. világháború befejezéséig tartó időszakot öleli fel. Ennél fogva a Magyarország megnevezés nem kellőképpen meghatározott megfogalmazás. 1867-től Osztrák-Magyar Monarchia, majd 1919-től, 1946-ig Magyar Királyság hazán államformája.

lefektetett demokratikus tényezőkön alapuló elvárásokat fogalmaz meg. Ezen elvárások jogszabályokba rögzített végrehajtása biztosítja, hogy a jogellenes magatartásokkal szemben a társadalom kollektív értékei, egyes emberek élete, javai és méltósága védelembe részesüljön.[2]

Egy megfelelően kialakított rendészeti stratégiai képes megvalósítani a rendészeti célok végrehajtását, amely által a közbiztonság fejlesztésére válik lehetőség. Mindazonáltal egy szakmailag és politikailag kellőképpen megtámogatott rendészeti stratégia nem minden esetben képes alapvető módosításokat végrehajtani az állampolgárok biztonságérzetének kielégítése terén. A rendészeti szervek hatékonyságát két féle képen lehet megfelelő hatékonysággal mérni. Az egyik esetben a bűnügyi, közrendvédelmi, valamint a közlekedés biztonsági statisztikák mutatják a rendészeti hatékonyságot. Ezáltal képet kapunk a felderített bűncselekmények számáról a bűnügyileg fertőzött területekről, valamint a közlekedési balesetek alakulásáról. A másik esetben az emberek szubjektív biztonságérzetének alakulását lehet vizsgálat tárgyává tenni. A helyi biztonság súlyponti kérdés, amely a lakosság szubjektív biztonságérzetét nagymértékben befolyásolja.[3] A rendészeti szervek munkáját közvetlen módon értékeli a jogkövető magatartást tanúsító lakossággal történő kapcsolatok kialakításának módja, valamint az intézkedések végrehajtása. A rendőri munka hatékonyságának megítélése a legtöbb esetben az egyén és az intézkedést végrehajtó rendőr közötti kontaktus minősége és mennyisége határozza meg.

A rendészeti-, valamint a nemzetbiztonsági szervek állományába dolgozó személyek az intézkedések, valamint társadalmi és egyéni kapcsolataik alakulása során a legtöbb esetben az egyén magatartását befolyásoló kisebb, nagyobb behatással rendelkező lelki és erkölcsi problémákkal kerülnek szembe. Ezeknek a lelki és erkölcsi eredetű problémáknak a feldolgozása a szervezeti egység struktúráján belül, nem biztosított megfelelő mértékben.

Az elmúlt évek tapasztalata, hogy nemcsak a katonák,[4] hanem a rendőrök és a nemzetbiztonsági szolgálatok illetve egyéb rendészeti tevékenységet végrehajtó szervezetek munkatársai is olyan sajátos körülmények között élnek és dolgoznak, amely indokolttá teszi, hogy a felmerülő lelki eredetű problémáikra megfelelő módon kezeljék. Az elmúlt hónapokban már a közvélemény is szembesült azokkal a szomorú eseményekkel – rendőri túlkapások, gyilkosság, öngyilkosság, rablás, korrupció stb. – amely felveti a belügyi dolgozók lelki – nemcsak orvosi pszichikai és pszichiátriai – segítésének gondolatát.

Mivel jelen esetben egy olyan módszertani eljárásról beszélünk, amely eljárás még nem képezi a belügyi rendészeti szerveknél szolgálatot ellátó személyeknél felmerülő lelki és erkölcsi eredetű problémáinak kezelését, ezért fontos megvizsgálni azokat a magyarországi történelmi korokat és időszakokat, ahol valamilyen formában már alkalmazásra került e problémák kezelése, elsősorban az állam által irányított színtereken.[5]

A kiegyezést követően a magyar rendvédelem irányító és végrehajtó rendszere teljes egészében szabadulni kívánt az Osztrák Császárság által ráerőltetett szervezeti struktúrától. A cél elsősorban az 1848-as állapotok viszszaállítása volt. A kiegyezést követő rendészeti átrendeződést követően a Magyar Királyság rendvédelmi szervezetei voltak a magyarországi (városi) rendőrségek, a Magyar Királyi Csendőrség, a Magyar Királyi Pénzügyőrség és vámhivatalok, a testőrségek, a Magyar Királyi Koronaőrség és a Képviselőházi Őrség, valamint a büntetés- végrehajtás intézményei.[6]

A magyarországi rendőrségek az állami és az önkormányzati (városi) rendőrségekre tagolódnak. A közrend biztosítását és ez által a rendfenntartás jogát az állam és az önkormányzatok gyakorolták. A városi rendőrségek az adott város önkormányzatának irányítása alatt álltak.

A Soproni Városkapitányság 1861. április 3-án kezdte meg működését, de 1866-ig a város többszöri tiltakozása ellenére a Polizeidirection, mint állami rendőrségi hatóság is fejtett ki párhuzamos működést. A városkapitányság 1872-ben fejezte be működését, feladatait, hatásköreit és illetékességi területének rendfenntartását a városi rendőrség vette át. Feladatköre az alábbiak szerint határozható meg: honosság, iparügyek, munkakönyvek, tanoncszerződések, újoncozás, rendfenntartás, szökevények körözése.[7] A Soproni Városi rendőrség állományának tagozódása a fent leírt feladatkörök

2 Finszter, Géza: A rendészeti stratégia alkotmányos alapjai. =Pécsi Határőr Tudományos Közlemények. XI. szám. Pécs. 2011. -p. 5.

3 Katona, Géza: A kriminálpolitikai és a rendészettudományi fogalomrendszer analízise, az egységes fogalomhasználat biztosítása. A Rendőrség Tudományos, Technológiai és Innovációs Tanácsa. Budapest. 2008. -p. 27. (http://www.police.hu/data/cms529194/fogalomrendszer_analizise.doc letöltés ideje: 2013. 01. 10.)

4 Ujházi, Lóránd: Developments and modifications in the legislation of catholic military chaplaincy. =AARMS. 2012. 11. sz. 2. sz. -pp. 295–313.

5 Az állami szintű irányítás alatt a városi, valamint vármegyei irányítású területeket értjük, mivel a vizsgált történelmi korokban a helyi önrendelkezés biztosítása lehetővé tette a felmerülő problémák kezelésének előmozdítását.

6 Parádi, József: A magyar rendvédelem története. Szemere Bertalan Magyar Rendvédelemörténeti Tudományos társaság és a Rendőrtiszti Főiskola Magyar Rendvédelemörténeti Dokumentációs Központ kiadványa. Budapest. 1995. -p. 52.

7 A Soproni Városi Levéltár 1861–1867 városi önkormányzat rendőrségre vonatkozó iratai.

tekintetében az alábbiak szerint alakul. A testület élén a kapitány állt, akit az önkormányzat pályázati úton nevezett ki. A kapitány a rendőrség hivatalán keresztül irányította a testületeket.[8] A városi rendőrségek esetében megvalósult egy komplex rendészeti szerkezeti egység, amely teljes egészében átfogta az adott város és a hozzá tartozó települések közbiztonsági tevékenységét. A városi irányítás teljes kontrolt gyakorolt a rendőrség szervezetére, így a betöltetlen státuszok pályáztatásán a finanszírozáson keresztül a segélyezés az egyenruhák és fegyverzet beszerzése és pótlása, kölcsönök folyósítása, valamint a nyugdíjaztatásig bezárólag számos feladat összpontosult egy irányító apparátusban. Az anyagi források elosztása tekintetében a város vezetése nagymértékben törekedett azok reális felhasználására. A közbiztonság megteremtésének céljából minden esetben egy megfelelően mobilizálható és szakmailag kielégítő képességekkel felvértezett állomány állt a város vezetésének rendelkezésére. Ha megnézzük a nyomtatásban is kiadott Sopron Királyi Város 1907-ben készült polgármesteri jelentését látható, hogy a város közbiztonságának helyzete általánosságban kielégítőnek mondható.[9] A polgármesteri jelentésből kitűnik, hogy a tiszti állomány létszáma nem volt megfelelő, mivel a társszervekkel való kapcsolattartás az adott évben nem volt kielégítő, olyannyira, hogy e problémára a polgármesteri beszámolóban számos utalást találunk. Súlyos ügyintézési gondokat okozott a beosztottak betegsége, amelyből kifolyólag kizárólag a folyó és sürgős ügyek elintézésére adódott lehetőség. A Soproni Városi Kapitányság szerteágazó szakmai kapcsolatot tartott fenn más magyarországi rendészeti társszervekkel, valamint a közös belső Osztrák-Magyar határ közelségéből kifolyólag az osztrák csendőrség határ közeli egységeivel is.

A város vezetése nagy figyelmet fordított a rendőrlegénység oktatásának és művelődésének fokozására is. Az 1907-es polgármesteri jelentésben (az adott év egyik fontos eseményeként jelentkezik a beszámoló alapján, mivel több soron keresztül taglalja a város polgármestere jelentőségét) egyértelmű utalásokat találunk a városi kapitányság vezetése, valamint legénységi állománya és a katolikus egyház közötti kapcsolat alakulásának és ápolásának jelenlétéről. A város vezetése a rendőrlegénység számára egy szerény keretek között működő könyvtár létrehozásáról rendelkezik. Könyvtári alap hiányában a könyvtár tartalmát adományokból és felajánlásokból töltötték

[8] Ilyen testületi szervek voltak a közigazgatási, bűnügyi, őrtestületi és igazgatásrendészeti, valamint kiszolgáló jelleggel a fogda a számvevőség, segédhivatal, szolgaszemélyzet és némely városok esetében a mező- és éjjeliőrök, helyenként a tűzoltó egyesületek is.

[9] Töpler, Kálmán: Sopron Szabad Királyi Város polgármesterének 1907. évi jelentése a városi közigazgatás összes ágairól. Romwalter Alfréd kő- és könyvnyomdája. Sopron. 1908. -p. 32.

fel.[10] Ezen felajánlók között található Páder Rezső a Szt. György vértanúról elnevezett káptalan prépostja, aki nagyobb számmal adományozott vallási és irodalmi témájú könyveket a rendőrlegénység számára.[11]

A polgármesteri feljegyzésekből és jelentésekből kitűnik, hogy az római katolikus egyház hivatalos konkordátum hiányának következtében nem szervezeti formában, hanem egyéni kezdeményezés folytán támogatta a városi rendőrség legénységének állományát. Sopron városának vezetése az irányítói szerepkör betöltése folytán nagyon fontosnak tartotta a rendőrlegénység műveltségének és erkölcsi értékekbe vetett hitének az erősítését. Megvalósítandó célként tűzték ki az állami rendőri szervek színvonalához történő felzárkóztatást. Az állami rendőrségek elit csoportot alkottak a magyarországi rendőrségek között. Az állami rendőrség személyi állományának képzettsége, felszerelése, ellátása, bűnfelderítési mutatói követendő mintát képzett az önkormányzati rendőrség számára.[12]

Következtetés

Történelmi példák, valamint a XIX. század végi és a XX. század eleji Sopron Királyi Város önkormányzata által keletkezett dokumentumok felhasználásával és elemzésével bemutattuk a korabeli városi rendőrség szervezetének kapcsolati rendszerét, részletesen a valláshoz és az egyházi szervezetekhez való viszonyát. Az elemzett dokumentumok által láthatóvá vált, hogy a város vezetése törekedett a rendőrlegénység szakmai felkészítése mellet a vallási és erkölcsi normák oktatására és fejlesztésére egy könyvtár létrehozásával. Meglátásom szerint a városi rendőrséget irányító önkormányzati szervezeti egység kellőképpen szabályozta a város rendőrségét, ez által a vezetés a meghatározott irányvonalak alapján végrehajtotta a közbiztonsági feladatokat. Konkrét utalásokat nem találtunk az önkormányzati jelentésekben és iktatókönyvekben arra vonatkozóan, hogy a rendőrlegénység milyen kapcsolatokat ápolt az egyházzal, ugyanakkor jól látható, hogy

[10] u.o. -p. 33.

[11] Páder Rezső római katolikus prépost 1902–1916 közötti időszakban volt a Soproni Szent György plébánia társkáptalan plébánosa. Páder Rezsőt a Katolikus Néppárt tagjaként Országgyűlési képviselőnek választották 1896-ban.

[12] Parádi, József: A magyar rendvédelem története. Szemere Bertalan Magyar Rendvédelemörténeti Tudományos társaság és a Rendőrtiszti Főiskola Magyar Rendvédelemörténeti Dokumentációs Központ kiadványa. Budapest. 1995. -p. 53.

az önkormányzat törekedett az egyházi kapcsolatok kiépítésére, más belügyi és határterületi rendészeti szervek kapcsolata mellett.

2. Sopron vármegye csendőrségének bemutatása a vallási és keresztényi kötelezettségek vonatkozásában

A Magyar Királyi Csendőrség 1881-től 1946-ig működött a Magyar Királyság, Erdély és Horvátország területén. A csendőrség a városi rendőrségektől eltérően legfőképpen a vidéki Magyarország rendvédelmi szervezeteként látott el közbiztonsági szolgálatot. A csendőrség katonailag szervezet őrtestületként működött és elsősorban a korabeli kiemelkedően rossz közbiztonsági körülmények indokolták létrehozását, majd közös irányítását az Erdélyi csendőri szervekkel együtt. A csendőrség az egyetlen rendvédelmi szervezet volt, amelynek tagjai viseltek katonai rendfokozatot. A csendőrség személyi, előléptetési és fegyelmi ügyekben a honvédelmi miniszterhez a közigazgatási és rendőr szolgálati tekintetben a belügyminiszter irányítása alá tartozott.[13]

A csendőrség alapelemét az őrs alkotta, amely működési területe általában néhány községre terjedt ki. A csendőrség szervezeti egységeinek hatósági területe néhány esetben eltért a járások és községek közigazgatási határaitól, azonban a működés tekintetében a szolgálat ellátásának gyakorlata nagymértékben követte a lakosság területi elhelyezkedését.[14]

A Sopron Vármegyére vonatkozó 1922–1924 évi alispáni jelentésből látható, hogy a közrend és a közbiztonság helyzete (a bemutatott 1907. évi polgármesteri jelentésben foglaltakkal ellentétben) jelentős javulást mutat. Az 1925-es évben Sopron Vármegye területén egy csendőrosztály parancsnokság működött Sopron székhellyel, amely két szárnyparancsnokságra, (Sopron, Csorna) öt szakaszparancsnokságra, (Sopron, Csepreg, Kapuvár, Csorna, Beled) és

[13] Csizmadia, Andor: A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsköztársaság létrejöttéig. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1976. -pp. 192–193.

[14] Parádi, József: A magyar rendvédelem története. Szemere Bertalan Magyar Rendvédelemörténeti Tudományos társaság és a Rendőrtiszti Főiskola Magyar Rendvédelemörténeti Dokumentációs Központ kiadványa. Budapest. 1995. -p 54.

húsz őrsparancsnokságra tagozódott. (Sopron-Bánfalva, Fertőrákos, Brennbergbánya, Nagycenk, Balf, Csepreg, Iván, Lövő, Bük, Sopronkövesd, Csorna, Rábapordány, Cséppuszta, Kapuvár, Fertőszentmiklós, Öntésmajor, Beled, Himod, Szil, Szany) A rendszeresített létszám 1 törzstiszt, 8 főtiszt és 281 főnyi legénységből állt.

A közbiztonsági helyzet 1925 évi helyzetértékelésének bemutatását, valamint a csendőrség hatékony működését az alábbi idézet taglalja.

„A közbiztonság helyreállítása tekintetében a legteljesebb elismerés illeti meg a csendőrség működését, amely ma már teljesen a békebeli nívón áll és úgy a fegyelem, mint megbízhatóság tekintetében mintaszerű intézmény."[15]

A vármegye területén működő csendőrség fő feladata a közbiztonsági szolgálat ellátása mellett a csempészet megakadályozására és a határ ellenőrzésére irányult. Ha összevetjük az 1925. évi alispáni jelentést az 1940. évi alispáni jelentéssel, akkor látható, hogy a csendőrség tagozódásának elosztása jelentős átalakításon ment keresztül. A vármegye területén egy szárnyparancsnokság, kettő szakaszparancsnokság és tizennyolc őrs működött. Az 1939. évben szüntette meg a működését a soproni osztályparancsnokság a csepregi szárnyparancsnokság, valamint a csepregi, iváni, kapuvári és csornai szakaszparancsnokság. Az I. világháború utáni években a közbiztonsági helyzet normalizálódását követően, első alkalommal tapasztalható a területen csendőrlegénységi létszám hiány. Ez a létszámhiány elsősorban a II. világháború kitörésének, valamint az Első bécsi döntés (1938) érvénybe lépésének tudható be, mivel jelentős csendőr állományt vezényeltek a Felvidékre és Kárpátaljára a közbiztonság helyreállításának céljából.[16]

Sopron Királyi Vármegye csendőrsége (hasonlóképpen, mint a Soproni Királyi Városi rendőrség) kiváló kapcsolati rendszerekkel rendelkezett. Még a városi rendőrség állománya az esetek túlnyomó többségében a város területén, vagy annak közvetlen környezetében látták el a szolgálatot, tehát arányaiban kis mozgásteret használtak fel, ezzel ellentétben a csendőrség mozgási területe sokkal nagyobb mozgási körzetet ölelt fel. A parasztság és a jobbágyság vidéki koncentráltságát ellentételezte a város társadalmi rétegének változatossága, elsősorban az átutazók és a határ túloldaláról érkezők tekintetében. A csendőrök szolgálatuk ellátása során elsősorban a falvak lakosaival tartották a kapcsolatot, olyan személyekkel, akik az esetek

[15] Rápapordányi, Gévay, Wolff, Lajos: Alispáni jelentés Sopron Vármegye 1929. évi állapotáról. Sopron Vármegye Törvényhatósága. Székely és Társa Könyvnyomdája. Sopron. 1926. -pp. 38–39.

[16] Czillinger, József: Alispáni jelentés Sopron Vármegye az 1940. évben. Sopron Vármegye Törvényhatósága. Rábaközi Nyomda és Lapkiadó Vállalat. Sopron, 1941. -p. 44.

többségében születésüktől fogva a településen laktak. Így a lakossággal történő kapcsolattartás a vidéken szolgálatot teljesítő csendőröknek nem okozott nehézséget, sőt az információ ellátást is nagymértékben elősegítette a személyes kapcsolatok kialakulása.

A járőrszolgálat időtartalmát úgy állapították meg, hogy megfelelő idő jusson útközben a fontos épületek, (gyárak, üzemek, kereskedőhelyek, piacok, vásárok) lakott területek, valamint az elhagyatott bűnözők által látogatott területek felkeresésére is. Előírás volt, hogy a csendőr a járőrszolgálat ellátása során meghallgassa a lakosokat a közbiztonsági helyzetéről valamint, hogy rögzítse esetleges bejelentésüket. Ennél fogva a járőrszolgálat időtartalma a 12–36 órát is meghaladta.[17]

A csendőrséget irányító minisztériumok a két világháború közötti időszakban törekedtek a csendőrőrsök komfortosabbá tételére. A XX. század második évtizedében az áramellátás biztosításával az egyenruhák és a fegyverzet modernizálásával nagymértékben megkönnyítették a szolgálatot ellátó csendőrök mindennapi életét. Azonban a közrend és a közbiztonság megteremtésének, valamint a bűnügyi és bűnmegelőzési felderítettség nagyfokú eredményességének fenntartásához, fokozott testi és szellemi és lelki igénybevételre volt szükség a csendőrlegénység részéről.

Ezen lelki, szellemi és fizikai megterhelések kezelését oktatásokkal, sportolási tevékenységekkel és lelki gyakorlatokkal igyekeztek szinten tartani.[18] A csendőr járőrszolgálat szakszerű és jogszerű végrehajtásához szakirodalmakat és rendészeti zsebkönyveket adott ki a belügyminisztérium.

A felelhető dokumentumok tanulmányozása során egyértelműen kitűnik, hogy csendőrség szolgálati szabályzóit és ez által erkölcsi mentalitását átitatta a keresztényi és vallási szeretet, valamint az istentiszteletek a templom a lelki üdvösség gondozásának a lelkiismeret és az imádságok szentsége.

Vizsgáljuk meg a csendőreskü szövegét.

Az eskü első sora így szól. „Én _____ ünnepélyesen esküszöm a Mindenható Istenre, hogy […] híven megőrzöm. Isten engem úgy segéljen. Ámen"[19] A csendőr Mindenható Istenre tett esküvel fogadta, hogy eddigi életét maga mögött hagyva, párhuzamot vonva múltja és jövője között,

[17] Rektor, Béla: A magyar királyi csendőrség oknyomozó története. Árpád Könyvkiadó Vállalat. USA. 1980. –p. 98.

[18] Jelen cikk szerzője elsősorban a csendőrlegénység lelki megterheléséből adódó lelki és vallási gyakorlatokat, lelkipásztori ellátásokat, valamint a csendőrség egyházi kapcsolatainak bemutatását törekszik vizsgálni.

[19] Endrődy, Géza: Alapvetés a csendőr erkölcsi neveléséhez. Az eskü. Hadtudományi Könyvtár. Kaufman Ábrahám M.-Szigeten. Budapest. 1902. –pp. 20–26.

egy szent fogadalommal akár életét is áldozva védelmezi a Magyarország Királyságot és annak polgárait. Az erkölcsi erő és a tiszta lelkületű látókör Isten segedelmével adja meg az önbizalmat, az erőt a hivatás ellátásához.

Mind látható a rendezett és fegyelmezett csendőri szolgálat ellátáshoz elengedhetetlen volt az erkölcsi és vallási értékek ismerete és gyakorlása. Az emberekkel való kapcsolattartás az utasítások szakszerű végrehajtása az intézkedések törvényessége és a magánélet tiszteletének követendő példája, mind-mind a vallásos értékek gyakorlását tartja szem előtt.

A csendőr vallásos kötelességeinek a bemutatása, hivatalból állami útmutatásokon keresztül került meghatározásra. A rendelkezésünkre álló könyvek és feljegyzések mutatják, hogy a csendőri szolgálat kötelmeinek végrehajtásához, milyen fontosságú a vallási kötelességek gyakorlása is. Megítélésem szerint az egyén erkölcsi hitvallása nagymértékben hozzájárul cselekedeteinek megítéléséhez. A csendőrt a szakmai és hivatásbeli problémák mellett erkölcsi és lelki problémáiban is támogatást talált. Mindezeket kellőképpen bizonyítja a Honvédelmi Minisztérium által hivatalosan is terjesztett „A csendőr vallási kötelességeiről szóló" zsebkönyv.[20]

A vallásosságról szóló fejezetben a csendőrséget az állam és az egyház legerősebb védőbástyájaként határozzák meg. Az adott korban az egyház nemcsak, mint erkölcsi és vallási értékeket megjelenítő követendő emberi magatartási formaként határozza meg a csendőrt, hanem egy olyan rendvédelmi szervet látunk magunk előtt, amely az egyház védőbástyájaként is funkcionált, így megteremtődhetett az egyház és a rendvédelem kapcsolata.[21] A vallás biztos alapként jelenik meg a csendőr számára, amelyre tud támaszkodni az egyre fokozódó szellemi és testi behatásokkal szemben.

„Eme biztos alap nem lehet más, mint a hit és a vallásosság."[22]

(http://csendor.com/konyvtar/konyvek/Erkolcs/03.%20Az%20esk%fc%2019-26.pdf letöltés ideje: 2013. 01. 11.)

[20] Endrődy, Géza: Alapvetés a csendőr erkölcsi neveléséhez. A csendőr vallásos kötelességeiről. i. m. 75. (http://csendor.com/konyvtar/konyvek/Erkolcs/02.%20Vall%e1soss%e1g%209-17p.pdf letöltés ideje: 2013. 01. 11.)

[21] Szándékosan használtam rendvédelmi és nem rendészeti szerv meghatározást. A mai napig tart a vita a rendészet és a rendvédelem pártolói és ellenzői között a két megfogalmazás használatáról és létjogosultságáról. Személyes véleményem szerint a rendvédelem, mint fogalom képletesebben meghatározza a jelen kor és a Magyar Királyság időszakában működött belügyi és közbiztonsági szerveknek szakmai metódusát a felépítés és a jogszabályi környezet figyelembevételével.

[22] u. o. –p. 76.

A vallásosság nélkül bizalom és kegyelet sem létezik. A vallás az állami és társadalmi életnek, az erényeknek és erkölcsöknek alapvetője, támogatója és fejlesztője.

„Ha valaki, úgy elsősorban a csendőr legyen vallásos."[23]

A csendőrnek, ahogy a jelen kor rendőrének, számos problémával kell megküzdenie. Pontosan kell teljesíteni a parancsokat és utasításokat, jogszabályokba rögzített kötelezettségeinek eleget kell tenni, meg kell válogatni társadalmi és baráti köreit, valamint erkölcsös és józan életvitelt kell folytatni, hogy követendő példát mutasson a jogkövető polgároknak és a gyermekeknek egyaránt.

„A vallás buzdítja a csendőrt, hogy a legnagyobb veszély közepette is híven teljesítse kötelességét; a vallás köti szívére a csendőrnek, hogy hű maradjon esküjéhez és az ügyhöz, melyet szolgál; a vallás megáldja a csendőr minden nemes tettét és megszenteli sírját."[24]

A fenti sorok remek módon mutatják be mindazokat az alapvető rendőri tulajdonságokat, amelyek a rendőrt feladata ellátásában segítik és utat mutatnak néha kilátástalannak tűnő helyzetéből. A kötelesség teljesítése olyan kritérium, amelynek végrehajtása során törekedni kell a törvényességre és az emberséges magatartás megvalósítására. Nagyon fontos, hogy az emberek szemébe egy pozitív rendőrség kép alakuljon ki, ezt pedig az egyén (esetünkben a rendőr) viselkedéséből, kommunikációjából és emberi magatartásából, valamint kapcsolati rendszereiből kerül felszínre. A közbiztonság és a közrend megteremtése elsősorban a rendőrség feladata. Az erkölcsi értékek megteremtése a jövő egyik nagy feladata a testületen belül, hiszen láthatjuk, hogy elődeink morális értékek függvényében hajtották végre feladataikat és szolgálták hazájukat.

A vallásosságról szóló fejezet második része a hitről és az ima fontosságáról szól.

„A hitetlen nem hallgat a lelkiismeret szavára; nincs erény, nincs erkölcs, mely buzdítólag, nemesítőleg hatna fásult kedélyére, bűnt bűnre halmozva, végre önmagának is terhére válik – öngyilkossá lesz."[25]

Sajnálatos módon az emberek kilátástalanságukban önkezüktől vezérelve, eldobják maguktól az életet. Nem tudnak, vagy nem akarnak szembenézni a rájuk váró feladatokkal és problémákkal. Az öngyilkosság, vagy a kísérlet megvalósításához emberi szándék és tudatosság szükséges. Az öngyilkosság elkerülhető a vágyak és szükségletek összehangolásával, ezáltal megteremtődik a lelki egyensúly.[26] Vannak olyan foglalkozások és munkahelyek (pl.: rendőr, tűzoltó, orvos, mentős, katona, ápoló, egyházi személy) akik a munkájuk ellátása során fokozott lelki és fizikai megterheléssel járó feladatokat hajtanak végre. Az esetek többségében a bajba jutott embereken segítenek. Azonban a segítő tevékenység során a felmerülő lelki problémák, olyan belső feszültséget, vagy lelki traumát okozhatnak, amelyek feldolgozására nem nyílik lehetőség és az egyén kilátástalanságában az öngyilkosságba menekül.[27] A legkilátástalanabb problémára is kínálkozik megoldás. Ilyen esetben a hit segítségünkre lehet, valamint a lelkipásztori ellátás nagyban hozzájárulhat a lélek feszültségének enyhítéséhez, ezáltal az élet megmentéséhez.

„Kerüld a hitetlenek társaságát, mert a rossz társaság a jó erkölcs megrontója."[28]

Már több mint száz évvel ezelőtt is felhívták a csendőrök figyelmét a helytelen társadalmi kapcsolatok kiépítésének veszélyére. Erényesség és erkölcsösség, e két fogalom, meghatározta a csendőrség hitvallását azáltal, hogy a szolgálatot ellátó csendőrök felismerték a bűnöző életmódot és minden körülmény között törekedtek ezeknek a személyeknek törvényhatóság elé állítására. Napjainkban ugyanúgy megtalálhatóak ezek az intelmek a rendőrséget ellenőrző szervezet részéről. Az erkölcsösség és az erényesség helyett ma már a fedhetetlenség, becsületesség, tisztesség és korrupciómentesség fogalmakat használjuk.[29] A rendőri hivatást választó személynek, el kell tudni utasítania, minden fajta bűnözői csoporttal és egyénnel történő kapcsolatfelvétel lehetőségét.

A vallásosságról szóló fejezet harmadik része az istentiszteleten való részvétel fontosságát helyezi előtérbe.

Magyarországon a rendőrség hivatásos állománya szervezett testületi formában nem vesz részt az istentiszteleteken. A szabad vallásgyakorlás

---

23 u. o. –p. 78.

24 u. o. –p. 79.

25 u. o. –p. 81.

26 Buda, Béla: Az öngyilkosság. Orvosi és társadalomtudományi tanulmányok. Animula Kiadó. Budapest. 2001. –p. 15.

27 Ilyen lelki eredetű problémák lehetnek: párkapcsolati konfliktusok, (válás, gyermek elhelyezés) anyagi eredetű problémák, munkahely elvesztése, törvénnyel való összeütközés, munkahelyi eredetű problémák (kollégákkal való konfliktus, vezetővel való konfliktus), közeli hozzátartozó halála, súlyos betegség, mentális zavarok, depresszió, alkohol vagy/és drogfogyasztás.

28 u. o. –p 84.

29 A Nemzeti Védelmi Szolgálat bemutatása. (https://intra.police.hu/nvsz letöltés ideje: 2013. 01. 13.)

Magyarország Alaptörvényében megfogalmazottak alapján, mindenkit megillet.[30] Így a rendőrség tagjának szolgálatmentes időszakban lehetősége nyílik az istentiszteleteken való részvételre. Azonban ez nem volt mindig így.

„[...] minden ünnep- és vasárnapon, valahányszor ezt a szolgálat megengedi, buzgó és alázatos szívvel iparkodjál részt venni az istentiszteleten. Ne csak akkor, ha ezt a napiparancs meghagyja, de mindenkor, amikor teheted."[31]

A csendőri szolgálatot ellátó személyt ösztönözték és buzdították, hogy vegyen részt az istentiszteleteken. A keresztényi magatartás és életszemlélet kinyilatkoztatása ilyen formán az emberek számára is nyilvánvalóvá vált azáltal, hogy az egyenruhában lévő csendőrt az istentiszteleten részt vett. Ha a fenti idézetet figyelmesen megvizsgáljuk, láthatjuk, hogy az istentiszteleten való részvételt napi parancsba is rögzíthette az elöljáróság, így megjelent a vallási élet gyakorlásának szervezet keretek közötti gyakorlásának lehetősége.

Bajcsi Károly csendőr ny. százados emlékirataiban a következő beszámoló sorok olvashatók.

„Tatán egységben, vagyis században vonultunk minden vasárnap a tatai Kálvária dombon levő templomba Istentiszteletre, vagyis misét hallgatni, ahol a csendőrök is ministráltak."[32]

Az istentiszteleten való részvétel lehetőségként, ajánlásként és utasításként is megjelent a csendőrség életében. A csendőrség szolgálatot hivatásszerűen vállaló személyek esetében, nagy hangsúlyt fektettek a lelki problémák kezelésére, ezért szorgalmazták az istentiszteleteken való részvételt, amelynek lehetőségét szervezetszerűen meg is teremtették.

A vallásosságról szóló fejezet negyedik része az imádság erejéről és a csendőrség életében betöltött szerepéről szól.

„Ha valakinek, úgy bizonyára a csendőrnek szükséges az ima; ez bátorítja őt a veszélyben és szívébe türelmet csepegtet az élet különböző viszontagságaiban, ez nyújt neki erőt, hogy a kötelességét teljesíthesse."[33]

Az igazi vallásos élete nem a hittételekben, és nem az egyházi intézményekben, nem is a szertartásokban találhatjuk meg, hanem az imádkozásokban. Az ima szavaiban nyilatkozik meg a kegyes lélek minden áhítata.[34] Az ima által békesség és áhítat önti el a szíveket és az ember egész lényét. Az ima hatására megtisztul az elme és a lélek boldogságával egységben erőt és bátorítást nyer Istentől a felmerülő problémák leküzdésére. A hivatásos rendőri szolgálat ellátása számos kezelhetetlen probléma elé állítja szolgálatot ellátó személyt. Az ima megtisztítja az elmét és nem engedi a kétkedés csíráját kibontakozni a gondolatokban, így egy önálló és sikerre ítéltetett döntés születik, amely döntés pozitívan szemlélteti a hatóság együttműködései szándékát a segítséget kérő emberek szemében.

A lelkipásztor ellátás egyik kevésbé ismert formája, amely hathatósan jelen volt a csendőrség életében, kifejezetten a II. világháború harci cselekményeiben való részvétel idejére tehető.

A II. világháború befejezése előtti időszakban a Belügyminisztérium utasítására a még hadra fogható és mozdítható, valamint szállításra képes állományt Ausztria területére irányították. A Magyar Királyság csendőrparancsnokságainak maradványai 1945 márciusában Amerikai ellenőrzés alá kerültek és 1945 októberéig Ausztria területén maradtak. A kialakított traunfalli tábor területén magyar tábori lelkész is látott el szolgálatot.[35] A csendőrök a táborban kápolnát építettek, ahol a tábori lelkész mindennap misét mondott.[36]

Következtetés

A Magyar Királyi Csendőrség állománya, Sopron Királyi Vármegye területén a vizsgált időszakban a jogszabályi előírásait betartva és a királyság érdekeit szem előtt tartva, végrehajtotta a közrend és a közbiztonság védelmét. A Csendőrség Lapja, valamint a Magyar Csendőr folyóiratok részletesen bemutatják a csendőrség munkáját, a csendőrök mindennapi életét, oktatását és erkölcsi, valamint hitéleti hitvallásról is tanúbizonyságot tesz, hol katonás, némely esetben humoros csomagolásban tárva az olvasó elé. Részletes bemutatásra és elemzésre került a Sopron Királyi Vármegye

[30] Magyarország Alaptörvénye. Magyar Közlöny, 2011. évi 43. szám. -p. 10661.

[31] u.o. –p 87.

[32] Bajcsai, Károly: Isten nevében. Magyar Csendőr. I. évfolyam 2. szám. (http://www.csendor.com/konyvtar/szepirodalom/viszaemlekezesek/magyar/Isten%20nev%e9ben%20Bajcsi%20K.pdf letöltés ideje: 2013. 01. 13.)

[33] u.o. –p. 90.

[34] Borbély, István: Az imádság. =Keresztény Magvető. 1977. évi 1. szám. -p. 17.

[35] A tábori lelkészi szolgálatot a traunfalli táborban Takács Gábor atya erdélyi ferencrendi kolostor főnök látta el. Az atya a háború után az Egyesült Államokba került, ahol Clevelandban megalapította a „Katolikus Magyarok Vasárnapja" című hetilapot.

[36] Rektor, Béla: A magyar királyi csendőrség oknyomozó története. Árpád Könyvkiadó Vállalat. USA. 1980. –p 315.

területén található csendőrségi tagozódások a korszak változásainak és jelentősebb történelmi eseményeinek tekintetében.

A hit és a vallás a lelkipásztori ellátás és az istentiszteleteken való részvétel teljes mértékben beépült a csendőrség életébe és struktúrájába. Napi parancsok, oktatási segédletek és jogszabályi hivatkozások taglalják a keresztényi, vallási és erkölcsi magatartásra való törekvést a csendőrség állománya számára.

Befejezés

Jelen tanulmány választ keresett arra, hogy a vallási, hitéleti és lelkipásztori ellátás milyen formában volt jelen az elmúlt évszázadok rendvédelmi és rendészeti szervein belül, kiemelten a Soproni Királyi Vármegye területi egységeire helyezve a hangsúlyt. A kutatás két részre tagolódott. Elsősorban a Soproni Levéltár archívumába fellelhető Sopron Királyi Város rendőrségéről szóló iratanyagok, polgármesteri jelentések képezték a vizsgálat tárgyát, másodsorban a Sopron Királyi Vármegye területén található csendőrségről fellelhető dokumentumok és alispáni beszámolók kerültek tanulmányozásra.

Rövid áttekintő jellegű bemutatást kaptunk mind a városi, mind a vármegyei rendészeti szervek felépítéséről, szolgálati tagozódásáról és a közbiztonsági tevékenységben betöltött szerepükről.

A feltárt dokumentumokból kitűnik, hogy Sopron Királyi Város vezetősége törekedett a rendőrség személyi állományának szakmai és kulturális fejlesztésére, azonban a hitéleti, vallási, erkölcsi és lelkipásztori ellátás szervezett formában nem valósult meg. Az egyház által kezdeményezett kapcsolati tényezőket, kizárólag személyes kezdeményezés útján találunk, legfőképpen adományozás formájában.

A Soproni Királyi Vármegye területén szolgálatot teljesítő csendőrség tekintetében, azonban már jóval összetettebb vallási és egyházi kapcsolati rendszereket találunk. A Honvédelmi Minisztérium, mint a csendőrség egyik központi irányító szerve, célirányosan törekedett az erkölcsi, vallási és hitéleti kapcsolatok létrehozására az egyházakkal. Ez a törekvés elsősorban az erkölcsi nevelést célzó kiadványok megjelentetésére és az istentiszteleteken való szervezetszerű részvételre irányult.

Lelki pásztori ellátás egyik speciális formájával találkozhatunk a csendőrség nemzetközi szerepvállalása alkalmával, amikor a magyar csendőrök rendészeti tevékenységet láttak el az amerikaiak által megszállt osztrák területeken.

Magyarország rendészeti szerveinek eredményességét a lelkipásztori ellátás bevezetésének a lehetőségével, együttesen érvényesítheti a közrendvédelmi, bűnügyi, bűnmegelőzési és közbiztonsági tevékenység ellátáshoz szükséges, mindenkori hatályos jogszabályi környezetben rögzített jogokkal és kötelezettségekkel együttvéve.

Felhasznált irodalom

Könyv, könyvfejezet

Csizmadia, Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsköztársaság létrejöttéig.* Akadémiai Kiadó. Budapest, 1976. ISBN 963 05 0713 7

Rektor, Béla: *A magyar királyi csendőrség oknyomozó története.* Árpád Könyvkiadó Vállalat. USA. 1980. ISBN 0-934214-01-8

Cikk/tanulmány/PhD dolgozat

Borbély, István: Az imádság. Keresztény Magvető. 1977. évi I. szám. Budapest, 1977. HU ISSN 1222-8370

Finszter, Géza: A rendészeti stratégia alkotmányos alapjai. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények. XI. szám Pécs 2011. HU ISSN 1589-1674

Parádi, József: (szerk.) A magyar rendvédelem története. Szemere Bertalan Magyar Rendvédelemörténeti Tudományos társaság és a Rendőrtiszti Főiskola Magyar Rendvédelemörténeti Dokumentációs Központ kiadványa, Budapest 1995.

Ujházi, Lóránd: Developments and modifications in the legislation of catholic military chaplaincy. =AARMS. 2012. 11. sz. 2. sz. -pp. 295–313.

Jogszabályok/ dokumentumok

CZILLINGER, József: Alispáni jelentés Sopron Vármegye az 1940. évben. Sopron Vármegye Törvényhatósága. Rábaközi Nyomda és Lapkiadó Vállalat. Sopron, 1941.

TÖPLER, Kálmán: Sopron Szabad Királyi Város polgármesterének 1907. évi jelentése a városi közigazgatás összes ágairól. Romwalter Alfréd kő- és könyvnyomdája. Sopron, 1908.

RÁPORDÁNYI, GÉVAY, WOLFF, Lajos: Alispáni jelentés Sopron Vármegye 1929. évi állapotáról. Sopron Vármegye Törvényhatósága. Székely és Társa Könyvnyomdája. Sopron, 1926.

Magyarország Alaptörvénye. Magyar Közlöny, 2011. évi 43. szám

Internetes források

BAJCSAI, Károly: Isten nevében. Magyar Csendőr. I. évfolyam 2. szám. (http://www.csendor.com/konyvtar/szepirodalom/visszaemlekezesek/magyar/Isten%20nev%e9ben%20Bajcsi%20K.pdf letöltés ideje: 2013. 01. 13.)

BUDA, Béla: Az öngyilkosság. Orvosi és társadalomtudományi tanulmányok. Animula Kiadó. Budapest, 2001. (http://www.budabela.hu/dokumentumok/onallokotetek/ongyilkossag-text.pdf letöltés ideje: 2013. 01. 09.)

ENDRŐDY, Géza: Alapvetés a csendőr erkölcsi neveléséhez. Hadtudományi Könyvtár. Kaufman Ábrahám M.-Szigeten. Budapest, 1902. (http://csendor.com/konyvtar/konyvek/Erkolcs/ letöltés ideje: 2013. 01. 10.)

Katona, Géza: A kriminálpolitikai és a rendészettudományi fogalomrendszer analízise, az egységes fogalomhasználat biztosítása. Budapest, 2008. (http://www.police.hu/data/cms529194/fogalomrendszer_analizise.doc letöltés ideje: 2013. 01. 10.)

A Nemzeti Védelmi Szolgálat bemutatása. https://intra.police.hu/nvsz letöltés ideje: 2013. 01. 13.)

Reflexió a „Béke és biztonság" tárgyban megrendezett nemzetközi konferencián elhangzottakra

Istvánszky László*

Az igen színvonalas konferencia rendkívüli alapossággal járta körbe a XXI. század nemzetére, katolikus egyházára, annak személyi állományára, anyagi javaira leselkedő aktuális és potenciális biztonsági kockázatokat, valamint az egyházi és világi jog, a modern technika, technológia, továbbá a társadalmi és nemzetközi szintű összefogás nyújtotta védelmi lehetőségeket.

Az egyházi és világi tudomány több területét képviselő szakemberek előadásaikban, valamint az inspiráló moderáció alapján tett hozzászólásaikban áttekintették a Katolikus Egyház intézményeinek kánonjogi és fizikai védelmét, az ország biztonságpolitikáját, nemzetpolitikáját meghatározó hazai és nemzetközi feltételrendszert, vizsgálták a biztonság fogalmát, mint elemi szintű állami - állampolgári szuverenitási igényt.

Hozzászólásomban az egyház és intézményei elleni terrorjellegű fenyegetettség témájában nyilvánultam meg, rámutatva arra a valós, de álságos megközelítésre, mely megpróbálja a politikai (területi, etnikai) alapú terrorizmust az iszlám mögé rejteni és civilizációk, kultúrák, vallások harcaként megjeleníteni.

Valójában azonban egy másik jelenség bemutatására készültem, melyet az előadás-sorozat nem érintett, ezért most lehetőséget kapva írásban teszem meg. Ez pedig a gyermekek, fiatalok és családok fenyegetettsége a XXI. században és az állam és az egyház viszonyulása ehhez a súlyos problémához.

A család klasszikus formájának, abban a szülők (nagyszülők) és gyermekek helyzetének, feladatmegosztásának szociális és gazdasági vonatkozásai egyaránt meghatározók a társadalom számára. A családok a társadalom sejtjei, amennyiben azok kellő biztonságban érzik magukat, úgy a társadalom, ország biztonsága is szilárdnak tekinthető.

* A Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központ nyugalmazott főosztályvezetője

Globalizált világunkban azonban a család - mint intézmény - és annak tagjai számos veszélynek vannak kitéve a foglalkoztatás, a média és a bűnözés irányából. Meglazultak a generációk közötti kötelékek, sőt megfigyelhető a generációk mesterséges szembeállítása, mely atomjaira bontja a családi kötelékeket. A szolidaritás már a családok alkotta generációk viszonylatában is megszűnőben van, hogyan várható el társadalmi szinten vagy akár nemzetközi viszonylatban, holott a gazdasági válság talán évtizedek óta nem látott mértékben éppen azt indokolná.

Megszűnőben van a felelősségvállalás a családtagok, idős-beteg hozzátartozók irányába, csökken a házassági kötelékben élő fiatalok száma, drámai mértékben esik a gyermekvállalások száma. A felmenőink által emlegetett gyermekáldást a modern közbeszéd „terhességnek" nevezi.

A média ezzel szemben az egyénre helyezi a hangsúlyt, követendő életformának mutatja be a csak önmagával törődő, szingli-t, aki jól keres, mindazt magára költi, ennek megfelelően kiváló vásárlóerő.

A leírt folyamat alapján kézenfekvő kérdés, hogy mi történik az atomizált családok tagjaival, milyen bűnügyi jellegű biztonsági kockázatoknak vannak kitéve. Az ide vonatkozó kriminál-statisztikai adatok önmagukért beszélnek. Amikor fejlett jogrendszer, jól felépített közigazgatási intézményrendszer, soha nem látott mértékű és létszámú személy- és vagyonvédelmi szervezetetek működnek, a nagyvárosok utcái, aluljárói - lassan tömegközlekedési eszközei - kamerázottak, több védtelen, egyedülálló embert ér támadás, mint a betyárkorban.

Az elmúlt 5-8 évben vált önálló kriminalisztikai kategóriává az „időskorúak sérelmére elkövetett bűncselekmény", mely azt mutatja, hogy a bűnözés specializálódott az idős, egyedül élő személyekre. A sérelmükre elkövetett bűncselekmények igen széles skálán mozognak, a trükkös és besurranásos lopástól, a csaláson át egészen a rablógyilkosságig (jogilag korrekten fogalmazva a nyereségvágyból, sokszor különös kegyetlenséggel megvalósított emberölésig). Egyszerre vannak veszélyben a tanyák, falvak vagy éppen nagyvárosok elszigetelt világában élő idős, egyedül álló személyek. De senki nem firtatja az áldozattá válás vizsgálatakor azt az alapkérdést, hogy miért is élnek egyedülállóan, elhagyatottan?!

Növekvő mértéket mutat az elmúlt években a gyermekek között egymás sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekmények, továbbá a média által egyszerűen csak „iskolai erőszaknak" nevezett, valójában a tanulók által a pedagógusaik, nevelőik sérelmére elkövetett jogsértő magatartások száma. Az ilyenkor megszólaló pszichológus, kriminológus szakemberek a (családból, társadalomból kisugárzó) növekvő frusztrációval, a toleranciaszint

csökkenésével, valamint a rossz minták követésével magyarázzák a történteket. Szó sem esik a kölcsönös szeretet, megbocsátás, tisztelet hiányáról, az azonos és különböző generációk közötti szolidaritás szükségességéről.

Önálló kriminalisztikai kategóriává vált ugyancsak az elmúlt évek során a „családon belüli erőszak", mely a legtöbb esetben a férfi zsarnoki magatartását jelenti a feleség, élettárs és gyermekek irányába, de láttunk ezzel ellentétes példákat is, amikor a féltékeny nő ölette meg bérgyilkosokkal az élettárs korábbi házasságából származó gyermekét.

Végezetül, de messze nem utolsó sorban beszélni kell a kábítószer-problémáról, mely pusztító hatást gyakorol egyénre, családra és akár egész társadalmakra. A témakörben elvégzett és publikált kutatások szerint a kábítószerrel való első kapcsolat mind alacsonyabb életkorra tolódik. Napjaink szervezett bűnözése tudatosan kalkulál az intézetben élő, családi gyökerekkel nem rendelkező, továbbá a nagyvárosok plázáiban, szórakozóhelyein kallódó családi kötelékeiktől meglazultan élő fiatalokkal, mint a szexuális kizsákmányolás, leánykereskedelem és a kábítószer-fogyasztás potenciális áldozataival.

Figyelemfelkeltőek azok az egészségügyi adatok, melyek a nemi úton szerezhető, valamint a kábítószerezéssel összefüggő fertőző megbetegedések fiatalok körében történő terjedéséről szólnak.

Mit tesz mindezen folyamatok ellen az állam, hogyan viszonyulnak e súlyos problémához a közigazgatási intézmények merül fel a jogos kérdés és egyben elvárás. Amennyiben „politikus" választ adunk a kérdésre, azt mondhatjuk, mindenki a legjobb képességei szerint végzi a jogszabályokban meghatározott feladatát. A családjog, polgári jog, büntető és szabálysértési jog rendelkezik azzal az uniós joganyaggal harmonizáló szabályrendszerrel, melynek célja az egyének (benne a cselekvőképtelenek, korlátozottan cselekvőképesek), családok védelme. A hatásköri és illetékességi szabályzások azonban sokszor bürokratikus útvesztőbe terelik az ügyeiket egyébként is nehezen intéző áldozatokat, betegeket, károsultakat, annak ellenére, hogy egyre több jogvédő szervezet igyekszik segítő kezet nyújtani. A hatóságok előtt dossziékba rakott „intézendő ügyek" vannak, nem látszanak ki belőlük az emberi sorsok, egyéni és családi tragédiák.

Amennyiben nem a politika szemüvegén keresztül tekintünk a tragikus élethelyzetekre láthatjuk, hogy a probléma eszkalálódásában pont a hatásköri-illetékességi szétttagoltság játszott döntő szerepet. Minden érintett szervezet csak a saját feladatkörét érintő tünetek kezelésére koncentrál, figyelmen kívül hagyva a probléma gyökereit, előidéző körülményeit és a megoldás komplex jellegét. Mindeközben tízezres nagyságrendűre

becsülik a súlyosan függő kábítószeresek számát, több százas nagyságrendű a kábítószer-fogyasztással összefüggő halálesetek száma éves viszonylatban, új olcsóbb és még pusztítóbb úgynevezett designer drogfajták jelentek meg a piacon, nő a gyökerüket vesztett eltűntek száma, tízezer gyermek és fiatalkorú körözését rendelik el a hatóságok évente.

Érdemes lenne talán elgondolkodni azon miért szűntették meg éppen a 90-es évek második felére a rendőrség gyermek- és ifjúságvédelmi szakegységeit, mely területeken jól felkészült, rendőri és pedagógiai ismeretekkel egyaránt rendelkező szakemberek igen kiváló színvonalon tevékenykedtek. S ha már megszűntették a bekövetkezett kedvezőtlen változások miatt miért nem állították vissza.

Megjegyzést érdemel, hogy a bűnügyi szervek a Btk. egyes fejezeteinek megfelelő szakegységi specializációban végzik munkájukat (életelleni, vagyonelleni, gazdaságvédelmi, korrupcióelleni, közlekedésrendészeti stb.). Tehát a gyermek, ifjúság, család védelmét nem tekintik kellő fontosságúnak, annak ellenére, hogy a jogalkotó a büntetőtörvénykönyvben ugyancsak önálló fejezetbe foglalta ezeket a társadalomra veszélyes tényállásokat.

Az a magyarázat, hogy a 90-es évek közepén megalakult bűnmegelőzési egységek átvették e feladatkört, már elnevezésük és szakmai tartalmuk alapján sem fogadható el, nem beszélve a tapasztalható következményekről.

Marad tehát mint végső menedék az egyház, mely oktatási, egészségügyi, szociális intézményei, széleskörű karitatív tevékenysége a lelki és testi gondozás teljes tárházát próbálja biztosítani a bajbajutottak, elesettek, betegek, rászorulók védelmében. Nemrégiben tárta elénk emlékeztetőül a Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevele Szent Erzsébet életszentségének példáját, mely szimbólum és egyben a megoldás lehet a gazdasági és erkölcsi válsággal sújtott világunkban.

A Római Katolikus Egyházban központi helyet foglal el a család (példaként a Szent Család), a gyermekek, fiatalok, anyák és betegek védelme. Alátámasztják a megszentelt napok (családok, betegek, fiatalok világnapja), valamint azok a pápai megnyilatkozások enciklikák, egyéb dokumentumok, melyek a megkülönböztetett figyelemről tanúskodnak.

Itt utalnék vissza az előadás azon blokkjára, mely a katolikus egyház - mint intézmény-, annak vezetői és papjai elleni fokozódó fizikai és messze nem elhanyagolható morális támadásokat ismertette.

Nem lehet nem észrevenni azt az időbeli egybeesést, mely a katolikus egyháznak az egyén, család és társadalom védelemének területén történt növekvő szerepvállalása, illetve a Vatikán, a pápa, a püspökök és papok elleni médiakampány, valamint a fizikai és erkölcsi jellegű támadások között kimutatható.

A családokat és egyéneket sújtó globális szintű támadások legnagyobb akadálya napjainkban is – mint a történelem során többször – a hit, a vallás és azt megtestesítő intézményrendszer az egyház, amennyiben ezt a védelmi pajzsot sikerül legyengíteni, lerombolni az emberek védtelen kiszolgáltatottai lesznek az erkölcsi és anyagi pusztításnak.

A probléma aktuálisát, fontosságát és egyetemességét mi sem bizonyítja jobban, mint boldoggá avatott II. János Pál pápa ide vonatkozó figyelemfelhívó megnyilatkozása:

„A történelem jelen szakaszában, amikor a családra rengeteg torzító és megsemmisítő erő támad, az Egyház tudván, hogy a társadalom, valamint önmaga épsége és egészsége szorosan összefügg a család állapotával, sürgető és égető feladatának tekinti, hogy mindenkinek hirdesse Isten tervét a házasságról és a családról, védelmezze e terv eredeti gazdagságát, és emberi, illetve keresztény fejlődését."



SAPIENTIA IURIS



L'Harmattan

A Katolikus Egyház intézményeinek egy meglehetősen gyorsan változó világban kell Jézus Krisztus tanítását átadniuk és az e tanításból fakadó feladataikat ellátniuk. Ez jól megragadható a vallási közösségek biztonsági helyzetét vizsgálva, amely a világ különböző részein nagy eltéréseket mutat. Ezt az új kihívást akarta vizsgálni a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola kánonjogi tanszéke, amikor dr. Goják János teológusprofesszornak, az Egyház társadalmi tanítása szakértőjének elgondolásai alapján és a Konrad Adenauer Alapítvány támogatásával 2012. november 29-én, *Béke és Biztonság* címmel, megszervezte a biztonsági kihívások és a vallási közösségek kapcsolatáról szóló konferenciát.

A kötet a joggal, kánonjoggal, biztonságpolitikával és hadtudományokkal foglalkozó szakemberek munkáinak széles skáláját sorakoztatja fel, így e tudományok művelői a kötetben érdekes és hasznos olvasnivalót találhatnak.

Berta Tibor
ezredes, általános helynök - Magyar Katonai Ordinariátus

ISBN 978-963-236-732-3



2 800 Ft

USZONEGYEDIK SZÁZADBAN

SAPIENTIA IU

5

A KATOLIKUS EGYHÁZ BIZTONSÁGI HELYZETE

A HUSZONEGYEDIK SZÁZADBAN



SAPIENTIA IURIS



L'Harmatt